



PIARISTA



KÖNYVEK

Sántha György SchP

# A PIARISTA REND KORAI ÉVEIRŐL

Tanulmányok

## PIARISTA KÖNYVEK

---

### 3.

1. Balanyi György SchP, *Kalazanci Szent József élete*, 1941.
2. Balanyi György SchP, *Pirotti Szent Pompilius Mária élete*, 1938.
3. Sántha György SchP, *A piarista rend korai éveiről*, 2023.

SÁNTHA GYÖRGY SchP

A PIARISTA REND  
KORAI ÉVEIRŐL  
Tanulmányok

fordította  
ALBERT ISTVÁN SchP



PIARISTA REND MAGYAR TARTOMÁNYA  
BUDAPEST  
2023

Sajtó alá rendezték  
Koltai András és Szekér Barnabás

Közreműködtek  
Nemes György SchP, Tózsér Endre SchP, Borbás Péter

A függelékekben szereplő forrásokat (a „San Pantaleo rendház”  
függeléke kivételével) fordította  
Babics-Villata Zsófia

Szakmai lektor  
Siptár Dániel

Névmutató  
Koltai Ernő és Koltai Ernőné

*Piarista könyvek*  
Sorozatszerkesztő: Koltai András

A címlapon: Kalazanci Szent József iskoláját bíborosok látogatják meg (1602), és a diákok között angyalokat látnak. Ismeretlen festő műve a podolini piarista rendház számára, 1767/1768 (Piaristická spojená škola Františka Hanáka, Privigye/Prievidza), Bakos Ágnes és Tihanyi Bence felvétele. Vö. *Hitre, tudásra* 2017–2019, 1.13.a..



Nemzeti  
Kulturális  
Alap

Készült a Nemzeti Kulturális Alap 208188/36. sz. támogatásával  
a Piarista Rend Magyar Tartománya Központi Levéltárában

© Piarista Rend Magyar Tartománya  
Kiadta a Piarista Rend Magyar Tartománya  
Felelős kiadó: Zsódi Viktor SchP tartományfőnök

A nyomás és kötés a Vareg nyomda munkája, Budapest  
HU ISSN 2939-8622  
ISBN 978-615-5934-16-2

# TARTALOM

Előszó.....	IX
A szerzőről .....	IX
A fordításról.....	XVIII
A kiadásról .....	XXVI
A Kegyes Iskolák Páli Kongregációjának keletkezésére vonatkozó források .....	1
I. A római Kegyes Iskolák első hivatalos kapcsolatai a Szentszékkal a Luccai Kongregációval való egyesüléséig.....	2
II. Nehézségek és problémák az egyesülés után. Első kísérletek a szétválásra .....	8
III. Hogyan ment végbe a szétválasztás? az <i>Ad ea per quae</i> kezdetű bréve keletkezése és forrásai.....	13
IV. Összegzés .....	16
A Kegyes Iskolák Rendjének alapítása: Az <i>Ad ea per quae</i> kezdetű bréve előtörténete.....	21
I. A Kegyes Iskolák intézményének eredete .....	22
II. Az Isten Anyja Luccai Kongregációjának egyesülése a Kegyes Iskolákkal.....	24
III. A Kegyes Iskolák Páli Kongregációja alapítása .....	26
A San Pantaleo rendház: A piarista rend anyaházának története néhány forrás fényében.....	35
1. A ház megvásárlása és néhány körülmény .....	35
2. A ház vételárának kifizetése .....	42
3. A ház állapota a vásárlás idején és felújításai .....	44
4. A ház lakóinak létszáma.....	51
5. A ház használata.....	53
6. A San Pantaleo-templom .....	57
7. A ház anyagi helyzete .....	62
8. A ház szent helyei .....	64

9. Összegzés .....	67
Függelék.....	69
Apostoli vizitáció a San Pantaleóban (1625).....	83
I. A vizitáció oka és eredete .....	84
II. A vizitáció lefolyása.....	87
III. Mit tett Kalazancius?.....	90
IV. A dekrétum.....	94
V. Összegzés.....	99
Függelék.....	102
A Hitterjesztési Kongregáció és a Kegyes Iskolák kapcsolata 1644 és 1648 között .....	113
I. A Rend lefokozásáig (1644–1646).....	114
II. A Rend lefokozásától Kalazancius haláláig (1646–1648) .....	124
III. Ingoli és Kalazancius.....	129
Függelék.....	132
Hogyan került sor a Kegyes Iskolák Rendjének lefokozására 1646-ban?.....	135
I. A negyedik ülés határozata.....	136
II. Az ötödik ülést előkészítő munkálatok és problémák a lefokozás körül.....	137
III. Az ötödik ülés (1646. február 3.).....	142
IV. A lefokozó bréve és szomorú következményei.....	145
V. Összefoglalás .....	147
Függelék.....	149
Kalazancius szentté avatása.....	153
I. Kalazancius tisztelete, szentté avatásának ügye.....	153
II. A szentté avatási eljárás .....	154
III. A szent kultusza .....	156
IV. A szentté avatás ünnepei.....	160
V. A szentté avatás költségei.....	163
VI. A szentté avatást követő események.....	164

---

Függelék.....	167
A tanulmányok eredeti megjelenési helye.....	177
Rövidítések .....	179
Levéltári rövidítések .....	179
Bibliográfiai rövidítések .....	179
Szerzetesrendek rövidítései .....	187
Névmutató .....	188



Binder János Fülöp metszete, Buda, 1780/1800  
(Piarista Múzeum, 2015.201.1. Vö. *Hitre, tudásra* 2017–2019, 1.16.i.)



# ELŐSZÓ

## A SZERZŐRŐL

Sántha György piarista nevét Magyarországon kevesen ismerték, még itthoni rendtársainak többsége is alig tudott munkásságáról, alapvető rendtörténeti kutatómunkájáról.

Ki volt ez a nem mindennapi ember? Budapesten született 1917. december 2-án. A háborút követő idők nyomorúsága és családi körülményei miatt is nehéz, küzdelmes gyermekora volt. Egyedülálló édesanyja nevelte abból a szűkös keresetből, amit egy asszony azokban az időkben kétkezi munkával – manikűrös nő volt és elárusító egy Stühmer-cukorkaboltban – kereshetett. Fia a Madách Gimnáziumnak volt kiváló növendéke. Többször emlegette, hogy milyen nagyszerű és neves tanárok keze alatt nevelődhetett. Osztályfőnöke és latintanára nyolc éven át Nagy Márk volt, akinek vezetése alatt VIII-os korában, 1936-ban latinból megnyerte az országos középiskolai tanulmányi versenyt.

Hittanárától, Horváth Gyulától hallott először a VI. osztályban a piaristákról, mint az ifjúsággal foglalkozó tanító rendről. Valami titokzatos kegyelmi érintésre az életpályát kereső ifjú lelkében föltámadt a vágy: „Hej, ha én is, én is köztetek mehetnék!” Nem sokat tétovázott, hanem a cselekvés útjára lépett. Az 1933/1934. tanév végén elment a piarista rendházba megérdeklődni, kitől kaphatna fölvilágosítást fölvételi ügyben? Tomek Vincéhez utasították, aki akkor (1933–1940) házfőnök volt. Neki mondta el élete folyását és titkos vágyát. A rendi előjáró olyan valamit érezhetett, mint a gazdag ifjúval találkozó Úr Jézus: „Reá tekintett és megszerette őt”. Válasza mégis lényegében elutasító volt. Abban az időben csak érettségizetteket vettek föl a rendbe, ő pedig még csak hatodikos volt. Tomek azt ajánlotta, hogy mint diák lakjék bent a rendházban, és úgy járjon a rend budapesti gimnáziumába.

Ezért a megoldásért azonban Sántha György nem lelkesedett. Ha még nem biztos a felvétele, nem akar iskolát változtatni az utolsó évekre. Arra is gondolt, hogy édesanyja sem egyeznék bele ilyen megoldásba, azért köszönettel visszautasította azt. A két év múlva való viszontlátás reményében búcsúztak el egymástól.

A két év nagyon hosszúnak tűnt, de a viszontlátás ígérete mégsem maradt üres szó. Két év múlva Tomek atya örömmel vette tudomásul hogy a rendbe jelentkezők között ott van Sántha György is. Fölvették, és 1936. augusztus 27-én a váci noviciátusban magára öltötte a piarista ruhát. Új világ nyílt meg előtte. A rendalapító Kalazanci Szent József csodálatos egyénisége, az iskolán keresztül az ifjúságnak elkötelezett élete úgy megfogta lelkét, hogy a noviciátus végén örömmel tette le a szerzetesi fogadalmat, és megkezdte hivatásához a szellemi felkészülést. Elvégezte a teológiát a rend főiskoláján, és a rendi gyakorlat szerint beiratkozott a budapesti tudományegyetem bölcsészeti karára. A rendi előjárók irányították a szaktárgy-választást, de meglehetősen szabad kezet adtak, hogy ki-ki hajlamainak és érdeklődési körének megfelelően választhasson. Bár akkor a középiskolai görög fölött már kongatták a lélekharangot, ő mégis klasszika-filológus lett, latin és görög szakos.

Szerette, nagyon szerette a klasszikus nyelveket, kitért lélekkel fogadta be az ókori kultúrvilágot, és raktározta el mindazt, ami abban megtanulható és szép volt. Éppen egyik görög professzora, Moravcsik Gyula volt rá, szellemi kultúráját gazdagítóan igen nagy hatással. Mikor évek múlva egy római könyvkiiratban ott láttuk Moravcsik egyik könyvét, megilletődötten beszélt róla, hogy milyen sokat lehetett tőle tanulni, és nemcsak görögöt. Neki köszönheti a tudományos munkára való elindítást és a tudományos munkamódszerbe való bevezetést. Az 1940/41. tanévet ösztöndíjasként Milánóban töltötte a Szent Szív egyetemen. Doktori diplomával a kezében fejezte be a középiskolai tanárságra felkészítő tanulmányait. Doktori értekezése 1943-ban nyomtatásban is

megjelent *A harcos szentek bizánci legendái* címmel.

1943-ban kezdte meg középiskolai tanári munkáját a váci piarista gimnáziumban. Nagy lendülettel fogott a munkához, de a lelkesedés csakhamar akadályokba ütközött. A háború hulláma Vácot is megbénította az iskola életét, de ő, aki a legnehezebb napokban is ott maradt a városban, azok között volt, akik 1945 tavaszán, mihelyt lehetővé vált, megkezdték a tanítást, a romok eltakarításának és az új élet építésének munkáját. A tudományos elmélyülésre ezek az évek nem voltak alkalmasak, de szívvel-lélekkel élt tanári és papi feladatainak. Kezdetől fogva konviktusi prefektus volt, második tanári évtől pedig osztályfőnök is (első osztályát 1947-ben érettségiztette). A gimnázium mellett latint tanított az 1946 márciusában induló Felnőtt Dolgozók Gimnáziumában is, augusztus végén pedagógiai előadásokat tartott a „váci pedagógusok világnézeti átképző tanfolyamán”, majd a következő tanévben a Szabad Művelődési Tanács előadássorozatában is. 1946 novemberében ő tartotta a patrocíniumi ünnepi beszédet Kalazanci Szent Józsefről, az 1947/1948-as tanévben pedig Ludmány Antallal létrehozták a Szent Imre munkaközösséget, ahol nagyobb gimnazista fiúkkal világnézeti és hittani kérdéseket beszéltek meg.

Újabb zökkenőt az egyházi iskolák államosítása jelentett 1948-ban. Ez az esemény mélyen és súlyosan érintette. Elvágva látta hivatása gyakorlásának útját. Azok közé tartozott, akik nem látták rövid időn belül lehetségesnek az iskolába való visszatérést, ezért számot vetve önmagával, kérte áthelyezését Olaszországba Tomek Vince generálistól, aki ezt szívesen teljesítette. 1948. november 15-én kivándorló útlevelemmel elhagyta Magyarországot, hogy Rómába menjen. Aránylag gyors elhatározásába az is belejátszott, hogy odakint könnyebben megvalósíthatónak látszott a noviciátus óta dédelgett álma, a rend történetével való foglalkozás közvetlenül a forrásoknál. Tomek Vince – akkor már a rend generálisa – nagy örömmel fogadta. Az itáliai piarista provinciák közös növendékházába (*studentatus, junioratus*), a római Monte

Marión álló Calasanctianum-ba kapott beosztást, mint a rendi növendékek latin és görög tanára. Mielőtt azonban munkáját megkezdte volna, az 1948/1949. tanévre Firenzébe küldték, hogy az olasz nyelvben tökéletesítse magát. Beiratkozott az egyetemre, és elérte magyar doktorátusának ottani nosztrifikálását.

1949 nyarán tért vissza a Monte Marióra hogy folytassa tanító munkáját. Szívesen és nagy odaadással osztogatta gazdag ismeretanyagának kincseit a rendi fiataloknak. Néhány hét múlva azonban újra megszakadt munkája, mert műtétnek kellett magát alávetnie. Egyik veséjét eltávolították, de 1950 első heteiben már újra munkába állt. Több mint negyedszázadon át dolgozott olyan kedvvel és irammal, hogy szinte még a beavatottak is elfelejtették milyen súlyos betegség nyomait hordozza.

Mindjárt az olaszországi évek kezdetén nekifogott a rendtörténeti kutató munkának, és az iskolai órákon kívül megmaradó idejének szinte minden percét arra fordította hogy járta a levéltárakat, és gyűjtötte a Kalazanciusra és az ő művére vonatkozó adatokat. Elsősorban a rendi központi levéltárat (Archivio Generale delle Scuole Pie) majd a Vatikáni Titkos Levéltárat (Archivio Secreto Vaticano) kutatta végig, de járt Róma minden olyan egyházi intézményében, városi és állami levéltárakban, ahol anyagot sejtethett. Olvasta, kivonatolta, legtöbbször azonban egész terjedelmükben lemásolta a közel 400 éves írásokat. A roppant anyagra gondolva természetesen felmerül a kérdés: hogyan győzte ezt idővel és energiával? Szinte hozzánőtt íróasztalához! Mintha érezte volna hogy sietnie kell. Mikor 1966-ban 18 év után jó két hétig együtt voltunk (Tomek Vince aranymiséje alkalmából), és többször gyalog jártuk Róma utcáit, nem nagy túlzással hangzottak szavai: 18 év alatt nem jártam annyit gyalog Rómában mint most ezalatt a két hét alatt!

Különösen a piarista iskolák elindítása és Kalazancius életének utolsó évtizedei izgatták. Hogyan kerülhetett sor az olyan szépen induló rendben a súlyos belső zavarokra, Kala-

zancius keresztútjára, a rend lefokozására? Olyan írásokra talált, amelyek addig ismeretlenek voltak, s amelyek elősegítették, hogy eddigi homályos rendtörténeti lapokat megfejtsen, világosabbá tegyen.

Kutató munkájának eredményeit több tanulmányban hozta nyilvánosságra. Ezek eleinte a spanyol piaristák Madridban megjelenő időszaki folyóiratában, a *Revista Calasancia*-ban jelentek meg spanyol nyelven 1955 és 1957 között. Spanyolul jelent meg először nagyszabású munkája is: *San José de Calasanz: Su obra, escritos* (Madrid, 1956), a *Biblioteca de Autores Cristianos* sorozat 159. köteteként. Ő ezt a munkáját olaszul írta meg, de jobbnak látszott azt a nagyobb számban levő spanyolok nyelvén jelentetni meg, azért mindjárt lefordították. Az eredeti kézirat a rendi központi levéltárba került, és végül 1999–2005 között jelent meg a *Ricerce* folyóiratban, majd külön kötetként is.

Sántha Györgynek ez a munkája a piarista rendben alapvető jelentőségű. Az első olyan Kalazancius-életrajz, amely a gazdag forrásanyag kritikai felhasználásával készült. Nemcsak életrajzi adatok feltárása, hanem a források alapján annak vizsgálata és részletes elemzése, hogy mi volt Kalazanci Szent József karizmája, elhivatottsága az ifjúság nevelésére és tanítására, mit jelentett neki az ifjúságért vállalt elkötelezettség? Megállapítása szerint Kalazancius nem egyszerűen nevelni, hanem nevelni és tanítani akart. Nemcsak hitoktatást adni, hanem evilági ismereteket, tudományt, értelmi gazdagítást és nevelést együtt, hogy így harmonikusan bontakozhassék ki a gyermek és ifjú egyénisége a Teremtő szándéka szerint. Tanítani akart, mégpedig iskolában és úgy, hogy ezt a feladatot szerzetespapok végezzék, akiknek a számára ez nem foglalkozás, hanem apostoli munka, – ha szabad azt mondani – szent, mint a misemondás, prédikálás és szentségkiszolgáltatás, sőt bizonyos körülmények között és helyesen értelmezve még ezeknél is elsőbb rendű.

A tekintélyes kötet részletesen és behatóan foglalkozik a kalazanciusi iskola tanító és nevelő rendszerével. Több mint

600 lapján adja ezt az elemző munkát, bőséges jegyzetekkel és a lelőhelyek idézésével. Ezekhez csatlakozik még több mint 100 lapon át a gazdag dokumentációs anyag, elsősorban Kalazancius írásából.

Nagy művének megjelenésekor, 1955-ben Sántha György a piarista rend anyaházába, a San Pantaleóba kapott beosztást, de továbbra is feljárt a Monte Marióra tanítani. Ezt csak akkor hagyta abba, amikor 1965-ben megbízást kapott, hogy a latin nyelv történeti nyelvтанát legfelső fokon adja elő a Salesianumban, a szaléziánusok vezetése alatt álló pápai egyetemen az előző évben VI. Pál pápa által létesített Pápai Latin Intézetben (Pontificium Institutum Altioris Latinitatis). Három évig végezte ezt a munkát. Órai megtartásának könnyítésére minden alkalommal az egyetem nagykancellárja, Pizzardo bíboros küldte el érte autóját.

A rend központi vezetésében először 1956 végén kapott feladatot, amikor az újonnan fölállított, három tagú pedagógiai bizottság, valamint a hasonló növendéknevelési bizottság tagja lett. Két évvel később, 1958. augusztus 30-án a piarista rend generálsi tanácsa a közép-európai rendtartományok ügyeivel foglalkozó generálsi asszisztenssé nevezte ki, a kora miatt lemondott Walter János utódként. Az asszisztensi tisztségre az 1961. és 1967. évi generális káptalan ismételten megválasztotta. Ilyen irányú munkásságáról csak töredékekben szerzett tudomást a rendi közösség, de szereplései az egyetemes káptalanokon, világos meglátásai, bölcs hozzászólásai, klasszikusan szép latin nyelve mindig eseményszámba mentek. A közbeeső egyetemes káptalanokon (1961, 1967, 1973) mindig ő mondta a generális választása előtt a beszédet, amely hivatva volt megrajzolni a választandó generális portréját, a rend szükségletei és óhaja szerint. Generális asszisztensként 1967-től kezdve módja volt rá, hogy hivatalos ügyekben és magánlátogatóként ismételten visszatérjen Magyarországra. 1968. június 16-án a budapesti piarista kápolnában mondta ezüstmiséjét, miközben Laureano Suárez generálissal a magyarországi rendházakat és iskolákat látogatták.

1973-ban a káptalan döntése nyomán a közép-európai generálisi asszisztens tisztségét a lengyel Stefan Denkwicz kapta, Sántha Györgyöt azonban megválasztották az új rendi konstitúciókat és regulákat készítő bizottság tagjává. Annak munkájához nemcsak a latin szöveg megfogalmazásában, hanem a kalazanciusi szellem és a rendtörténet alapos ismeretével is jelentős mértékben hozzájárult.

Asszisztensi tisztsége mellé Tomek Vince generális 1958. szeptember 13-án kinevezte Sántha Györgyöt rendi központi levéltárosnak és az *Ephemerides Calasancianae* hivatalos folyóirat főszerkesztőjének (*director*), valamint 1959 szeptemberétől megbízást kapott a rendfőnökség által a San Pantaleo rendházban létrehozott pedagógiai könyvtár (Bibliotheca Pedagogica Generalis) vezetésére is, amelyet gondosan kiválasztott művekkel gazdagított.

A rendi generálisi levéltárat először 1968-ig vezette. Amikor erről lemondott, 1968. november 2-án a spanyol generális asszisztens, Adolf García-Durán kapott levéltárosi kinevezést, de 1973 őszétől, a generálisi asszisztensségről való megválása után ismét Sántha György lett a levéltáros, egészen haláláig.

Az *Ephemerides Calasancianae* főszerkesztői tisztét szintén egészen haláláig ellátta. Itt jelentek meg 1957-től latin nyelvű cikkei, tanulmányai, a rendi múlt kutatásainak eredményei. Belőlük – már halála után – Claudio Vilà Palà (levéltárosként és főszerkesztőként utóda), egy 400 lapos gyűjteményt adott ki spanyol nyelven, *Ensayos críticos* (Kritikai tanulmányok) címmel. A Kalazanci Szent Józsefre vonatkozó írások mellett tanulmányorozatban írta meg a rend generálisainak életrajzeit 1656-től egészen 1772-ig. A tizenkilenc életrajz valójában annak az időszaknak, egy jó évszázadnak piarista rendtörténetét adja a rendi központból nézve. Az első két életrajzot 1976/1977-ben Claudio Vilà Palà spanyolul is közvettette a Madridban megjelenő *Panorama Escolapios*ban, majd 1982 és 1985 között Angel Ródenas és Teófilo López újabb fordításaiban hat életrajz jelent meg egy-egy kisalakú könyvben.

Sántha György rendtörténeti munkásságának utolsó, rend-

kívül jelentős területe a levelek kiadása volt. Milyen levelekről van itt szó? Nem Kalazancius leveleiről. Azokat Tomek Vince generális megbízásából Leodegario Picanyol (a levéltárosi tisztségben Sántha elődje) adta ki 1950–1956 között 9 kötetben *Epistolario di San Giuseppe Calasanzio* címmel. Ha ez a gyűjtemény nem is lehetett teljes (hiszen biztos, hogy nagyon sok levél elveszett vagy esetleg még lappang valahol), roppant nagy jelentőségű. (Az időközben előkerült leveleket tartalmazó 10. kötetet Claudio Vilà Palà tette közzé 1988-ban.) Kalazancius levelei, pedagógiájának és a rend történetének ezek a gazdag forrásai addig csak szemelvényekben voltak ismertek.

A munka azonban folytatásra várt. Sántha nagyon jól látta, hogy a rend élete szempontjából nagyon fontos az események közvetlen tanúinak, szereplőinek tanúsága. Ezért tervbe vette a kortársak Kalazanciushoz írt leveleinek majd utána a kortárs rendtagok egymás közt folytatott levelezésének átvizsgálását. Az első feladatot elvégezte. Három hatalmas kötetben kiadta a rendalapítóhoz Közép-Európából, illetve Hispániából és Itáliából írt leveleket. Az első kötet címe: *Epistulae ad S. Josephum Calasantium ex Europa Centrali* (EEC), 1969-ben jelent meg Rómában. Összesen 563 levelet közöl, eredeti – legtöbbször olasz – nyelven, és ezekhez fűzi latin nyelvű magyarázatait. A másik két kötet címe: *Epistulae ad S. Josephum Calasantium ex Hispania et Italia* (EHI), ebben összesen 1467 levelet közöl, az írók szerint névsorba szedve, megfelelő magyarázatokkal ellátva. A magyarázatok itt sem terjengősek, de a lehetőség szerint világosak, és nemcsak a szereplő személyekre vonatkozólag nyújtanak tájékoztatót, hanem az események hátterét is megvilágítják. Roppant adathalmaz, név- és eseménygyűjtemény, amely a rend történetének jó harminc évét sok-sok apró részlet feltárásával teszi áttekinthetőbbé.

A másik feladatot, a rendtársak egymás közötti levelezésének kiadását már nem tudta befejezni. A gyűjtést és a közel 1500 levél átírását 1972 októbere és 1974 januárja közt ugyan elvégezte, de egészségének megromlása, testi és lelki állapota



miatt már nem tudta befejezni. 1974 áprilisában gyűjteményéből kiszedte több jelentősebb személy leveleit a céllal, hogy azokat külön közölje az *Ephemerides Calasantiana*ban. Ezt azonban csak Pietro Casani esetében valósította meg 1975 januárjától. „Meggyőződve afelől, hogy az efféle nagy számú, Isten segítségével összegyűjtött levelek közül, írójuk személye és tartalmuk miatt is fő hely illeti meg P. Petrus Casani (1670–1647) leveleit ... érdemes lesz ezeket mintegy mutatóba, a többiektől külön előzetesen közzétenni” – írta bevezetésként (EphCal 1975, 69). Ez volt utolsó, életében nyomtatásban megjelent munkája (a tíz részletben megjelent közlés utolsó hét része már halála után jelent meg). A teljes levélgyűjteményt végül Claudio Vilà Palà rendezte sajtó alá 1977 és 1978 között, öt kötetben, *Epistolarium coetaneorum S. Iosephi Calasantii* (ECo) címmel. Ehhez 1981-ben az időközben megtalált levelekből egy pótkötetet (VI) is kiadott, majd 1982-ben összeállította a mutatókat tartalmazó kötetet is (VII).

Amikor 1974 nyarán Sántha György utoljára járt Magyarországon édesanyja meglátogatására, már több jel arra mutatott, hogy egészsége nincsen rendben. A baj gyökerét azonban a Szent Szív Katolikus Egyetem kórházában (Policlinico Agostino Gemelli) 1975 tavaszán két hónapon át végzett gondos orvosi vizsgálat sem tudta felderíteni. Rákra gyanakodtak, de az nem nyert igazolást. Nem hozott javulást az sem, hogy nyáron a generális javaslatára a spanyolországi La Coruña-ba utazott pihenni, sőt onnan 1975. augusztus végén rosszulléte miatt vissza kellett hozni Rómába. Szeptember 3-án hajnalban szobájában agyvérzés érte. Beszállították az irgalmasoknak a Tiberis szigetén levő kórházába, de ott anélkül, hogy magához tért volna, szeptember 7-én délelőtt elhunyt.

Amikor 1953-ban Schütz Antalt temették, utóda az egyetemi katedrán, Takács József professzor ezeket mondotta: „Magyarországon ezentúl nem lehet úgy dogmatikát írni, hogy Schütz Antalról emlékezés ne történnék.” Majdnem pontosan így fogalmazott a Sántha György munkásságát méltató rendi emlékezés: ezentúl a piarista rendben senkinek sem

lehet rendtörténettel foglalkoznia anélkül, hogy Sántha atya munkáját figyelembe ne venné.”

A magyar föld idegenbe szakadt fiaként élte le életének jelentős részét. Munkássága kifejezetten piarista vonatkozású volt, de az egyetemes kultúrát szolgálta, olyan módon, hogy annak mások számára is van mondanivalója.

Albert István<sup>1</sup>

### A FORDÍTÁSRÓL

Sántha György halála után Ángel Ruiz generális szerette volna, ha munkáját egy magyar piarista folytatná, mivel az „enyhülő” politikai helyzet már lehetőséget adott arra, hogy a kommunista diktatúrában élők hosszabb időre is kiutazási engedélyt kapjanak. A Pápai Magyar Intézetbe már 1964 óta érkeztek magyarországi ösztöndíjasok, a Szentszék és a magyarországi kommunista diktatúra vezetőinek pedig éppen ezekben a hónapokban, 1975 végén sikerült megegyezniük – többek között – az esztergomi érseki szék betöltéséről, illetve arról, hogy a piaristák (bizonyos korlátok között) tartományi káptalant rendezhetnek, és tartományfőnököt választhatnak.

<sup>1</sup> Albert István „Emlékezés Sántha György piaristára” című kézírata 1980-ban készült (kézirata: PMKL, IV.213, Sk, 73). Itt kissé átdolgozott formában, további életrajzi és bibliográfiai adatokkal kiegészítve (a Madách Imre Gimnázium és a váci piarista gimnázium évkönyvei, az EphCal és az ECo bevezetése alapján) közöljük. Rövidített változata megjelent: *Egy magyar piarista emléke*, in Új Ember 37(1981):6 (febr. 8.), 4. – További írások Sántha György életéről és műveiről: AUSENDA, Joannes, *In memoriam R. A. P. Georgii Sántha a S. Theresia a Jesu Inf. (1917–1975)*, in EphCal 1975, 293-301 = ECo I, XI-XIV. Magyar fordítása MÉSZÁROS Gábortól: Karácsonyi Füzet 1975, 147–162. AUSENDA, Giovanni, *El P. Jorge Sántha*, in SÁNTHA György, *Ensayos críticos sobre S. José de Calasanz y las Escuelas Pías*, ed. Claudio Vilà Palà, Salamanca, 1976, 9–17. TÖZSÉR Endre, *In memoria del P. György Sántha nel 25 anniversario della sua morte (1917–1975)*, in ASchP 24(2000):48, 3-17.

Utóbbi ügyről Ruiz 1975. november 11-én maga is tárgyalt Budapesten, az Állami Egyházügyi Hivatalban.<sup>2</sup>

A feladatra azonban magyar piaristák között nehezen találtak megfelelő személyt. Így a generális 1975. november 24-én a katalán Claudio Vilà Palát nevezte ki levéltárosnak és rendi történetírónak, majd pedig 1976. június 18-án az *Ephemerides Calasanctianae* főszerkesztőjének (*director*) is. Azonban egyéb szempontból is hasznosnak látszott, hogy a 82 éves Tomek Vince exgenerális mellett legalább még egy magyar piarista Rómában tartózkodjon, aki segít hagyatékának, könyveinek rendezésében, és segítséget tud adni a rendi vezetésnek magyar kérdésekben. Erre a feladatra Albert István tartományfőnök – Tomek Vince egyetértésével – 1976 nyarán az önként jelentkező Medvigy Mihály hittanárt küldte ki Rómába. Medvigy két éves római tartózkodása alatt valóban segített azzal, hogy katalóguscédulákat gépelt Tomek Vince, Walter János és Sántha György magyar könyveihez, de főként saját tudományos érdeklődését követte. Elvégezte a Pápai Keresztény Régészeti Intézet bevezető tanfolyamát, a Vatikáni Titkos Levéltár mellett működő Írástörténeti, Oklevéltani és Levéltári Intézet levéltárosi tanfolyamát, liturgiátörténeti előadásokat tartott a Vatikáni Rádió magyar adásában, és magyar turistacsoportokat kalauzolt.<sup>3</sup> Miután két év múlva hazatért, a generális egy másik magyar piaristát kért Rómába, hogy segítsen az 1979. évi generális káptalant előkészítő munkában, a San Pantaleo magyar könyveinek katalogizálásában, és hogy szükség esetén Tomek Vincének is rendelkezésére álljon. Ebből a célból 1978 novemberétől egy évig Nemes György tartózkodott Rómában, a San Pantaleo rendházban.

Eközben Magyarországon, amikor 1976-ban, hosszú idő után ismét lehetett tartományi káptalant tartani, azon Albert

<sup>2</sup> *Káptalani jelentések a magyar piaristák 33 évéről (1943–1976)*, s. a. rend. KOLTAI András–RUPPERT József–SZEKÉR Barnabás, Budapest, 2022 (Kéziratok Magyarország piarista múltjából, 2), 15–16.

<sup>3</sup> KOLTAI András, *Medvigy Mihály piarista, a szenvedélyes liturgikus (1914–2001)*, in *Praeconia* 7(2012):2, 104–110.

Istvánt, az addigi kinevezett tartományfőnököt választották meg. Három év múlva azonban, az újabb káptalani választás folytán Varga László lépett a helyére.

A nyugalomba vonult tartományfőnök, az akkor 71 éves Albert István (1907–1991) a Zala megyei Szentjakabfán született, a veszprémi gimnázium diákja volt, majd az V. osztály elvégzése után, 1923-ban belépett a piarista rendbe. Miután teológiát tanult a Pázmány Péter Tudományegyetemen, 1932-től gimnáziumi hittanárként működött Magyaróváron és Szegeden. 1938-tól a budapesti Kalazantinum hittudományi főiskola tanára, 1939-től pedig az ott tanuló rendi növendékek prefektusa volt. A világháború után egyre fontosabb szerepet kapott a magyar piarista rendtartomány vezetésében. 1946-ban, Tomek Vince tartományfőnök kinevezésekor a négy tartományi asszisztens egyike lett,<sup>4</sup> és 1961-től Sík Sándor tartományfőnök betegsége miatt gyakorlatilag ő vezette a rendtartományt. Mindvégig bizalmasa és barátja maradt Tomek Vincének, akit 1947-ben a rend generálisává választottak, így Rómába költözött. A diktatúra legnehezebb éveiben is folyamatosan leveleztek. Sík Sándor halála (1963. szeptember 28.) után, 1964. február 26-án Tomek Albertet nevezte ki tartományfőnöknek. Az előzetes állami jóváhagyás nélkül történt kinevezés jogosságát az Állami Egyházügyi Hivatal először vitatta, de végül elfogadta.<sup>5</sup>

Miután 1979 tavaszán Albert István megvált a tartományfőnökségtől, a következő tanévtől a budapesti (jogilag önálló) noviciátusi rendházba nyert beosztást, ahol szerzetesjogot tanított a novíciusoknak. Eközben érte Tomek Vince meghívása, aki Nemes György távozása után, 1979 novemberétől

<sup>4</sup> *Káptalani jelentések, i. m., 9.*

<sup>5</sup> Albert István tartományfőnöki működését rendtársai ellentmondásosan ítélték meg, történettudományi értékelése még nem történt meg. Egy konkrét ügyről ld. KOLTAI András, *Lénárd Ödön utolsó szabadulása és a piaristák*, in *Ecclesiae et historiae servus infatigabilis: Tanulmányok Somorjai Ádám 70. születésnapjára*, szerk. ZOMBORI István, Budapest, 2022, 283-313.

ismét egyedüli magyar piaristaként maradt Rómában. „Amikor 1979 decemberében – az Ő írásban kifejezett kérésére – meglátogattam Tomek atyát, még nem úgy mentem ki, hogy hosszabb időre ott maradok.” – írta később – „Az egy hónap [1979. december 7.–1980. január 7.] alatt kapott benyomásaim és szerzett tapasztalataim azonban arra indítottak, hogy a P. Generalistól huzamosabb ott tartózkodásra kérjek engedélyt. Ezt ő örömmel meg is adta, azzal, hogy kérni is akarta ezt tőlem. Engem elhatározásomban főként az indított, hogy őszintén megsajnáltam Tomek atyát. Annyira magára hagyatottnak látszott, annyira nem egy rendi generálishoz illő helyzetben találtam őt, hogy valósággal szégyelltem magam, hogy egy egykor nagytekintélyű előljárót csak ennyire tudunk megbecsülni.”<sup>6</sup>

Albert István tehát 1980. október 3-én Rómába költözött, kifejezetten azért, „hogy Tomek Vince exgenerális úrnak segítségére legyen”. Öt évig tartózkodott Tomek mellett, csupán nyaranta jött haza néhány hétre Magyarországra. Kora miatt azonban az ő egészsége is kezdett romlani. 1985 márciusában (akkor 77 éves volt) emésztési zavarai miatt hetekre kórházba került, és emiatt úgy döntött, július 17-én végleg visszatér Magyarországra.<sup>7</sup> Tomek Vince akkor már nagyon beteg volt, és egy éven belül, 1986. április 18-án elhunyt.

Albert István a tartományfőnökségtől való megválása után szabad idejének jelentős részében rendtörténeti munkák fordításával foglalkozott. Első munkája Kalazanci Szent József kritikai életrajza volt, a spanyol Calasanz Bau (1904–1967) műve, amelyet a szerző halála után, 1967-ben Claudio Vilà Palà rendezett sajtó alá. A spanyol kötetet és annak angol fordítását 1978-ban maga Ruiz generális adta neki ajándékba 1978 novemberében „azzal a buzdítással, hogy próbáljunk

<sup>6</sup> PMKL, IV.213, Sk, 74: Tomek Vincére vonatkozó írárok és följegyzések.

<sup>7</sup> PMKL I.1: Magyar tartományfőnökség levéltára, c: Harmadik korszak, E.21: Piarista Hírek, 1980-1985, passim.

belőlük kihozni valamit a magunk számára”. Miután a fordításra vagy átdolgozásra más nem vállalkozott, 1979 elején maga látott neki a munkának. „Nagy kedvvel csináltam. Novemberre már annyira készen voltam vele, hogy egy része már le is volt gépelve” – emlékezett vissza. – „Nemcsak nagyon sokat tanultam belőle, amelyeket eddig nem hallottam, de igen nagy vigasztalás is volt számomra Kalazancius atyánk élete”.<sup>8</sup> Amikor decemberben Rómában járt, és együtt ebédelt Ruiz generálissal a Monte Marión, az „nagyon örült Kalazancius fordításának”.<sup>9</sup>

Az elkészült kéziratot 1980. március 13-án Albert átadta kiadásra Varga László tartományfőnöknek,<sup>10</sup> és a konzisztórium 1980. május 14-én tárgyalta róla. A fiatal asszisztensek, Jelenits István és Lukács László azonban úgy vélték, hogy közérthetőbb kiadványra lenne szükség, amely a rendalapító rövidebb életrajza mellett a magyar piaristák életét ismerteti és helyezi modern művelődéstörténeti kontextusba.<sup>11</sup> A tartományfőnök több rendtársat, Papp Lászlót, Magyar Istvánt majd Borián Tibort és Kincs Lajost is fölkérte véleményadásra. Egyöntetű véleményük az volt, hogy Bau szövegét szétesővé, nehezen olvashatóvá teszi a forrásokból vett számos idézet, amelyek sokszor tartalmi ismétlést jelentenek.<sup>12</sup> Ráadásul abban az időben, amikor már negyven éve semmilyen rendtörténeti munka nem jelenhetett meg, és működött a kommunista diktatúra egyházellenes propagandája, a magyar piaristák ózdkodtak attól, hogy egy kritikus szemléletű művet tegyenek közzé.

<sup>8</sup> PMKL, IV.213, Sk, 74: Sk, 76a: Följegyzések (pro memoria), Kalazanci Szt. József életrajzának fordításáról (Róma, 1981. nov.).

<sup>9</sup> PMKL, IV.213, Sk, 18: Római útinapló (1979/1980), 1979.12.18.

<sup>10</sup> BAU, Calasanz, Kalazanci Szent József ford. ALBERT István, 1979/1980 (kézirat: PMKL, IV.213, Sk, 64), melléklete: Albert István levele Varga Lászlónak, 1980. márc. 13.

<sup>11</sup> PMKL I.1: Magyar tartományfőnökség levéltára, c: Harmadik korszak, B.4: Konzisztórium i jegyzőkönyvek, 1980.05.14.

<sup>12</sup> PMKL, IV.213, Sk, 76a: Följegyzések (pro memoria), Kalazanci Szt. József életrajzának fordításáról (Róma, 1981. nov.)

Papp László egyenesen úgy vélte, hogy „kiadni nem érdemes. Kinek? Néhány tudós olvasná botránkozás nélkül. Diákjaink csalódással, kiábrándulással.”<sup>13</sup> Így azután Albert István fordítása – bár 1980-ban és 1981-ben Rómában két újabb rövidített változatot is készített belőle<sup>14</sup> – nem jelent meg nyomtatásban.

Albert Istvánnak a rendtörténet iránti érdeklődése azonban nem szűnt meg, sőt római tartózkodása alatt csak tovább nőtt. „Délután nem mentem ki, pedig szépen sütött a nap. Annyi mindent kellett elolvasni is[!], hogy nem győzöm idővel” – írta naplójába 1980. október 15-én, a Városba költözése után néhány nappal. Az első ott olvasott művek között volt Sántha György 1956-ban készült, kiadatlan tanulmánya is „A magyar piarista rendtartomány apostolkodó, kulturális, pedagógiai és szociális tevékenységéről” (*L'attività apostolica, culturale e sociale de la Provincia Scolopica d'Ungheria*),<sup>15</sup> amelyet október 13-án kapott meg Placido Benzi generálisi könyvtárostól.<sup>16</sup> A kéziratról novemberben cikket is írt,<sup>17</sup> amely az *Ephemerides Calasancianae* 1981. márciusi számában jelent meg. Ismertette Sántha művének magyar historiográfiai előzményeit, említette Sántha szerénységét, mint a kiadás elmaradásának lehetséges okát, és azt, hogy annak tartalma fölhasználásra került a DENES első köteteiben.<sup>18</sup> (Ezt onnét tudhatta, hogy

<sup>13</sup> BAU, Calasanz, Kalazanci Szent József, ford. ALBERT István, 1979/1980 (kézirat: PMKL, IV.213, Sk, 64), melléklete: Papp László véleménye (Kincs Lajos és Borián Tibor egyetértő aláírásával), 1981. ápr.

<sup>14</sup> BAU, Calasanz, Kalazanci Szent József, ford. ALBERT István, 2-3. változatok, 1980–1981 (kéziratok: PMKL, IV.213, Sk, 65-66).

<sup>15</sup> Későbbi kiadása: SÁNTHA György, *La Provincia Scolopica d'Ungheria: L'attività apostolica, culturale e sociale dal 1642 al 1956*, in *Ricerche* 14(1994):42, 217-346.

<sup>16</sup> PMKL, IV.213, Sk, 20: Napló (1980), 1980.10.13.

<sup>17</sup> PMKL, IV.213, Sk, 20: Napló (1980), 1980.11.09–10.

<sup>18</sup> *Diccionario Enciclopédico Escolapio*, I: *Presencia de Escuelas Pías*, ed. Luis María BANDRÉS REY, Madrid–Salamanca, 1990; II: *Biografías de escolapios*, ed. Claudio VILÀ PALÀ–Luis María BANDRÉS REY, Salamanca, 1983.

éppen akkor, 1980 novemberében Giovanni Ausendának, a San Pantaleo ház rektorának kérésére átnézte és javította a DENES akkor elkészült kéziratát.)<sup>19</sup> A cikket azzal zárta, hogy érdemes lenne magyarra fordítani, mivel ilyesféle szintézis magyarul sem készült.<sup>20</sup>

Mielőtt a cikk megjelent volna, Albert neki is látott a feladatnak. „Délután a Sántha tanulmány fordításával foglalkoztam. Nem mentem ki” – jegyezte naplójába 1981. január 1-én.<sup>21</sup> Attól fogva Sántha György írásainak fordítása Albert római napirendjének megszokott részévé vált. Az említett magyar vonatkozású tanulmány mellett<sup>22</sup> sorban lefordította azokat a rendtörténeti tanulmányokat is, amelyeket 1976-ban Claudio Vilà Palà *Ensayos críticos* (Kritikai tanulmányok) címmel tett közzé spanyol fordításban. A 28 tanulmány közül 19 maradt fenn Albert István fordításában, de az ezekhez utólag írott bevezetője szerint néhány további (a Doctrina Christiana konfraternitásról, Dragonettiről) elveszett, a Francesco Albizzi bíborosról szóló pedig nem szerepelt a kötetben, csupán 1982-ben tette közzé Vilà Palà az *Archivum Scholarum Piarum*-ban.

Bár az említett bevezetésben Albert István arról írt, hogy fordításai a Vilà Palà által gondozott spanyol kötet nyomán készültek, a szövegek vizsgálatából az látszik, hogy Albert az eredeti latin közleményeket fordította. A kéziratokon ugyanis minden alkalommal szerepelnek az *Ephemerides Calasancianae* megfelelő oldalszámai, viszont hiányoznak belőlük a spanyol szöveget tagoló fejezetcímek, amelyek Vilà Palà kiegészítései voltak.<sup>23</sup>

<sup>19</sup> PMKL, IV.213, Sk 20: Napló (1980), 1980.10.30-11.19. passim.

<sup>20</sup> ALBERT István, *Manuscriptum ineditum P. Georgii Sántha*, in EphCal 1981, 119-123.

<sup>21</sup> PMKL, IV.213, Sk 21: Napló (1981), 1981.01.01.

<sup>22</sup> SÁNTHA György, A magyar piarista rendtartomány apostolkodó, kulturális, pedagógiai és szociális tevékenysége 1642-től 1956-ig, ford. ALBERT István, 1981 (kézirat: PMKL, IV.213, Sk, 69).

<sup>23</sup> SÁNTHA György, Kritikai tanulmányok Kalazanci Szt. Józsefről és



Ugyancsak latinból fordította Albert István a Kalazanci Szt. Józsefet követő első 19 piarista generális azon életrajzait, amelyeket Sántha György 1961 és 1971 között, sokszoros folytatásokban tett közzé az *Ephemerides Calasanctianae* lapjain,<sup>24</sup> noha az első hat azok közül is megjelent spanyol fordításban a *Panorama Escolapia* folyóiratban (1976–1977), illetve kisalakú könyvekben (1982–1985).

Albert István ezen fordításai már nem a nyomtatásban való közzététel szándékával születtek. A generálisok életrajzai elé (már Magyarországra való visszatérése után) írt bevezetőben így írt erről: „Rendi múltunk ismerete nagyban hozzásegíthet bennünket rendi öntudatunk és hivatásunk erősítéséhez. ... Ezért nem tartottam fölöslegesnek lefordítani ... bizonyos részeket, tudván azt, hogy latinul kevesen szánják rá magukat azok elolvasására. Ezeknek a fordításoknak egyéb céljuk nincsen, mint némi segítséget nyújtani azoknak, akiket érdekel rendünk története.” A korlátozott cél miatt Albert néhol rövidítette Sántha terjengős (és a folytatásokban való megjelenés miatt néha önmagát ismétlő) szövegét, többnyire elhagyta a lábjegyzeteket, az ott közölt forrásokat pedig minden esetben. Munkájának minőségéről az idézett bevezetőben így nyilatkozott: „A fordítás és gépelés több szempontból is sok kívánnivalót hagy maga után, ... csak nyersanyaga akar lenni egy esetleges későbbi alapos átdolgozásnak, mert ebben a formában magán viseli a gyors, sietős munka minden ismervét.”<sup>25</sup> A kritikai tanulmányok elé írt bevezetőben ehhez még azt is hozzátette, hogy „ez az átdolgozás mindeddig várat magára, és emberi számítás szerint már nem is történik meg.”<sup>26</sup> Így is történt. Albert István fordításai kéziratban maradtak, és halála után a Piarista Rend Magyar Tartománya Központi Levéltára

az első piaristákról, ford. ALBERT István, 1981/1985 (kézirat: PMKL, IV.213, Sk, 67).

<sup>24</sup> SÁNTHA György, Generálisaink életrajzai (1656–1771), ford. ALBERT István, 1981/1985 (kézirat: PMKL, IV.213, Sk, 68).

<sup>25</sup> PMKL, IV.213, Sk, 68.

<sup>26</sup> PMKL, IV.213, Sk, 67.

gyűjteményébe kerültek. Nyomatásban csupán a generálisok életrajzainak azon részleteit tette közzé 2010-ben Koltai András, amelyek az önálló magyarországi rendtartomány létrejöttére vonatkoztak.<sup>27</sup> Tulajdonképpen ez volt Sántha György első magyar nyelvű rendtörténeti tanulmánya.

Koltai András

### A KIADÁSRÓL

Sántha György hét kiválasztott tanulmányának Albert István korlátozott célokkal készült fordításában való közreadása tehát kihívást jelentett a szerkesztők számára. Az ügy kezdeményezője Nemes György piarista volt, aki legépelte a hét tanulmány magyar fordítását. Az eredeti, latin nyelvű tanulmányok összegyűjtését és digitalizálását Tózsér Endre piarista végezte, a kötet szerkesztését és tördelését pedig a Piarista Rend Magyar Tartománya Központi Levéltára alulírott munkatárai. Úgy láttuk, hogy nem elég, ha javítjuk a néha nehézkes mondatokat, és azokat kiegészítjük az eredeti latin nyelvű tanulmányok jegyzeteivel, hanem utóbbiakat teljesen új formába kellett öntenünk.

Sántha György a lábjegyzetekben számos addig kiadatlan dokumentumot közölt hosszú idézetként vagy teljes szöveggel. Utóbbiakat a lábjegyzetek közül kiemeltük a tanulmányok függelékébe. Azokat a szövegeket azonban, amelyek azóta megjelentek a Kalazanci Szt. József és az első piaristák levelezését összegyűjtő sokkötetes forráskiadványsorozatokban (EC, EEC, EHI, ECo), nem közöljük újra, csupán utalunk

<sup>27</sup> SÁNTHA György, *A piarista generálisok és az önálló magyarországi rendtartomány kérdése (1680–1721)*, in *A piarista rend Magyarországon* [a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karán 2007. november 6-7-én rendezett konferencia tanulmányai], szerk. FORGÓ András, Bp., 2010 (Művelődéstörténeti Műhely, Rendtörténeti konferenciák, 6), 13-44.

a kiadásokra. (A spanyol kiadás esetében egyébként Claudio Vilà Palà még többet rövidített, az *Ensayos críticos* lábjegyzeteiből a lelőhelyeken kívül minden adatot és idézetet kihagyott.)

A lábjegyzetekben és a függelékben szereplő olasz és latin nyelvű idézetek szövegét is magyar fordításban közöljük. Ezeket a San Pantaleo rendház történetéről szóló tanulmány esetében Albert István, a többit pedig kötetünk számára Babics-Villata Zsófia fordította.

A bibliográfiai és levéltári hivatkozásokat rövidítésekkel egységesítettük. A levéltári jelzeteket aktualizáltuk a jelenleg érvényes állapotnak megfelelően.

A szöveget néhány helyen magyarázó jegyzetekkel egészítettük ki („A szerk.” jelöléssel), amelyek rendi vagy egyházi jogi kifejezésekre, személyekre vagy újabb kutatási eredményekre utalnak.

Össességében szeretettel bocsátjuk közre Sántha György piarista első magyar nyelvű rendtörténeti könyvét, amely a magyarul olvasók számára is élvezetes és tanulságos betekintést nyújt a barokk Róma és a piarista rend kezdeti történetének (és néhol későbbi sorsának) kevésbé ismert fejezeteibe.

Koltai András és  
Szekér Barnabás



Giovanni Morandi festménye (1660 körül) nyomán  
Pietro Campana metszete, Róma, 1753 (felirata módosítva, 1767)  
(Piarista Központi Könyvtár, Budapest, R5418)

# A KEGYES ISKOLÁK PÁLI KONGREGÁCIÓJÁNAK KELETKEZÉSÉRE VONATKOZÓ FORRÁSOK

Tanulmányunk azzal a szándékkal készült, hogy a Kegyes Iskolák első idejének bizonyos kérdéseit az eddigieknél jobban megvilágítsa. Más, korábbi munkáktól abban különbözik, hogy míg azok inkább a Kegyes Iskolák keletkezésével foglalkoztak, addig mi elsősorban a Kegyes Iskolák Isten Anyjáról nevezett Szegényei Páli Kongregációjának (*Congregatio Paulina Pauperum Matris Dei Scholarum Piarum*) keletkezését, vagyis azt az utat akarjuk megmutatni, amelyet Kalazancius a Kegyes Iskolák világi és pedagógiai intézményétől a Páli Kongregáció alapításáig megtett.

Ennek az útnak három része, illetve három többé-kevésbé különböző szakasza van: az első a Santa Dorothea kegyes iskolájától tart addig, amíg a munkatársak a Vestri-palotában közös életet kezdtek, a második a közös élet megkezdésétől a San Pantaleo-ház megvételéig tart, a harmadikat pedig a Giovanni Leonardi kongregációjával való hároméves együttélés jelenti.<sup>1</sup> Az elsőre vonatkozólag most semmi újat nem hozunk, a másodikra vonatkozólag is csak kevés adatot akarunk említeni. Az Isten Anyja (vagy Luccai) Kongregációval való egyesülésre, majd az újra szétválásra, annak okaira és körülményeire vonatkozólag azonban az újabban előkerült források birtokában lényegesen világosabban látunk.

<sup>1</sup> Vö. SÁNTHA 1959c, 380-381.

I.  
A RÓMAI KEGYES ISKOLÁK  
ELSŐ HIVATALOS KAPCSOLATAI A SZENTSZÉKKEL  
A LUCCAI KONGREGÁCIÓVAL VALÓ EGYESÜLÉSÉIG

Bár az Örök Várost irányító *conservatorok* a Kegyes Iskolák intézményét már 1602-ben elismerték mint erkölcsi testületet vagy inkább mint pedagógiai intézményt,<sup>2</sup> és 1603-tól kezdve először VIII. Kelemen, majd V. Pál pápa évi segélyben részesítette,<sup>3</sup> s bár az intézmény atyái és munkatársai már 1604-től valamiféle közös életformát folytattak VIII. Kelemen engedélyével,<sup>4</sup> a Kegyes Iskolák első hivatalos kapcsolatai a Szentszékkal, amelyek okmányai napjainkig fennmaradtak, csak 1607. március 24-ével kezdődnek. Akkor ugyanis a Kegyes Iskolák állandóságát és fennmaradását protektor bíboros

<sup>2</sup> A római városi tanács 1602. aug. 26-án határozatot hozott „A Kegyes Iskoláknak adandó alamizsnáról. Ugyanaz a Városi Tanács elrendeli, hogy alamizsna és mindenféle más segély címén a Kegyes Iskoláknak huszonöt szkudó adassék és osztassék.” Ezt aug. 27-én a *consilium publicum* is megerősítette: „Egyszersmind megerősítjük a Kegyes Iskoláknak adandó alamizsnáról szóló döntést a jelenlegi állás szerint” („Liber Edictorum Incliti Populi Romani pro anno 1602”: Archivio Storico Capitolino, Arm. I, tom. 31, ff. 82v-83v).

<sup>3</sup> SÁNTHA 1959c, 378-379.

<sup>4</sup> SÁNTHA 1959c, 379. Vö. XV. Gergely *In supremo Apostolatus solio* brévéjével (BSchP 1899, 22-23), valamint a bíborosokból álló Püspöki és Szerzetesi Kongregáció határozatával a *Congregatio Paulina* szerzetesrenddé emeléséről, 1621. aug. 31.: „Ha Szentséges Atyánknak is úgy tetszik, a Bíborosok szerzetesi ügyekkel megbízott Szent Kongregációja az igen nagy tekintélyű názareti [címzetes érsek, azaz Michelangelo Tonti bíboros] előadása mellett a korábban említett, az Istenanya Szegényeinek nevezett Kongregációt, amely egykor Rómában a boldog emlékü Kelemen pápa tekintélyének köszönhetően állítatott fel, és a szent emlékü V. Pál pápa által erősített meg...” (AAV, Sec. Brev., vol. 653, f. 438v). – VIII. Kelemen pápa itt említett brévéjét a kongregáció létesítéséről azonban eddig nem sikerült megtalálni. – És azóta sem, ld. GINER 1992, 420-421. (A szerk.)

kinevezésével is erősíteni akaró Kalazancius kérésére<sup>5</sup> V. Pál pápa Ludovico de Torres bíborost, Monreale érsekét<sup>6</sup> állította, és rendelte *Cum pridem* kezdetű brevéjével az Örök Városban a szegény gyerekek ingyenes tanítására létesült Kegyes Iskolák, azok rektora és munkatársai számára protektornak a Szentszéknél ugyanazon tekintéllyel, felhatalmazásokkal, tiszteleti jogokkal és terhekkkel, amelyekkel hasonló protektorok rendelkeznek.<sup>7</sup>

Kalazancius örömmel köszöntötte intézménye első protektor bíborosát.<sup>8</sup> Hogy azonban ez a „nemcsak erényekben, okosságban és jámborságban, hanem tudományban is kiemelkedően dicséretes férfiú”<sup>9</sup> valójában mit tett a Kegyes Iskolákért, arról szinte semmit nem tudunk azon kívül, amit Vincenzo Berro (a Conceptione) és Bernardus Bartlik (a S. Philippo Nerio) művei említenek: hogy mindennapi szükségleteikben adományokkal segítette őket (havonta 10 szkudót, évente pedig nagyobb összegeket adott),<sup>10</sup> és kieszközölte a Rítuskongregációnál, hogy Kalazancius és társai nyilvános oratóriumot létesíthessenek a Massimi-palotában iskolai használatra.<sup>11</sup> Ez a nagyszívű protektor azonban csak nagyon rövid ideig állt adakozó jóságával és tekintélyével a Kegyes Iskolák mellett, mert 1609. július 8-án meghalt, végrendeletében 100 szkudót hagyva a Kegyes Iskoláknak.<sup>12</sup>

<sup>5</sup> Kalazancius kérvénye V. Pál pápának, amelyben protektor bíborost kér a Kegyes Iskolák számára (1607. febr.): AAV, Sec. Brev., vol. 417, ff. 398r, 405v. Ld. újabban EC X, n° 7a<sup>2</sup>.

<sup>6</sup> HC IV, 9. CIACONIUS 1601, IV, col. 401-403.

<sup>7</sup> Fogalmazványa (*minuta*) megtalálható: AAV, Sec. Brev., vol. 417, f. 397r-v. Nyomtatásban: BSchPSupp, ASchP 8(1943), 23-24.

<sup>8</sup> A köszöntés szövege: BARTLIK, EphCal 2(1933), 197-198.

<sup>9</sup> A *Cum pridem* bréve szavai. Torres bíborost V. Pál pápa 1607. júl. 4-én könyvtárossá is kinevezte (HC IV, 9).

<sup>10</sup> Torres adományáról: BERRO 1988, III, 250 (tom. I, lib.1, cap. 14 és 18). BARTLIK, EphCal 2(1933), 198; 3(1934), 14.

<sup>11</sup> BERRO 1988, I, 82 (tom. I, lib.1, cap. 18).

<sup>12</sup> BARTLIK, EphCal 3(1934), 14. HC IV, 9.

Torres bíboros halála után a Kegyes Iskolák protektor bíboros nélkül maradtak egészen 1613 elejéig. Kalazancius ugyanis csak az 1612. év vége felé, a San Pantaleo-ház megvásárlása és a Kegyes Iskolák odaköltöztetése után, azaz amikor intézményének első szilárd alapjait lerakta, merete Domingo Ruzola sarutlan kármelita biztatására kérésével V. Pált ismét háborgatni. Azt kérte, hogy jelöljön ki egy másik pártfogó bíborost a római Kegyes Iskoláknak,<sup>13</sup> mégpedig Benedetto Giustiniani személyében, akinek gyóntatója és lelki vezetője Ruzola volt,<sup>14</sup> és aki így annak közbenjárására nem utasította vissza a pártfogást. Így 1613. január 12-én a *Cum Scholae Piae* kezdetű brevével megtörtént a második protektor bíboros ki-nevezése.<sup>15</sup>

<sup>13</sup> Kalazancius kérvénye V. Pál pápához (1612. dec.): AAV, Sec. Brev., vol. 487, f. 381r. Ld. újabban EC X, n° 7a<sup>3</sup>.

<sup>14</sup> SÁNTHA 1955, 195.

<sup>15</sup> „Szeretett fiunknak, Benedetto Giustinianinak, Palestrina püspökének, a Szent Római Egyház Bíborosának. V. Pál. Szeretett fiam, üdvöletünket küldjük, és mivel a Kegyes Iskoláknak nevezett, áldáshozó Városunkban a szegény fiúk ingyenes oktatása céljából létesített intézmény jelenleg a protektoruk által magára hagyatva áll, Mi ezen iskolák részére alkalmas protektorról szándékozunk gondoskodni, ettől a szándéktól vezérelve, biztos tudásból és alapos megfontolásból fakadóan, valamint apostoli hatalmunk teljességénél fogva Figyelmességedet, akinek előrelátásában, az Isten iránti kegyességének és vallásosságának hő és végtelen szeretetében erősen bízunk, Előttünk és az Apostoli Szentszék előtt a fentemlített Kegyes Iskolák, és azok rektorának és munkatársainak protektorává tesszük, helyezük, és rendeljük, felruházva azzal a tekintéllyel, birtokokkal, tisztségekkel, kötelezettségekkel, amelyekkel más hasonló protektorok is rendelkeznek, és amelyeket gyakorolnak, és amelyeket jog, használat, és szokás, vagy bármilyen más jogcím szerint birtokolhatnak és gyakorolhatnak most és a jövőben, mindazonáltal egyházi peres joghatóság nélkül, apostoli tekintélyünkből fakadóan és a jelen jognak megfelelően. Tudtára adjuk a rektornak és a fentemlített munkatársaknak és mindenkinek, akit illet és akire vonatkozni fog, hogy Téged ilyen módon elfogadjanak és elismerjenek protektornak, és Veled szemben a kötelező tisztelettel és tisztességgel viseltessenek. A fentebbiek nem állnak



Ezt a kinevezést nagy örömmel fogadta nemcsak Kalazancius, hanem valamennyi barátja is, különösen Domingo Ruzola és Juan Sampedro Ustarroz sarutlan kármelita atyák, akik érdemben ennek a kinevezésnek, akárcsak néhány hónappal előbb a San Pantaleo-ház megvásárlásának is szerzői voltak. Örömének bizonyságául Juan atya még az 1613. évben *Liber de pia educatione* címmel egy kis könyvecskét nyomtatott ki, amelyben a Kegyes Iskolákban folyó nevelés főbb pontjait ajánlotta.<sup>16</sup>

Ezzel a protektori kinevezéssel a Kegyes Iskolák új élete kezdődött Rómában. Az a törekvés, hogy életüket egyre szilárdabb alapokra helyezték – ami elsősorban a San Pantaleo-ház megvásárlásában mutatkozott meg – Giustiniani bíboros, Domingo Ruzola és Juan Sampedro Ustarroz, valamint Kalazancius baráti és lelkes együttműködése nyomán még világosabbá és hatékonyabbá vált. Annyi esztendő mindennapi tapasztalatából okulva és barátai őszinte biztatásától is megerősödve Kalazancius egyre tisztábban kezdte látni intézménye szociális, morális és pedagógiai jelentőségét, és a maga előrehaladott korát is figyelembe véve – ekkor már elmúlt 60 éves – attól félt, hogy az ő halálával veszendőbe talál menni a keresztény világnak ez a nagy segítsége.

A dolgot említett barátaival többször átbeszélve, buzgó

ellentétben a konstitúciókkal, sem az apostoli rendelkezésekkel és a fentnevezett Városnak tett esküvel vagy apostoli megerősítéssel vagy bármilyen más módon megerősített határozatával vagy szokásával, és semmi más dologgal nem ellenkezőek. Kelt Rómában, Szent Péternél, 1613. január 12-én, pápaságunk 8. évében. Expediáltassék. V. Pál pápa. Scipione Cobelluzzi” (AAV, Sec. Brev., vol. 487, f. 380 r-v). Nyomtatásban: BARTLIK, EphCal 3(1935), 14-15; TALENTI 1753, 102, 105 (mindkettőben 1609-re datálva).

<sup>16</sup> A könyv teljes címe: *Liber de pia educatione sive cultura pueritiae, compendio scriptus per R. P. F. Ioannem a Iesu Maria Carmelitam Discalceatum Calaguritanum, Congregationis S. Eliae Praepositum Generalem*, Romae, Mascardus, 1612. A könyv dedikációja (pp. 3-5) újból kinyomtatva: SÁNTHA 1955, 187-189.

imádsággal az Úristen segítségét is gyakorta kérte, majd úgy látta jónak, hogy intézményét az Isten Anyja, más néven Luccai Kongregációra, egykori barátja, Giovanni Leonardi alapítására bízta, mivel azzal Giustiniani bíboros és a kármelita atyák is szoros kapcsolatban álltak. Erősen bízott benne, hogy ezen a módon intézménye fennmaradását és annak terjedését Rómán kívül, sőt – amit hön óhajtott – az egész világon a leghatékonyabban biztosíthatja.<sup>17</sup>

Az elhatározás megszületése után megindultak a tárgyalások, amelyekben Alessandro Bernardini, a Luccai Kongregáció egyetemes rendfőnöke (*praepositus generalis*), Kalazancius, Domingo Ruzola és Giustiniani bíboros vett részt. Ismételt összejöveteleiken négy pontban állapodtak meg:

„1. A nevezett prefektus [Kalazancius] életfogytiglan viseli ezt a tisztséget és az iskola prefektusi tisztét, és a jelenleg használatban lévő szabályzat szerint kell együtt élnie azokkal, akik jelenleg az említett házban vannak, ha maradni akarnak – de akik ezentúl kérik felvételüket, azokat úgy kell felvenni, hogy az említett Kongregáció regulája és konstitúciói szerint élnek, amelyeket a boldog emlékü VIII. Kelemen pápa erősített meg, hacsak a fentnevezett rendfőnök [Alessandro Bernardini] és prefektus másként nem határoznak.

2. Rómában a Kegyes Iskolák csak olyan szegényeket vesznek föl, akikről plébánosuk igazolja, hogy azok, vagy ha elszegényedett nemesek gyerekeiről van szó, akkor a gyóntatójuk vagy más megbízható személy tanúsítása alapján – Rómán kívül azonban bárkit fölvehetnek mindenféle igazolás nélkül.

<sup>17</sup> A Kalazancius mint a Kegyes Iskolák prefektusa és Alessandro Bernardini, az Isten Anyja Kongregáció generális rektora által benyújtott emlékirat, (1612. nov.): AAV, Sec. Brev., vol. 499, f 234r. Ld. újabban *Positio Casani* 1982, I, 157-158; EC X, n° 7a<sup>4</sup>. – Giustiniani bíboros és a Luccai Kongregáció személyes viszonyáról ld. CARDELLA V, 260-261.

3. A nevezett iskolákban, bárhol legyenek is azok, fizetés vagy bármiféle járandóság nélkül kötelesek tanítani, pusztán felebaráti és Isten iránti szeretetből.

4. Mint ahogy nevezték, ezután is megmarad az Isten Anyjáról nevezett Kongregáció név, regulájával és VIII. Kelemen által megerősített konstitúcióival, mint fentebb. Ezeket, valamint az említett kongregáció valamennyi privilégiumát nem akarjuk érinteni, és azok nem veszítik érvényüket, hacsak nincsenek ellentétben a jelen megállapodással és egyesüléssel.”<sup>18</sup>

Ezeket a pontokat a szükséges jóváhagyás elnyeréséért még 1613 novemberében benyújtották V. Pál pápának. Ő az ügyet római helynökének, Giovanni Garzia Millini bíborosnak adta ki véleményezésre. Ő azután Ferdinando Tavernával, a San Eusebio tituláris bíborosával előkészítette az egyesülés brévét a kiadásra, amelynek tartalmát a pápa 1613. december 9-én jóváhagyta.<sup>19</sup> Így született meg az 1614. január 14-én kibocsátott *Inter pastoralis officiiis curas* kezdetű bére,<sup>20</sup> amely mindenben elfogadta a fent említett pontokat. Nem tett viszont említést a jövőben Rómán kívül létesítendő Kegyes Iskolákról, sem arról, hogy milyen feltételekkel vehetők fel oda növendékek, hasonlóképpen nem adott felhatalmazást sem a luccai rendfőnöknek, sem a Kegyes Iskolák prefektusának, hogy megváltoztassák a Luccai Kongregáció VIII. Kelemen által jóváhagyott konstitúcióinak a jövőben mindkét felet kötelező feltételeit.

<sup>18</sup> A négy pont az előző jegyz.-ben hivatkozott emlékiratból való.

<sup>19</sup> Ld. szintén a hivatkozott emlékiratot.

<sup>20</sup> A bére fogalmazványa (*minuta*): AAV, Sec. Brev., vol. 499, ff. 232r-233v, 238r. Nyomtatásban: BSchP 1899, 14-16.

## II. NEHÉZSÉGEK ÉS PROBLÉMÁK AZ EGYESÜLÉS UTÁN. ELSŐ KÍSÉRLETEK A SZÉTVÁLÁSRA

Ez az egyesülés már kezdettől fogva „eredeti bűnben” szenvedett, legalább két okból. Ezek közül az első az volt, hogy a Luccai Kongregáció eredeti konstitúciói (1.8.2) kifejezetten megtiltották, hogy a kongregáció fogadalmas tagjai az ifjúságot a grammatikára és humanista ismeretekre tanítsák.<sup>21</sup> Ezt a tilalmat a felek kérésére ugyan az új bréve hatályon kívül helyezte,<sup>22</sup> de a bréve ilyen értelmű egyszerű szavai nem tudták kioltani a kongregáció nagyobbik részének lelkéből a régi intézmény szeretetét és az alapítójuk jámbor elgondolása iránti hódoló tiszteletet. A másik ok pedig, amely szinte már kezdettől fogva érvénytelenné tette ezt az egyesülést, az volt, hogy az egyesülés nem jött létre mindjárt a bréve kihirdetésekor, hanem hosszabb időre elhúzódott annak végrehajtása. A Kegyes Iskolák prefektusa, vagyis Kalazancius és munkatársai ugyanis mint papok, illetve világiak régi szabályzatuk szerint éltek továbbra is, és nem lettek az új rend szerzetesei. Így az új Isten Anyja Kongregációja már eleve két részre, két pártra oszlott: a régi Luccai Kongregáció tagjainak nagy része szívesebben folytatta a maga korábbi igehirdető és szentségeket kiszolgáltató munkásságát, míg a Kegyes Iskolák régi munkatársai Kalazancius vezetésével inkább a tanítást

<sup>21</sup> A konstitúciók szóban forgó bekezdésének leirata megtalálható a bréve fogalmazványa mellett: „Ne fogadtassék el az ifjúság nevelésében kötelező érvénnyel az ifjúság oktatása a grammatika elemeire vagy a humanista ismeretekre, avagy bármiféle olyan kötelezettség, amely által a mieink a saját egyházukon kívül tartoznak szolgálni.” (AAV, Sec. Brev., vol. 499, f. 236r). Vö. Kalazancius és Bernardini idézett emlékiratának utolsó részével (17. jegyz., ill. *Positio Casani* 1982, I, 158; EC X, n° 7a<sup>4</sup>). – A grammatika és a *litterae humaniores* (azaz költészet- és szónoklattan) a teljes latin nyelvi (középfokú) oktatást lefedi, ezzel lényegében az iskolai munkát tiltva meg. (A szerk.)

<sup>22</sup> BSchP 1899, 14-16.

éreztek a maguk feladatának, és azt választották.

Ezen, az Isten Anyja Kongregációja tulajdonképpeni hivatása körül zajló vita mellett lassanként egy másik nagy és súlyos probléma is kibontakozott, mégpedig a szegénység kérdése. Kalazancius és Pietro Casani atya, a luccaiak egyike, a legteljesebb szegénységet (*summa paupertas*) akarták.<sup>23</sup> Bernardini és a kongregáció többi elöljárója szintén akarták a szegénységet, de nem a legteljesebbet, hogy az intézmény bizonyos javakat azután is szerezhessen.<sup>24</sup> A luccai papok nagyobbik része pedig, akik a régi kongregációban semmiféle

<sup>23</sup> Vö. ERRA 1753, 15.

<sup>24</sup> Ld. Alessandro Bernardini emlékiratát, amellyel az egyszerű szegénységi fogadalomra kért engedélyt a pápától: „Szentséges Atyánk, az Istenanya Kongregációjának atyái, Őszentsége legalázatosabb és legelkötelezettebb szolgálói, minden lehető alázattal és tisztelettel tárják Szentségeitek elé, ahogyan az elmúlt napokban Szentségeitek kegyesen hozzájárult, hogy a Szent Hivatal Kongregációjának egy memorandumot nyújtson be, amelyben az említett kéremezők a szerzetesrend állapotába való előléptetés kegyelmét kérték; és miután az bíboros uraknak némi nehézséget okoz, hogy megadják nekik az ünnepélyes fogadalom lehetőségét, hogy a szerzetesrendek számát ne szaporítsák; alázatosan kérik Szentségedet Jézus Krisztus szeretetében, hogy legalább azt engedje meg, hogy az egyszerű szegénységi fogadalom kiváltságával rendelkezhessenek a három egyszerű fogadalom, vagyis az engedelmeség, a tisztaság és a Kongregációban halálig való kitartás mellett, amellyel jelenleg a boldogemlékű VIII. Kelemen felhatalmazása alapján rendelkeznek. Továbbá, hogy az említett szegénységi fogadalom titulusára felszentelhessék a regula alá tartozókat, mivel az említett Kongregáció állapota szilárd, és így az említett egyszerű fogadalom alól nem lehet örökre feloldozást kapni, kivéve közvetlenül a Legfőbb Főpap által, *ex certa ipsius scientia*. Ez a kegyelem elegendő lesz számukra ahhoz, hogy gondoskodjanak a Kegyes Iskolák munkatársainak rendkívüli szükségletéről, amelyeket Őszentsége az elmúlt hónapokban rájuk bízott. Ez pedig így nagy szolgálatot fog tenni Istennek és a szegényeknek, akiket ők tanítanak. Akik az említett Atyákkal együtt mindig imádkozni fognak a mi Urunkhoz Istenünkhöz, Szentségeitek nagyobb boldogságáért, *Quam Deus &*” (AAV, Sec. Brev., vol. 527, f. 181r). Ld. újabban *Positio Casani* 1982, I, 188-189 (AOMD, Armario A, parte 2, mazzo 1, n° 16 alapján).

szegénységi fogadalmat nem tettek – különösen mióta a pápa elutasította azt a kérést, hogy a kongregáció valamennyi ilyen fogadalmását a jövőben a szegénység címére (*ad titulum paupertatis*) szenteljék pappá<sup>25</sup> –, még a kérdés említését sem tűrte.<sup>26</sup> Így Kalazancius aggodalmában, hogy a Kegyes Iskolák

<sup>25</sup> A Zsinati Kongregáció dekrétuma a fenti ügyben: „Szentséges Atyánk, a Trienti Zsinati Kongregáció határozata alapján 1615. március 16. napján engedélyezte a kérelmezőknek, és mindazon szerzetes testvéreknek, akik ugyancsak az Isten Anyja Kongregációban élnek, hogy akármennyi időre élnek ott, örökre megkapják a felhatalmazást az egyszerű szegénységi fogadalom letételére, a másik három egyszerű fogadalom, vagyis, a tisztaság, az engedelmesség és a Kongregációban való kitartás mellett, amelyeket ugyanők mindeddig le szoktak tenni a boldog-émlékű VIII. Kelemen tekintélye folytán, mégpedig oly módon, hogy senki más ne részesíthessen az ezen egyszerű szegénységi fogadalom alól való feloldozásban, csak a Legfőbb Főpap, saját csalhatatlan tudásából fakadóan. Őszentsége engedélyezte továbbá, hogy az ugyanezen Kongregációhoz tartozó, a Kegyes Iskolák szolgálatáért a Városban élő négy szerzetes testvér a szegénység titulusára a papi rendek szentségeinek jeleivel felékesítve élhessen. De mégis azzal a feltétellel, hogy ha valaha megtörténnék, hogy valaki az ily módon felszentelt szerzetes testvérek közül fogadalmá alól való apostoli felfüggesztéssel eltávozna a Kongregációból, a felvett rendek gyakorlása alól jog szerint felfüggesztessék. Card. Orazio Lancellotti [pecsét helye]. Pompeo Arrigoni, a Kongregáció prefektusa.” [A fogalmazvány hátoldalán:] „Szentséges Urunknak az Isten Anyja Kongregáció ügyében” [Más kéztől:] „1615. június 5. napján. Őszentségének tetszésére van a Kongregáció határozata szerint” (AAV, Sec. Brev., vol. 527, f. 182r-v). Ld. újabban SÁNTHA 1961a, 21. *Positio Casani* 1982, I, 189. *Documenti Paolucci* 1989, 70, n° 20. – Ez alapján készült az 1615. júl. 30-án kibocsátott *Ecclesiae catholicae regiminis* kezdetű bréve, melynek fogalmazványa: AAV, Sec. Brev., vol. 527, f. 180r-v. Nyomtatásban: ERRA 1753, 68-70. Ld. újabban *Positio Casani* 1982, I, 190. – Azért közöljük ezeket a dokumentumokat, hogy világosan látszódjék: az egyszerű szegénységi fogadalom, amelyet csak a római pápa oldhat fel, egykor a Páli Kongregációban keletkezett (vö. ERRA 1753, 17-18).

<sup>26</sup> Ld. az *Ad ea, per quae* brévében felsorolt érveket (BSchP 1899, 19), a Kalazancius által ezen érvekről írt emlékiratot (EC X, n° 7a<sup>8</sup>, vö. 28. jegyz.), valamint azt, amelyben a szétválást kérte (EC II, n° 7b, vö. 35.

lassanként még inkább a háttérbe szorulnak, 1615 szeptemberében memorandumban fordult V. Pálhoz, kérve atyai közbelépését.<sup>27</sup>

A pápa Giustiniani, Bichi és Lancellotti bíborosokra bízta az ügyet, akik magától Kalazanciustól és újabb emlékiratából tájékoztak a kérdésről,<sup>28</sup> és a dolog alapos megtárgyalása után arra az álláspontra helyezkedtek, hogy az egyesült új kongregációnak a jövőben a Kegyes Iskolák ellátását kell fő feladatuknak tekinteniük, nem zárva ki azonban az igehirdetést és a szentségek kiszolgáltatását sem.<sup>29</sup>

E dokumentumok nyomán a kongregáció egyetemes káptalanja, amelyre csak 1616. január–áprilisában került sor, hosszas viták és ismételt javítgatások után elfogadott egy elsősorban Kalazancius, kisebbrészt Pietro Casani és Alessandro Bernardini által közösen készített szöveget, hogy azt a pápa elé terjesszék jóváhagyásra,<sup>30</sup> amelynek értelmében a kongregáció elsődleges feladata a jövőben a Kegyes Iskolák ellátása.<sup>31</sup>

jegyz.).

<sup>27</sup> A memorandum megjelent nyomtatásban: ERRA 1753, 19. Ld. újabban EC X, n° 7a<sup>7</sup>. – Kalazancius ebben az Isten Anyja Kongregáció atyái nevében azt kérte, hogy a Kegyes Iskolák legyenek a Kongregáció egyetlen intézménye. (A szerk.)

<sup>28</sup> Kalazancius emlékirata a Kegyes Iskolák ügyével megbízott bíborosoknak, 1615. október: AOMD, Armario A, parte 2, mazzo 1, n° 71. Részleges spanyol kiadása: BAU 1949, 343-344. Ld. újabban EC X, n° 7a<sup>8</sup>.

<sup>29</sup> Ld. Kalazancius V. Pál pápának 1616 végén benyújtott második memorandumát: EC II, n° 7b.

<sup>30</sup> Vö. ERRA 1753, 20-21. Erra azonban nem említi Pietro Casanit, akinek közreműködése a szöveg – különösen a szegénységre vonatkozó részek – alapján nyilvánvaló.

<sup>31</sup> *Positio Casani* 1982, I, 239-242. A *formula* e tekintetben legfontosabb sorai: „A mi mindenben legkisebb Kongregációnk... ezennel alább kijelentve, hogy megmarad előbbi feladatainak gyakorlásában, a Kegyes Iskolák gyakorlatát, amely abban áll, hogy a szegényeket józan oktatásban és kegyes nevelésben részesíti, mint a Szent Zsinatoknak és a Szent Atyáknak szava révén Isten Egyháza számára fölöttébb szükséges, a lelkek üdvösségre vezetéséhez igen alkalmas eszközt a lehető leg-

Még mielőtt átadták volna az írást a pápának, előbb a lucai rendház, majd a római Santa Maria in Portico rendház atyái is, tudomást szerezve annak tartalmáról, mindent elkövettek, hogy a megszületett káptalani határozat életbelépését megakadályozzák.<sup>32</sup> Ezen felül a nevezett atyák abban az időben a Kegyes Iskolák mellőzésével vállalták el egy lucai szeminárium vezetését és a Tor de'Specchi apácáinak gyóntatását is. Ezért Kalazancius, aki közben 1616 augusztusában Glicerio Landrianival, Gaspare Dragonettivel és néhány dolgozó testvérrel Frascatiba ment át, hogy ott ugyanazon hónap 26-án magának a pápának kérésére megnyissa a Kegyes Iskolák újabb intézményét, s talán azért is, hogy előkészítse a szétválasztást, amely, úgy látta, a küszöbön áll,<sup>33</sup> az 1616. év vége felé<sup>34</sup> egy másik emlékiratot adott át V. Pál pápának. Gyors közbelépését kérte benne annak érdekében, hogy a lucaiak vagy legyenek kénytelenek az említett határozatot elfogadni és becsületesen végrehajtani, vagy pedig egészen elhagyni az intézményt.<sup>35</sup>

Nem sokkal később, 1617. január vége felé maga Alessandro Bernardini is – ismételt sikertelen próbálkozások után, hogy a Kegyes Iskolákat pápai rendelkezésre megtartsa kongregációjának gondozásában<sup>36</sup> – nyíltan bevallotta Kalazanci-

nagyobb készséggel elfogadja, és igyekezettel vállalja a jövőndőben mint legelsőt és teljesen sajátját, hogy minden más kongregációtól, szerzetesrendtől és társaságtól ezen egy által megfelelően elkülönüljön, és ez kijelölje saját külön helyét az Isten Egyházában; különösen, ha a továbbiakban érezheti az Apostoli Szentszék bőkezűségét, amely által eddig a lehető legtöbb kegyelemben és előjogokban növekedett.” – A lábjegyzet szövegét megváltoztattuk, mert a *Positio Casani* forráskiadása tisztázta, hogy a szövegnek nem volt több változata, amit Sántha György a régebbi kiadások (ERRA 1753, 71-74. BARTLIK, EphCal 4(1935), 57-58, 99-101) alapján feltételezett. (A szerk.)

<sup>32</sup> Vö. ERRA 1753, 23-24.

<sup>33</sup> Vö. ERRA 1753, 24-25. BAU 1949, 366-373. EC II, n° 8-10.

<sup>34</sup> Vö. EC II, 54-55 (ad n° 7b).

<sup>35</sup> EC II, n° 7b.

<sup>36</sup> Vö. ERRA 1753, 25-27.



usnak, hogy a bonyolult ügynek nincs más megoldása, mint az Isten Anyja Kongregációt végérvényesen elválasztani a Kegyes Iskoláktól.<sup>37</sup>

### III.

#### HOGYAN MENT VÉGBE A SZÉTVÁLASZTÁS? AZ AD EA PER QUAE KEZDETŰ BRÉVE KELETKEZÉSE ÉS FORRÁSAI

Kalazancius nyomban értesítette erről Benedetto Giustiniani protektor bíborost és Domingo Ruzolát, azután megtárgyalva a dolgot, Giustiniani és Scipione Cobelluzzi bíborosok az egész ügyet a pápa elé vitték. V. Pál alapos megfontolást követően visszavonta korábbi okiratát, amellyel a Kegyes Iskolákat a Luccai Kongregációra bízta, elvette a kongregációnak a Kegyes Iskolákra való tekintettel adott összes kiváltságát, és a Kegyes Iskolákat szabadoknak nyilvánítva visszaadta prefektusuknak, Kalazanciusnak és társainak. Ezenkívül a pápa a két bíboros javaslatára elhatározta, hogy az említett Kegyes Iskolák számára egy újabb szerzetesi kongregációt alapít és állít fel a Kegyes Iskolák Páli Kongregációja (*Congregatio Paulina Scholarum Piarum*) néven, mégpedig úgy, hogy ennek a kongregációnak szerzetesein kívül senki se taníthassa az ifjúságot Kegyes Iskolák néven. Végezetül a pápa azt is megengedte, hogy „akik a Luccai Kongregációból szeretettől indítva a Kegyes Iskolákhoz akarnak kapcsolódni, ezt 20 napon belül szabadon megtehetik.”

Ezek előrebocsátása után V. Pál – lényegében a bíborosok által megfogalmazott négy pontban, melyeknek szövege némi módosítással ugyanaz volt, mint amelyet a luccai atyák előbb nem fogadtak el – megállapította a Páli Kongregáció élet- és működési formáját.

Először a három egyszerű fogadalomról szólva apróléko-

<sup>37</sup> Vö. ERRA 1753, 28-29.

san leírja az új kongregációban vállalandó szegénység természetét és kötelező erejét; másodszer az ingyenes tanítást írja elő, és meghatározza a gyerekeknek tanítandó tárgyakat (amelyek a grammatikán túl azonban nem terjedhetnek); harmadszor megtiltja új házak alapítását iskola nélkül, kivéve a noviciátusokat; negyedszer az egyetemes rektornak és magának az új kongregációnak jogot és fölhatalmazást ad a Szent-szék által jóváhagyandó új konstitúciók, törvények, statútumok elkészítésére és azok kiadására.

Még másik két pontot is terjesztettek a pápa elé, amelyek egyike azt kérte, hogy az új kongregáció tagjainak legyen tilos peres ügyekkel bírósághoz fordulniuk; míg a másik annak kimondását, hogy az iskolák tanítóinak szükségleteiről az előkelők megbízottai gondoskodjanak. Ezeket azonban a szent-anya nem hagyta jóvá.<sup>38</sup>

Viszont V. Pál – *motu proprio* – elrendelte, hogy a Kegyes Iskolák csak Rómában és Rómától számított 20 mérföldes körzetben működhetnek. A tanítás határait is megszorította, mert az előterjesztett szöveg szerint a mieink az egész filológiát<sup>39</sup> taníthatták volna, V. Pál pedig csak a grammatika tanítását engedélyezte a gyerekek számára.

A pápának a bíborosok előtt kifejezett szándékának megfelelően néhány nap alatt elkészült az új bréve. Ez az említett okok miatt a Kegyes Iskolákat elválasztotta a Luccai Kongregációtól, egyúttal előírta az új Páli Kongregáció élet- és cselekvésmódját, s így bizonyos értelemben a Kegyes Iskolák egész intézményének *magna chartája* lett. A brévét a pápa 1617. február 15-én írta alá, március 6-án pedig kihirdették.

<sup>38</sup> Alapos jelentés a bréve tartalmára vonatkozó, V. Pálnak tett javaslatokkal: AAV, Sec. Brev., vol. 546, ff. 116-117 között, lapszámozás nélkül. Ld. újabban *Positio Casani* 1982, I, 299-301; EC X, n° 10<sup>1</sup>. – Előterjesztésének dátuma 1617. febr. 8. Az újabb kiadások előkészítése során kiderült, hogy a tervezet Pietro Casani kezével készült, szerzőjének pedig vagy Casanit tekinthetjük, vagy őt és Kalazanciust közösen. (A szerk.)

<sup>39</sup> Azaz a latin nyelvet egészen a költészet- (*poetica*) és szónoklattanig (*rhetorica*) bezárólag. (A szerk.)

Így jött létre végre a Kegyes Iskolák Isten Anyjáról nevezett Szegényeinek Páli Kongregációja (*Congregatio Paulina Pauperum Matris Dei Scholarum Piarum*).<sup>40</sup>

Ez a brève legnagyobb részében arra a formulára támaszkodott, amelyet főleg Kalazancius és Pietro Casani állítottak össze és Giustiniani bíboros hagyott jóvá, illetve az Isten Anyja Kongregáció alapjául volt hivatva szolgálni a Kegyes Iskolák vállalásánál. Így joggal és méltán mondhatjuk, hogy a Kegyes Iskolák Páli Kongregációja *magna chartájának* összeállításában Kalazancius elsődleges szerzősége mellett – legalább is ami az iskolai részt illeti – szerencsés módon közreműködött mind Domingo Ruzola, Kalazancius közeli barátja, mind Pietro Casani a Luccai Kongregációból, hathatós támogatója főleg a legteljesebb szegénység kérdésében, mind Giustiniani bíboros – főleg jogi kérdésekben – és végül maga a pápa, V. Pál, aki nem hagyott jóvá minden javaslatot, hanem a legteljesebb szegénység és az egyes atyák magánjogainak gyakorlását illetően is bizonyos módosításokat eszközölt, valamint előírta, hogy a grammatikán túl ne tanítsanak tárgyakat, és az új kongregáció terjedését Róma körül 20 mérföldes körzetre korlátozta.<sup>41</sup>

Mindazonáltal tévedés azt állítani, hogy a Páli Kongregációt szinte Kalazancius tudtán kívül vagy az ő akarata ellenére egyedül V. Pál alapította. A pápa ugyanis csak jóváhagyta és

<sup>40</sup> Fogalmazványa (*minuta*): AAV, Sec. Brev., vol. 546, ff. 114r-116v. Külzetén (f. 117v) ez olvasható: „Kegyes Iskolák. 1617. február 15. Őszentségének valóban úgy tetszik, hogy ne terjeszkedjenek húsz mérföldes távolságon túl, és hogy a Konstitúciókat az Apostoli Szent-széssel tartozzanak jóváhagyatni. Ami a többit illeti, mint belül.” Nyomtatásban: BSchP 1899, 19-21.

<sup>41</sup> V. Pál részét ebben a meghatározó *magna chartában* világosan mutatja az általa jóváhagyott brève egyszerű összehasonlítása a bíborosok által javasolt (Casani és Kalazancius által összeállított, ld. 38. jegyz. – a szerk.) tervezettel. A pápa – azokon felül, amelyek e tanulmány törzsszövegében szerepelnek – nem akarta a brévében kifejezetten megnevezni sem a gyerekek házig kísérésének szokását, sem az állandó imát (*oratio continua*), noha a tervezet ezeket a szolgálatokat is javasolta.

javította az eléje terjesztett formulát, amelyet Kalazancius és barátai már részletesen kidolgoztak és összeállítottak.

#### IV. ÖSSZEGZÉS

Áttekintve az utat, amelyen Kalazancius a római Kegyes Iskoláktól a Kegyes Iskolák Isten Anyjáról nevezett Szegényei Páli Kongregációjának alapításához jutott, most újabb megvizsgált okmányok fényénél könnyebben és biztosabban eloszlathatóak azok a kételyek, amelyek a Luccai Kongregációval való egyesülés, majd az újbóli szétválás körül a századok folyamán felmerültek.

1. Így arra a kérdésre, hogy ki volt ennek az egyesülésnek a tulajdonképpeni szerzője, könnyen megfelelhettünk: Kalazancius! Ő ugyanis a Kegyes Iskolák gondját valamelyik szerzetesi kongregációra akarván bízni, föltárta a dolgot barátjának, Domingo Ruzola sarutlan kármelitának, aki viszont az egész ügyet megbeszélte gyónójával és lelki fiával, Giustiniani bíborossal, az új protektorral, illetve a luccai atyákkal. A szoros barátság, amely abban az időben ezeket a szent embereket összekötötte, könnyedén lehetővé tette, hogy Kalazancius jogos és szent óhaja gyorsan teljesedjék, és az egyesülés pápai tekintéllyel nyerjen szentesítést.

Tévedés azt állítani, hogy ez az egyesülés Kalazancius akaratára ellenére és csak Giustiniani bíboros határozottsága következtében jött létre. A bíboros ugyanis csak azt tette, amit Ruzola atya javasolt neki, ő pedig csak arra tett javaslatot, amire őt Kalazancius kérte. Ez az útja annak, ahogyan egyikük a másikat cselekvésre indította, bár kifelé tekintélye és méltósága miatt nemegyszer azt a benyomást szerezhettük, hogy Giustiniani bíboros volt az egész egyesülésnek a szerzője és fő mozgatója. A megvalósulást illetően ezt elfogadhatjuk, de semmi esetre sem a szándékot illetően.

2. A szerződő felek, az egyesülést kieszközlők elgondolása

és szándéka nagyon eltért egymástól. Kalazancius ugyanis abban a reményben és azzal a szándékkal akarta az egyesülést, hogy a luccai Isten Anyja Kongregáció rövidesen átveszi saját fő intézményeként a Kegyes Iskolákat, s ily módon a jövőben azok időben és térben is mindenfelé megszilárdulnak. A luccai atyák, legalábbis többségük, akik hűek voltak régi intézményükhöz, csak azért mentek bele az egyesülésbe, mert azt remélték, hogy kongregációjuk ily módon rövidesen ünnepélyes fogadalmas renddé lesz, amint ez Kalazancius memorandumából és a luccaiaknak mindjárt az egyesülés után ebben az ügyben a Szentszékhez beadott kérvényéből is kitűnik.<sup>42</sup>

A szerződő, illetve egyesülő feleknek ez az eltérő szándéka már magában hordta a bekövetkező szétválás csíráit. Alig lehetett ugyanis remélni, hogy Kalazancius eltűri Kegyes Iskoláinak elhanyagolását, vagy hogy a Luccai Kongregáció föladjá régi teendőit, illetve hivatását. A kérdésre tehát, hogy ki volt a szétválás kezdeményezője, azt felelhetjük: mindkét fél! Kalazancius talán erősebben, mert a Luccai Kongregációt mindjárt a maga Kegyes Iskoláinak képére és hasonlatosságára akarta átformálni, ebbe pedig azok semmiképpen sem mehettek bele, ha nem akarták föladni alapítójuk szándékát és konstitúcióit. Kétségtelenül meggyorsította a szétválást az, hogy a Luccai Kongregáció reménye mind az ünnepélyes fogadalom elérését, mind a szegénység egyszerű fogadalmát illetően meghíusult. Nem kapták meg az engedélyt az ünnepélyes fogadalom letételére, meglevő fogadalmukkal pedig nem kapták meg az engedélyt, hogy a szegénység címével vegyék föl a szent rendeket.<sup>43</sup> A csalódott kongregáció ily módon könnyen elhagyta azt, aminek áldozatos vállalása semmi előnyhöz nem juttatta. Ami azonban a Luccai Kongregációt a szétválás siettetésére elsősorban indította, minden bizonnyal a bennük élő önfenntartási vágyuk volt. Aligha vonhatja ugyanis bárki kétségbe, hogy Kalazancius, ha az egyesülés

<sup>42</sup> EC II, n° 7b. AAV, Sec. Brev., vol. 527, f. 181r (ld. 24. jegyz.).

<sup>43</sup> AAV, Sec. Brev., vol. 527, f. 181r-182v (ld. 24-25. jegyz.).

tovább tartott volna, az egész Luccai Kongregációt a Kegyes Iskolák kongregációjává formálta volna át. Ennek igazolására elég hivatkozni arra a formulára, amelyet a Luccai Kongregációval el akart fogadtatni, és amely nem sokkal utána – mindössze nagyon kevés változtatással – V. Pál *Ad ea per quae* brévéjében a Páli Kongregáció jogi alapjává lett.

3. Most már nyilvánvaló, hogy a bréve és a *Congregatio Paulina* egész jogi és pedagógiai alapja abból a formulából nyerte eredetét, amelyet Kalazancius a luccaiak 1616. január és április között tartott egyetemes káptalanján akart elfogadtatni, és amelynek elsődleges szerzőjét magában Kalazanciusban kell látnunk, különösen, ami az iskolai szolgálatra vonatkozó előírásokat illeti. Ezt bizonyítja a bíborosoknak átnyújtott írott memoranduma,<sup>44</sup> az 1616 végén V. Pál pápának benyújtott emlékirata, valamint a Glicerio Landrianinak írott levele, amelyekben a luccai atyák magatartására panaszkodik, akik szerinte nem érezték hivatásuknak az iskolát.<sup>45</sup>

Azt már nem könnyű meghatározni, hogy mikor szánta el magát Kalazancius új szerzetesrend alapítására, a Kegyes Iskolák vezetésére, miután a luccaiak ezt nem akarták vállalni. Az egyesülés elején ugyanis sem ő, sem munkatársai nem lettek szerzetesekké, hanem továbbra is saját szabályzatuk szerint éltek, fogadalmak és szerzetesi kötelezettségek nélkül. Még később is, az egyesülés tartama során, amikor Kalazancius szeme előtt már megjelentek az elkerülhetetlen szétválás képei, és lelkét az ilyenféle gondolatok töltötték be, az volt a szándéka, hogy a Kegyes Iskolákat munkatársaival, tanítókkal és világi papokkal folytatja tovább, úgy, ahogyan ezt az egyesülés előtt tette.<sup>46</sup>

A Kegyes Iskolák vezetésére általa alapítandó szerzetesi kongregáció terve csak 1616 végén vagy 1617 elején fogamzott meg világosan Szent József atyánk lelkében, amikor látta,

<sup>44</sup> EC X, n° 7a<sup>8</sup>.

<sup>45</sup> EC II, n° 7b, n° 10.

<sup>46</sup> EC II, n° 7b, n° 10.

hogy más módon intézménye fennmaradását nem tudja biztosítani. Miként korábban a római Kegyes Iskolák megszilárdítására csak akkor szánta el magát, amikor tudomásul kellett vennie, hogy arra senki más nem tud, és nem akar vállalkozni, most is csak akkor tette magáévá az általa alapítandó szerzetesi kongregáció gondolatát, amikor barátai ösztönzésére és az ő segítségükkel egészen világossá vált előtte, hogy a Kegyes Iskolák alkalmas módon való megszilárdítására és fennmaradására nincs más megoldás.

4. Kétségtelen, hogy Kalazanciust barátai, intézménye pártfogói, sőt maga V. Pál pápa is támogatták tanáccsal és egyéb eszközökkel azon az úton, amely őt a Kegyes Iskolák Isten Anyjáról nevezett Szegényei Páli Kongregációjának alapításához vezette. Könnyen lehetséges, hogy Ruzola és Giustiniani bíboros segítsége, illetve V. Pál atyai gondossága nélkül az új kongregáció sohasem látott volna napvilágot. Ők azonban nem alapítói, hanem szorgalmazói, pártfogói voltak az új kongregációnak. A gyermekek iránti papi szeretet és a keresztény világ reformjainak megvalósítása a Kegyes Iskolákban a gyermekek nevelésén keresztül elsősorban Kalazancius gondolata volt.



Johann Ernst Mansfeld metszete, Bécs, 1767  
(Piarista Múzeum, Budapest, 2015.197.2)



# A KEGYES ISKOLÁK RENDJÉNEK ALAPÍTÁSA: *Az Ad ea per quae* kezdetű brève előtörténete

Bár a Kegyes Iskolák Páli Kongregációjának (*Congregatio Paulina Pauperum Matris Dei Scholarum Piarum*) alapításáról többször írtak és vitatkoztak,<sup>1</sup> legyen szabad ezt a kérdést újra elővenni, és tárgyalni, hogy ily módon világosabbá váljék intézményünk keletkezése és annak megvalósítandó célja, valamint Szent József atyánk elgondolása és célkitűzése, elsősorban rendjének tagjai előtt, de a piarista dolgok iránt érdeklődők előtt is, mégpedig a rend történeti útjának áttekintésével, gondos alapossggal és mellébeszélés nélkül. Nem szándékunk és célunk újra elővenni a már agyoncsépelet kérdést: kinek a hibájából történt 1617-ben a piaristáknak a Luccai Kongregációtól való szétválása. Elsősorban azért, mert a legteljesebb meggyőződésünk, hogy egyik fél sem volt hibás a szétválásban, hanem mind a két fél egyszerűen az isteni Gondviseléstől számára kijelölt utat járta, önként, szabad elhatározással.

Érdeklődésünk most elsősorban arra irányul, hogy pontosan és a lehető legteljesebb, hitelt érdemlő történeti úton megtudjuk, hogyan és milyen megfontolások alapján jutott Kalazancius, aki az 1613–1614. években a Kegyes Iskolák intézményét a Luccai Kongregációra bízta, lassankint arra a gondolatra és elhatározásra, hogy szabadon és függetlenül a Kegyes Iskolák Isten Anyjáról nevezett Szegényeinek Páli Kongregációját válassza; továbbá hogy a Kalazancius és barátai sugallatára és ösztönzésére létrejött pápai brève mit mond, és mit

<sup>1</sup> BAU 1949, 331-365. EC II, 49-55 (az 1951-ig terjedő bibliográfiával), 170-174. SÁNTHA 1955. VILÀ PALÀ 1960, 38-56 (erről a szerző recenziója: SÁNTHA 1960d). SÁNTHA 1960c (ld. e kötetben, 1-19). BAU 1963, 106-111.

jelent számunkra. A kérdést azért vesszük újra elő, hogy – túljutva már a források összegyűjtésének és első magyarázatának gondján – a kérdést más nézőpontból, alaposabban és lehetőség szerint jobban megvilágítsuk.

Mindjárt nyíltan meg kell mondanunk, hogy Kalazancius útja első intézménye, majd utána a Kegyes Iskolák Rendjének megalapításához nem volt kimondottan rövid, és nem volt mentes a kezdetek szokásos nehézségeitől. Ezen nem lehet csodálkoznunk, sőt ez nagyon is emberi. Csak az egykori hagiográfusok egyszerű és naiv elbeszélismódja szól a szentek hirtelen „megtéréséről”, és tarkítja attól kezdve számtalan csodával hősei életét. Az életben azonban az isteni bölcsesség erőteljes és üdvös intézkedéséből rendszerint másként történnek a dolgok.

Így a teljes kalazanciusi mű kibontakozásában is mindjárt két időszakot kell megkülönböztetnünk. Az első a Kegyes Iskolák intézményének eredetét és kifejlődését öleli fel, a másik pedig az Isten Anyja Szegényei Rendjének megalapítását és megszilárdulását sajátos intézményével, a Kegyes Iskolákkal.

## I.

### A KEGYES ISKOLÁK INTÉZMÉNYÉNEK EREDETE

A Kegyes Iskolák intézménye „genezisének” megvannak a maga fejlődési mozzanatait, amelyek meglehetősen elkülönülnek egymástól. Az 1597. év végén vagy az 1598. év elején a Keresztény Tanítás Testvérületének a trasteverei Santa Dorotheában már valamilyen formában meglévő, segélyekkel és munkaerővel támogatott mindennapi iskolájához Kalazancius nevét és szakadatlan újító munkásságát adta, és kivívta, hogy ez az iskola egyrészt valóban népszerű, másrészt a tanítók folyamatos munkájával teljes legyen.<sup>2</sup>

<sup>2</sup> SÁNTHA 1958a, 156-157. SÁNTHA 1958b, 185-186. SÁNTHA 1960d, 286-287.

Az iskola 1600 márciusának elején átkerült a város belsejébe, a Paradisónak nevezett kocsmá szomszédságába,<sup>3</sup> és Kalazancius bizonyos mérvű irányítása mellett már kezdett állandó alakot öltetni, anélkül azonban, hogy a Keresztény Tanítás Testvérületétől elszakadt volna.<sup>4</sup> A teljes függetlenséget csak 1601 márciusa után nyerte el, amikor a Keresztény Tanítás Testvérülete az iskola fejlesztéséhez szükséges segítséget kereken megtagadta.<sup>5</sup> Ettől kezdve Kalazancius iskolája a „kegyes” nevet kapta, és a tanítókat, akik ezt a nevet adták, a „Római Kegyes Iskolák Kongregációja testvéreinek, illetve munkatársainak” („*fratres seu operarii Congregationis Scholarum Piarum Urbis*”) nevezték.<sup>6</sup>

Ma már nem fér hozzá kétség, hogy ezek a testvérek vagy munkatársak már 1603-tól kezdve egyfajta közös életet éltek.<sup>7</sup> A Kegyes Iskolák intézménye 1607 márciusában protektor bíborost kapott V. Pál pápától,<sup>8</sup> majd annak halála után, 1613. január 12-én a Kegyes Iskolák új protektorául Benedetto Giustiniani bíborost nevezte ki V. Pál.<sup>9</sup> Az intézmény székhelye is többször változott az első időkben, majd 1612 októberében a San Pantaleo-templom mellett megvásárolt házban állandósult.<sup>10</sup>

<sup>3</sup> EC II, n° 132a: „Informazione intorno alle Scuole Pie dai loro inizi sino al 1622.”

<sup>4</sup> EC II, n° 132a. SÁNTHA 1958a, 158-159.

<sup>5</sup> SÁNTHA 1958a, 158-159. Vö. SÁNTHA 1959c, 378-379.

<sup>6</sup> SÁNTHA 1958a, 159. SÁNTHA 1959c, 378-379. SÁNTHA 1962c, 268 (ld. e kötetben, 38). Ld. továbbá Gellio Ghellini két levelét (1602): PICANYOL 1932b, 284-285. Ezeket Ld. újabban ECo III, n° CCIX/1-2.

<sup>7</sup> Ld. MONCALLERO-LIMITI 1965, 72-79. SÁNTHA 1965, 308-309. Vö. SÁNTHA 1960e. SÁNTHA 1959c.

<sup>8</sup> SÁNTHA 1960c, 187 (ld. e kötetben, 2-3).

<sup>9</sup> SÁNTHA 1960c, 188 (ld. e kötetben, 4).

<sup>10</sup> EC II, n° 132a. SÁNTHA 1962c, 266-270 (ld. e kötetben, 35-42).

## II.

AZ ISTEN ANYJA LUCCAI KONGREGÁCIÓJÁNAK  
EGYESÜLÉSE A KEGYES ISKOLÁKKAL

Az idők és események eme egymásutánjában a római Kegyes Iskolák kongregációja, avagy intézménye szépen alakult, és fejlődött egészen 1613 végéig, de a biztos fennmaradás, a jövőbeli folytatás és terjeszkedés minden biztató reménye nélkül. Ez valószínűleg aggasztani kezdte az idősödő Kalazancius – már 57. évében járt –, sarutlan kármelita barátait, sőt magát a protektor bíborost is, és arra indította, hogy az óhajtott fennmaradás és folytatás érdekében közös megállapodással új útra lépjenek.

A fennmaradás és a terjeszkedés biztosítása legtermészetesebb és szinte önként kínálkozó módjának az látszott volna, hogy új rendet alapítsanak a Kegyes Iskolákból, mégpedig maga Kalazancius. Ez a megoldás azonban az első időkben egyáltalán nem került szóba, mégpedig valószínűleg egyrészt a szinte leküzdhetetlen nehézségek miatt, amelyekkel abban az időben minden ilyen próbálkozásnak szembe kellett néznie a római kúria új rendek alapítása elől elzárkózó álláspontja miatt. Másrészt – amint erre joggal következtetni lehet – a Kalazanciusban magában felmerülő személyes kétségek miatt: közel hatvanéves korában nem érezte magát kellőképpen felkészülve arra, hogy a maga számára is teljesen új életmód megalapozásában és megszilárdításában másoknak is irányítója merjen lenni.<sup>11</sup>

Így született meg gyakori közös tárgyalások és imádkozások eredményeként<sup>12</sup> az akkor legjobbnak látszó gondolat: a Kegyes Iskolák intézményét a luccai Isten Anyja Kongregációra kell bízni, amelyet 1574-ben Giovanni Leonardi alapított, aki még életében jó barátja volt Kalazanciusnak. A rendet VIII. Kelemen pápa 1595-ben hagyta jóvá, és ennek is nagy jóakaró

<sup>11</sup> SÁNTHA 1955, 195. SÁNTHA 1960c, 199 (ld. e kötetben, 6-7).

<sup>12</sup> Kalazancius kérvényét ld. SÁNTHA 1960c, 199 (ld. e kötetben, 6-7).

barátja volt Giustiniani bíboros, aki 1613 elejétől kezdve a Kegyes Iskolákat is pártfogolta és segítette.<sup>13</sup>

Ez a gondolat és terv Alessandro Bernardininek, a Luccai Kongregáció akkori egyetemes rendfőnökének (*praepositus generalis*) is tetszett. Ő a két intézmény eltérő célkitűzéseiből szükségszerűen adódó nagyobb nehézségek ellenére is úgy döntött, hogy vállalja a Kegyes Iskolák intézményét, mert azal a reménnyel kecsegtette magát és övéit is, hogy így könnyebben megvalósul az a vágyuk, hogy a kongregáció ünnepeles fogadalmas, exempt renddé emelkedjen. Így közös erővel már 1613 novemberében megkezdték az egyesülés pontjainak részletes kidolgozását.<sup>14</sup> Ezeket 1613 novemberének végén benyújtották a Szentszékhez, és V. Pál pápa december 9-én jóvá is hagyta őket. 1614. január 14-én megjelent az *Inter pastoralis officii curas* kezdetű bréve, amely kimondta a Luccai Kongregáció és a római Kegyes Iskolák kongregációjának, illetve intézményének egyesítését.<sup>15</sup>

Az egyesülés alapját képező négy pont – szándékosan elsősorban a Kegyes Iskolák javát, fejlődését és fennmaradását szem előtt tartva – úgy volt megállapítva és körülírva, hogy inkább egy kísérleti és lassanként megvalósítandó egyesülést vetített előre, mintsem azonnalit és örökre szólót, hogy ily módon mindig nyitva maradjon az esetleges szétválás lehetősége. Az említett négy pont alaposabb áttanulmányozása erről bárkit meggyőzhet.<sup>16</sup>

Kalazancius tehát teret és időt kapott ennek a kísérletnek az elvégzésére, hogy ily módon vagy a Luccai Kongregációt alakítsa át a Kegyes Iskolák kongregációjává, vagy megmentve saját intézményének az alakját, képét és lényegét, kiszabadítva azt az egyesülés bilincseiből, más, szerencsésebb

<sup>13</sup> SÁNTHA 1955, 195. Vö. SÁNTHA 1960c, 198-199 (ld. e kötetben, 6-7).

<sup>14</sup> SÁNTHA 1960c, 189 (ld. e kötetben, 6-7). Vö. ERRA 1753, 6-7.

<sup>15</sup> A bréve szövegét ld. BSchP 1899, 14-17. Vö. SÁNTHA 1960c, 189-190 (ld. e kötetben, 7).

<sup>16</sup> Ezeket a pontokat ld. SÁNTHA 1960c, 189-190 (ld. e kötetben, 6-7), illetve a bréve szövegében: BSchP 1899, 15.

kísérlet felé vezesse azt. Az a tervezet is, amelyet V. Pál biztatására 1614 elején készített Juan Sampedro Ustarroz sarutlan kármelita atya a megújult és megnagyobbodott Luccai Kongregáció használatára és javára, elsősorban ezt a célt szolgálta.<sup>17</sup>

### III.

#### A KEGYES ISKOLÁK PÁLI KONGREGÁCIÓJA ALAPÍTÁSA

Kalazancius, aki az egyesülést őszintén és alázatos lelkű odaadással készítette elő és fogadta el,<sup>18</sup> az unió egész ideje alatt valóban mindent elkövetett, hogy az új Luccai Kongregáció a Kegyes Iskolák intézményét mint saját és fő tevékenységét jelentő intézményt fogadja el és működtesse.<sup>19</sup> Később azonban önmaga és barátai is egyre világosabban látták, hogy ez az elsődleges célkitűzés aligha valósul meg,<sup>20</sup> ezért mindent megtett, hogy a Kegyes Iskolák intézményét épségben kimentse ebből az unióból.<sup>21</sup>

Kalazancius magának V. Pál pápának buzdítására és a

<sup>17</sup> A tervezetről ld. SÁNTHA 1955, 188-189. VILÀ PALÀ 1960, 106-145 (vö. Sántha György recenziójával: SÁNTHA 1960d). BAU 1963, 110.

<sup>18</sup> A kérvény (SÁNTHA 1960c, 199, 18. jegyz., ld. e kötetben, 6, 17. jegyz.) mellett ld. főként Kalazancius két levelét az unió kezdetén Jaime de Palafox y Rebolledo örgrófnak (EC VIII, n° 7\* [1614. máj. 23.]; EC X, n° 7a<sup>6</sup> [1615. febr. 28.]).

<sup>19</sup> Ld. főként Kalazancius 1615 szeptemberében V. Pál pápának benyújtott emlékiratát (SÁNTHA 1960c, 201, 28. jegyz., ld. e kötetben, 11, 27. jegyzet); EC X, n° 7a<sup>7</sup>), Kalazancius másik emlékiratát az ezt az ügyet vizsgáló bíborosoknak 1615. szept. végén vagy okt. elején (SÁNTHA 1960c, 201-202, 29. jegyz., ld. e kötetben, 11, 28. jegyzet); EC X, n° 7a<sup>8</sup>), harmadik emlékiratát V. Pál pápának 1616 végén (EC II, n° 7b), valamint az egyesülés céljából közösen készített különböző formulákat (ERRA 1753, 20-21. BARTLIK, EphCal 4[1935], 57-58, 99-101). Vö. SÁNTHA 1960c, 202, 33. jegyz. (ld. e kötetben, 11-12, 31. jegyzet).

<sup>20</sup> SÁNTHA 1960c, 203, 40. jegyz. (ld. e kötetben, 14-15, 38. jegyzet).

<sup>21</sup> EC II, n° 8 és 10. SÁNTHA 1960c, 203 (ld. e kötetben, 13-14).

protektor bíboros parancsára már 1616 júniusában elhatározta, hogy új kísérletet tesz Kegyes Iskolák létesítésére Frascatiban. Elhatározását augusztus vége felé meg is valósította,<sup>22</sup> mégpedig készen arra, hogy a Kegyes Iskoláknak ezt az új intézményét újra saját maga fogja fenntartani laikus munkatársak segítségével. Nem zárkózott el azonban az elől, hogy továbbra is törődjék a San Pantaleóban lévő római Kegyes Iskolákkal. Kalazancius ezt a lépést még az egység fenntartása reményében folytatott tárgyalások idején tette, és bár még nem ez jelentette intézményének végleges leválását a Luccai Kongregációról, mégis világosan mutatta Kalazancius szilárd szándékát, hogy a Kegyes Iskolák intézményét bármilyen áldozat árán is kész megmenteni. Sőt, az 1616. június 24-én Rómából Luccába Alessandro Bernardinihez, a Kongregáció rendfőnökéhez írt leveléből könnyen arra lehet következtetni, hogy Kalazanciustól ekkor már nem volt annyira idegen a gondolat, hogy neki is része legyen egy új kongregáció alapításában a Kegyes Iskolák számára. Azzal ugyanis, ahogyan szívének bensőséges érzéseivel és a nagyrabecsülés kifejezett jeleivel szól arról, ami Bernardini osztályrésze, már bizonyos készséget és hajlandóságot látszik kifejezni arra, hogy maga is hasonló szerepbe kerüljön.<sup>23</sup>

Közben az egyesülés fenntartható volta a két kongregáció különböző, sőt éppen ellentétes törekvéséből és célkitűzéséből kifolyólag egyre kevesebb reménnyel kecsegtetett, úgyhogy 1617 januárjában a felek egyetértően Giustiniani protektor bíboroshoz fordultak. Felkérték, hogy terjessze a pápa elé az egyesülés felbontását, és kérje, hogy új és hatékony módon gondoskodjanak a Kegyes Iskolák jövőjéről.<sup>24</sup> Miután a protektor bíboros a helyzetet alaposan megtárgyalta Kalazanciussal, Domingo Ruzolával és Scipione Cobelluzzi bíborossal, a brévék titkárával, úgy döntött, hogy az egész kérdést nyíltan

<sup>22</sup> EC II, n° 8 és 10. BAU 1963, 366-372.

<sup>23</sup> EC II, n° 8.

<sup>24</sup> ERRA 1753, 28-29. Vö. SÁNTHA 1960c, 192 (ld. e kötetben, 13).

V. Pál pápa elé terjeszti.<sup>25</sup>

Meghallgatva a protektor bíboros jelentését, V. Pál elrendelte az említett egyesülés felbontását és egy új kongregáció, a Kegyes Iskolák Isten Anyjáról nevezett Szegényeinek Páli Kongregációja fölállítását és alapítását, mégpedig Szent József atyánk irányítása alatt.<sup>26</sup> V. Pálnak ez az elhatározása nem merőben *motu proprio* jött létre, hanem a protektor bíboros jelentésének és javaslatának meghallgatása után, ő pedig az egész ügyet előzetesen alaposan megtárgyalta Kalazanciussal és annak barátaival.<sup>27</sup>

Éppen ezért nem állítható, hogy Kalazancius akaratlanul lett a Kegyes Iskolák új rendjének alapítója és prefektusa.<sup>28</sup> Az eddig összegyűjtött források ugyanis világosan mutatják, hogy fokozatosan, részben barátainak sugallatára és rábeszélésére jutott el egy új szerzetesi kongregáció megalapításához, amelynek saját és egyedüli intézménye a Kegyes Iskolák. Az idő múltával ugyanis egyre világosabban látta, hogy nincs más lehetőség a Kegyes Iskolák intézményének fenntartására és további elterjesztésére.

Az új Kegyes Iskolák Isten Anyjáról nevezett Szegényeinek Páli Kongregációját létrehozó döntés megszületése után V. Pálnak gondoskodnia kellett a kongregáció életének formájáról és feltételeiről. Ezért Benedetto Giustiniani bíboros hat pontot terjesztett elé, azokból az írásokból véve ki ezeket, amelyeket főleg Kalazancius fogalmazott meg – Pietro Casani segítségével – a törvények és főbb feltételek meghatározására a lucaiakkal való közösség idején.<sup>29</sup>

V. Pál (vagy inkább az ügyet intéző munkatársa) ebből a hat pontból négyet szinte minden változtatás nélkül

<sup>25</sup> SÁNTHA 1960c, 192, 203 (ld. e kötetben, 13).

<sup>26</sup> SÁNTHA 1960c, 192. Vö. BSchP 1899, 20.

<sup>27</sup> Ld. az *Ad ea per quae* bullához készített első vázlatot: SÁNTHA 1960c, 203-204, 40. jegyz. (ld. e kötetben, 14, 38. jegyzet).

<sup>28</sup> VILÀ PALÀ 1960, 53-56.

<sup>29</sup> ERRA 1753, 71-74. SÁNTHA 1960c, 192-193, 203-204 (ld. e kötetben, 13-15). Ld. még a 19. jegyz.-ben említett iratokat.



jóváhagyott, és érvényesnek nyilvánított. Ezek közül az első a hármaskorú fogadalomról szól, és aprólékosan leírja az új rendben teendő szegénységi fogadalom természetét és erejét; a második az ingyenes oktatást teszi kötelezővé, és leírja, hogy mely tárgyakat kell az iskolákban tanítaniuk; a harmadik megtiltja új házak alapítását hozzá kapcsolódó iskola nélkül, kivéve a noviciátus házát; a negyedik pedig az egyetemes elöljárónak és a rendnek megadja a jogot és fölhatalmazást az Apostoli Szentszék által jóváhagyott konstitúciók, törvények és rendelkezések kiadására, a már kiadottaknak pedig kihirdetésére és értelmezésére.

A másik két pontot a pápa nem hagyta jóvá. Ezek egyike az új kongregáció fogadalmas tagjainak teljességgel megakart tiltani a peres ügyekben való részvételt, a másik pedig azt óhajtotta volna, hogy a Kegyes Iskolák tanítóinak a szükséges dolgokkal való ellátásáról az előkelők, illetve a hatóságok gondoskodjanak megbízott embereiken keresztül. A tanítás kerete is némi korlátozást szenvedett: az előterjesztett javaslat szerint a Kegyes Iskolákban az egész „filológiát” tanítani kell a gyerekeknek, míg az új tervezet úgy rendelkezett, hogy a grammatikán túl ne tanítsanak.<sup>30</sup>

Ezen észrevételek szerint kellett elkészíteni a brévét, amelynek első fogalmazványát, illetve vázlatát V. Pál 1617. február 15-én látta és hagyta jóvá, hozzáadva azt a záradékot, hogy az új kongregáció nem terjeszkedhet Rómán kívül 20 mérföldön túl.<sup>31</sup>

A bréve, a Kegyes Iskolák intézményének *magna chartája* alapján jött létre a Kegyes Iskolák Isten Anyjáról nevezett Szegényeinek új, Páli Kongregációja. Ezzel az egykor Kalazancius által alapított intézmény útja, valamint Kalazancius személyes életének és tökéletesedésének útja is végső szakaszába ért. Ez a bréve már mindent tartalmazott, ami a Kegyes

<sup>30</sup> SÁNTHA 1960c, 192-193, 203-204, 29. és 40. jegyz. (ld. e kötetben, 11-14).

<sup>31</sup> SÁNTHA 1960c, 204, 40. jegyz. (ld. e kötetben, 14, 38. jegyzet).

Iskolák intézménye megszilárdításához és a tanító munkatársak személyes tökéletesedésének megvalósításához szükséges volt. Mindazonáltal, hogy az egyes tanítók állandósága megerősödjön, és a jövőbeni terjeszkedés reményét ne szorítsák vissza korlátozások, Kalazancius további merész lépésektől sem rettent vissza, és Michelangelo Tonti bíboroshoz, a Szerzetesi Kongregáció prefektusához benyújtott kérelmére<sup>32</sup> 1621. november 18-án új brevét nyert XV. Gergely pápától. Az *In supremo apostolatu solio* kezdetű okirat a Páli Kongregációt a Kegyes Iskolák Isten Anyjáról nevezett Szegény Szabályozott Papjainak kiváltságos Rendjévé (*Ordo Clericorum Pauperum Matris Dei Scholarum Piarum*) emelte, megszüntetve mindenfajta, a jövőbeni terjeszkedést korlátozó előírást.<sup>33</sup>

Kalazancius útjának eme újabb szakaszára azonban éppen csak rápillantva, térjünk vissza ismét brevénkhez, az *Ad ea per quae*-hez, és látva már az okokat és mozgató erőket, amelyek idáig elvezetettek, és összetalálkoztak, nézzük meg most alaposabban, mi következik ebből az eredetből vagy geneziszből és magából a brevéből, annak tartalmából Kalazancius atyánk igazi elgondolását és az általa alapított intézmény igazi célját illetően.

1. Ami Kalazancius szándékát és elgondolását illeti, a fentebbiekből világosan kitűnik, hogy V. Pál pápa nem akarata ellenére tette meg őt a Kegyes Iskolák Isten Anyjáról nevezett Szegényei Páli Kongregációja alapítójává, hanem a körülményektől indítva, és hogy Kalazancius a Kegyes Iskolák intézménye fennmaradásának hő vágyától hajtva lassanként önmaga jutott arra az elhatározásra, hogy barátai és segítői ösztönzésére és tanácsára, illetve V. Pál szavára beleegyezését adja a Kegyes Iskolák szerzetesrendjének megalapításához.

2. Hasonlóképpen a fentiekből az is nyilvánvalóan kitűnik, hogy a Kalazancius alapította új rend a maga elsődleges

<sup>32</sup> Az emlékirat olasz szövege: VIVO 1960, 153-158. Ld. újabban EC X, n° 74<sup>1</sup>.

<sup>33</sup> A bréve szövege: BSchP 1899, 22-23.

feladatát és célját az ifjúság nevelésében és a Kegyes Iskolákban való tanításban látta. Ha Kalazancius nem ezt akarta volna, akkor semmi értelme sem lett volna, hogy a luccaiakkal 1614-ben létesült uniót megbolygassa, hiszen a luccaiak is kétszen voltak a Kegyes Iskolák fenntartásának vállalására, igaz, hogy bizonyos tekintetben csak másodlagosan. Mindaz, amit Kalazancius az egyesülés után tett, elsősorban a Kegyes Iskolák intézményének fennmaradását és erősödését szolgálta. Mihelyt észrevette, hogy ez a reménye a Luccai Kongregáció keretében nem fog megvalósulni, rögtön arra gondolt, és annak kereste a módját, hogy intézményének szabadságát visszaszerezze. Új utat keresett a Kegyes Iskolák megmaradásának és önállóságának biztosítására, és Isten segítségével talált is.

A Luccai Kongregációtól való elválasztás ténye tehát napnál világosabban mutatta mind Kalazancius felfogását, mind az intézmény hangsúlyozott célját. Azt ugyanis, amelyet még világosabban megfogalmaz az 1621-ben Michelangelo Tonti bíborshoz benyújtott emlékirat, csakúgy, mint a Konstitúciók, amelyeket Kalazancius ugyanabban az évben készített, valamint a rend életének és tevékenységének megszakitás nélküli hagyománya, Kalazancius idejétől kezdve egészen napjainkig.

3. A fenti forrásokból az is világosan kitűnik, hogy Kalazancius semmiképpen sem akarta övéinek tanítói működését csak az elemi oktatásra korlátozni, hanem iskolájában az egész filológiát tanítani akarta. V. Pál az első Kegyes Iskolákban némileg korlátozta a tanítandó tárgyakat.<sup>34</sup> A XV. Gergely által 1622 januárjában jóváhagyott Konstitúciók is szabtak bizonyos korlátokat a piaristák tanító tevékenységének, amennyiben hozzáadták a magasabb tudományok tanításának tilalmát.<sup>35</sup> De azt a gyakorlatot, amelyet Kalazancius

<sup>34</sup> SÁNTHA 1960c, 204, 40. jegyz. (ld. e kötetben, 14, 38. jegyz.). BSchP 1899, 19.

<sup>35</sup> Constitutiones, proemium, n° 5 és pars II, cap. 10, n° 1, 3 (*Constitu-*

bevezetett – világosan mutatva erre a kérdésre vonatkozó megengedő felfogását<sup>36</sup> –, és amelyet XII. Kelemen 1731-ben illetve 1733-ban kiadott két bullája is megerősített, fiai mindenkor hűségesen követték, ellenségeik hiábavaló áskálódása ellenére is.<sup>37</sup>

4. Ami az ingyenes tanítást illeti, efelől az *Ad ea per quae* brève semmi kétséget nem hagyott, de sehol nem parancsolta kifejezetten, hogy csak szegény gyerekek taníthatók a Kegyes Iskolákban. Ebben a kérdésben 1613/1614-től bizonyos fejlődés figyelhető meg Kalazancius eljárás módjában. 1613/1614-ben ugyanis még azt akarta, hogy csak igazolt szegények kerüljenek a Kegyes Iskolákba,<sup>38</sup> de 1616/1617-re ez a szigora a szegények megválogatásában enyhült, és sem a brevét kérő emlékiratok, sem maga a brève kifejezetten és határozottan nem érintik ezt a kérdést. A brève csak annyit akar, hogy a Kegyes Iskolák elsősorban a szegény gyerekek számára legyenek nyitva.<sup>39</sup>

5. A Luccai Kongregációtól való elválasztást előkészítő okmányok, de maga az *Ad ea per quae* is világosan mutatják, hogy a szétválás másik oka a teljes szegénység (*summa paupertas*) volt, amelyet Kalazancius és barátai nagyon kívántak, a luccai atyák legnagyobb része viszont nem akart elfogadni. Az egyének és az egész rend teljes szegénységét Kalazancius nemcsak aszketikus meggondolásból kívánta mindig és mindenütt, hanem elsősorban szociális és pedagógiai okokból és meggondolásokból, amelyekről más helyen részletesen szól-

*tiones* 1826, 18, 125). Vö. SÁNTHA 1966, 214, 241.

<sup>36</sup> Vö. a *Collegio Nazareno*, a narni kollégium (SÁNTHA 1956, 297-299; EHI, 529-531; ld. újabban DFC, n° 7-8), valamint a firenzei Nemesek Iskolája (SÁNTHA 1956, 433; ld. újabban DFC, n° 10) tanrendjeit.

<sup>37</sup> Ld. XII. Kelemen két bulláját: BSchP 1899, 106-127. Vö. SÁNTHA 1966-1967, in EphCal 36(1967), 18-20, 27-42.

<sup>38</sup> Ld. az *Inter pastoralis officii curas* brève 4. pontját (BSchP 1899, 15).

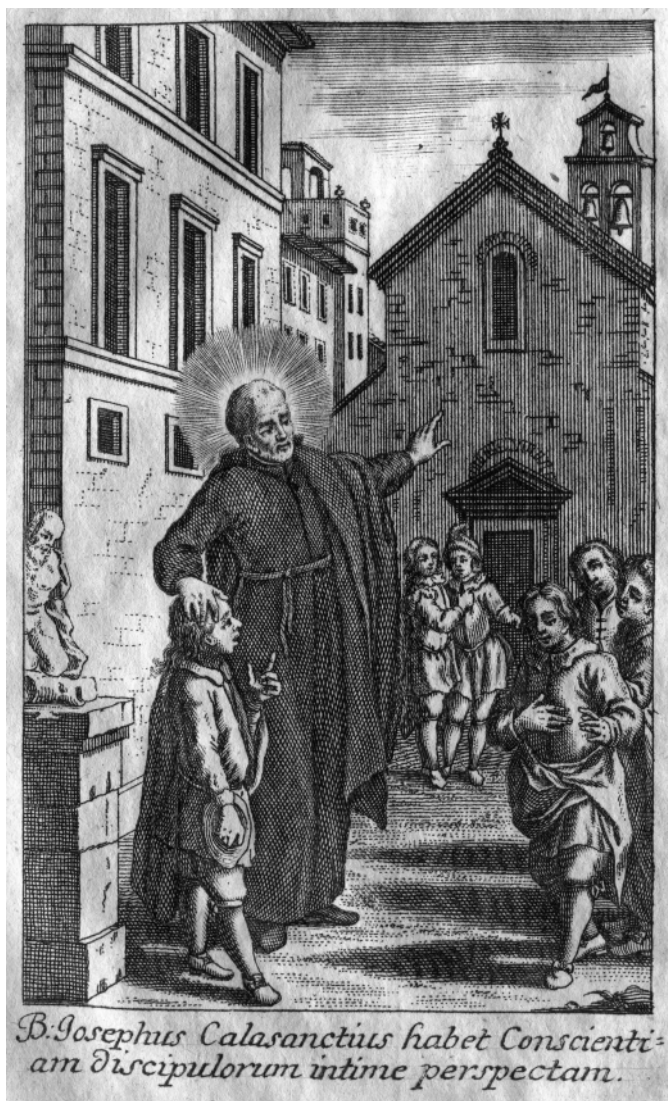
<sup>39</sup> Ld. az *Ad ea per quae* brève 2. pontját (BSchP 1899, 19) és XII. Kelemen *Nobis quibus* bulláját (BSchP 1899, 108).

tunk.<sup>40</sup>

Adja Isten, hogy a Kegyes Iskolák eredetére vonatkozó történeti igazság, amit lehetőségeink szerint új megvilágításba igyekeztünk állítani, valóban segítse elő „eredeti szellemiségünk hiteles megismerését, hogy annak hűséges megtartásával, a szükséges kiigazítások által szerzetesi életünk megtisztuljon az idegen elemektől és megszabaduljon az elavultaktól.”<sup>41</sup>

<sup>40</sup> SÁNTHA 1956, 96-103. Ld. még MEDEL 1957.

<sup>41</sup> VI. Pál pápa, *Ecclesiae Sanctae* (motu proprio, 1966. aug. 6.), II, pars I, III, n° 16, § 3.



„Josef előtt még a lelki-isméretnek titkai sincsenek elfödözve”  
Johann Jakob Lidl metszete, Bécs, 1758  
(Piarista Központi Könyvtár, Budapest, R 287)

# A SAN PANTALEO RENDHÁZ: A piarista rend anyaházának története néhány forrás fényében

1612. október 1-jén vásárolta meg Szent Pátriárkánk a San Pantaleo tiszteletreméltó házát, a Rend valamennyi házának elsejét és anyját, a rendfőnöki kúria állandó jellegű és majdnem megszakítás nélküli székházát. Minden piaristát a legmélyebb hála kötelező kedves dolog volna, ha most szemünk előtt, kezünkben tarthatnánk ennek az ősi rendházunknak arany lapjait, és azokat figyelmesen áttanulmányozhatnánk, vagy kíváncsian végiglapozhatnánk. A régmúlt időknek annyi embere, eseménye és dolga tapadna meg áhítatos és tanulni vágyó emlékezetünkben, a múlt ragyogó eseményeinek annyi emléke, történelmünknek annyi szilárdan álló bizonyossága. Sajnos, azonban ez a történet még nincs írásba foglalva, s a feldolgozandó anyag hatalmas, szertágazó volta miatt belátható időn belül alig van remény arra, hogy elkészüljön. Ezért nincs más választás számunkra, mint hogy áhítatos és szorgalmas lélekkel felidézzük ennek a háznak kezdeti, szent idejét, és néhány eseményt bizonyos új adatokkal igyekezzünk megvilágítani. A többit majd elvégzik az utódok, akik talán szerencsésebb körülmények között és bőségesebb adatok birtokában dolgozhatnak.

## 1.

### A HÁZ MEGVÁSÁRLÁSA ÉS NÉHÁNY KÖRÜLMÉNY

A születő Kegyes Iskolák 1597-től 1612-ig ötször változtatták meg helyüket.<sup>1</sup> Annyi vándorlás után maguk a körülmények

<sup>1</sup> BAU 1949, 286. SÁNTHA 1959c.

is arra indították Kalazanciust, hogy szilárdabb, maradandó, saját és kényelmes székhelyet keressen iskolájának, főként azonban hűséges barátja, Domingo Ruzola sarutlan kármelita ajánlotta ezt neki. Ő talált rá erre az iskolának alkalmasabb házra, sőt, hogy Kalazancius és társai azt ki tudják fizetni, – amint mondják – tizenegyezer szkudóról tízezerre segített azt lealkudni. Ugyancsak Domingo atya volt az, aki néhány hónappal korábban rávette Glicerio Landriani apátot, hogy csatlakozzék a Kegyes Iskolákhoz, akinek neve és vagyona a hitelezők felé jó kezesnek bizonyult.<sup>2</sup>

Csakhamar kínálkozott is megfelelő ház a Kegyes Iskolák elhelyezésére. Vittoria Cenci úrnő, Ludovico de Torres őrgróf<sup>3</sup> felesége az 1612. év közepén pert indított a család vagyonát eltékozló férje ellen, 14 000 ezüstöt érő hozományának visszatérítéséért. 1612. június 27-én sikerült megkapnia a bírói végzést és parancsot „a mondott hozomány biztosítására és kifizetésére.”<sup>4</sup> Ennek hatása alatt Cosimo de Torres, a Nápolyban tartozkodó Ludovicónak testvére és megbízottja, „további pereskedések és költségek elkerülése végett” a szóbanforgó hozomány „biztosítása” érdekében 1612. július 12-én átengedte az említett Vittoria Cenci de Torres úrnőnek „az említett Ludovico úr egyik nagy házát tartozékaival együtt”,

<sup>2</sup> EC II, n° 132a: „Informazione intorno alle Scuole Pie dai loro inizi sino al 1622.” SÁNTHA 1955, 194. BARTLIK, EphCal 3(1934), 125-127.

<sup>3</sup> Az őrgróf névazonossága Ludovico de Torres monrealei érsekkel, a Kegyes Iskolák első bíboros protektorával nem véletlen. A spanyol eredetű itáliai nemesi család a 15. században telepedett le a Nápolyi Királyságban, a 16–17. században több tagja is magas egyházi méltóságot viselt. Ludovico bíboros Giovanni nevű testvérenek egyik fia volt az itt említett Ludovico de Torres, az abruzzói Pizzoli őrgrófja, másik fia pedig a tanulmányban szintén felbukkanó Cosimo de Torres, aki az események idején a pápai kúriában viselt hivatalt, később pedig nagybátyjához hasonlóan Monreale érseke és bíboros lett. Ld. 'de Torres, Ludovico', 'de Torres, Cosimo', 'de Torres, Giovanni', in DBIO. (A szerk.)

<sup>4</sup> A Torres család palotáról történő lemondásának okirata Vittoria Cenci javára, 1612. júl. 12.: ASR, Notai trib. A. C., vol. 4931, f. 599v.



amelyet 1604. június 3-án vett a Muti családtól,<sup>5</sup> és Rómában

<sup>5</sup> Erről az adásvételről szó van az említett palotának a piaristák által történő megvásárlásakor kiállított 1612. okt. 1-i szerződésben is, amelynek eredeti példánya: ASR, Notai trib. A. C., vol. 4931, ff. 590-600. Másolata: AGSP, Dom. Gen., 11: „Instrumenti della Casa delle Scuole Pie di S. Pantaleo di Roma. Dal 1<sup>o</sup> ott. 1612 alli 16. giugn. 1636”, ff. 1-6. A Ludovico de Torres és a Muti család – jelesül Jacopo Muti és testvérei – között 1604. jún. 3-án kötött adásvételi szerződés eredeti példánya: ASR, Notai trib. A. C., vol. 2813, ff. 798-802, 842-846 (Ruggero Ferracuto aktaiban). Ebből kiderül, hogy Ludovico de Torres 7200 szkudót fizetett a házért (f. 799r), amelyet a piaristák 1612. okt. 1-jén 10 000 szkudóért vettek meg. A szerződésben a ház korábbi adásvételének vagy építésének idejét nem említették, mindössze annyit, hogy nem sokkal azelőtt váltották meg két házbér alól, amelyekkel a San Eustachio-káptalannak tartozott (f. 798v). És valóban, ugyanabban a kötetben megtalálható (f. 269), hogy Jacopo Muti 1604. máj. 12-én 283 szkudót fizetett az említett San Eustachio-káptalannak a fenti házbérek megváltására, amelyeket egy kis ház (*domuncula*) és egy háztelek (*casalenum*) örökös bérleteként 1532. aug. 20-án vállalt magára egy bizonyos Niccolò Muti, aki az említett „omladékos és romos” házacska, „amely akkoriban komoly javításra szorult minden tagjában”, illetve a telket egyesítette saját nagy házával, és egybeépítette azokat (uo.). Tehát ebből az 1604. máj. 12-én aláírt okiratból (f. 269r) kitűnik, hogy a Muti család San Pantaleo-templom melletti palotája, amelyet a mieink 1612-ben megvettek, már 1532-ben létezett, nem sokkal később pedig a két említett házacska bekebelezésével kibővítették és jobbá tették. Ezt egyébként közvetve az 1604. jún. 3-án kelt eladási szerződés is említi ezekkel a szavakkal: „a házat, ... melyet a minap mentesítettek és kiváltottak az éves házbér avagy járadék (*canon*) alól, amellyel egykor e ház két része után tartoztak, egyrészt az udvar egyik része után, másrészt a ház egy bizonyos része után” (uo., fol. 798v). – Hogy pontosan mikor épült a ház, nehéz megmondani. Ez ugyanis a nagy múltú római Muti családnak (SPRETI IV, 751-755) nem az elsőszámú római palotája volt – utóbbi ugyanis a mai Via del Gesù található, és 1560-ban épült (GIOVANNONI 1958, 419) –, hanem csak egy kisebb, habár régebbi háza. Egyébként, hogy a Muti család régtől fogva kapcsolatban állt a San Pantaleo-templommal, mutatja a kőlap, amely valamikor a templomban volt, most pedig annak külső falában van elhelyezve, és amelynek felirata szerint a templomban temették el 1390-ben *Petrus Tortus de Mutis* urat (FORCELLA IV, 546, n° 1313). Túlzott vakmerőség volna azonban ebből arra következtetni, hogy akkor már állt a Muti család kisebb palotája a

található, a San Eustachio körzetben, egyik oldalról a San Pantaleo-templom, a másik oldalról pedig a la Cuchagnának nevezett vendéglő szomszédságában, alagsorában két bolttal”, amelyben akkor „maga nagyságos Cosimo de Torres úr lakott, a boltok egyikét Giovanni mester harisnyaszövő, a néhai Giorgio Ungaro fia, a másikat pedig Giovanni Battista kereskedő, a todi Giovanni fia birtokolta.”<sup>6</sup> Ezt a neki juttatott házat Vittoria Cenci úrnő először 15 000 ezüst szkudóért akarta eladni, hogy megkapja hozományát és annak kamatait, később azonban – mint említettük – Domingo Ruzola közbenjárására 10 000-re engedte le az árat.

Így érkezett el 1612. szeptember 25. napja, amikor „Rómában a Parione körzetben, a Mannini urak palotájában, a szokott gyűlésteremben Francesco Sanchez a jacai egyházmegyéből, Innozenzio Salvio a rieti egyházmegyéből, mint közvetítők”, valamint a jegyző, „a Római Kegyes Iskolák tiszteletre méltó Kongregációjának rektora, atyái és testvérei,” nevezetesen „Ft. Giuseppe Calasanz, az urgelli egyházmegye papja, rektor, Ft. Lorenzo Sanctillo, a spoletói egyházmegye papja, Ft. Scipio de Sanctis, ugyanezen egyházmegye papja, Ft. Virgilio Marcelli, a fermói egyházmegye papja, Ft. Gaspare

San Pantaleo mellett. Mindössze annyi biztos, hogy a palota főbb vonalaiban 1532-ben már létezett, és nem sokkal később valamiféle átalakításon esett át.

<sup>6</sup> Ld. a 4. jegyz.-ben említett lemondó nyilatkozatot. Eszerint 1612-ben csak két bolthelyiség volt a piaristák által vásárolt palotában, amíg Bau négy boltról írt (BAU 1949, 290). Maga Kalazancius is ezt írta 1622-ben a Kegyes Iskolákról írott beszámolójában: „három vagy négy bolttal a mondott palota alatt” (EC II, n° 132a). Hogy nem három bolt volt, világosan megmondja mind az átadási jegyzőkönyv, mind a boltok egyikének bérbeadási szerződése (AGSP, Dom. Gen., 11, ff. 7-8), valamint a Kalazancius által megvásárolt ház birtokbavételi irata (AGSP, Dom. Gen., 11, f. 8r-v). A boltok száma a palota és a San Pantaleo közötti házacska 1614-ben történt megvásárlásával (AGSP, Reg. Cal., XI, 11<sup>o</sup>: „Nota delle compre delle Case delle Scuole Pie di Roma e del Novitiato”) emelkedett négyre, amint az a Róma templomairól 1625-ben készült jelentésben szerepel (AAV, Misc., Arm. VII, vol. 77, f. 745).

Dragonetti, a lentini egyházmegye klerikusa, Ft. Glicerio Landriani, a piacenzai Szent Antal apátja [mint atyák], illetve Juan García del Castillo, a segoviai egyházmegye klerikusa, Tomas de Victoria, a sevillai egyházmegye klerikusa, Diego Lopez párizsi klerikus, Francesco Franchi, a spoletói egyházmegye klerikusa és Giovanni Martino, Foriból mint testvérek” a harang szavára, – amint ez szokásos – összejöttek, és megválasztották meghatalmazottjuknak a Római Kúriához tartozó, és ott jelenlévő nagyságos Cosimo Contino urat, mindkét jog doktorát, Cesena földjéről,<sup>7</sup> hogy „a tiszteletreméltó Kongregáció nevében és részére vásárolja meg örökös birtokul Vittoria Cenci de Torres ömértóságától, Ludovico de Torres feleségétől a házat, alul két bolttal és egyéb tartozékaival, amely a San Pantaleo téren fekszik, egyik oldalán a San Pantaleo templomával, másik oldalon egy közúttal, amely az említett térről a Piazza Navonára vezet,<sup>8</sup> egy másik oldalról egy kis köz és a Cuchagna vendéglő van, majd egy másik oldalon egy tér a Massimi uraságok felé.” Az említett ház vételára „10 000 szkudó, amelyekből egy ér tíz giuliót (*iulius*), amely kifizetésének ideje, vagyis határideje, módja és formája legyen az említett Cosimo úrnak tetszése szerint.”<sup>9</sup>

E meghatalmazás értelmében Cosimo Contino 1612. október 1-jén, hétfői napon, valóban megvette 10 000 szkudóért az említett házat „boltjaival, jogaival részeivel, tartozékaival,

<sup>7</sup> Cosimo Contino, a ferentillói Angelo Contino fia, 1612-től bensőséges társa volt Glicerio Landrianinak (ld. AGSP, Reg. Serv. Dei, 41: „Processus auctoritate ordinaria peractus in causa Ven. Glycerii Landriani”, ff. 12-34), és hűséges munkatársa Kalazanciusnak a San Pantaleo melletti Kegyes Iskolákban (vö. EC II, n° 25, 39, 41, 42, 48, 49, 51, 52, 55, 56, 61, 63, 69, 72). 1621. jún. 5-én halt meg, és a San Pantaleo templomban temették el Glicerio Landriani mellett (ASDR, S. Pantaleo in Parione, „Liber baptizatorum, confirmatorum, sponsalium ac mortuorum parochialis ecclesiae S. Pantaleonis de Urbe” [1570–1623], f. 79v).

<sup>8</sup> Mai neve Via della Cuccagna.

<sup>9</sup> A meghatalmazás megtalálható: ASR, Notai trib. A. C., vol. 4931, ff. 475-476.

csatlakozásaival, bejáróival és kijáróival, minden használati és kényelmet nyújtó részével az aljától egészen a tetejéig<sup>10</sup> az alábbi fizetési feltételekkel: 1. az első 2000 szkudó a ház birtokbavétele után két hónapon belül fizetendő; 2. a másik 3000-et a birtokbavételtől számított három éven belül kell kifizetni; 3. ismét 3000-et az erre következő két esztendő alatt; 4. végül a birtokbavételtől számított ötödik esztendő végén kell kifizetni a többi 2000-et. A teljes tulajdonjog csak az egész vételár kifizetésével száll át az új birtokosokra. Addig a még ki nem fizetett összeg után a piaristáknak 6% kamatot is kellett fizetniük. Az egész vételárnak ilyen feltételek mellett való kifizetésére elsődlegesen Glicerio Landriani apát vállalt kezességet, és tett ígéretet, de annak hű teljesítésére a római Kegyes Iskolák egész kongregációja is kötelezte magát.<sup>11</sup>

Ezt a vételt a római Kegyes Iskolák kongregációjának rektora, atyái és testvérei egy héttel később, vagyis 1612. október 8-án érvényesnek nyilvánították és jóváhagyták, s még aznap kijelölték a rektort, azaz Kalazanciust, hogy vegye birtokba a nevében a házat.<sup>12</sup>

Ludovico de Torres október 11-én hagyta jóvá Nápolyban az eladási szerződést,<sup>13</sup> s nem sokkal utána ezt tette testvére,

<sup>10</sup> Az adásvételi szerződés másolatát ld. AGSP, Dom. Gen., 11, f. 2v. – NB. Mivel ennek a tanulmánynak a lapjain többször esik szó gazdasági ügyekről, és az úgynevezett római szkudóról (*nummus scutatus*), érdeemesnek látszik megemlíteni a szkudó hivatalos és kereskedelmi értékét Kalazancius idejében. Angelo Martini szerint (MARTINI 1883, 603) a római szkudó 1591-től 1670-ig 6,8 itáliai líra, azaz 1600 modern líra értékével bírt, vásárlóértéke azonban jóval magasabb volt, mint ez kitűnik pl. Szent József atyánk egyik 1624-ben vezetett gazdasági könyvéből (AGSP, Reg. Cal., XI, 11°: „Libro delle Limosine” [1624]), amely szerint egy pár új harisnya 0,5 szkudóba került, és 10 mise stipendiuma mindössze 1 szkudó volt. Ezek szerint tehát a szkudó vásárlóértéke majdnem 6-7000 lírát tett ki (a líra 1962-es értékével számolva). E számítás szerint a San Pantaleo házát 60-70 millió modern líráért vette Szent József atyánk.

<sup>11</sup> AGSP, Dom. Gen., 11, f. 6.

<sup>12</sup> AGSP, Dom. Gen., 11, ff. 6-7.

<sup>13</sup> AGSP, Dom. Gen., 11, ff. 9-10.

Alonso de Torres is, amint ez a jegyzőnek 1612. november 10-én átadott jegyzőkönyvéből kitűnik.<sup>14</sup> Vittoria Cenci testvérei, Tiberio és Camillo Cenci az eladás napján jelen voltak, és beleegyezésüket adták.<sup>15</sup>

1612. október 16-án, keddi napon, Kalazancius, mint a római Kegyes Iskolák kongregációjának rektora és gondnoka elvégezte „az említett háznak tényleges, dologi és testi birtokbavételét, végigjárta azt, meg-megállt, le-leült, kinyitotta és becsukta az ajtókat és ablakokat, és elvégezte a birtokbavételnek mindazon cselekményeit, amelyeket az igazi birtoklás megkíván, és kifejezetten kijelentette, hogy a házból és kapcsolt részeiből való távozása után nem szándékozik lemondani a birtoklásról, hanem azt testével és lelkével – mint fentebb – egyre inkább folytatni akarja.”<sup>16</sup>

Ugyanaznap, október 16-án Kalazancius újra bérbe adta az egyik boltot felül szobával, alul pincével, három évre 35 szkudó évi bérért Giovanni mesternek, néhai Giorgio fia Giorgio Ungaro fiának, a harisnyakészítőnek és -árusítónak.<sup>17</sup> Megengedte, hogy a másik boltban a régi fizetési feltételek mellett lakjék a todi Giovanni Battista kiskereskedő, a néhai Giovanni Augusto Oddi fia, Fausta Caporella nevű feleségével együtt.<sup>18</sup>

Az első részletfizetést is aznap intézte el Kalazancius, a Kongregáció nevében 200 szkudót fizetett ki Vittoria Cencinek, „az évharmados kamatok közül az elsőt és – előre – a másodikat.”<sup>19</sup>

<sup>14</sup> AGSP, Dom. Gen., 11, f. 9r.

<sup>15</sup> AGSP, Dom. Gen., 11, f. 2r.

<sup>16</sup> AGSP, Dom. Gen., 11, f. 8.

<sup>17</sup> AGSP, Dom. Gen., 11, ff. 7-8.

<sup>18</sup> AGSP, Dom. Gen., 11, ff. 8-9. Fiáról, aki tanúként szerepelt Kalazancius 1650-ben Rómában lefolytatott boldoggá avatási eljárásában, ld. az eljárás másolatát: AGSP, Reg. Cal., XXX, ff. 493-498.

<sup>19</sup> Ld. a fizetésről szóló nyugtát: AGSP, Dom. Gen., 11, f. 8v. – Bernardus Bartlik (a S. Filippo Nerio) *Annalese* szerint a pénz legnagyobb részét Glicerio Landriani fizette ki (EphCal 3[1934], 128), és ugyanezt

Végre, e hivatali aktusokkal egyidőben, örvendezve költöztek be a Kegyes Iskolák 800 növendékükkel együtt<sup>20</sup> – saját vállukon cipelve az iskolai felszereléseket és szekrényeket Kalazancius, Landriani és a többiek közreműködésével – a Torres-palotába, hogy az új 1612/1613. tanévet már ott kezdjék meg.<sup>21</sup> Így történt meg a Kegyes Iskolák első állandó jellegű székhelyének megalapozása Kalazancius, Landriani és Domingo Ruzola kívánsága és hő óhaja szerint. Hogy ez az alapminél szilárdabb legyen, Kalazancius és Ruzola még 1612. október vége felé új protektor bíborost kért a Kegyes Iskolák számára V. Pál pápától az 1609-ben elhunyt Ludovico de Torres helyébe, Benedetto Giustiniani személyében, aki 1613. január 12-én a *Cum Scholae Piae* brève által lett ténylegesen protektora a Kegyes Iskoláknak.<sup>22</sup> Az állandó jellegű székhelynek szánt épület megvásárlása tehát nemcsak a Kegyes Iskolákat erősítette meg és tette szilárdabbá, hanem lassanként, szinte észrevétlenül készítette, és megnyitotta útját egy szerzetesközösség létesítésének is, amely alkalmas az említett Kegyes Iskolák tartós vezetésére.<sup>23</sup>

## 2.

### A HÁZ VÉTELÁRÁNAK KIFIZETÉSE

Amikor Kalazancius és társai tízezer ezüst szkudóért megvásárolták a Torres-palotát, a vételárral a szükséges részletfizetések erejéig sem rendelkeztek, úgyhogy az első 2000 szkudót sem tudták átadni az eladás feltételei értelmében 1612. december 16-ig Vittoria Cencinek. A nevezett összeg kifizetésére

állította Vincenzo Talenti (a S. Filippo Nerio) is (TALENTI 1753, 106).

<sup>20</sup> Ennyi volt a növendékek száma a Mannini-palotában Glicerio Landriani szerint, Borromeo bíboroshoz 1612. szept. 29-én írt levelében (PICANYOL 1938, 12-13).

<sup>21</sup> TALENTI 1753, 106.

<sup>22</sup> SÁNTHA 1960c, 198.

<sup>23</sup> SÁNTHA 1960c, 188. SÁNTHA 1959c, 380.

csak 1613. május 25-én került sor, amikor a mieink 2000 szkudó kölcsönt vettek föl Lorenzo Gavottitól, hogy a vételár első részletét kifizethessék Vittoria Cenci örökösének. Ezt a kölcsönt Benedetto Giustiniani bíboros protektor mindjárt átvállalta, kamatait életében fizette is, az összeget pedig végrendeletileg a piaristákra hagyta.<sup>24</sup>

1613. május 25. és 1621. október 15. között további 4000 szkudót fizettek ki a házáért az Orazio Lancellotti bíborostól 1620-ban Kalazancius kongregációjára hagyott 6000 szkudó örökségből.<sup>25</sup> A többi 4000-et 1623. május 6-án törlesztették a Del Buffalo örgróftól fölvelt kölcsönből.<sup>26</sup> 1626. május 14-re végre ez a kölcsön is megszűnt, illetve kifizetést nyert Xantis Orlando úr, Orazio Lancellotti bíboros egykori titkárának örökségből.<sup>27</sup> Ily módon a San Pantaleo vételárának egészét Giustiniani és Lancellotti bíborosok, valamint Xantis Orlando örökségből fizették ki, amint ez az iratokból kitűnik. Joggal merül föl tehát a kérdés, mit fizetett Glicerio Landriani apát a San Pantaleo megvásárlásáért – az a Glicerio Landriani, akiről Kalazancius, Domingo Ruzola és Juan García del Castillo (a Jesu et Maria) is azt állítják, hogy majdnem 5000 ezüst szkudót adott a San Pantaleo megvételére, az atyák és az iskolák

<sup>24</sup> Ld. EC II, n° 132a, valamint Kalazancius gazdasági följegyzéseit: AGSP, Reg. Cal., XI, 11°, továbbá a már többször idézett kötetet: AGSP, Dom. Gen., 11, f. 10v, ahol a különböző időben történt kifizetések szerepelnek, végül ld. még EC II, n° 74.

<sup>25</sup> Ld. EC II, n° 104 (valamint ennek magyarázata), továbbá ld. EC II, n° 132a; AGSP, Dom. Gen., 11, f. 10v és AGSP, Reg. Cal., XI, 11°. Az Isten Anyja Kongregációval való egyesülés ideje alatt jelentkező nehézségek megoldására ld. V. Pál 1616. júl. 1-jén az említett kongregáció számára kiállított brevójét, amellyel engedélyt adott 10 000 szkudó éves kamatának felhasználására a San Pantaleo-ház vételárának kifizetésére (BSchP-Supp, ASchP 8[1943], 27-28). Az engedélyt a kongregáció elöljárói sohasem vették igénybe.

<sup>26</sup> AGSP, Reg. Cal., XI, 11°. AGSP, Dom. Gen., 11, f. 10v.

<sup>27</sup> AGSP, Dom. Gen., 11, ff. 10-11. Vö. EC II, n° 383, 387. Ld. továbbá AGSP, Reg. Cal., XI, 11°.

fenntartására.<sup>28</sup> Minden vonatkozó okiratot látva és egybevetve a fölvetett kérdésre csak az a válasz adható, hogy az említett összeg részben a kamatok törlesztésére ment,<sup>29</sup> részben az atyák és a Kegyes Iskolák fenntartását szolgálta. Nem szabad ugyanis elfelejtenünk, hogy csak maguk a kamatok 1612-től 1621-ig meghaladták a 2500 szkudót.

### 3.

#### A HÁZ ÁLLAPOTA A VÁSÁRLÁS IDEJÉN ÉS FELÚJÍTÁSAI

Sajnos nincs pontos leírásunk a San Pantaleo-házról és állapotáról a vétel idejében, vagyis 1612-ben. Mindazonáltal eléggé hű képet nyújt róla a vételi szerződés, amelyben ilyeneket olvasunk: „Mivel az említett ház és annak tartozékai a szükséges javításokon kívül sok költséget igénylő pótlásokra is szorulnak, az említett Vittoria Cenci úrnő megfontolva, hogy a szükséges költségeket előteremteni nem tudná, a ház pedig, mivel már amúgy is régi, egyre rosszabb állapotba kerülne és nehezen volna bérbe adható, gondolva arra is, hogy több pénzt kap, és jobban jár a ház eladásával, mint a bérbeadással; mindezek alapos átgondolásával és érett megfontolásával az említett érvek miatt, de más jogos okok miatt is, a ház elidegenítése és eladása mellett döntött.”<sup>30</sup>

A ház tehát, amelyet most San Pantaleónak hívunk, már 1612-ben öregnek számított, és jelentős, nagy költséget igénylő javításokra szorult, annyira, hogy nehezen akadt volna, aki bérbe vegye. Ezért, miután lassanként felvásárolták a szomszédos kis házacskákat,<sup>31</sup> Kalazancius 1640. október 6-

<sup>28</sup> Ld. az említett AGSP, Reg. Serv. Dei, 41, ff. 7-8, 15r, 39v, 142r. Vö. BAU 1949, 288. PICANYOL 1950b, 67-68.

<sup>29</sup> AGSP, Dom. Gen., 11, f. 8v.

<sup>30</sup> Ld. az idézett adásvételi szerződést: AGSP, Dom. Gen., 11, f. 1v.

<sup>31</sup> Az első házacskát a Kegyes Iskolák palotája és a San Pantaleo között a piaristák 1614. febr. 12-én vették, amint ez kitűnik Kalazancius bejegyzéseiből. „1614. február 12. – Vettünk egy házacskát a kegyes iskolák és



án 1500 ezüst szkudót vett föl a jezsuiták római novícius-házástól évi 5% kamatra,<sup>32</sup> és a házat – amelynek eredetileg az alsó szintjén kívül csak egy második, „nemesinek” nevezett szintje volt, és afölött néhány hálófülke<sup>33</sup> – még abban a hónapban részben restauráltatta, részben bővítette, illetve a ház

a San Pantaleo-templom között a borbélytól, aki a San Marco téren [Piazza Venezia] lakik, az iskolák használatára 1230 szkudóért, és hogy fizethessünk neki, Giovanni Battista Maglione úrtól 950 szkudót vettünk föl 5 és fél százalékos kamatra, a többit készpénzben fizettük, amint ez kiténik a Cosimo Contino különleges jegyzőtől készített okmányból” (AGSP, Reg. Cal., XI, 11<sup>o</sup>). – Ezután V. Pál pápa 1615. júl. 30-án kelt brévéjében engedélyt adott az Isten Anyja Kongregációnak, hogy további házakat vásárolhasson a San Pantaleóban lévő Kegyes Iskolák bővítésére (BSchPSupp, ASchP 8(1943), 26-27. Vö. TALENTI 1753, 113-114 és EC II, 53 [ad n° 7b]). A bréve értelmében, Bartlik *Annales*e szerint még akkor, 1615-ben megvásároltak két házat 2500 szkudóért (EphCal 4[1935], 56). Kalazancius előbb idézett feljegyzései erről semmit nem tartalmaznak. – Végül 1640. okt. 6-án Kalazancius még egy szomszédos házacska-t vett 1073 szkudóért, amely egy gyógyövényeket árusító emberé volt: „1640. október 6. 1500 szkudót vettek fel a jezsuiták a Monte Cavallo dombon található S. Andrea novíciusházától [Sant’Andrea al Quirinale] 100 szkudó ellenében, öt százalékos kamatra, a Mainaldi jegyző, kamarai ügyhallgató által hitelesített okirat szerint október 6-i bejegyzés alatt, azzal a kötelezettséggel, hogy minden évben másfél részvényt kell megvásárolniuk a Monte Cavallónál [bank], úgyhogy hét év alatt mind a fentemlített 1500 szkudót visszafizetik, és az adósságot kiegyenlítik az előjárók felfüggesztésének büntetése mellett, amint az a Szent Kongregáció engedélyéből látható, amely a fent említett jegyző kezében van. Valamint, hogy 1640. október 8-i bejegyzés alatt 427 szkudót fizettek Martino Simone kőművesmesternek az épületért Valentino, a helynök jegyzőjének okirata alapján, ugyanazon a napon aláírt szerződés szerint, és 1073 szkudót a gyógynövényárus házának megvásárlásáért az Ottaviani, a *magistri aedificiorum et stratarum* jegyzője által kiállított okirat szerint” (ASR, Corp. rel., Sc. P., vol. 2038: „Libro de’credita et debiti delle Case di San Pantaleo di Roma, Noviziato allo Quattro Fontane, Scuole in Borgo, Casa di Frascati” [1638–1653], f. 35).

<sup>32</sup> Ld. az előző jegyz., valamint további gazdasági feljegyzéseket: AGSP, Dom. Gen., 2.

<sup>33</sup> PICANYOL 1928, 37.

azon oldalán, ahol a Via della Cuccagna a San Pantaleo terétől a Piazza Navonáig visz, két iskolai terem és Gaspare Dragonetti egykori hálófülkéje helyébe több mint hatvan személy befogadására alkalmas tágas ebédlőt csináltatott.<sup>34</sup> Ugyanakkor az első emeleten öt új tantermet is kialakított, <sup>35</sup> az új ebédlő fölött pedig kettős hálótermet készíttetett 16 fülkével.<sup>36</sup> Ezeknek az építkezéseknek a költségei 3720 ezüst szkudónál is többre rúgtak, amit még Kalazancius haláláig sem sikerült

<sup>34</sup> 1640. okt. 27-én Kalazancius ezeket írta a házban szükségessé vált munkálatokról: „Mivel a jelenlegi ebédlők a San Pantaleóban már nem tud harminc szerzetes befogadni, megkezdtük egy másiknak az építését a Piazza Navonára vezető utca boltjai fölött. Ez két osztálytermet (*scuole*) érint: a harmadikat és a negyediket, és azt a termet, ahol a jó emlékezetű P. Gasparus [Dragonetti] lakott, ez elég lesz hatvan embernek, talán még többnek is. Fölvettünk 1500 szkudó kölcsönt és megkezdtük az építkezést. Adja Isten, hogy befejezhessük a káptalan idejére” (EC VII, n° 3522). – A városi magisztrátus 1641. februárjában adott engedélyt a munkák elvégzésére: „Francesco Serlupi és Mario Verospi 1641. februárjában engedélyt adtak Kegyes Iskolák atyáinak, hogy újjáépíthessék régi rendházuk homlokzatát a régi épület helyén, amelyet földre alapoztak, anélkül azonban, hogy közterületet érintenének, abban az utcában, amely a Piazza S. Pantaleótól vezet a Piazza Navonáig, és alátámaszthatják régi homlokzatukat ott, ahová az új homlokzat kerül, és ezért meghagyjuk, hogy senki se háborgassa őket. Róma, 1641. febr. 1.” (AGSP, Dom. Gen., 2). – 1641. nov. 4-én hasonló engedélyt adott az említett hatóság „a San Pantaleo templom szentélye egyik oszlopának” megépítéséhez (AGSP, Dom. Gen., 2). – Meg kell említenünk, hogy Kalazancius 1626 májusában engedélyt kért és kapott az Apostoli Vizitáció Kongregációjától, hogy kissé feljebb emelhessék a tetőt, mert a tetőtérben lakó rendtagok és diákok gyakran megbetegedtek a szűk és rosszul szellőző helyen (AGSP, Reg. Cal., XII, 44; ld. újabban EC X, n° 410<sup>1</sup>). A Kongregáció 1626. máj. 22-én megadta a kért engedélyt, a helynök pedig máj. 23-án jóváhagyta, de nem tudjuk, hogy a munkát elvégezték-e vagy sem.

<sup>35</sup> Valószínűleg a gyógynövényárus házának helyére. Ld. 31. jegyz.

<sup>36</sup> Kalazancius 1641. augusztusában írt levelben ezt írta: „Az építkezés kellő időben befejeződött, [nyertünk] öt új osztálytermet, egy nagy ebédlőt és egy kettős hálótermet 16 fülkével” (EC X, n° 3681<sup>2</sup>). A felújítási munkálatokat és az ahhoz fölvett kölcsönt említik még: EC VII, n° 3522, 3551, 3554, 3558.

egészen kifizetni.<sup>37</sup> Giancarlo Caputi (a S. Barbara) elbeszélése szerint 1657-ben, amikor alkalmas helyet kerestek a sienaiak templomának felépítéséhez, a San Pantaleót erősen fenyegette a lerombolás veszélye. 1667 decemberében Pietro Musesto (ab Annuntiatione) volt rendfőnöki asszisztens, a San Pantaleo rektora, szerződést kötött Ugolino Buschini mesterrel a régi házban elvégzendő bizonyos restaurálásokra, amelyeket elsősorban a közös ruhatároló fenyegető bedőlése tett szükségessé, továbbá az oratórium fölötti emelet részleges restaurálására, illetve új szobák létesítésére betegszoba és a betegek ruhatárolója céljára. Ezek a munkák a következő, 1668. évben a ház nagy szegénysége ellenére el is készültek.<sup>38</sup> A ház újabb, teljesebb restaurálására és bővítésére csak Carlo Giovanni Pirroni (a Jesu) rendfőnöksége alatt, 1680-ban került sor, aki újabb hálólhelyeket létesíttetett a harmadik és negyedik emeleten azon az oldalon, amely a Vicolo della Cuccagna felé fekszik, és az egész régi épületet vasgerendák elhelyezésével erősítette meg.<sup>39</sup> 1687-ben pedig Alessio Armini (a Conceptione) rendfőnök az akkor alapjaiból újjáépített templom boltozatos födeme fölött építtetett tizenkét hálófülkét a házhoz.<sup>40</sup> A San Pantaleo ilyen módon restaurált és négyemeletesre növelt háza az ezután következő időben majdnem változatlan maradt a 20. század harmadik évtizedének elejéig.

Miután az olasz kormány eltörölte a szerzetesrendeket, az 1873. június 19-i törvény értelmében 1874. november 9-én a

<sup>37</sup> Ez kitűnik a San Pantaleo-ház különböző számadásaiból: AGSP, Dom. Gen., 2.

<sup>38</sup> A szerződés: AGSP, Dom. Gen., 2. Az elvégzett munkákról ld. CAPUTI, vol. III, pars 7, n° 164-172.

<sup>39</sup> SÁNTHA 1962b, 234.

<sup>40</sup> Ld. Alessio Armini 1687. júl. 5-én írt levelét a firenzei rektorhoz: „A templom építése jelenleg a cserepezésnél tart, és remélhető, hogy a következő [hét]en befejeződik. A hajó boltozata fölött 12 közétről nyíló kamra lesz, ha sikerrel a végére érnek. Már megcsináltuk a vázát, de nem tudjuk megszilárdítani és tökéletesíteni ilyen gyorsan, mert az nagyobb költséget jelent, a pénz pedig kevés” (AGSP, Reg. Gen., 134, f. 503r).

San Pantaleo-házat is államosították,<sup>41</sup> és 1876-ban Róma városának kezelésébe került. A Város 1883. évi szabályozási terve szerint teljes lebontásra szánták, és ettől a veszélytől csak az 1909. évi újabb tervek készítésekor mentesült.<sup>42</sup> 1912-ben újra felmerült a lebontás veszélye, legalábbis részlegesen, mert a házat községi elemi iskolává tervezték átalakítani.<sup>43</sup> Visszaváltását a kincstártól, amelynek érdekében Mauro Ricci rendfőnök már 1887-ben gyűjtést kezdett,<sup>44</sup> 150 000 líra

<sup>41</sup> PASSERA, ff. 275-276. Itt olvasható José Calasanz Casanovas generális és Prospero Passera generálisi asszisztens, a San Pantaleo rektorának tiltakozása is (Függelék, 3). – A történeti teljesség érdekében, ha röviden is, de meg kell emlékeznünk a San Pantaleo-ház és templom két korábbi államosításáról, nevezetesen az 1811. és 1849. évről. Az elsőt illetően ld. a templom és a ház azon tárgyainak leltárát, amelyeket 1811. dec. 15-én átadtak az erre a célra kiküldött bizottságnak, de „megőrzésünkben” maradtak (AGSP, Dom. Gen., 4), valamint több más iratot a San Pantaleo-házba beosztott rendtagok számáról, a templomi kiadásokról, és annak Giuseppe Valadier *architetto municipale di prima classe* által végzett restaurálásáról (ASR, Cam. III, Roma, vol. 1908: „Chiesa di S. Pantaleo” [1646–1849]). – A másik államosításra ld. a ház és a templom 1849-ben készült, 70 lapnyi leltárát ugyanott.

<sup>42</sup> Az 1923. ápr. 12-én kelt visszavásárlási szerződésben megállapították, „hogy 1876. ápr. 24-én és 1888. aug. 27-én a *Giunta Liquidatrice Dell’Asse Ecclesiastico* 54 helyiséget adott át Róma városának a piaristák San Pantaleo konventjéből, mégpedig hármat az alagsorban, hármat a földszinten, ötöt az első emeleten, kilencet a második emeleten, 23-at a harmadikon és 11-et a negyediken; hogy az építményt az 1883. évi szabályozási terv szerint le kellett volna bontani a Vicolo della Cuccagna szélesítéséhez; hogy az 1909. évi új szabályozási terv ez alól mentesítette” (AGSP, Reg. Gen., 277).

<sup>43</sup> A *Messaggero* napilap erről szóló híradását ld. AGSP, Dom. Gen., 79: „Chronica novae domus S. Iosephi Calasantii a P. Raphaelae Cianfrocca exarata (1912–1914)”

<sup>44</sup> „A szerzetesrendeknek az itáliai kormányzat részéről való 1873. évi eltörlése után zárva maradtak a San Pantaleo és a San Lorenzo in Borgo viragzó iskolái, amelyek a római piarista provinciához tartoztak. Az említett provincia atyái Mauro Ricci generáliss elnöklété alatt már 1887-ben (febr. 24-én) gyűlést tartottak, és *cassa generalis*-t létesítettek a többi rendházak által birtokolt javakból és összegekből a San Pantaleo

ellenében csak 1923. április 12-én sikerült elérni,<sup>45</sup> Tomas Viñas rendfőnökségének vége felé. Ehhez XV. Benedek kegyesen támogatást ígért,<sup>46</sup> amelyet XI. Piusz, amint mondják,

esetleges visszavásárlására, az egykor ott levő iskola visszaállítására, valamint a provincia novíciusainak és a növendékeinek ellátására, ahogyan az az eltörlés előtt volt” (Giuseppe Pusino római tartományfőnök *promemoriája* a Szerzetesi Kongregációhoz, 1923. jún. 9.: AGSP Reg. Gen., Archivio Del Buono, n° 498). – Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a helyzet ezen bemutatása nem mentes „haragtól és elfogultságtól”, amennyiben a San Pantaleónak a római provinciához tartozását próbálja bizonyítani. – A szóban forgó gyűlés iratai: AGSP, Dom. Gen., 80. Itt található az ebben az ügyben 1887. márc. 12-én kiadott körlevél is.

<sup>45</sup> Ld. a 42. jegyzetben említett visszavásárlási szerződést. Ld. még Alfonso M. Mistrangelo bíboros levelét, aki a San Pantaleo-ház megvásárlásáról értesülve ezt írta 1923. ápr. 19-én Scandicci-ből Tomas Viñasnak: „Kedves Generális Atya! Hálás köszönet a nagyon jó hírért, hogy végre megtörtént a San Pantaleo-ház megvásárlása. Ha semmi mást nem csinált volna rendfőnöksége ideje alatt, maga ez elég volna, hogy a Rend mindörökre hálás legyen. Áldassék érte az Úr! Számomra is egy megalázkodás megszűnését jelenti, mert mint piarista bíborosnak nem kell többé másoknál befogadást kérnem” (AGSP, Reg. Gen., 256).

<sup>46</sup> Ld. Tomas Viñas iratait és emlékezéseit (AGSP, Reg. Gen., 256), főleg a „*Memoriae particulares*”-t, amelyben a XV. Benedek pápánál 1921. ápr. 7-én tett magánkihallgatásáról többek között a következőket írta: „Néhány utalás után, amelyeket szükségesnek láttam a Szentatya előtt tenni, meghagyta, hogy vásároljuk vissza a San Pantaleót, amit én nyomban meg is ígértem neki. A Szentatya ígéretével, hogy segíteni fog, és a Via Toscanán levő házból szerzett pénzen lehetségesnek látszik a visszavásárlás megkísérlése. Segítsen bennünket az Isten.” – A XV. Benedek által ténylegesen adott segélyről Viñas nem tett említést. A „*Memoriae particulares*”-ben 1923. ápr. 12-énél, amikor ti. megtörtént a San Pantaleo visszavétele a kincstártól, pontosabban Róma városától, Viñas ezeket írja: „Ma negyed 12-kor aláírásra került a San Pantaleo-ház adásvételi szerződése, amelyet részünkről mint polgári tulajdonosok Giuseppe Pusino és Anselmo Bianchi-Cagliesi atyák írtak alá. Elmentem a Szent Alapító szobájába, hogy hálát adjak Istennek, és imádkozzak az egész ügy jó kimeneteléért. Marcellino Ilari atya és én még aznap elmentünk a Vatikánba, hogy kérjünk 200 000 lírát a vásárlásra: 150 000 lírát a házra, 19 000-et a polgári illetékekre, és 31 000-et tartaléknak.”

meg is adott.<sup>47</sup> Mindjárt ebben az esztendőben a Viñas által készített,<sup>48</sup> és utána Giuseppe Del Buono rendfőnöki helytartó által módosított új terv szerint<sup>49</sup> nagyszabású átalakítási munkálatok kezdődtek a San Pantaleo házában. Ezek ugyan hat évig elhúzódtak, de általuk az összeomlani készülő és a régiségtől málladozó épületet a lépcsők, a szobák, az udvar, a konyha és az oratórium teljes felújításával és tetszetős díszítésével a rendfőnöki kúria többé-kevésbé méltó székhelyévé

<sup>47</sup> Picanyol ezt állította (PICANYOL 1939, 42), de anélkül, hogy megnevezte volna a rendnek adott összeget. Erre a segélyre nézve azonban más irat sem található sehol, sőt azok alapján, amiket Viñas a vásárlás körülményeiről leírt (ld. az előző jegyz.), inkább arra lehet következtetni, hogy az egész megváltás a rend saját költségén valósult meg.

<sup>48</sup> A generális kongregáció 1923. jan. 12-én tartott 103. ülésének jegyzőkönyvében többek között ez olvasható: „1) A Generális Atya előterjeszti a San Pantaleo restaurálásának szakértő által készített tervét, amely a következőket tartalmazza: a földszinten refektórium, konyha, az udvar megnagyobbitása (boltívek által); az első emeleten a szentélyek (Szt. József szobája és a kápolna) változatlanok, a kis aula; a második emeleten a generalátus, a nagy aula; a harmadik és negyedik emeleten az asszisztensek szobái, 6 osztályterem, szerzetesi szobák. Jóváhagyást nyert” (AGSP, Reg. Gen., 22a, f. 185).

<sup>49</sup> A generális kongregáció 1923. okt. 18-án, Giuseppe Del Buono rendfőnöki helytartó elnökletével tartott 1. ülésén ez szerepel a San Pantaleo restaurálásáról: „II. Ezután az atyák a római tiszteletreméltó S. Pantaleo házában restaurálásáról tárgyaltak, amely a mai naptól a generálisnak és kongregációjának legjobb és kívánatos székhelye lesz, és néhány változtatást javasoltak a kiváló Giovanni Battista Milani építészprofesszor, a római királyi tudományegyetem professzora által kidolgozott terven (lásd az 1923. jan. 12-én tartott 103. ülést): 1) A refektórium és a konyha maradjanak, ahol jelenleg vannak; 2) a második emeleten a Szent Atya [Kalazanci Szent József] szobája és a Jelenés kápolnája fölött legyenek vendégszobák; 3) a harmadik emeleten legyenek a generális és asszisztenseinek szobái, valamint a generálisi levéltár terme; 4) a negyedik emeleten legyenek szobák a rendház többi szerzetes tagja számára; 5) iskolai termék, ha lesznek, kerüljenek a földszintre, ahol régen voltak, és ahol jelenleg a »Reduci delle Patrie Battaglie« egyesület szállása van, amelynek Róma önkormányzata amúgy is más székhelyet ígért” (AGSP, Reg. Gen., 22a, ff. 197-198).

alakították.<sup>50</sup>

Végül 1957 és 1960 között Tomek Vince, Kalazancius 35. utódának rendelkezéséből újabb felújítási és csinosítási munkálatok kezdődtek, és szerencsésen be is fejeződtek: minden szobába bevezették a folyóvizet, a növendékek szobáit és termeit a padlótól a mennyezetig teljesen megújították, kényelmesebbekké tették az atyák szobáit és az épület nővéreknek átengedett szárnyát. Új, méltó helyiséget kaptak Szent Alapítónk ereklyéi és a pedagógiai könyvtár, valamint szép vendégszobák is készültek. A konyha és az ebédlő is megújult. Megjavították és tökéletesítették a világítást és a telefonszolgálatot. A ház teraszt kapott, az udvar bejárata is megváltozott és megújult, új kúttal és művészi alkotásokkal is gazdagodott. Az épületet jól működő felvonóval is ellátták, amely a meglehetősen magas épület összes emeletére fölvisz.<sup>51</sup>

#### 4.

### A HÁZ LAKÓINAK LÉTSZÁMA

A San Pantaleo épülete már Kalazancius és munkatársai ottlakásának kezdetétől fogva meglehetősen szűknek bizonyult a rend szükségleteire. A ház évszázadokon keresztül otthont adott úgy a rendfőnöki kúriának, mint különböző iskolai osztályoknak és végül a tanulmányaikat végző rendi fiataloknak. Figyelembe véve, hogy napjainkban, a javítások és bővítések elvégzése után is alig elegendő a hely 45 személy kényelmes ottlakására, valóban nagy csodálattal vehetjük tudomásul, hogy 1614-ben ez a ház, amelyet az 1625. évi apostoli vizitáció

<sup>50</sup> Ld. az átalakításra vonatkozó gazdasági elszámolásokat: AGSP, Dom. Gen., 8a. – Az oratóriumot már 1854-ben restaurálták (vö. ENC, n° 2, 19).

<sup>51</sup> *Documenta Capituli Generalis* 1961, 348. Vö. *Brevis relatio* 1959, 79-85. Ez a felújítás a rendfőnök rendelkezéséből, Laureano Suárez asszisztens és ökonómus irányításával ment végbe.

prelátusai is eléggé szűknek minősítettek,<sup>52</sup> és hasonlóképpen 1661-ben is,<sup>53</sup> kezdeti nagyságában 1200 diákot fogadott be,<sup>54</sup> 1619-ben 1500 tanulónak nyújtott fedelet,<sup>55</sup> 1625-ben több, mint 900,<sup>56</sup> s végül az 1661. év vége felé nyolc osztályban 656 tanulót fogadott magába.<sup>57</sup>

Eleinte kicsiny volt a San Pantaleóban lakó atyák és fráterek száma, 1612–1614 között alig haladta meg a 15-öt.<sup>58</sup> Az Is-ten Anyja Kongregációval való egyesülés idején 27-28-ra emelkedett, beleszámítva az említett kongregáció tagjait is,<sup>59</sup> de 1617. március 25-ére 20-ra apadt le.<sup>60</sup>

ÉV	LÉTSZÁM	ÉV	LÉTSZÁM	ÉV	LÉTSZÁM
1625	28 <sup>61</sup>	1640/1641	65	1660	26
1628	50 <sup>62</sup>	1642	48	1661	28
1629	60	1645	43	1662	37 <sup>63</sup>
1633	51	1646	45	1700	44
1634/1635	52	1647	40	1810	29
1636	62	1648	29	1899	15
1637	61	1650	24	1931	25
1638	70	1656	30	1960	37

<sup>52</sup> SÁNTHA 1959b, 168.

<sup>53</sup> SÁNTHA 1961c, 224.

<sup>54</sup> EC VIII, 451-453; n° 7\*.

<sup>55</sup> Casani emlékirata Gaspare Borgia bíborosnak, 1619 körül: AGSP, Reg. Cal., XIII, 19. Ld. ECo II, 496-497. – Picanyol véleménye: PICANYOL 1950b, 69-70. Bau véleménye: BAU 1949, 422; BAU 1957, 391-392.

<sup>56</sup> SÁNTHA 1959b, 168.

<sup>57</sup> SÁNTHA 1961c, 224.

<sup>58</sup> SÁNTHA 1959c, 376, 380.

<sup>59</sup> ERRA 1753, 9.

<sup>60</sup> EC II, n° 132a. – A 15 akkor beöltözöthöz hozzászámítandó 5 további munkatárs, akik akkor különböző okokból nem akartak beöltözni, mint García, Dragonetti, Landriani, Cosimo Contino.

<sup>61</sup> SÁNTHA 1959b, 168.

<sup>62</sup> 10 pap, 40 klerikus és fráter: ASDR, Stato d'Anime, S. Eustachio, f. 22r.

<sup>63</sup> Ld. az előző jegyz.-ben szereplő kötetet.



ÉV	LÉTSZÁM	ÉV	LÉTSZÁM	ÉV	LÉTSZÁM
1639	60	1659	22		

A San Pantaleóban lakó atyák száma 1625–1662

1899-ben mindössze 15 rendtársunk tartózkodott a San Pantaleóban, és számuk csak a Nemzetközi Studentátus 1928. évi megnyitásával emelkedett. 1931-ben újra 25 piarista tartózkodott a házban, 1960-ban pedig 37.<sup>64</sup>

A San Pantaleo-ház lakóinak hősies életmódját és megfejtett munkálkodását nagyon jól leírja Vincenzo Berro (a Conceptione), aki 1625-ben volt ennek részese. Nem tehetjük meg, hogy szavait legalább ennek a tanulmánynak függeléként ne közöljük.<sup>65</sup>

## 5.

### A HÁZ HASZNÁLATA

A rendfőnöki kúria a székhelyét 1617-től – pontosabban 1622. április 28-tól, amikor XV. Gergely pápa az első generálisi kongregációt megalapította<sup>66</sup> – 1886-ig tartotta a San Pantaleóban, amikor az olasz állami törvény kényszere miatt<sup>67</sup> a Forum Traiani közelében, a ma már lebontott Santa Euphemia-templom szomszédságában levő San Lorenzo ai Monti házba került.<sup>68</sup> Innen 1892-ben került az azévi egyetemes káptalan

<sup>64</sup> SÁNTHA 1961b, 94.

<sup>65</sup> Függelék, 1.

<sup>66</sup> BSchP 1899, 27-28.

<sup>67</sup> Az 1873. jún. 19-én kelt eltörlő törvény 2. §, 4. pontja szerint az eltörlés idején hivatalban lévő rendfőnök megmaradhatott régi székhelyén hivatali idejének lejártáig. Amikor tehát 1886. szept. 13-án José Casanovas utódjául Mauro Riccit választották meg rendfőnöknek, neki kellett felsőbb parancsra új helyre költöznie.

<sup>68</sup> Erre a házra vonatkozólag ld. AGSP, Dom. Gen., 80. Ennek első dokumentuma – magyar fordításban – ezt a címet viseli: „A Rómában, a Via Testa Spaccata 16. szám alatt található, a Via San Lorenzo ai Monti 5. szám alatt folytatódó és a Piazza delle Chiavi d’Oro 5. szám alatti házra

határozatából<sup>69</sup> az új *Collegium Sancti Josephi Calasanctiiba*, a Via Toscana 12. alá, és ott maradt 1917 végéig, annak a háznak az eladásáig,<sup>70</sup> ami után egy bérelt házba költözött át a Via di Monserrato 152. alá.<sup>71</sup> A San Pantaleónak a kincstártól való visszavásárlása (1923. október 18.) után, a Viñas rendfőnök lemondását követő első generálsi kongregáció javaslatára<sup>72</sup> a kúria visszaköltözött az ősi San Pantaleo-házba, és jelenleg is ott tartózkodik.

A San Pantaleóban már Szent József atyánk idejétől kezdve nemegyszer ott lakott a római tartományfőnök is.<sup>73</sup> 1682-ben Carlo Giovanni Pirroni rendfőnök kezdeményezésére, a pápai

néző épület átadásának leírása, a hozzátartozó templommal és a rektor lakhelyével együtt, amely korábban S. Euphemia-templomként volt ismert. Az épületet 1686. június 30-án kelt szerződéssel három évre bérbe adták Tisztelendő Antonio Rolletta atyának, ezt e leírással együtt kell bejegyezni.”

<sup>69</sup> Az 1892. évi generális káptalan aug. 8-án tartott 8. ülésén arról határoztak: „Mivel rendfőnök atyánknak a szerzetesrendeket polgárilag el-törölő olaszországi törvény szerint tilos, hogy a San Pantaleo-házban lak-jék, amint ezt Konstitúcióink előírják, a káptalani atyák ezt a határozatot hozták: A generális előljáró atya lakjék a Kalazanci Szt. Józsefről nevezett új házban, fenntartva azonban minden jogát a San Pantaleo-ház fö-lött, amíg kedvezőbb idők meg nem engedik a régi lakóhelyre való visz-zatérést.” Ez a határozat 12 támogató szavazatot kapott 1 ellenében, mert P. Bruno, bár írásban hívták, távol maradt (AGSP, Reg. Gen., 6).

<sup>70</sup> E ház eladásának bonyolult történetét Viñas írta le. Eszerint a Via Toscanán álló ház eladásához majdnem minden provincia hozzájárulását adta (AGSP, Reg. Gen., 256, pp. 33-35).

<sup>71</sup> Erről a bérelt házról alig vannak irataink. A generális kongregáció 1923. okt. 18-án, miután a San Pantaleo-házat nyilvánította a rendfőnöki kúria új székhelyének, elhatározta a Via di Monserrato 152-ből a San Pantaleóba való átköltözést a levéltárral és minden bútórral együtt, a bér-let költségei és az elhelyezés kényelmetlenségei miatt (AGSP, Reg. Gen., 22a, f. 198).

<sup>72</sup> AGSP, Reg. Gen., 22a, ff. 197-198.

<sup>73</sup> Elsősorban az első római tartományfőnökök, tehát Giacomo Grati-ani (a S. Paulo), Juan García és részben Giuseppe Fedele (a Visitazione) (SÁNTHA 1962a, 80).

kúria Szerzetesi Kongregációjának határozata alapján kényszerült kiköltözni innen,<sup>74</sup> és csak 1760-ban, Giuseppe Maria Giuria (a S. Joanne Bapt.) rendfőnöksége elején költözhetett vissza.<sup>75</sup> Itt maradt 1892-ig, majd huszonötéves megszakítással 1917-től 1923-ig. Ekkor a rendfőnöki kúria visszatérésével a Szerzetesi Kongregáció dekrétuma és az apostoli vizitáció utasítása értelmében új székhelyet kényszerült keresni, és a San Lorenzo in Borgo melletti házba kellett mennie.<sup>76</sup>

A piaristák szent hivatását, a gyermekek tanításának szolgálatát az alapítás idejétől egészen 1748-ig állandóan gyakorolták a San Pantaleo házában. Akkor a frissen alapított *Collegio Calasanzió*ba vitték át az iskolát, amikor azonban 1800-ban ez utóbbit bezárták, újra a San Pantaleo régi épületébe került vissza 1874-ig, a ház államosításáig. Ám két évvel később az ugyanott megnyitott elemi iskolának már 280 tanulója volt.<sup>77</sup> Ez az iskola csak 1892-ben került át az új *Collegium Sancti Josephi Calasanti*ba, a Via Toscanára. A kincstártól való visszavásárlás után, 1923-ban az iskola a hely hiánya és az épület szűk volta miatt nem tudott a többi intézménnyel

<sup>74</sup> SÁNTHA 1962a, 159.

<sup>75</sup> Ld. a római provincia kéziratok katalógusait ettől az évtől: AGSP, Reg. Prov., 3. Továbbá ld. a rendfőnöki kongregáció 1767. jan. 30-i ülését, amikor bizonyos éves összeget kértek a római provincia házáitól a San Pantaleóban székhellyel rendelkező római tartományfőnök eltartására (AGSP, Reg. Gen., 13. f. 132v).

<sup>76</sup> Giuseppe Pusino római tartományfőnök beadványa a Szerzetesi Kongregáció prefektusához, 1923. okt. 19. (AGSP, Reg. Gen., Archivio Del Buono, n° 498). Viñas már 1922 októberében megtette az első lépéseket a tartományfőnök eltávolítására a San Pantaleóból, a jövőendő rendfőnöki székházból (Viñas levele Giuseppe Pusino római provinciálisnak, 1922. okt. 26.; Everardo Boschi *procurator generalis* levele Viñas nevében ugyanannak, 1922. okt. 28.; Pusino válasza Viñasnak, 1922. nov. 9.: AGSP, Dom. Gen., 8a). – A rendfőnöki kúria és a római provincia között már akkor kialakult vitát a Szerzetesi Kongregáció 1929-ben döntötte el végérvényesen a rendfőnöki kúria javára.

<sup>77</sup> *Catalogus Provinciae Romanae*, 1876 (nyomtatvány): AGSP, Reg. Gen., 3.

együtt visszaköltözni.

A San Pantaleo háza már Kalazancius idejétől tanulmányi ház is volt a piarista növendékek számára.<sup>78</sup> A X. Ince-féle lefokozás nehéz esztendeinek (1646–1656) elmúltával, 1661-ben Camillo Scassellati (a S. Hieronymo) rendfőnök provinciaközi, sőt nemzetközi tanulmányi háznak nyilvánította.<sup>79</sup> Ez a studentátus az itáliai és külföldi provinciák számos növendékét készítette föl hivatása gyakorlására – bár néha csak a római provincia növendékei voltak benne – 1892-ig, amikor a tanulmányaikat végző növendékek nagy része a rendfőnöki kúriával együtt a Kalazanci Szent Józsefről elnevezett új fogadalmas házba költözött.<sup>80</sup> A San Pantaleóban a rend 1923. évi visszatérése után 1928-ban Giuseppe Del Buono rendfőnöki helytartó nyitotta meg újra a Nemzetközi Studentátust, amely napjainkban is működik, bár a helyszűke miatt nem annyi növendékkal, mint kellene.<sup>81</sup>

A 19. század negyedik évtizedétől a San Pantaleo sokszor adott hajlékot a római rendtartomány novíciusainak is, amint ez a nevezett provincia katalógusából kitűnik,<sup>82</sup> sőt a 20. században – igaz, hogy csak három évre, a II. világháború végén, 1943–1946-ig – ebben a házban volt az itáliai provinciaközi noviciátusa is.<sup>83</sup>

<sup>78</sup> SÁNTHA, 1956, 182. EC III, n° 756 (1628. jún. 1).

<sup>79</sup> SÁNTHA 1961c, 209.

<sup>80</sup> 1885-ben mégis volt néhány studens a San Lorenzo ai Monti házban is (Luigi del Buono levele Tomas Viñasnak, 1922. nov. 22: AGSP, Dom. Gen., 8a).

<sup>81</sup> A tanulmány megírásának idején, 1962-ben napirenden volt a Studentátus bővítése. Többszöri újratervezést követően végül 1967-ben nyílt meg a római nemzetközi tanulmányi ház önálló rendháza a Via Appia Nuován. Azonban – nagyrészt a szerzetesi és papi hivatások akkor Európa-szerte tapasztalható válságának következtében – nem tudott megerősödni, és mindössze három év után, 1970-ben mind az új rendház, mind a Nemzetközi Studentátus megszűnt. (A szerk.)

<sup>82</sup> SÁNTHA 1960b, 94.

<sup>83</sup> Ld. az itáliai provinciaközi noviciátus iratait, benne Vincenzo Vitillo novíciusmagiszter és provinciálisi asszisztens beszámolóját.

## 6.

## A SAN PANTALEO-TEMPLOM

A San Pantaleo-ház fentebb vázolt történetével szorosan összefügg a San Pantaleo-templom és az abban az idők során végzett restaurálások története. Ezekről bőségesen írtak mások, ezért nem akarunk mindent újra elmondani.<sup>84</sup> Mindazonáltal a tévedések elkerülése érdekében szükségesnek tűnik megismételni, hogy amikor Szent Alapítónk megvette a házat Vittoria Cencitől, a San Pantaleo temploma plébániatemplom volt, adminisztrátora a San Eustachio-káptalan és annak kanonokjai nevében vezette azt.<sup>85</sup> A templom állandó használatára – megtartva azonban továbbra is a plébániai jelleget – csak 1614. június 13-án kaptak engedélyt a Kegyes Iskolák.<sup>86</sup> Ezt követően, hogy könnyebb legyen a tanulóknak az osztálytermekből a templomba átmenni, 1615. július 1-jén a San Eustachio káptalanja és kanonokjai megengedték egy ajtó nyitását, amely a házból átvezetett a régi templomba.<sup>87</sup> Hét évvel később, 1622-ben, hogy a tanulóknak és az atyáknak nagyobb szabadsága legyen ájtatosságaik végzésére, halottaik eltemetésére és általában a templom, valamint a hozzá kapcsolódó, addig a plébániát adminisztráló pap részére fenntartott lakás használatára, Kalazancius azt kérte Maurizio Sabauditól, a San Eustachio tituláris bíborosától, hogy a hívek lelkipásztori

<sup>84</sup> PICANYOL 1926–1927. PICANYOL 1928, 35-36. PICANYOL 1949a, 57-58. – Az 1625. és 1661. évi apostoli vizitációk is részletesen leírták a templomot, vö. SÁNTHA 1959b, 166-168; SÁNTHA 1961c, 222, 225-226. Ld. továbbá: PARSÍ 1960, II, 503-510.

<sup>85</sup> SÁNTHA 1959b, 166. – A mondatban szereplő „adminisztrátor” kifejezés a latin *vicarius parochialis* átültetése, amelyet az eredeti szöveg e fejezetben használ, s amely azt hangsúlyozza, hogy a San Pantaleo papja nem kinevezett plébánosként, hanem a plébánosi jogkört gyakorló káptalan megbízásából vezette a plébániát. (A szerk.)

<sup>86</sup> Az ezt engedélyező brève: BSchPSupp, ASchP 8(1943), 24.

<sup>87</sup> AGSP, Dom. Gen., 2.

gondozását vigyék át a San Eustachio-templomba.<sup>88</sup> A kérést XV. Gergely pápa jóváhagyta, és 1623. február 2-án kiadott *Regimini universalis Ecclesiae* kezdetű brevével a San Pantaleo-templomban megszüntette a hívek lelkipásztori gondozását, mentesítette a plébánosi teendők, jogok és köteleességek alól a templomot, az egykori plébániai helyiségeket és a papi lakásul szolgáló kapcsolódó szobákat, illetve mindezeket átengedte a piaristák szabad és örök használatára. Azt is előírta azonban, hogy a Kegyes Iskolák atyái ennek az engedménynek fejében a nevezett káptalan és kanonokjai javára Szent Euszták ünnepén örök időkre fizessenek 20 font velencei viaszt és 12 szkudó készpénzt. Az összes liturgikus ruhát, a kelyheket és a templomhoz tartozó egyéb felszerelési tárgyakat át kellett adni a San Eustachio-káptalannak és kanonokjainak. Ezenkívül valahányszor a nevezett káptalan és kanonokjai Szent Pantaleon ünnepén részt vettek az első vesperáson és az ünnepi énekes misén – amint szokásuk volt –, a Kegyes Iskolák atyáinak illendő fogadtatásban kellett őket részesíteniük és mint uraikat elismerniük. Szent Pantaleonnak a templomban őrzött ereklyéi ott maradtak két kulcs őrzete mellett, amelyek egyike a káptalannál, másika a piaristáknál volt. A bréve értelmében továbbra is fenn kellett tartani azt a kegyes és jámbor szokást, hogy a híveknek inni adnak a vízből, amelybe Szent Pantaleon ott őrzött ereklyéjét mártották. Végül a templom homlokzatára márványlapon el kellett helyezni a San Eustachio-káptalan jelvényét és címerét. A halottak eltemetésének joga pedig a templomban mind a káptalant, mind a Kegyes Iskolákat megillette.<sup>89</sup> A brévének ezeket a kikötéseit és feltételeit a rend tagjai kezdetben nagyon buzgón megtartották, később azonban nem kevés nézeteltérés és pereskedés támadt, mind a San Eustachio kanonokjainak járó tiszteletnyilvánításokat illetően,<sup>90</sup> mind az említett temetési jog

<sup>88</sup> AGSP, Reg. Cal., XIII, 23.

<sup>89</sup> A bréve szövege: BSchPSupp, ASchP 8(1943), 29-34.

<sup>90</sup> Erről az „Ordo perpetuus recitandi officium S. Pantaleonis Martyris

ügyében.<sup>91</sup> Mindazonáltal a brève néhány pontját, főként a kanonokok részvételét a Szent Pantaleon ünnepén tartott szentmisén szinte a legújabb időkig hűségesen megtartották.

1623. február 23-ig a luccai Isten Anyja Kongregáció és a Kegyes Iskolák kongregációja halottaiért, akár a San Pantaleóban, akár a Santa Maria in Porticóban volt a temetésük, meg kellett fizetni a San Pantaleo templom adminisztrátorának a – némileg mérsékelt – temetési stólát. Az erről tanúskodó kötet, mivel a San Pantaleo első halottjainak nevét is tartalmazza, nagy történeti értékkel bír, mert lehetővé teszi a Kegyes Iskolák kezdeti történetében mutatkozó hézagok kipótlását.<sup>92</sup> E jegyzék szerint az egyesülés három esztendeje alatt az Isten Anyja Kongregációnak a San Pantaleóban dolgozó tagjai közül öten haltak meg, s bár a Santa Maria in Porticóban temetkeztek, a temetési stólát valóban a San Pantaleo papjának

in titulari ipsius ecclesiae sub ritu duplicis primae classis cum octava” című könyecskében (ASR, Corp. rel., Sc. P., vol. 2033) ezek találhatók: „1. Szt Pantaleon ünnepén a S. Eustachio káptalanja a neki fenntartott jognál fogva részt vesz az ünnepélyes szentmisén. Ezen a jelenlévő kanonokokat a diakónus kétszeres lendítéssel tömjénezi, a nagyprépostot (*archbipresbyter*) pedig háromszorossal a celebráns után. – 2. Békecsókot (*pax*) a szubdiakónustól kapnak, aki első közülük, csóktábla nélkül (*sine instrumento*), a [miskönyvi] rubrika szerint. – 3. A papot, illetve klerikust, aki állva asszisztál maguknak a kanonokoknak, a füstölő (*thurifer*) egy lengetéssel tömjénezi a kisebb oltárok segédkezőivel (*ministris*) együtt.” – Hasonló okból készült egy „Állásfoglalás a szentleltvíz hintésének joga körül fölmerült római ügyben, egyfelől a San Eustachio káptalan kanonokjai, [másfelől] az Isten Anyjáról nevezett Kegyes Iskolák Kongregációja atyái között, azon nézeteltérés kapcsán, hogy kinek a joga a szentleltvízhintőt a San Pantaleo tituláris bíborosának nyújtani a kapuban, amikor a templomba látogat” (ASDR, Segreteria del Vicariato, tom. 39, f. 168).

<sup>91</sup> A San Eustachio káptalannal a temetés jogát illetően fölmerült vitákról: AGSP, Dom. Gen., 1, n° 64.

<sup>92</sup> ASDR, S. Pantaleo in Parione, „Liber baptizatorum, confirmatorum, sponsalium ac mortuorum parochialis ecclesiae S. Pantaleonis de Urbe” (1570–1623), főként 72v–81v, ahol mind a Kegyes Iskolák, mind az Isten Anyja Kongregáció halottainak jegyzéke megtalálható.

fizették meg. Ugyanez a jegyzék 1623. március 1-jéig a Kegyes Iskoláknak 12 tagját sorolja föl, akik a San Pantaleo-házban haltak meg, és ott is temették el őket a templomban. Neveik a rend első *Liber defunctorum*ában is megvannak,<sup>93</sup> valamint Kalazancius jegyzékében is, amelynek a címe: *Libro dei Padri e Fratelli morti nella Religione*.<sup>94</sup> Ezekén kívül azonban említést tesz egy bizonyos Giacomo Brescianolóról is, a Kegyes Iskolák papjáról, aki 1617. május 6-án halt meg,<sup>95</sup> s akiről semmi sincs a mi feljegyzéseinkben. Említésre érdemes, hogy a San Pantaleo említett halottaskönyvében Glicerio Landriani halálát és temetését már akkor ilyen szavakkal jegyezték be: „A megboldogult Glicerio Landriani, a pármai egyházmegyében fekvő Szent Antal apátság apátja és preceptora, elhunyt 1618. február 15. napján, eltemetett a San Pantaleóban.”<sup>96</sup> A forrásból a tiszteletreméltó Landriani szeretete és nagylelkősége is világosan kitűnik, aki nem egyszer kifizette a díjat a Kegyes Iskolák halottaiért.<sup>97</sup>

A San Pantaleo-templomban alapította Szent József atyánk 1640-ben a Szent Anna kongregációt, amelyet azon év február 28-án VIII. Orbán pápa jóváhagyott, és búcsúkkal látott el. Az

<sup>93</sup> AGSP, Reg. Cal., XXXVI, ff. 1-5.

<sup>94</sup> AGSP, Reg. Cal., XI, 5.

<sup>95</sup> ASDR, S. Pantaleo in Parione, „Liber baptizatorum, confirmatorum, sponsalium ac mortuorum parochialis ecclesiae S. Pantaleonis de Urbe” (1570–1623), f. 75v.

<sup>96</sup> ASDR, S. Pantaleo in Parione, „Liber baptizatorum, confirmatorum, sponsalium ac mortuorum parochialis ecclesiae S. Pantaleonis de Urbe” (1570–1623), f. 76r.

<sup>97</sup> „A luccai Domenico Dominichi, a Kegyes Iskolához tartozó pap 1614. december 2. napján meghalt. Földi maradványait temetésre átvitték a S. Maria in Portico templomba, és Landriani apát atya a Kegyes Iskolák említett papjainak Kongregációjából kifizetett nekem, Alessandro Lutiónak, a S. Pantaleo plébánia papjának a szokásos temetési szertartás, stóladíj és *mazza* díjaként 12 *giuliót* a szokásnak megfelelően” (ASDR, S. Pantaleo in Parione, „Liber baptizatorum, confirmatorum, sponsalium ac mortuorum parochialis ecclesiae S. Pantaleonis de Urbe” [1570–1623], f. 73r).



egyre inkább virágzó kongregációt 1666. május 14-én VII. Sándor, 1700. július 17-én XII. Ince, 1722. december 30-án XIII. Ince és 1752. május 4-én XIV. Benedek újból megerősítették brévéikkel. Első szabályzatát, illetve konstitúcióit Pietro Francesco Zanoni (a Conceptione) rendfőnök parancsára Rodolfo Brasavola (a S. Hieronymo) piarista, a kongregáció prefektusa írta meg, amelyeket azután Zanoni 1700. augusztus 2-án jóváhagyott, majd 1702. december 16-án Gasparo Carpegna római bíboros helynök is. Húsz év leforgása alatt a szabályzat újabb elemekkel bővült, és az akkori bíboros helynök, Fabrizio Paolucci 1722. december 30-án véglegesen jóváhagyta azokat.<sup>98</sup> A regulák fényesen mutatják az Örök Város eme érdemes kongregációjának jámbor célkitűzéseit, buzgó imagyakorlatait és nemes szociális tevékenységét.<sup>99</sup> A társulat ápolta és növelte Róma közismert jámborságát és jótékonyágát, a Város előkelő asszonyainak segítségével és közreműködésével, mindenki dicséretére, nemcsak Szent Anna, a Boldogságos Szűz édesanyja tiszteletének állandó ébrentartásával, hanem társadalmi munkásságával is, amellyel a kongregáció tagjai Róma 14 kerületében segítettek az özvegyeket, veszélyeztetett nőket és újonnan megtérteket a hajdani Tizenkét Apostol Főtársulat módjára.<sup>100</sup>

<sup>98</sup> AGSP, Dom. Gen., 43.

<sup>99</sup> Függelék, 2.

<sup>100</sup> Hogy lássuk nagy jelentőségét az Örök Város társadalmában, csatoljuk az 1702. évi 12 örökös tanácsosnő jegyzékét: 1. Marchesa Anna Flavia Palombara ne' Pignatelli; 2. Marchesa Anna Maria Mei ne' Bottini; 3. Baronessa Antonia de Annibalis ne' i Scarlatti; 4. Marchesa Chiara Silva ne' i Corea; 5. Marchesa Clemenza Palombara ne' Corsini; 6. Marchesa Erminia Santacroce ne' Lancellotti; 7. Marchesa Francesca Ornani ne' de Cupis; 8. Marchesa Giulia Massimi ne' Massimi; 9. Signora Innocenza Gentile ne' Conti; 10. Marchesa Maura Lancellotti ne' Ghigi Montori; 11. Donna Maria Colonna ne' Manfroni; 12. Marchesa Maria Maddalena Maccarani ne' i Corea (AGSP, Dom. Gen., 46: „Registro delle cose appartenenti alla Ven. Congr. di S. Anna”, f. 9r). A Szent Anna-kongregáció a 20. század elején fokozatosan szűnt meg. – Kalazancius működéséről a római Tizenkét Apostol Főtársulatában ld. SÁNTHA 1958b. (A szerk.)

## 7.

## A HÁZ ANYAGI HELYZETE

A San Pantaleo-ház anyagi helyzete aligha volt fényesnek mondható bármikor is, főként a 17. században nem, amint ez kitűnik a fentebb mondottakon kívül a ház 1626. és 1661. évi-ből gazdasági jelentéseiből is.

A Róma templomainak állapotát felmérő 1626. évi jelentés<sup>101</sup> így ír a ház azévi bevételeiről: „Az alább említettek alamizsnából eredő bizonytalan bevételek, [a ház lakói] ugyanis szegénységi fogadalmat tettek. A sekrestye az egyik évről a másikra 70 szkudót jövedelmez, őszentsége évi alamizsnája 200 szkudó, Ludovisi bíboros adománya 600 szkudó, Sestilio Mazuca alessanói püspök adománya 212 szkudó, a négy hozzáépített boltocska évi 187 szkudót jövedelmez, rendkívüli és bizonytalan adományok évi 600 szkudót tesznek ki” – összesen tehát 1328 szkudót. Ebből az összegből azonban 212 szkudót a novíciusoknak a Borgóban való eltartásáért kellett fizetni, a San Pantaleo-ház különböző tartozásaira és a kamatokra pedig évi 506,85 szkudót törleszteni a hitelezőknek, úgyhogy az atyák és az iskola fenntartására mindössze évi 610 szkudó maradt, azaz egy személyre mindössze évi 32,5 szkudó.<sup>102</sup> A San Pantaleo atyái tehát Szent József atyánk idején valóban abban a teljes szegénységben éltek, amelyet ugyanez a gazdasági jelentés az alábbi feljegyzésben jellemez: „A Kegyes Iskolák atyái, akik teljes szegénységet fogadnak, nem birtokolhatnak mást, csak a templomot, a házat és a hozzá csatlakozó kertet, ha ilyen van. Ezeket is csak örökös használatra bírják, mert a tulajdonjog az Apostoli Szentszéké. A San Pantaleóhoz csatlakozó házban rendes körülmények között 40 rendtag lakik, akik közül mindig van 5 áldozópap. Konstitúcióik értelmében nem vállalhatnak örökös mise-

<sup>101</sup> AAV, Misc., Arm. VII, vol. 77: „Stato temporale delle chiese di Roma, fatto nel pontificato di Urbano VIII (lettera B)” [1625].

<sup>102</sup> AAV, Misc., Arm. VII, vol. 77, f. 746.

terheket, hanem csak a sekrestye és a templom szükségleteire vállalnak néhány misét, amelyek naponként adódnak.”<sup>103</sup>

A San Pantaleo 1661. évi gazdasági jelentése szerint, amelyet VII. Sándor parancsára készítettek a piaristák, a ház bevétele 1283,5 szkudó volt, kiadása pedig 1432,5 szkudó.<sup>104</sup>

A rendnek ez a látott és megtapasztalt nagy szegénysége sok jótévőt hozott a San Pantaleo-házba, akiknek nevei részben a fenti gazdasági jelentésekben is megtalálhatók, de még pontosabban abban a római piarista házak hiteleit és adósságait tartalmazó kötetben, amelyet részben Vincenzo Berro állított össze.<sup>105</sup> Itt a San Pantaleo jótévőinek jegyzékében 25 név szerepel, akik 1620-tól 1651-ig hol kisebb, hol nagyobb összeggel segítettek enyhíteni a ház szegénységét.<sup>106</sup> Egyébként a San Pantaleo-ház bizonytalan anyagi helyzete, bár 1686-ban a rend egésze megkapta a birtoklási jogot a Trienti Zsinat által előírt formában,<sup>107</sup> csak akkor változott némileg kedvezőbbre, amikor az 1718. évi egyetemes káptalan határozata értelmében a Rend valamennyi provinciája támogatni kezdte a rendfőnöki kúriát.<sup>108</sup>

<sup>103</sup> AAV, Misc., Arm. VII, vol. 77, f. 746.

<sup>104</sup> ASR, Cam. III, Roma, vol. 1908: „Chiesa di S. Pantaleo (1646–1849)”, n° 4: „Entrata annua della Chiesa di S. Pantaleo (5 sept. 1661) ... Nota dello stato vero della Casa de' PP. delle Scuole Pie di S. Pantaleo, fatto per obbedire all'ordine di Nostro Signore Alessandro VII l'anno 1661.” – A rendházhoz akkor 30 személy tartozott; kenyérért nem fizettek semmit, hanem házról-házra kéregettek; a napi konyhai kiadásokra évente 438 szkudót költöttek, az atyák és fráterek ruházatára évi 60 szkudót, sok ruhát azonban házilag készítettek különféle helyekről kapott gyapjúból. Étolajra évi 60 szkudót adtak ki, orvosra 25-öt.

<sup>105</sup> ASR, Corp. rel., Sc. P., vol. 2038.

<sup>106</sup> A jegyzék címe: „Nota de' Benefattori che in morte hanno lasciate elemosine alla Casa di San Pantaleo.” Érdemes volna ezt is leközölni, de nem akartuk tanulmányunk anyagát még jobban növelni.

<sup>107</sup> *BSchP* 1899, 78-80.

<sup>108</sup> ActaCG1718, 23.

## 8.

## A HÁZ SZENT HELYEI

Bizonyos értelemben valójában az egész ház szent hely, amelyet a Szent Alapító 36 évi ottlakásával, imádságaival, munkájával és hosszú, bár vértelen mártíriumával,<sup>109</sup> valamint itt őrzött ereklyéivel szentelt és szentel meg.

Szent hely az oratórium, amelyet néha a Jelenés kápolnájának neveznek,<sup>110</sup> Kalazancius sok-sok imádságának és buzditásának a helye; az az oratórium, amelyben 1617. március 25-én Kalazancius szerzetesruhába öltöztette első tizennégy munkatársát,<sup>111</sup> amelyben a jámbor hagyomány szerint megjelent neki a Boldogságos Szűz,<sup>112</sup> amelyben Kalazancius az atyáktól és diákoktól körülvéve utolsó szentáldozását végezte,<sup>113</sup> és amelyben Kalazancius jelenlétében az 1637. és 1641. évi egyetemes káptalanokat tartották.<sup>114</sup> Ebben az oratóriumban olvasták föl először, és hirdették ki a rend életét érintő pápai brévéket, azt, amellyel a Páli Kongregáció alapítása történt, és azt, mely a kongregációt szerzetesrend fokozatára emelte, Konstitúcióit jóváhagyta, és Kalazanciust életére szólóan rendfőnöknek nyilvánította. De ugyanebben a kápolnában olvasták föl és hirdették ki 1646. március 17-én X. Ince nagyon szomorú, a rendet lefokozó brévéjét, amely olyan mély sebet ütött a Szent Alapító szívében.<sup>115</sup> Tíz évvel később azonban, amikor Kalazancius már a mennyei Atya trónusánál pártfogolta rendjét, 1656. március 12-én ugyanebben az

<sup>109</sup> A vértanúság Kalazanci Szent József esetében arra a szenvedésre utal, amelyben élete végén, rendje lefokozásának, és ezzel életműve lerombolásának következtében része volt. (A szerk.)

<sup>110</sup> PICANYOL 1950a.

<sup>111</sup> EC II, n° 132a.

<sup>112</sup> PICANYOL 1950a.

<sup>113</sup> CAPUTI, vol. III, pars 6, ff. 58-59, n° 231-234.

<sup>114</sup> BERRO 1988, I, 244-247 (tom. I, lib. 3, cap. 30).

<sup>115</sup> EC VIII, n° 4342-4344.

oratóriumban hirdették ki az első visszaállítás brévéjét,<sup>116</sup> és tizenhárom év után, 1669. október 26-án ugyancsak ebben a kápolnában hirdették ki ünnepélyesen, hét meghívott, hivatalos tanú jelenétében a piarista rend teljes visszaállításának brévéjét, amit Kalazancius olyan eleven hittel és olyan szilárd bizalommal előre megmondott.<sup>117</sup>

Maga a San Pantaleo-templom is a Mária-tisztelet jelentős helye.<sup>118</sup> Itt tanította Kalazancius 36 éven át olyannyira kedves gyermekeit az isteni hit igazságaira, itt hallgatta fáradhatatlanul gyónásaikat, sekrestyéjében öreg korában oly szívesen időzött, itt temette el mélységes kegyelettel első munkatársainak holttestét, most pedig a neki szentelt főoltár alatt az ő halandó testét övezi bensőséges áhítat. Hogyne volna ez minden piarista számára sokszorosán szent hely! Ebben a templomban folyt le 1648 augusztusában egyszerű körülmények között, de hatalmas tömeg jelenlétében temetése;<sup>119</sup> egy századdal később ugyancsak augusztusban itt tartottak nagy ünnepélyességgel triduumot boldoggá avatásakor, 1767-ben pedig a szentté avatása alkalmából rendezett nagyszabású ünnepséget látták falai.<sup>120</sup> A 20. században talán akkor volt a legfényesebb ünnepek színtere, amikor XII. Piusz *Providentissimus Deus* kezdetű brévéjével 1948. augusztus 13-án Kalazanci Szent Józsefet az egész világ valamennyi keresztény népiskolája mennyei patrónusának nyilvánította.<sup>121</sup>

A hálófülke, amelyet Szent József atyánk 36 éven át tartó ittlakása, böjtjei, virrasztásai, puszta földön hálásai, gyakori mennyei látomásai, végezetül csodái és jámbor halála szenteltek meg,<sup>122</sup> amelyben a lefokozó bréve felolvasása és kihir-

<sup>116</sup> SÁNTHA 1961b, 97.

<sup>117</sup> SÁNTHA 1961–1962, 417.

<sup>118</sup> PICANYOL 1954, 43–47.

<sup>119</sup> BERRO 1948, 195–196.

<sup>120</sup> STEFANI 1943, 85–91.

<sup>121</sup> A bréve szövegét ld. pl. EphCal 7(1948), 104–107. Vö. PICANYOL 1949b, 113–114.

<sup>122</sup> Ld. a szoba fölé helyezett táblát.

detése után az áldozat oltárára tette életét és művét,<sup>123</sup> ahonnan ugyanazon év, 1646 június havában Stefano Cherubini (ab Angelis) kikergetéssel fenyegette meg,<sup>124</sup> ahonnan leveleinek ezreit írta szeretett fiainak rendi ügyekről és lelki problémákról, ahol 1648. augusztus 25-én a piarista rend visszaállításának mennyei ígéretével Istenhez szállt drága lelke;<sup>125</sup> amely a Szent Alapító életének annyi súlyos küzdelmét látta, amelyet Giancarlo Caputi közel huszonöt esztendőn keresztül naponként áhítatos tisztelettel söprögetett és hűségesen őrzött;<sup>126</sup> amely napjainkban is csodálatot keltő tanúja teljes szegénységének, bensőséges buzgóságának, szerénységének és egyszerűségének, igazán szent hely és évszázados hallgatásával is ékesen szóló katedrája Kalazancius életének.

Mit mondjunk ereklyéinek új terméről, amelyet az ő és rendje életének olyan sok emléke díszít? A holttestről, amely századokon át épségben maradt szívét és nyelvét őrzi mint a piarista hivatás elévülhetetlen jelképeit?

Van ennek a tiszteletreméltó háznak más, érdeklődésünkre számot tartó helye is. Itt van a régi könyvtár sok-sok kötettel a humaniorák, matematika, filozófia és a teológia köréből, köztük néhány értékes ősnymtatvánnyal.<sup>127</sup> Itt van az újabb *Bibliotheca Calasactiana*, amely mintegy ötezer kötetet foglal magában egykori piaristák munkáiból az első időktől kezdve.<sup>128</sup> Sőt van itt egy harmadik könyvtár is, amelyet legújabbban, 1956-ban Tomek Vince alapított az 1955. évi egyetemes káptalan kívánsága értelmében. Ez a *Bibliotheca Paedagogica* nevet viseli, és ezidőszert már több mint 3000 kötetet

<sup>123</sup> CAPUTI, vol. I, pars 1, f. 75.

<sup>124</sup> CAPUTI, vol. I, pars 1, f. 91, n° 310-311.

<sup>125</sup> BERRO 1948, 195-196.

<sup>126</sup> CAPUTI, vol. IV, pars 8, ff. 101 skk.

<sup>127</sup> Pl. megvan a Petrarca két művét (*Trionfi* és *Canzoniere*) tartalmazó kötet, amelyet Pietro Cremonese (vagy Veronese) nyomtatott 1484-ben. – Vö. GW M31663, amely azonban a 34 ismert példány között ezt nem említi. (A szerk.)

<sup>128</sup> PICANYOL 1952–1955.

számlál, segítve a mieink pedagógiai munkáját.<sup>129</sup> Végezetül, nem szólva most a San Pantaleo-ház negyedik könyvtáráról, amely az ott lévő Nemzetközi Studentátus célját szolgálja, legalább egészen röviden emlékezzünk meg a nagyszerű rendfőnöki levéltárról (*Archivio Generale delle Scuole Pie*), amely Kalazancius idejétől kezdve napjainkig rendünk életét és történetét megvilágító annyi értékes adatot őriz.<sup>130</sup>

Nehéz volna most számszerűen megemlékezni az egykor ebben a házban működő kollégium szinte megszámlálhatatlanul sok tanáráról és diákjáról. Legyen elég megemlíteni, hogy a piaristáknak ebben a San Pantaleo-kollégiumában, amely népiskolai jellegét egészen a legújabb időkig megőrizte, tanított Szent József atyánk, Juan García del Castillo, Glicerio Landriani, Gaspere Dragonetti, Carlo Mazzei (a S. Antonio Patavino), Vincenzo Berro, Giancarlo Caputi, Pietro Francesco Zanoni és még annyian mások. Tanítványai között, a legszegegyebbek és legelhagyatottabbak között ott volt az 1963-ban szentté avatott Vincenzo Pallotti, a pallottinusok kongregációjának alapítója, aki 1803 és 1808 között járt a San Pantaleo iskolájába, főleg Giacomo Ferri osztályába.<sup>131</sup>

## 9.

### ÖSSZEZÉS

Íme azon dolgok rövid foglalata – sok-sok hiánnyal –, amelyeket felidéz bennünk annak 350. évfordulója, hogy Kalazancius megvette a San Pantaleo-házat. Oly sok szent emlék ékesíti, az elődök megannyi tiszteletreméltó tárgya és irata díszíti ezt a házat, az ősi piarista szellem igazi otthonát, amely a rend egész szolgálatának és apostolkodásának mintegy jelképévé

<sup>129</sup> *Documenta Capituli Generalis* 1961, 333-334.

<sup>130</sup> PICANYOL 1937, 5-14. – Legutóbbi költöztetéséről a Via Monserrato 152. sz. alól a San Pantaleo-házba ld. a 71. jegyz.

<sup>131</sup> Boldoggá avatásának hírül adása: EphCal 18(1949), 149. – Vincenzo Pallottit 1963-ban avatta szentté XXIII. János pápa. (A szerk.)

és lelki központjává emelkedett. Ez az a ház, amelyben a piarista rend legfőbb előjárói inspirációt kapnak a legmegfelelőbb döntésekre, fiataljai pedig a Nemzetközi Studentátusban felvértezik magukat a Szent Alapító szellemével és erejével, akinek szavára és útmutatására fiúi hűséggel figyel az egész rend minden tagja. Adja Isten, hogy a gyermekek seregét Krisztushoz vezető három és fél százados szolgálat legyen az eljövendő évszázadok kalazanciusi nevelésének és apostolkodásának záloga. Ez a ház pedig, a San Pantaleo, minként a múltban, legyen továbbra is fényesen világító útjelző. A bátorkodást tegye még bátrabbakká, az ingadozókat erősítse meg, a kishitűeket vagy talán tékozló fiúkat vezesse biztosan a piarista célkitűzés napjainkban is érvényes boldog kikötőjébe. A nemesség kötelez! Mely piarista tudná vagy merné a San Pantaleo házat úgy nézni, akárcsak rövid időre is, hogy ne vállalja minden erejével azon nyomban a mai ifjúság Krisztushoz vezetésének szent, bár nagyon nehéz terhét. Bárcsak lenne ez az ősi San Pantaleo, amelyet Kalazanciusnak, első munkatársainak és a kormányzatban annyi utódjának itt lakása tett tiszteletreméltóvá, amely belülről mindig megújul Kalazancius halhatatlan szellemétől, az egész Rend szilárdan álló csillaga, megszámlálhatatlan évszázadokon keresztül világítója és útmutatója a katolikus nevelés nehéz útján!

Lehet, hogy feltűnnek – vagy talán már fel is tűntek – más csillagok, amelyek – úgy gondolják – teljesen új „kalazanciusi” utakat akarnak mutatni. Vigyázzunk, hogy kísértésbe ne essünk. Nincs más út számunkra, mint az, amelyet a San Pantaleo három, sőt lassankint négy évszázados története mutat. Ennek a háznak fénylő csillaga megannyi áldozattal, a szeretet megannyi jelével, a humanitás és a pedagógia mesterségének emlékeivel és az életszentség számtalan drága bizonyosságával ékesítve az egyetlen volt és marad mindörökké, amely a hűséges piaristáknak és a rájuk bízott ifjúságnak mutatja egész életük boldog útját, amelyről Szent Atyánk Konstitúciónak előszavában oly lelkesedéssel és bizalommal beszél.



## FÜGGELÉK

## 1.

*Vincenzo Berro (a Conceptione)**Hogyan jöttek át néhányan a mieink közül a római noviciátusból a San Pantaleo iskolába. Az ottani életmód.  
(1625)*

Lelőhelye: BERRO 1988, I, 137-140 (Tom. I, lib 2, cap. 12).– Ld. a főszöveget a 67. jegyzetnél. – Eredeti nyelve olasz.

A szentévben [1625], Urunk mennybemenetelét követő pénteken, amely május 9-én volt, Alapító Generális Atyánk átüzent a novíciusok magiszterének, hogy néhány novíciust kér az iskolában való kisegítésre. Valamennyien elmentünk a S. Pantaleóba, de a többi novíciust visszaküldte, csak kettőnket tartott ott, mégpedig a Liguria nyugati partjáról való, Jézus és Máriáról nevezett Bartolomeo [Rembaldo] testvért és engem. Akkor mindketten klerikusok voltunk, most papok. Engem a szent keresztvetés osztályába küldött kisegítésre a luccai Sigismondo vagy Grafagnino testvérral, a porta őrzését pedig Bartolomeo testvérrre bízta. Így maradtunk kb. negyven napig, akkor cseréltünk hivatalt, az említett testvér ment az iskolába, én pedig a portára. Ebben a szolgálatban töltöttem két évet. A házban szükséges sok teendő és a kevés számú rendtag miatt egyszerre több tisztséget is be kellett töltenem: voltam portás, tanító az iskolában, sőt ugyanott prefektus is. Éjszaka nagyon sokszor nem voltam ágyban két-három óránál tovább a sok teendő miatt, és a ház kulcsai is nálam voltak éjszaka, hogy megkíméljük a sok kellemetlenségtől öreg, tiszteletreméltó Atyánkat, aki egyedül volt pap a házban.

Gyóntatni Bernardino Panicola úr jött hozzánk, aki jelenleg a Nápolyi Királyságban Scala és Ravello püspöke, régi munkatársa a Kegyes Iskoláknak, bár sohasem vette föl ruhánkat. Igen szigorú életmódot folytatott.

Egy alkalommal, amikor egy zsineget keresve levertem egy

almát a S. Pantaleo egyik párkányáról, azt a parancsot kaptam, hogy az almát nyakamba akasztva hordjam mindaddig, míg más parancsot nem kapok, még akkor is, amikor a portán vagyok vagy az iskolásokat kísérem haza délelőtt vagy délután. Egyszer a Scrofa utcában a S. Ivo közelében leesett, és egy zöldséges árus padja alá gurult. Alája bújtam, fölemeltem, és újra a nyakamba vettem. Három nap múlva kaptam a parancsot Atyánktól, hogy egyem meg. Így ment ez rendszerint mindenkinél. Nagyon számonkért minden mulasztást, és szigorú penitenciát rótt ki, még ha az illető nem is volt vétkes, és bár mindnyájunknak rengeteg volt a teendője – volt, akinek a tanítókat kellett kísérenie, másoknak az ebédlőben vagy a pincében kellett szolgálatot teljesítenie, másoknak a ruhátárban, a cipésműhelyben vagy más helyen, mások kenyeret, fát vagy pénzt gyűjtöttek – az volt a parancs, hogy idejében ott kell lenni a tanulók hazakísérésénél. Ebéd után pedig mindnyájan az iskolában segítettünk, mert tizenhárom osztályban több mint ezer gyerek volt. A tanítók kettesével vagy hármásával voltak beosztva egy-egy osztályba, kivéve a grammatikai osztályt, amelyben csak egy ember volt. Nagy jókedvvel viseltük az önmegtadadásokat. Ha pedig valaki, engedve az emberi gyarlóságnak, panaszkodott, mások példája és buzgósága láttán csakhamar helyrezökkent, mert mind-egyikünkben élt a szent versengés, legyőzni a másikat szeretetben, alázatosságban vagy más csendes önmegtadadásban. Ezekre annál jobban ráadtuk magunkat, mert segített bennünket Generális Atyánk példája, hiszen ő volt a legbuzgóbb a gyerekek kísérésében és tanításában. Bár rengeteg teendője miatt nem kaphatott osztályt, nem múlt el néhány nap, hogy valamelyiket vagy mindegyiket meg ne látogatta volna, hogy lássa, hogyan viselkednek a tanítók, és maga is tanítson. Így egyidőben tanította a tanítókat és a növendékeket. Esténként azt kívánta, hogy mi, fiatalok legyünk ott a szobájában, ahol megtanulhattuk, hogyan lehet ébren tartani az iskolások figyelmét, hogyan lehet a grammatikát könnyen és eredményesen tanítani. A dolgozó testvéreket tanította szépírássra,

számolásra, és néha annyira belemerült a gyakorlatokba, hogy kifogyott az időből.

A reggeli és esti imádságoknál és egyéb ájtatossági gyakorlatokban, önfegyelmző önmegtagadásokban, cilicium- vagy láncviselésben, bár idős volt, és éjszaka is rendelkezésére állt azoknak, akik hozzája mentek, ő volt az utolsó, aki aludni tért, éjfélkor pedig fölkelt, hogy elmondta a matutinumot és egyéb imáit, ezekben a gyakorlatokban mindig ő volt az első. Sőt, ha néha a házi alkalmazottak, tekintettel a korára [68 év] és a napi egy-egy tál ételre, valami kis mellékest adtak neki, mihelyt észrevette, szigorú szemrehányások közepette azonnal kivitette, mert nem akart többet enni ő sem, mint amennyit a közösség kapott. Ha előfordult, hogy az asztali felszolgálásnál elfelejtettek neki valamit odatenni, mert később jött, ha az ebédlős elfelejtett bort önteni a kancsóba, vagy ha hiányzott a pohár, nem mutatott rá a hiányra, hanem megelégedett az- zal, ami volt, vagy nem ivott annál az étkezésnél. Ha pedig később a szolgálatos észrevette a hiányt, és sajnálkozását fejezte ki, mosolyogva csak néhány szót mondott, amelyeknek az volt a lényege, hogy Isten akarata volt, ami történt, nem emberi mulasztás.

Az exhortációkban, amelyeket vasárnaponként hatalmas lélekkel tartott, az elhangzott beszédből kiindulva különféle önmegtagadási gyakorlatokat adott, és ajánlott gyakorlásra az egész héten át, amelyeket elsőként ő maga végzett, magát az első napra beosztva. Emlékszem, láttam őt négykézláb menni az oratóriumból az ebédlőbe, térden állva ott állni az ebédlő ajtajában, kérve, hogy imádkozzanak érte, sőt azt is láttam, hogy elfeküdt az ebédlő ajtaja előtt a földön, hogy rálépve menjenek át rajta. Az asztal alatt evett, vagy állva, úgy, hogy egyik lábát levegőbe emelve tartotta, hogy étkezés közben is önfegyelmet gyakoroljon. És én tudom, hogy halála után látható volt az említett út, ahol az említett önmegtagadásokat végezte, mennyei ékességekkel díszítve, s ő teljes ragyogásban haladt úgy, hogy a fényben nem is lehetett látni; és ez pontosan egyik évfordulati napján történt.

Bár önmagával szemben mindenben nagyon szigorú volt, másokkal szemben nem hiányzott belőle a szerető atya, sőt a szerető édesanya figyelmes melegsége, aki szeretetével gondját viseli gyermekeinek, és segíti őket. Nem akarta, hogy különleges engedélye nélkül csak egy fél órát is virrasszon valaki, hogy az asztalnál a szokottnál jobban megtartóztassa magát valaki ételben vagy italban, önfegyelmében, cilicium- vagy láncviselésben. Látni akarta, hogy mit tesznek, és megváltoztatta gyakorlataikat, ha nem látszottak a cselekvő erőivel arányosnak. Azt akarta, hogy a szolgálatokat viselők a rájuk bízott szolgálatot a lehető legnagyobb szorgalommal lássák el, és hogy a legkisebb dolgot is jelentsék, hogy megfelelő orvosságról gondoskodhassék, hogy a közösségben meglegyen minden, ami mindnyájuk szükségleteihez kell, nem felejtette azonban, hogy a Boldogságos Szűz szegény szerzetei. Tudva, hogy a fiatalok egyike-másika hajlamos a túlzásokra a böjtölésben, rendelkezett arról, hogy legalább megnyit kell megennie, és azt akarta, hogy az ő közelébe állva vagy térdelve egyék, de az ennivalót az asztalra vagy zsámolyra tette, hogy minél kényelmesebben tudjon enni és inni.

## 2.

### *A hölgyek számára alapított Szent Anna Kongregáció regulái 1722. december 30.*

Lelőhelye: AGSP, Dom. Gen., 43. – Ld. a főszöveget a 98-100. jegyzetnél. – Eredeti nyelve olasz.

Ezt a kongregációt Isten tiszteletreméltó szolgája, az Isten Anyjáról nevezett József a Kegyes Iskolák Rendjének alapítója hívta létre, jóváhagyta és számos búcsúval látta el Őszentsége, a boldog emlékezetű VIII. Orbán 1640. febr. 28-án, majd a bold. eml. VII. Sándor pápa 1666. máj. 24-én, végül a bold. eml. XII. Ince pápa 1700. júl. 17-én, amint ez a vonatkozó brévékéből kiténik.

## I.

Tizenkét nővér örökös tanácsosnői címmel vezesse, az említett Rend mindenkori Generálisának felügyelete alatt, aki (ha úgy tetszik neki) megbízhat egy érett korú atyát prefektusi címmel. Neki a nővérek minden gyűlésén, az egyetemeseken és a részlegeseken is jelen kell lenni. Jelenleg 14-en vannak, mert a 8. pontban előírt két prokurátornőt helyettesítik, és valamennyien úrhölgyek.

## II.

Évente, az év elején, azaz Vízkeresztkor a prefektus atya az örökös tanácsosnők közül kijelöl egyet perjelnöknek (*priora*), ezt a tisztséget sorban mindannyian töltsék be.

## III.

Minden tanácsosnő megbíz egy nővért mint kiségitőnőt (*coadjutrice*) a maga helyettesítésével, aki megbízásból szükség esetén helyettesíti őt a részleges összejöveteleken. A gyűlés előtt és után viszont megbeszéli a dolgokat tanácsosnőjével, és mindenben tőle függ. A kiségitőnő ebben a tisztségben addig marad meg, amíg a tanácsosnő ezt jónak látja.

## IV.

Ötven nővér kapja a kusztodissza (*custode*) címet, ezek valamennyien úrhölgyek legyenek; többen nem lehetnek, kevesebben igen, ha a prefektus atya és a tanácsosnők jónak látják. Ezek alkotják a teljes egyetemes gyűlést, és szükség szerint gyűlnek össze a S. Pantaleo templomban, sohasem más helyen.

## V.

Ha elhalálozás vagy más akadályoztatás miatt hiányoznék valamelyik tanácsosnő, a többiek a prefektus véleménye alapján és beleegyezésével válasszanak az elhunyt vagy az akadályoztatott helyébe egyet a kusztodisszák közül, a kusztodisszák helyébe pedig tegyenek egyet a nővérek közül. Ugyanígy

járjanak el valamelyik kusztodissza elhalálozása vagy törvényes távolléte esetén.

#### VI.

Ha a perjelnő meghalna hivatali évének lejártá előtt, a sorban következő tanácsosnő álljon a helyébe vikária névvel.

#### VII.

Nem lehet részleges gyűlést tartani a prefektus és a perjelnő nélkül és legalább nyolc tanácsosnő nélkül, ezek segítőkkel is szerepelhetnek.

Ilyen kongregációt kell tartani, ha valamelyik tanácsosnőt vagy kusztodisszát kell pótolni, vagy amikor jelentős kiadásról van szó vagy más ügyben kell határozni.

Egyetemes gyűlést ne tartsanak, ha a [prefektus] atyán, a perjelnőn, az említett tanácsosnőkön vagy kisegítőnőkön kívül legalább 30 kusztodissza nem jön össze.

Tartsanak ilyen gyűlést évente egyszer, Szent Anna ünnepe előtt, hogy megbeszéljék az ünneplés legmegfelelőbb módját; minden összejevetelt előzzön meg a meghívás a küldöttön révén, aki kézbesítse a kongregáció pecsétjével és a prefektus atya aláírásával ellátott meghívót.

#### VIII.

##### A perjelnő és más tisztségviselők feladata

A perjelnő hivatali idejének kezdetén a kusztodisszák közül kettőt prokurátornővé (*procuratrice*) nevez ki. Ezeknek a helye közvetlenül a tanácsosnők után van. Feladatuk a prefektus atyával részt venni a részleges gyűléseken, amikor a kisegítők előterjesztik és kifejtik a tanácsosnők véleményét, és a prefektussal együtt aláírják a gyűlés aktáit. Az ő feladatuk továbbá gondoskodni mindenről, ami a kápolna és a Szent ereklyéinek nagyobb tiszteletét előmozdítja.

A perjelnő tetszés szerint nevezi ki a kongregáció többi tisztségviselőjét, a sekrestyésnőket, a beteggondozókat (*infermiere*), békeköveteket (*paciere*) és hasonlókat.

Sekrestyésnő négy legyen, ugyanannyi beteggondozó, békekövet pedig hat. Egyéb tisztségekhez, amelyek a végrehajtáshoz, jövedelmi ügyekhez vagy hasonlókhoz tartoznak, a részleges kongregáció beleegyezése szükséges.

Ezek közé a tisztségviselők közé tartozik a küldött ( *mandatara* ), akinek azon kötelezettségén kívül, hogy a kongregáció gyűléseire meghívókat kell kézbesítenie, valamint az évforduló alkalmával, évente egyszer, február előtt tartozik körbejárni, hogy az összes nővérektől összeszedje a szokott évi alamizsnát, mindenhol fölmutatva megbízólevelét, amely a kongregáció pecsétjével, valamint a prefektus atya és a perjelnök aláírásával van ellátva.

Minden tisztségviselő vagy szolgálattevő adjon számot tiszteről január folyamán a Kongregációnak, vagy két sorossal kijelölt tanácsosnőnek, az új perjelnök tetszése szerint. Ezen a számadáson a prefektuson kívül legyen egy másik atya is, akit a rendfőnök atya jelöl ki erre a célra.

Ezen a számadáson részt kell venni a perjelnöknek is, szerepeljen bennük az összes elhunyt nővérekért mondott misék ügye általánosságban, különösen pedig a begyűjtött alamizsnákról és a Kongregáció javára történt kiadásról szóló számadás.

## IX.

Minden nő beiratkozhat a Kongregáció nővérei közé, és nincs kizárva senki, bármilyen korú és életállapotú vagy foglalkozású legyen, föltéve ha tisztességes személy.

Nem lehet azonban senki tag, ha előbb el nem végzi szentgyónását és szentáldozását VIII. Orbán szándékának megfelelően, amely teljes búcsúval jár, és a belépők megkapják minden bűnük bocsánatát. Ennek jeléül mindegyikük egy cédulát kap, amely ezt az utasítást tartalmazza, abból a célból is, hogy mindegyikük azt jól megőrizze, hogy haláluk után megtalálható és a prefektus atyához vihető legyen, hogy azután elvégeztethesse és elvégeztesse a szokott suffragiumokat, amelyekről alább szólunk. Ezt a cédulát a kongregáció pecsétjével

és a prefektus atya aláírásával kell ellátni, és ha úgy tetszik a perjelnövével is. Mindnyájan megkapják ezeknek a reguláknak egy másolatát is.

A tisztségeknél és szolgálatoknál legyenek tekintettel a személyek jószágára és a nemes és neves személyek iránti ilendőségre is, úgyhogy a perjelnö az összes tisztséget a kusztodisszák, a szolgálatokat pedig a nővérek között ossza ki.

A tanácsosnók közül válasszanak egy rangelsőt (*primiceria*) az úrhölgy nővérek közül. Tisztsége három évre szól, és egyetlen feladata, hogy közbelépésével elsimítsa a nézeteltéréseket, amelyek a kongregációban előadódhatnak.

## X.

A javak, amelyekben a nővérek haláluk után részesülhetnek Minden évben február hónapban – a legmegfelelőbb napon – tartsák meg az összes elhunyt nővérek halálának évfordulóját, és mondjanak harminc misét Szent Anna kiváltságos oltáránál, beleértve az énekes misét is, utána a szokott feloldozással a sírnál. Előzőleg hívják meg az összes tagokat, és már két hónappal korábban tegyék közzé a Szent kápolnájában a táblát, hogy mindenki, aki nincs törvényesen akadályozva, részt vehessen, és imádkozhassék az elhunytakért.

Ezen az örökös, általános suffragiumon kívül mondjanak másik harminc misét minden egyes meghalt nővér lelkéért az említett kiváltságos oltáránál. Erre a célra és az évi örökös évfordulóra, valamint a kongregáció rendes kiadásaira minden nővérnek évi 30 baiokkót kell adnia. Ezt az alamizsnát a prefektus atya őrizze egy két kulcsos ládikában, melynek egyik kulcsa a prefektus atyánál, a másik a perjelnőnél van.

Tudomására kell hozni mindenkinek, hogy aki három éven át, ha csak megszakítással is, elhagyja ezt a hozzájárulást, nem részesülhet halála után az évforduló örökös suffragiumaiban, amelyekben csak az eddig meghalt nővérek részesülnek, és azok, akik e határozat után rendszeresen fizetik a hozzájárulást, valamint azok is, akik nem szereztek tudomást erről a



határozatról, vagy ha szereztek is, nem volt idejük az éven belül a hozzájárulásra.

Minél előbb tudomására kell hozni a tagoknak és azoknak, akik fel akarják magukat vétetni, hogy kongregációnk nem kötelezi magát az egyes nővérek halála után a harminc mise elmondására, csak ha illető legalább hét éven keresztül fizette az említett alamizsnát. Ha korábban hal meg, csak az évforduló örökös suffragiumában részesül, ha csak nem hanyagolta el – amint mondtuk – a hozzájárulás fizetését.

## XI.

A tanácsosnők, kusztodisszák és kiségitőnők gondoskodjanak egy fontnál több fehér viasznak négy gyertyában való felajánlására a Szent ereklyéinek kitételéhez, amit minden kedden reggel eszközlünk az egész év folyamán.

## XII.

### A Kongregációban végzett ájtatosságok

Három ájtatossági gyakorlatot végezzenek állandóan ennek a kongregációnak tagjai a római San Pantaleo templomban:

1. Minden kedden délelőtt a mondottak értelmében tegyék ki a Szent ereklyéit, és ezek előtt végezzenek imákat, ájtatosságokat, amiket az idő, alkalom és buzgóság sugall. Kevéssel tizenkettő előtt, az ereklyék elzárása előtt, mondják el a Boldogságos Szűz, Isten Anyja litániáját. Utána adjanak az ereklyével áldást.

2. A kongregációba beiratkozott valamennyi hölgy az év minden hónapjában egy meghatározott napon gyónják meg, és járuljon szentáldozáshoz; ha nem tudnak ugyanazon a napon, tegyék más napon, ünnepen vagy köznapon, amikor nekik a legmegfelelőbb. Mondják el a rózsafüzér egyharmadát az abban az évben vagy a megelőző évben elhunyt, a katalógusba beírt nővérekért. Imádkozzanak még a többi elhunyt nővérért is, kiválasztva egy tetszőleges napot. Minden nővért buzdítunk, hogy ezt az ájtatosságot végezzék el az örökös évforduló napján is, a szentáldozáshoz járulva Szent Anna

oltáránál a San Pantaleo templomban.

3. Egész évben minden szombat este, mikor 23 óra körül<sup>132</sup> a Legszentségesebb Oltáriszentséget kiteve zenés kísérettel éneklük a Boldogságos Szűz Mária litániáját, imádkozzanak külön az élő nővérekért, akiket valami gond, megpróbáltatás vagy betegség sújt, valamint a megholt nővérekért, hogy minél előbb kiszabaduljanak a tisztítóhelyről.

Betegség esetén vagy más sürgető szükségben gondoskodják róla minden nővér, hogy arról tudomást szerezzen a prefektus atya, hogy azután ezt kifüggeszthesse a Szent kápolnájában levő táblára, és minden nővér imádkozhassék Urunkhoz és Szent Annához a betegségben vagy szükségben szenvedőért.

### XIII.

Más ájtatossági gyakorlatot is végezzenek a Kongregációban, amint azt a mindenkori perjelnő és az állandó tanácsosnők alkalmasnak és időszerűnek látják, és minden egyes nővér buzgósága szerint minden legkisebb napi ima vagy más kötelezettség nélkül, mindenkinek saját buzgóságára és tetszésére bízva ezt.

Nem kevésbé érezze a kongregáció sajtójának és fő feladatának, hogy évenként január hónapban (az új perjelnő kiválasztása és a két prokurátornő megbízása után) a tanácsosnők és a prokurátornők között szétossza Róma 14 kerületét, és mindegyik a neki kiosztott kerületben gyakorolja a szeretet négy cselekedetét egy ágens közvetítésével, aki érett korú és jó erkölcsű személy legyen.

A prokurátornők szerepét ebben az esetben két tanácsosnő látja el, amint azt az első paragrafusban szerepel.

1. Védelmezi a szegény özvegyeket súlyos szükségükben.
2. Segítő kezet nyújt azoknak a rossz életű nőknek, akik jó

<sup>132</sup> A nap 24 órájának számítását a régi Itáliában naplementétől számolták, tehát a 23. óra a naplemente előtti órát jelentette, mai számítás szerint évszaktól függően 17:00–21:00 órát. (A szerk.)

útra akarnak térni.

3. Minden megengedett és lehetséges módon védelmezi a veszélyeztetett lányokat.

4. Éberem őrökdi fölötte és vigyáz rá, hogy a neofiták, valamint más, hasonlóképen a szent katolikus hitre tért személyek is keresztény módon éljenek.

Az említettek egyike sem kötelez azonban lelkiismeretben, miként a fönt említett cselekedetek sem. Mindenki tudhatja, hogy mindezek csak biztatásul vannak előírva a kegyesség és az ájtatosság odaadóbb szolgálatára.

#### XIV.

Mivel ez a Kongregáció mindenkor a Mi Urunk Eminenciás Helynöke joghatósága és a Kegyes Iskolák Rendjének mindenkori Generális atyjának vezetése alatt áll, bármely szabályzat vagy határozat, akár az egyetemes, akár részleges gyűlésben hozzák, nem bír semmi jogerővel és érvénnyel, ha nem az említett rendfőnök atya vagy a prefektus atya közbejöttével jött létre, és utána megerősítést nem nyert Róma Eminenciás Helynökétől.

#### XV.

A tanácsosnők, kusztodisszák és kisegítőnők közötti minden rangsorra vonatkozó vita elkerülésére a kongregációban mindig névsor szerint, alfabetikus rendben írják be a nevüket, és úgy is üljenek a kongregáció ülésein, megadva azonban az elsőbbséget a rangelsőnek és a mindenkori perjelnőnek.

A jövőben őrizzük meg a Kongregációi tagsági rendet, és ha többen nyertek fölvelt ugyanabban az időben, tartsák meg az említett betűrendes sort. Vége.

## 3.

*José Calasanz Casanovas generális és Prospero Passera generális asszisztens, a San Pantaleo rektora tiltakozása a San Pantaleo-ház államosítása ellen*  
Róma, 1874. november 9.

Lelőhelye: PASSERA, ff. 276-277. – Ld. a főszöveget a 42. jegyzetnél, ill. a jegyzet szövegét. – Eredeti nyelve olasz.

A Kegyes Iskolák generális előljárója az egész Rend nevében, amelyet képvisel és a San Pantaleo rendfőnöki rendház rektora a benne tartózkodó szerzetescsalád nevében kijelentjük, hogy a Kegyes Iskolák Rendje már a San Pantaleo-ház birtokába került, amikor az még azon tanítóknak volt a tulajdona, akik abban magánkezdeményezésre nyilvános, ingyenes iskolát nyitottak. Ezért a tanítóknak, akik pillanatnyilag meg vannak fosztva szerzetesi jellegüktől, megvan a joguk, hogy magánjelleggel folytassák saját tulajdonukban tanító munkájukat.

Kijelentjük, hogy a San Pantaleo rendfőnöki házhoz tartozó jövedelem a Kegyes Iskolák egész Rendjének a tulajdona, mert az összetartozás jegyében alakultak ki az egyes házak, a hazaiak és a külföldiek, és így a hazai házak eltörlése után az a külföldi házaknak lesz a tulajdona.

Hangsúlyozottan kijelentjük, hogy az ügynevezett rendfőnöki pénztárat alkotó jövedelemre nem vonatkozik az állami birtokbavétel, magának az eltörlő törvénynek erejénél fogva, amely csak az eltörlött házakhoz tartozó jövedelmeket érinti, miután ezek a jövedelmek nem tartoztak soha a San Pantaleo rendfőnöki házhoz, sem valamelyik másik házhoz, amelyeket a rend birtokol Rómában vagy Itáliában.

A jelenlegi generális előljáró spanyol, és nem mondott le nemzetiségéről, sem el nem vesztette azt, őt a Szentszék nevezte ki, és Spanyolországból Rómába hívták, hogy itt legyen a székhelye a San Pantaleo házában, amelyet a Konstitúciók jelölnek ki a rendfőnök tartózkodási helyéül. Az olaszországi eltörlés után is megtartja joghatóságát Ausztriában,

Csehországban, Morvaországban, Sziléziában, Katalóniában, Aragóniában, Kasztíliában, Valenciában, az amerikai Antillákon és Buenos Aires-ben. Ennek a joghatóságnak a gyakorlásával őt a Szentatyá ruházta fel mint egy javadalommal azzal a jövedelemmel, amely speciálisan a rendfőnöki pénztárt alkotja. Ez a jövedelem az egész Kegyes Iskolák Rendjének tulajdona és a jelenlegi generális előljáróé, aki azt képviseli, és akit maga az eltörlő törvény is elismer.

Éppen ezért nem emberi szenvedélytől vezérelve, hanem lelkiismeretben kötelezve arra, hogy az Egyház előírásait végrehajtsuk, és a természeti jognál fogva, amely mindenkit a maga tulajdonának védelmére indít, tiltakozunk Isten és az Egyház nevében, hogy nem akarunk sem együttműködni, sem beleegyezni a rendfőnöki ház elvételebe, és csak állami erőszaknak engedünk. A rendfőnöki pénztárhoz tartozó javakat pedig a generális előljáró nem adhatja át, mert a Szentszéktől rábízott letét, és ha állami birtokba vennék, az a szándéka, hogy jogának érvényesítésére a törvényszékhez fordul igazságának védelméért.

Róma, a Kegyes Iskolák S. Pantaleónál levő rendfőnöki házában, 1874. nov. 9.

Giuseppe Calasanzio Casanovas  
a Kegyes Iskolák  
generális előljárója

Prospero Passera  
a Kegyes Iskolák  
rendfőnöki asszisztense,  
a San Pantaleo rektora

*Tibi derelictus est pauper, Orphanus  
no tu eris adiutor. Psalm:10. v. 24.*



Joseph Anton Lidl metszete, Bécs, 1749  
(Piarista Központi Könyvtár, Budapest, R 798 [inter dupl.] )

## APOSTOLI VIZITÁCIÓ A SAN PANTALEÓBAN (1625)

Az 1625. október 27-én a San Pantaleo-templomban és rendházban történt apostoli vizitációt Szent József atyánk életrajzírói és a rendtörténetírók általában „bölc” hallgatással figyelmen kívül hagyták, vagy elsősorban a rendalapító levelei alapján – azokat kellőképpen ki nem értékelve – és *annales*-ink első íróitól irányítva az aktáknak és határozatoknak majdnem teljes figyelmen kívül hagyásával mindig kedvezőbb színben tüntették föl.<sup>1</sup> Még Leodegario Picanyolnak sem volt a kezében minden okmány, amikor Kalazancius 1625. december 27-én kelt, Melchiore Alacchinak (ab Omnibus Sanctis) szóló leveléhez magyarázatot írt.<sup>2</sup> Ezért nagyon időszerűnek, sőt egyenesen szükségesnek tartottuk, hogy ennek a vizitációnak minden aktáját, iratát és mozzanatát megvizsgáljuk és bemutassuk.

Ez a vizitáció ugyanis sokkal jelentősebb volt, mint ahogyan eddig gondolták: magát az intézményt dicsérettel illette, ugyanakkor első ízben tett szóvá Kalazancius rendkormányzatában bizonyos hiányosságokat, és adott hangot a Szentszék véleményének a formálódó rend és intézmény problémáival és nehézségeivel kapcsolatban.

Először csak a vizitáció okaira és eredetére mutatunk rá, utána elmondjuk annak lefolyását, ahogy az az aktákból, levelekből és más okmányokból élénk tárul, harmadszor megvizsgáljuk, mit tett Kalazancius, hogy ennek a vizitációnak az előre látott, kevésbé kedvező következményeit lehetőség szerint kikerülje, vagy azokat a kiadásra kerülő pápai dekrétum

<sup>1</sup> Ld. pl. az újabbak közül TALENTI 1753, 174-176. BAU 1949, 539-540. Szent József atyánknak e vizitációról tudósító levelei: EC II, n° 346, 347, 349, 380. Kor- és rendtársak beszámolóí: BARTLIK, EphCal 8(1939), 82-83. BERRO 1988, I, 141-142 (tom. I, lib. 2, cap. 30).

<sup>2</sup> EC II, 339-344 (ad n° 380).

néhány pontjában leírhatóra mérsékelje, negyedszer szólunk magáról a dekrétumról is, s – amennyire ez lehetséges – állításainak igazságáról. Ezt követően ismertetjük Kalazancius válaszát ezekre a dekrétumokra, befejezésül pedig az egész kérdésnek rövid szintézisét adjuk.

## I.

### A VIZITÁCIÓ OKA ÉS EREDETE

Ami a vizitáció eredetét illeti, mindjárt meg kell mondanunk, hogy az túlnyomó részben – hogy úgy mondjuk – adminisztratív jellegű volt. Része volt annak a rendes és általános vizitációnak, amelyet VIII. Orbán pápa rendelt el 1624. március 27-én kiadott *Militantem Ecclesiam* kezdetű bullájával Róma valamennyi templomára, szerzetesházára és szent helyére kiterjedően.<sup>3</sup>

A vizitáció elvégzésére a bulla alapján Ulpiano Vulpi chieti érsek, az Apostoli Datária vezetője,<sup>4</sup> Raffaello Inviziati kefalóniai és zákinthoszi püspök, a San Spirito in Sassia főispotály kommandátora,<sup>5</sup> Ottavio Mancini cavaillon-i püspök,<sup>6</sup> Ludovico Sarego a venetói Adria püspöke,<sup>7</sup> Antonio Diaz casertai püspök<sup>8</sup> és Alessandro Bosco, a calabriai Gerace püspöke<sup>9</sup> kaptak megbízást, különleges fölhatalmazásokkal és kiváltságokkal fölruházva.<sup>10</sup> Mindjárt április 14-én, hétfőn

<sup>3</sup> BR XIII, 125-129. BR XIV, 8. Ld. még a vizitáció iratanyagához fűzött bevezetést: AAV, Misc., Arm. VII, vol. 111, ff. 1-12. Továbbá: PASTOR XIII, 588. A vizitáció egyetemes voltáról írt Bernardus Bartlik (a S. Philippo Nerio) is: BARTLIK, EphCal 8(1939), 82-83.

<sup>4</sup> HC IV, 262, 332. Ld. még AAV, Misc., Arm. VII, vol. 111, f. 1; EC II, n° 346.

<sup>5</sup> HC IV, 145.

<sup>6</sup> HC IV, 143.

<sup>7</sup> HC IV, 69.

<sup>8</sup> HC IV, 138.

<sup>9</sup> HC IV, 129, 202.

<sup>10</sup> Ld. a vonatkozó dokumentumokat: BR XIII, 126-132.



meg is kezdték nehéz munkájukat a lateráni főbazilikában.

A vizitáció titkárává 1624. március 30-án Ottavio Mancinit nevezték ki,<sup>11</sup> akit 1626. áprilisában Antonio Ricciulli belcastrói majd umbriaticói püspök<sup>12</sup> követett. Mivel a következő hónapok során a fent említett vizitátorok közül Raffaello Inviziatii (†1624. november 30.), Ludovico Sarego (†1625. augusztus 5.) és Alessandro Bosco (†1625. december) meghalt, Antonio Diazt pedig 1626. március 31-én a Nápolyi Királyság nunciusává nevezték ki, VIII. Orbán pápa *Alias volentes nos* kezdetű brevéjével 1626. április 22-én a vizitátorok testületét öt újabb személlyel egészítette ki: Antonio Seneca anagni püspökkel,<sup>13</sup> Giacomo Crescentio római pappal, az említett Antonio Ricciullival, Giuseppe Anselmóval, a San Spirito in Sassia főispotály új kommandátorával és Hieronymus a Castroferato kapucinussal. Később további tagok kinevezésére is sor került, így az apostoli vizitáció vizitátorainak száma végeredményben elérte a 18-at.<sup>14</sup>

A testület elnöke, de csak 1628. szeptember 6-tól, Antonio Barberini bíboros volt.<sup>15</sup> Az egész vizitáció 1632. május 12-ig tartott, ez alatt az Örök Város 335 templomát, szerzetesházát és egyéb szent helyét látogatták meg.

A vizitáció aktái Antonio Ricciulli titkár meglehetősen

<sup>11</sup> BR XIII, 132.

<sup>12</sup> AAV, Misc., Arm. VII, vol. 111, ff. 1, 10. Vö. HC IV, 112, 138, 171, 352.

<sup>13</sup> HC IV, 82. Kinevezésükre ld. AAV, Misc., Arm. VII, vol. 111, f. 1. – Seneca fiatalabb korában Borromei Szt. Károly (1538–1585) milánói érsek általános helynökeként (EC II, n° 380) működött. Híres volt életszentségéről és az egyházi ügyekben való jártasságáról. Számos kéziratot hagyott hátra az aszketikus és szerzetesi élet tárgyában. Kiválóan ismerte a monasztikusok és más szerzetesek vizitálásának elveit és gyakorlatát. Egyik fennmaradt kéziratának címe: *Praxis visitationis ecclesiarum et personarum ecclesiasticarum* (AAV, AA, 6428), egy másik: *De visitatione regularium* (AAV, AA, 6486).

<sup>14</sup> AAV, Misc., Arm. VII, vol. 111, f. 1. Itt minden vizitátort név szerint felsoroltak.

<sup>15</sup> BR XIV, 8-9.

terjedelmes leírásában, a publikált dekrétumokkal együtt három kötetben 1155 lapot tesznek ki.<sup>16</sup>

Jóllehet Antonio Seneca ünnepélyes kinevezése csak 1626. április 26-án történt, több okmányból az tűnik ki, hogy már 1625-ben is apostoli vizitátorként tevékenykedett.

Mivel ez a vizitáció Róma szinte minden templomát és szerzetesházát érintette, azon nincs mit csodálkozni, hogy a San Pantaleo temploma és rendháza is sorra került. Ami azonban fájdalmas, és némiképpen megdöbben bennünket, az az, hogy a templom és a rendház vizitációját Paolo Ottonelli (ab Assumptione) rendfőnöki asszisztens készítette elő. Sőt, ha a vizitátorokat nem is választotta ki, de neveket legalábbis javasolt, s információival és jelentéseivel része volt abban, hogy bizonyos egyoldalúsággal nézték a rend dolgait.

Ottonelli 1625-ben Liguriából Rómába visszatérve nem volt megelégedve azzal, ahogyan Szent József atyánk a rendfőnöki asszisztenseket és rendünkben a szent szegénységet kezelte, s ezért Antonio Seneca püspökön keresztül titkos följelentést adott be a pápához, valamint azonnali titkos vizitációját kérte a San Pantaleónak és a Borgóban lévő noviciátusnak Seneca püspök és Ferretti kapucinus atya által.<sup>17</sup>

A kérésnek VIII. Orbán részben helyt adott, és az egész ügyet Seneca püspökre bízta, aki nem elégedett meg a négy-szemközti beszélgetéssel, hanem utasítására Ottonelli 1625. augusztus 5-én a Quirinale-palotában részletes írásbeli tájékoztatást is adott. Ebben részletesen írt a rend teljes

<sup>16</sup> AAV, Misc., Arm. VII, vol. 111-113.

<sup>17</sup> AAV, AA, 6491: „Scripta pertinentia ad Visitationem Urbis Regularium inventa inter ea Antonii Senacae, ep. Anagnini, praelati Congregationis Vis.”, Fasc. 9: Clerici Scholarum Piarum (1625). – A dátum nélküli levél nyomtatásban: SÁNTHA 1959a, 52, 6. jegyz. – A feljelentést (is) tartalmazó iratcsomóról korábban azt gondolták, hogy elveszett, (vö. AAV, Indice 1012, f. 56), de nemrég legalább egy részét megtaláltam más hol, a Szerzetesi Kongregáció Levéltárában (ACVC), és gondoskodtam arról, hogy visszakerüljön eredeti helyére. Az iratok között a Konstitúciók kézzel írott példánya is megtalálható.

szegénységéről, és azzal vádolta meg Szent József atyánkat, hogy a Konstitúciók előírásai ellenére engedélyezi konviktu-sok vezetését, és vállalja a *Collegio Nazareno* vezetését.

Paolo Ottonelli továbbá azt a vádat is megfogalmazta – s ez följelentésének elsődleges tárgya –, hogy saját elgondolásai-hoz és fölfogásához makacsul ragaszkodik, senkit igazában nem enged szóhoz jutni a Rend kormányzásában, sőt a rend-főnöki asszisztenseket is, akiknek tanácsukkal és munkájukkal segíteniük kellene a rendfőnököt, vagy messzire küldi Rómától, vagy ha ott vannak is, hallgatásra kényszeríti őket.

Végezetül azt panaszolta föl, hogy Kalazancius ugyanakkor, amikor bizonyos dolgokban nagyon önfejű, más vonatkozásokban, különösen az aszkézis dolgában engedi magát vezetetni Melchiore Alacchitól, a novíciusok magiszterétől, aki rendkívül különc és furcsa szerzetes, s aki szavaival és újszerű cselekedeteivel nagy oktalanul a szentség hírére látszik törekedni.<sup>18</sup>

Bár Ottonelli nem sokkal később nagyon megbánta a följelentést, térden állva kért bocsánatot Kalazanciustól, és a Santa Maria della Scalába, a sarutlan kármeliták közé vonult vissza lelkigyakorlatra,<sup>19</sup> a dolgot már nem lehetett meg nem tör-téntté tenni, s az általa javasolt vizitátorok nem tudták az ügyet megfelelőképpen elintézni.

## II.

### A VIZITÁCIÓ LEFOLYÁSA

Így érkezett el 1625. október 27-e, vagyis a vizitáció napja, amikor Seneca püspök két másik, előttünk ismeretlen vizitá-tortól kísérve meglátogatta a San Pantaleo-templomot és

<sup>18</sup> AAV, AA, 6491, Fasc. 9. Ld. újabban ECo IV, 1977-1978, n° 298/12; *Positio Casani* 1982, I, 500-503. – A följelentés, noha a legjobb szándékkal készült, sok tévedést és túlzást tartalmaz, mégis általa érthető meg az egész apostoli vizitáció lefolyása.

<sup>19</sup> EC II, n° 318-319.

rendházat. Nem volt ott a vizitátorok között Vulpi és Diaz.<sup>20</sup> Ünnepelesen fogadták őket, s az atyáktól és előljáróktól kísérvé először a templomot nézték meg, majd bemenne a házba az iskolát, végül kikérdezték az atyákat és testvéreket, összesen 28-at. Az egyéni beszélgetéseket rövidre fogták,<sup>21</sup> így az egész vizitáció elég gyorsan véget ért.

Ennek a vizitációnak a Vatikáni Apostoli Levéltárban található aktái két részre oszlanak.<sup>22</sup> Az első (I) aprólékosan leírja a templomot és a sekrestyét a kápolnákkal együtt, az oltárokat a misekötelezettségekkel, az ereklyéket és az ott talált fölszereléseket, egyenként megjelölve, amit elhasználtak vagy kifogásolhatónak találtak.

Mivel jelen tanulmányunknak az a célja, hogy a piarista rend helyzetét és viszonyait a vizitáció alatt az igazságnak megfelelően megismertesse, annak előrebocsátásával, hogy a vizitációnak ebben a részében semmi súlyosabb kifogásolnivalót nem találtak, nyugodtan áttérhetünk az akták másik részének tanulmányozására, arra, amely az intézmény állapotát, viszonyait, a tanítók és a kormányzás erényeit és hibáit stb. írja le.

Ez a rész is kétfelé tagozódik. Először (II) előadja a rend rövid történetét, nagy dicsérettel magasztalja a Kegyes Iskolák szent szolgálatát, helyesléssel szól a Konstitúciók

<sup>20</sup> EC II, n° 346. AAV, Misc., Arm. VII, vol. 112, f. 112r. – Mivel az eredetileg kinevezett hat apostoli vizitátor közül addigra Inviziati és Sarego is elhunyt, az új kinevezésekre pedig még nem került sor, alighanem Alessandro Bosco és Ottavio Mancini kísérhették Senecát. (A szerk.)

<sup>21</sup> „... brevissimo esame”: EC II, n° 346.

<sup>22</sup> Függelék, 1. A San Pantaleo-templom és a rendház vizitációjának aktái, amelyeket már Leodegario Picanyol is látott, de nem publikált, a római vizitáció iratanyagának második kötetében található (AAV, Misc., Arm. VII, vol. 112). Egy alább kifejtendő hiba okán két helyen is szerepelnek benne, először a ff. 12r-15v, másodszor a ff. 112r-116r alatt. E két kéziratos szövegpéldány néhány másolási hibától eltekintve semmiben sem különbözik. Mi ezért a második példányt közöljük, mert ehhez csatlakozik az a dekrétum, amelyet a rendnek valóban átadtak (ld. Függelék, 2).

józanságáról, csodálattal emlékeznek meg a negyedik fogadalmról, a fiúk ingyenes tanításáról, dicséri a mindenütt észlelt legteljesebb szegénységet, a jámborságot és a szerzetesi fegyelmet. Megemlíti az addig alapított házak számát, hozza a rendházban levő atyák, az itteni és a Borgóban levő tanulók számát.

Ezt az első, ránk nézve általában kedvező részt követi a második (III), amelyet mintha némileg más szellemben fogalmaztak volna meg, és amely meglehetősen sok javítanivalót talál az intézményben. Azt állítja, hogy a tanítók legtöbbször nincs meg a tanításban megkívánt életkora, gyakran tanulatlanokat is lehet találni köztük (1), és alig akad valaki olyan érettebb korú, aki taníthatná a tanítás módszertanát (2). Fölpanaszolja, hogy az intézményben túlsúlyban vannak a vezető szerepre alkalmatlan laikus szerzetes testvérek (3). Csodálkozását fejezi ki amiatt is, hogy a *Congregatio Paulina* kánoni felállítása óta nem volt egyetlen egyetemes gyűlés (*congregatio generalis*) sem (4). Azt is fölpanaszolja, hogy a betegek annyira elhanyagolják, hogy nagy részük elhagyatottságban hal meg (6). Hibáztatja a Generális atyát, amiért túlságosan szorgalmazza, hogy az intézményt minél több helyen elterjessze, „amivel nagy válságnak teszi azt ki” (7), és észreveszi azt is, hogy egyesekben olyan törekvések dolgoznak, hogy a kicsinyeket otthagya magasabb katedrához jussanak (8). Ezeken felül azt is megjegyzi, hogy a Generális atyának laikus a titkára, pedig papok, klerikusok sokkal alkalmasabbak volnának erre a feladatra (5).

A vizitáció aktái két részének feltűnő eltéréséből, de a második rész észrevételeinek természetéből és tárgyalási módjából is arra kell következtetnünk, hogy ezt a második részt nem pusztán a vizitáció alkalmával szerzett észrevételek alapján állították össze, hanem bizonyos előzetes tájékoztatások alapján, amelyek között bizonyára ott voltak Paolo Ottonelli beszámolóí és jelentései is. Olyan észrevételeznek, ami a helyzet alaposabb ismeretét tételezi föl, és az egész rendnek olyan kényes kérdéseit is érintik, amelyeket ott rövid három-négy órai

idő alatt sem kellőképpen megismerni, sem megfogalmazni nem lehetett. Ez az egyszerű véleményünk az aktáknak a vizitáció más aktáival való összevetéséből is megerősítést nyer. Azokban ugyanis sehol sem található sem az ügyek, sem a személyek ehhez hasonlóan aprólékos és sokrétű taglalása.

Mindezek alapos megfontolásával aligha vonható kétségbe, hogy amíg az akták első része és a második rész első fele a vizitáció különböző mozzanataihoz kapcsolódik, addig a második rész második fele nem annyira a vizitáció alkalmával látottak és tapasztaltak alapján készült, hanem inkább az azt megelőző, a rend vezetésére nézve kedvezőtlen jelentések és beszámolók alapján.

### III.

#### MIT TETT KALAZANCIUS?

A vizitáció megtörténte után Kalazancius még aznap írt Juan García del Castellónak (a Jesu et Maria), a frascati rendház elöljárójának.<sup>23</sup> Bár csak egészen röviden szólt az ügyről, mégis észrevételezte a vizitáció két prelátusának, Vulpinak és Diaznak elmaradását. Nem mondja meg, hogy miért nem voltak ott, a módból azonban, ahogyan távolmaradásukat megemlíti, arra lehet következtetni, hogy szívesen vette volna az ő baráti jelenlétüket. Egyébként Ottonelli VIII. Orbánhoz beadott kérvényében külön kérte, hogy a vizitáció elvégzésére Seneca és a kapucinus Ferretti kapjanak megbízást Vulpi és Diaz kikapcsolásával, ebből is arra következtethetünk, hogy az utóbbiak baráti kapcsolatban voltak Kalazanciussal.

A vizitáció egyéb mozzanatait Kalazancius a levelében alig érinti, csak azt említi meg, hogy a rendtársakkal egyenként röviden beszéltek. Ezt a tömör beszámolóját azzal az óhajjal fejezi be, hogy az Úristen intézzen mindent az Ő legnagyobb dicsőségére.

<sup>23</sup> EC II, n° 346.

Kalazancius második levele Garcíához október 29-én név szerint már semmit sem mond a vizitációról, csak annyit, hogy annak egyes mozzanatait Stefano Cherubini (ab Angelis) testvér, amikor rövidesen Frascatiba megy, el fogja mondani.<sup>24</sup>

Bár a vizitáció lefolyása alatt Kalazancius kevés, számára kedvezőtlen dolgot vehetett észre vagy jegyezhetett föl, éleslátásával valahogyan észlelte, hogy a dolgok nem mentek olyan simán, mint ahogyan azt felületes szemlélő gondolhatta volna. Így történt, hogy október 30-án – ez látszik a legvalószínűbbnek – elment Antonio Seneca anagni püspökhöz, hogy kikérje véleményét a vizitáció alkalmával szerzett tapasztalatairól, kedvezőkről és kifogásolhatókról egyaránt, és hogy megbeszélje vele az új rend ügyeinek legmegfelelőbb intézését. Legalábbis ez látszik kitűnni Kalazancius Garcíához október 30-án írt harmadik leveléből.<sup>25</sup> Ez alkalommal történt, hogy Seneca püspök, miután dicsérő szavakkal emlékezett meg az intézmény magasztos célkitűzéséről, és – amit látott – a legteljesebb szegénységéről, néhány nagyobb figyelemre érdemes dolgot, talán javítandókat is szóvá tett. A teljes szent szegénység ajánlása után arra buzdította Kalazanciust, soha se engedje, hogy intézményében a szegény gyerekeket valaha is háttérbe szorítsák, és hogy a Kegyes Iskolák szerzetesei ott hagyják a kicsinyeket, hogy magasabb teológiai és filozófiai katedrák felé törekedjenek, vagy csupán felnőttek gyónásait hallgassák. E buzdítások és figyelmeztetések után a püspök további beszélgetésekre is meghívta Kalazanciust, hogy megtárgyalják a rend fontosabb ügyeit és mindazt, ami kívánt előrejutását akadályozhatja. Ezen alkalmakon a püspök azokat a főbb pontokat is egyeztetni akarta, amelyeket kívánatos volna belevonni a pápától várt újabb megerősítő brevébe.

A megbeszélések gyakoriságáról semmit sem tudunk, de hogy ugyanazon év december 27-ig többször találkoztak, arra

<sup>24</sup> EC II, n° 347.

<sup>25</sup> EC II, n° 349.

Kalazanciusnak Melchior Alacchihoz írt leveléből lehet következtetni.<sup>26</sup> Ez a levél ugyanis, bár először a vizitáció megtörténtét mondja el Alacchinak, néhány olyan mozzanatról is szól, amelyek csak Kalazanciusnak Seneca püspökkel való beszélgetései során merülhettek föl. Az 1625. december 27-én írt levélből arra lehet következtetnünk, hogy ebben az időben a beszélgetéseket már befejezték. Kalazancius ugyanis akkor már csak a vizitáció dekrétumát és jóváhagyó brévéjét várta.

A megbeszélések alkalmával Seneca püspök nyíltabban föl-tárta véleményét mindazokról, amiket a piarista rendben javítandónak tartott. Így a már első alkalommal megtett észrevételekhez hozzáfűzte, hogy túlságosan gyors terjedése nagy kárára lehet az intézménynek, elsősorban az alkalmas tanerők nyilvánvaló hiánya miatt. Meghagyta azért Kalazanciusnak, hogy az Apostoli Vizitáció Kongregációja engedélye nélkül ne alapítson újabb házat, inkább igyekezzék törődni a leendő tanerők kiképzésével. Más észrevételeket is tett Seneca püspök, amelyekről Kalazancius nem szólt, vagy mert jelentékteleneknek tartotta őket, vagy mert kényesebb természetűek voltak.<sup>27</sup>

Egyébként ezeknek a megbeszéléseknek a barátságos hangja és az azokon megnyilvánuló kölcsönös bizalom abban is megmutatkozott, hogy maga Kalazancius terjesztette elő öt pontban azokat a veszedelmeket, amelyeknek orvoslása sürgős volna, mert különben nagy kár származhat az intézményre. Jóllehet a levél nem sorolja föl az öt pontot, biztosan következtethetünk rájuk Kalazanciusnak az apostoli vizitáció prelátusaihoz ezen beszélgetések után benyújtott memorandumából.<sup>28</sup> Nem tartalmazznak azonban újat, mert az első és a második a szegénység szigorúságát védi, a harmadik az intézmény gyors terjedése ellen védekezik, a negyedik a kicsinyek

<sup>26</sup> EC II, n° 380.

<sup>27</sup> A vizitációs aktákból könnyen kiolvasható, hogy melyek voltak ezek az észrevételek.

<sup>28</sup> EC II, n° 380a.



elhanyagolásától óv, az ötödik a magasabb fokú tanítástól akarja távoltartani a rend tagjait.

Kalazancius tehát ebben az öt pontban jól összefoglalta a vizitátorok, főként Seneca püspök észrevételeit, elvette azonban – amennyire lehetett – azoknak sértő élet.

Közben az apostoli vizitáció, amint ezt Kalazancius memorandumja is mutatja, nemcsak élőszóval, hanem a prelátusokhoz benyújtott írásokkal is előbbre haladt. Seneca püspöknek a San Pantaleóban tartott vizitációra vonatkozó iratai között Ottonelli fent említett információin kívül két másik írás is szerepel.<sup>29</sup> Ezek egyike olasz nyelvű, tartalma valószínűleg Kalazanciustól, leirata pedig, úgy tűnik, Giovanni Battista Moranditól (a S. Bartholomeo) származik, és bőséges információt nyújt a Kegyes Iskolák kezdeteiről, atyáinak életéről, szolgálatáról és célkitűzéseiről.<sup>30</sup>

A másik memorandumot Pietro Casani (a Nativitate Mariae) készítette, és Kalazancius nyújtotta be az intézmény megerősítésének elnyerése érdekében, amiről már feljebb szóltunk. Majdnem ugyanazokat a pontokat tartalmazza, amelyeket Seneca püspök, illetve Kalazancius is felhoztak. Bővebben szól azonban a rendtagok tanulmányainak ügyéről és a teljes szegénység kérdéséről. Ezekhez kapcsolódnak a javíthatatlanok rendből való kitételének feltételei is. Ugyanez az irat nagyon ajánlja a szegénységet és az alázatosságot, mint amelyekkel a Kegyes Iskolák szerzeteseinek minden időben és

<sup>29</sup> AAV, AA, 6491, Fasc. 9. Vö. a 17. jegyz.

<sup>30</sup> AAV, AA, 6491, Fasc. 9. Ld. újabban *Positio Casani* 1982, I, 520-521. EC X, n° 346<sup>1</sup>. – A szöveg szóról szóra megtalálható a Morandi által összeállított „Narratione del principio delle Scuole Pie et suo progresso” című kéziratban (nyomtatásban: MORANDI 1984), legnagyobb része pedig a „Sumario dell’instituto della Congregation Paulina de los pobres de la Madre de Dios de las scuelas pias” [!] (EC II, n° 7c) és az „Informazione intorno alle Scuole Pie dai loro inizi anno 1622” (EC II, n° 132a) című iratokban. Ezen iratoknak a vizitáció aktáival való egyszerű összevetéséből kiderül, hogy az akták szerzője az előbbiekből merített.

helyen ékeskedniük kell.<sup>31</sup>

#### IV. A DEKRÉTUM

A megbeszélések befejeztével és az említett emlékiratok átnyújtása és elolvasása után Kalazancius már nyugodtan várta a vizitáció dekrétumának megjelenését, amelyet rövidesen megkapni remélt. Azt gondolta ugyanis, hogy annak pontjai csak a San Pantaleo templomának és oltárainak ügyeit taglalják, míg az egész intézmény nagyobb ügyeit új pápai breve fogja megerősíteni.<sup>32</sup>

A várt dekrétum azonban nem jelent meg. A késés okát egyrészt abban találhatjuk meg, hogy a vizitáció első titkára, akinek feladata volt a jegyzőkönyvek elkészítése és a dekrétumok előkészítése, tudniillik Ottaviano Mancini, meglehetősen lassan dolgozott, így tisztének két éve alatt (1624. április 24.–1626. április 4.) mindössze 29 jegyzőkönyvet és dekrétumot készített el.<sup>33</sup> Másrészt pedig Seneca püspök, aki a

<sup>31</sup> AAV, AA, 6941, Fasc. 9. Ld. újabban ECo VI, n° 421/20. *Positio Casani* 1982, I, 510-518.

<sup>32</sup> EC II, n° 380. – Egyébként már az első egyetemes káptalan is egyhangúan elhatározta 1627. október 27-én, majdnem egy évvel e vizitáció dekrétumának kézhez vétele előtt, hogy az intézmény számára új pápai megerősítést kérnek: „Továbbá ami az általuk vallott teljes szegénység kinyilvánítását és kiterjesztését illeti, elhatározták, gondoskodnak róla, hogy minél hamarabb egy brevét eszközöljenek ki, és kéri a mi Urunkat, hogy erősítse meg a Szerzetesrendet és annak Konstitúcióit, valamint az abban foglalt minden olyan különös tartalmat, amely külön említést igényel, ami a rendfőnök atya felelőssége” (AGSP, Reg. Gen., 4).

<sup>33</sup> A vizitációs akták első kötetében (AAV, Misc., Arm. VII, vol. 111) a mutatót a második titkár, Antonio Ricciulli alábbi feljegyzése követi: „Az összes templom [ti. amelyek leírását a jegyzőkönyv tartalmazza – a szerk.] száma 335, a rendeletek, általános dekrétumok és utasítások mellett mindennel együtt, ezeket mind tartalmazza a három kötet, amelyek együttesen 1155 lapot tesznek ki. Ezek közül a templomok közül 40-nek

vizitáció legtöbb ügyével foglalkozott, 1626 elején már betegen dolgozott egészen az ugyanazon év augusztusában bekövetkezett haláláig.<sup>34</sup>

Amikor végre 1626. április 4-én Antonio Ricciulli, az új titkár megkezdte működését, az apostoli vizitáció valamennyi jegyzőkönyvének és ügyének intézése meggyorsult. Így 1626 júniusára a San Pantaleo-templomban és rendházban tartott apostoli vizitáció jegyzőkönyve és dekrétumai is készen voltak. Sajnos azonban az irattáros vagy a jegyző tévedéséből az történt, hogy ezeket a dekrétumokat június 14-én nem Kalazanciusnak vagy egy másik piaristának, hanem Giovanni Maria Censunni bazilita szerzetesnek adták át, aki a San Pantaleo ad Montes templomban lakott.<sup>35</sup>

A tévedés több mint kétéves késést okozott, mert a Kegyes Iskolákhoz csak két év múlva, 1628. szeptember 10-én jutott el az apostoli vizitáció dekrétuma. Azt azonban nem lehet tudni, hogy a baziliták, amikor rájöttek a tévedésre, visszaküldték-e az iratokat a titkárnak, vagy átadták-e közvetlenül Kalazanciusnak, vagy legalább megmutatták-e neki. Könnyen lehetséges, hogy Kalazancius a vizitáció iratait egy darabig magánál tartotta, vagy beletekintett azokba. Semmi olyan írásunk nincs azonban, amely ezt a feltevést alátámasztaná, de Kalazanciusnak a két év során tett lépései megengedik annak

az állapotát és az ezek kapcsán született határozatokat a boldog emlékü [Alessandro] Bosco akkori helyettes írta le, 29-ét pedig a boldog emlékü [Ottavio] Mancini, ezeket én jóváhagytam és aláírtam. A többi templom állapotának leírását és az ehhez kapcsolódó határozatokat én írtam meg, és egyszersmind az összes többivel együtt én hoztam nyilvánosságra. A fentebbiek hitelül stb. 1632. május 12. napján. Antonio [Ricciulli] egykori belcastrói [1626-1629] jelenleg umbriaticói püspök [1632-1639] a Szent Apostoli Vizitáció Bírja és Titkára.”

<sup>34</sup> HC IV, 82.

<sup>35</sup> Ezt magának a jegyzőnek a sorai is tanúsítják, amelyeket a piaristák vizitációs aktáinak első szövegpéldányához írt (AAV, Misc., Arm. VII, vol. 112, f. 16): „A fentebb említett dekrétumokat a hitelesített másolat átadásával június 14-én P. Giovanni Maria Censunni bazilita szerzetes kezeihez juttattam. A fentebbiek hitelül stb.”

föltételezését, hogy már 1626/1627-ben valamilyen módon tudomást szerzett a dekrétumról, és minden igyekezetével azon volt, hogy azok néhány pontját enyhítse.

Az új alapítások előre látható tilalmának súlyosságát úgy próbálta enyhíteni, hogy 1627 májusában ő maga fordult alá-  
zatos kéréssel a pápához: két évre tiltson le mindenféle alapítást, hogy ez alatt az idő alatt elegendő alkalmas rendtag készülhessen föl a tanításra. A kérést a pápa és a Püspöki és Szerzetesi Kongregáció szívesen teljesítette, így 1627. június 23-án kihirdették az új alapításokat két évre megtiltó dekrétumot.<sup>36</sup> Hasonlóképpen az is könnyen lehetséges, hogy 1627 októberében Kalazancius azért hívta össze az egyetemes rendi káptalant, hogy az apostoli vizitáció ilyen irányú észrevételének élet elvegye.

Végre annyi viszontagság után, amikor Antonio Barberini lett az egész apostoli vizitáció elnöke,<sup>37</sup> 1628. szeptember 10-én a piaristák is megkapták a vizitáció dekrétumát 17 ponttal.<sup>38</sup> A pontok közül tíz a templomra, hét pedig az intézményre vonatkozó utasításokat és rendelkezéseket tartalmaz.<sup>39</sup>

Mivel az első tíz pont az épülettel és istentiszteleti kérdésekkel foglalkozik, rendelkezéseinek többsége pedig a kápolnák és oltárok jobb elhelyezésére vonatkozik, ezeket most

<sup>36</sup> ACVC, Documenta ad Congregationem, 1627. máj. 21. Ld. újabban EC X, n° 610<sup>2</sup>. – A Püspöki és Szerzetesi Kongregáció (és nem a Zsinati Kongregáció, ahogy Picanyol mondja) dekrétumának 1627. jún. 23-i kihirdetéséről ld. EC II, 346 (ad n° 380a). A dekrétumot közzétevő levél, amelyet Prospero Fagnani, a Püspöki és Szerzetesi Kongregáció titkára írt, és amelyet Picanyol saját állítása szerint a Vatikáni Levéltárban látott, valójában itt lelhető fel: AGSP, Reg. Cal., XV, Ep. Variae, n° 1.

<sup>37</sup> BR XIV, 8-9.

<sup>38</sup> Ld. a jegyzőnek a dekrétumok második példányához írt feljegyzését: „A fentebb említett dekrétumokat kézbesítettem azáltal, hogy a hitelesített másolatot 1628. szeptember 10-én tisztelendő Szent Pátról nevezett Jakab atya kezéhez juttattam. A fentebbiek hitelül stb.” (AAV, Misc., Arm. VII, vol. 112, f. 116r. Vö. EC II, 343-344 [ad n° 380]).

<sup>39</sup> Függelék, 2.

mellőzhetjük, hogy a másik hétre összpontosíthassuk figyelmünket.

Mindjárt előre kell bocsátanunk, hogy ez a hét pont semmit sem ad hozzá a jegyzőkönyvben már észrevételezett dolgokhoz, és csak két olyan pont van, amely a Seneca püspök és Kalazancius közt folytatott megbeszéléseken még nem szerepelt: a betegek gondozásának elrendelése és a laikus titkár elbocsátásának kérdése. A 11. és a 12. pont a tanulmányok végzésének módját és rendjét írja elő; a 13. pont azt kívánja, hogy a novíciusokat igen nagy gondossággal válogassák meg; a 14. a szegény gyerekek fölkarolását szorgalmazza; a 15. megtiltja az új alapításokat Rómán kívül; a 16. a kisgyerekek fölvételére utasít, és a betegekkel való nagyobb törődést sürgeti; a 17. pedig azt kívánja, hogy az egyetemes káptalanokat meghatározott időkből tartsák, s ugyanez a pont meghagyja a rendfőnököknek, hogy laikus titkárát elbocsátva minél előbb áldozópapot vagy legalábbis klerikust vegyen maga mellé erre a szolgálatra.

Kalazancius ezeknek a pontoknak az átolvasása és tudomásul vétele után mindjárt megadta mindegyikre a választ, mégpedig oly módon, hogy cáfolta, vagy legalább helyesbítette a dekrétum pontjainak állításait, vagy az apostoli vizitáció prelátusai tudomására hozta a már megtett intézkedéseket.<sup>40</sup>

Különösen azt tagadta, hogy a Kegyes Iskolák atyái szándékosan úgy adnák magukat magasabb tanulmányokra, hogy ezáltal kárt szenvedjen a kicsinyek oktatása. Hasonlóképpen tagadta azt is, hogy a betegeket a rendben bármikor is elhanyagolták volna. Az egyetemes káptalanra vonatkozólag azt hangsúlyozta, hogy az elsőt 1627-ben megtartotta, és már a másodikat is meghirdette 1630-ra.

<sup>40</sup> AGSP Reg Cal., XII, 41<sup>o</sup>. Ld. újabban EC X, n° 953<sup>1</sup>. A válaszok itt nem hivatalos formában, hanem csupán első vázlatként találhatók. – Az apostoli vizitáció dekrétumainak és Kalazancius válaszainak megértéséhez fontos megismételni, hogy a dekrétumok a rend 1625-ben tapasztalt állapotára vonatkoznak, a válaszok viszont az 1628. évi állapotból indulnak ki.

Az apostoli vizitáció prelátusainak kérésére, hogy ajánljon néhány olyan személyt, akik alkalmasak volnának az egész rend kormányzására, készséggel ajánlotta legfőbb előljáróságra Pietro Casani, Francesco Castelli, Giacomo Gratiani (a S. Paulo), Peregrino Tencani (a S. Francesco), Domenico Pizzardo (a Domina Nostra Misericordiae), Francesco Baldi (ab Annuntiatione), Stefano Cherubini, Ottaviano Zaccharia Bianchi (a S. Gabriele), Antonio Maria Vitali (ab Annuntiatione) és Archangelo Galletti (a Nativitate Domini) atyákat, azaz a megjegyzéssel, hogy ezek valamennyien megfelelők és alkalmasabbak volnának, mint ő.

A kicsinyek fölvételére vonatkozólag világosan és határozottan megmondta Kalazancius, hogy hat éven aluliak nemcsak nem foghatók be tanulásra, hanem jelenlétükkel a többieket is zavarnák. Végezetül határozottan tagadta, hogy bár mikor is világi személyt alkalmazott volna titkárának.

Az új alapítások tilalmával kapcsolatban azt válaszolta Kalazancius, hogy egy éve már ő maga is kért hasonló tilalmat, és azt meg is kapta, hogy megizmosodjék a Kegyes Iskolák intézménye. Kalazancius azt is állította, hogy a tanulmányi rendről már megfelelően gondoskodtak a tanuló növendékek magiszterének és tanárának a kinevezésével.

A válaszok megfogalmazása után nyomban fölkereste az apostoli vizitáció elnökének helyettesét, Antonio Ricciullit, aki egyúttal a vizitáció bírása és titkára volt, és alázattal föl-tárta nehézségeit a dekrétum egyes pontjainak megtartásával kapcsolatban. Erre Ricciulli azt válaszolta, hogy a dekrétum pontjai részben nem is parancsok, hanem csak figyelmeztetések, elsősorban azzal a céllal, hogy a Kegyes Iskolák szent intézménye megerősödjön, és Isten dicsőségére és az emberek javára minél jobban elterjedhessen. Így csakhamar létrejött bizonyos egyetértés és együttműködés Kalazancius és az apostoli vizitáció prelátusai között, a Rend hajócskájának szerencsésebb és eredményesebb jövőbeli kormányzására.<sup>41</sup>

<sup>41</sup> „A főtisztelendő Helyettes Úr nekem azt mondta, mikor elé tártam,

## V. ÖSSZEGZÉS

Így végre befejeződött az egész apostoli vizitáció, amely egyes mozzanataiban korántsem úgy ment végbe, ahogy azt Szent József atyánk első életrajzírói gondolták vagy elmondták. Egyébként magának Kalazanciusnak a leveleiből is könnyűszerrel kiszűrhetők azok a kedvezőtlen észrevételek, amelyek a renddel kapcsolatban abban az időben fölmerültek. A rendje és a saját fogyatékoságainak – ha erről egyáltalán lehet beszélni – és tévedéseinek tudatában Kalazancius a dekrétum kihirdetését követően a rendház oratóriumában tartott lelki beszélgetésen alázattal és férfiasan megvallotta a maga és övéi eltévelyedéseit.<sup>42</sup>

hogy ezek közül a dekrétumok közül némelyek betartása nagy nehézségbe ütközik, hogy ezek nem parancsok, csupán figyelmeztetések” (feljegyzés Kalazanciusnak a dekrétumra adott válasza előtt, AGSP, Reg. Cal., XI, 41<sup>o</sup>). – Erről a beszélgetésről írt valószínűleg Vincenzo Berro (a Conceptione) is: „Néhány hét és hónap múlva a Szent Kongregáció egyik titkára által küldött néhány dekrétumot, amelyek között Szentatyánknak úgy tűnt, hogy van olyan, ami Intézetünk kárára lehet, ezért megjelent a Szent Kongregáció előtt, és kellő tisztelettel és áhítattal kifejezte érzéseit, amit a Szent Vizitáció a legnagyobb meglepéssel fogadott, és azokkal egyetértve azt válaszolták, hogy szándékuk az volt, hogy a Kegyes Iskolák Intézetének és Rendjének hasznára legyenek, nem pedig kárára, és hogy ezért rábízzák, mit tesz.” (BERRO 1988, I, 142 [tom. I, lib. 2, cap. 30]).

<sup>42</sup> EC II, n° 349, 380. – „Az első megbeszélésen (*conferenza*), amelyet Tiszteletreméltó Alapító Atyánk akkor szokásának megfelelően minden vasárnap tartott (de ha nem lett volna Mindenszentek ünnepe a fogadalmak megújítására, akkor a Konstitúcióinknak megfelelően), beszédében nagy és buzgó hévvel mondta: »Ha a Legfőbb Főpap ezzel a vizitációval, ismerve a bűnbánati hiányosságaimat, börtönbe küldene, akkor ezt a Fölseges Isten különös kegyelmének tekinteném, és boldog lennék, ha ebben az Életben szenvedhetném el azt, amit a másokban kellene elszenvednem.« És ezt olyan szeretettel mondta, hogy mindannyiunkban nagy felindulást keltett, mert ezekből a szavakból tisztelendő Alapítónk és Generális atyánkban a legmélyebb és legnagyobb alázat érzését fedeztük fel.” (BERRO 1988, I, 142 [tom. I, lib. 2, cap. 13]).

Ez a tette könnyen összeegyeztethető azzal a hivatalos eljárás módjával, amellyel határozottan védelmére kelt intézménye jogainak. A tévedéseket és a múltban előforduló hibákat inkább az emberi gyarlóság számlájára írta, mintsem a tudatos rosszakaratéra vagy gonoszságéra, de hangsúlyozta, hogy azt az intézményt, amely a gyermekek – elsősorban a szegények – ingyenes tanítására és nevelésére létesült sok ember szent elhatározásából és áldozatosságából, minden lehető módon, isteni és emberi jogon segíteni kell.

Mielőtt azonban eszmefuttatásunkat befejeznénk, a történetíró súlyos és komoly kötelességének tartjuk hozzáfűzni és megjegyezni, hogy ennek a vizitációnak a során hangzottak el először Kalazanciussal és intézményével kapcsolatban olyan megjegyzések és észrevételek, amelyek az idők folyamán akár apostoli vizitációk során, akár más alkalmakkor, talán némileg más vagy kibővített formában, de többször előkerültek. Aligha lehet azt gondolni, hogy ezek minden alapot nélkülöztek. A dolgok érett megfontolása után megengedhetőnek kell tartanunk, hogy Kalazanciusban voltak bizonyos kormányzásbeli fogyatékoságok. Nem vétkesek, de már a rend első időszakától kezdve eléggé szembetűnőek. Így aligha tagadhatjuk, hogy volt benne bizonyos terjeszkedési vágy, továbbá hogy a szokottnál nagyobb mértékben kitartott saját elgondolásainak megvalósítása mellett, és meglehetősen elhanyagolta a mai kollegiális kormányzást.

Ezek a tökéletlenségek, ha valóban azok voltak, és nem inkább bizonyos jellembeli sajátosságok vagy alkati adottságok elkerülhetetlen következményei és minden alapító szükség-szerű tulajdonságai, az elfogulatlan ítélő számára kettős következménnyel jártak. Egyfelől – főként az ellenségek rosszakaratának érvényesülésével – legalábbis részben előkészítették a következő évek szomorú hányattatásait, másfelől viszont megőrizték Kalazancius intézményének eredeti formáját, és előkészítették a jövő századokra annak életét és terjeszkedését.

Az idő, amely a dolgok és emberi intézmények legfőbb



ítélőbírója, Kalazancius és az apostoli vizitáció eljárását is igazolta. Az 1643. és 1656. évek közötti időszak szomorú megpróbáltatásai és fájdalmai részben a fentebb érintett okoknak voltak a következményei. A piarista rend dicsőséges és nagyon gyors helyreállítása viszont mindenki számára mutatja mind az intézmény, mind a kalazanciusi vezetés alapvető szentségét.

Az egész ügyet elfogulatulanul mérlegelve biztos, hogy a rend dolgai kedvezőbbben haladtak volna előre a fent említett tökéletlenségek terhe nélkül. Másfelől viszont aligha lehet elképzelni, mi lett volna Kalazancius intézményéből, ha alapítója könnyen engedett volna mindazoknak, akik nem egészen osztották a rá vonatkozó elgondolásait, és feladta volna a Kegyes Iskolákat, vagy elegendő alkalmas munkaerő hiányában csak Rómára és néhány helyre korlátozta volna azokat.

Ami a leginkább vigasztalásunkra szolgál, az az, hogy Kalazancius mindig tiszta lelkiismerettel cselekedett, amint ezt világosan mutatják fenti válaszai és az a levél, amelyet 1646. szeptember 7-én Thomas Accardo atyának írt. Ebben bizonyos ellene terjesztett rágalomokkal kapcsolatban derűs lélekkel annak a szilárd reményének ad kifejezést, hogy Krisztus ítélőszéke előtt nyilvánvaló lesz majd a tények és cselekedetek igazsága, és mindenki megkapja ítéletét jó vagy rossz tetteinek megfelelően.<sup>43</sup>

Ezzel pontot teszünk tanulmányunkra. Reméljük, hogy az 1625. évi apostoli vizitáció valamennyi aktájának komoly és részletes vizsgálata nem kis mértékben hozzásegít az elkövetkező idők eseményeinek igazabb és teljesebb megértéséhez, főként azokénak, amelyek 1642 és 1648 között Kalazancius és egész rendjét is oly keservesen meggyötörték.

<sup>43</sup> EC VIII, n° 4400.

## FÜGGELÉK

## 1.

*A Kegyes Iskolák San Pantaleo-temploma és rendháza  
vizitációjának jegyzőkönyve  
1625. október 27.*

Lelőhely: AAV, Misc., Arm. VII, vol. 112, ff. 112r-116r. – Nyomtatott kiadása: *Positio Casani* 1982, I, 503-510 (spanyol nyelvű tartalmi összefoglalóval). – Ld. a főszoveget a 24. jegyzetnél. – Eredeti nyelve latin.

A Kegyes Iskolák San Pantaleo templomának vizitációja  
1625. október 27. napja

Az excellenciás Vizitátor urak révén lezajlott a San Pantaleo templom vizitációja, amely templom eredetileg plébániatemplom volt, és a mindenkori adminisztrátor irányította, akit a San Eustachio káptalanjának és kanonokjainak kellett kineveznie, és a jeles Bíboros Helynök úrnak kellett jóváhagynia, újabban pedig, miután a lelkek gondozásának feladata áttétezt a korábban említett San Eustachio-templomba, ily módon a templom boldog emlékű XV. Gergely által átengedett használatra az a Kegyes Iskolák Isten Anyjáról nevezett Szegény Szerzeteseinek egy brevében, amely ezt tanúsítja, ami aztán 1622. március 22. napján került végrehajtásra.

Miután szokás szerint a Vizitátor Urakat ünnepélyesen és körmeneti pompával fogadta az említett rend Generális atyája [Kalazanci József], és más papok, klerikusok és laikus testvérek, a nevezett főtisztelendő atyák miután a legméltóságosabb Oltáriszentség előtt áhítattal imádkoztak, megkezdték a vizitációt.

[I. A templomról]

Először magát a legméltóságosabb Oltáriszentséget vizsgálták meg. Ezt egy fából készült arannyal bevont tabernákulumban őrzik, amely a nevezett templom főoltára fölött van. Miután a

tabernákulumot kinyitották, majd a pikszist is, amelyben a Szentséget őrzik, tisztelettel felfedték és levették róla a korpórálét, majd a főtisztelendő anagni-i Püspök Úr térdet hajtott, és kezében a felizzított turibulummal a tömjénfüsttel háromszor megtömjénezte. Végül, miután minden egyes ostyát gondosan megnézték, és úgy találták, hogy gondosan van őrizve, visszatették ugyanabba a pikszisbe, amelyben a legméltóságosabb Szentséget általában őrizni lehet, és amelyben, bizonyos alkalmakkor, amikor nagyobb mennyiségű a Szentostya, azt őrizni kell.

A nevezett oltár mögött található egy kis stallum, amelyben nagyobb ünnepekkor a misét és a vesperást félkörben énekelve végzik. Három ablaka van, ezekből egyet a templom szomszédai bezártak, és falat emeltek elé, a templom kárára. A kápolna [ti. a stallum] farácsokkal van lezárva.

A nevezett oltár evangéliumi oldal felőli [déli] sarkánál van az említett templom kisebb kapuja, amely a San Pantaleóról elnevezett térre nyílik. Az említett kapu mellett van egy Keresztelő Szent Jánosról elnevezett oltár. Azt mondják, hogy a képe a falra van festve, de most látni nem lehetett a díszítés miatt, amelyet rátettek a Mi Urunk születése misztériumának tiszteletteljes megjelenítéséhez alkalmazva, amely ebben a kápolnában van ábrázolva. Ez az oltár kőből van, nincsen felszentelve, van egy megszentelt köve, amely forma szerint megfelel. Semmiféle kötelezettség által nincs megterhelve. Legalább faráccsal le kellene zárni.

Következik a Szentséges Szűz Mária kápolnája, akinek a Kisdeddal ábrázolt festett és aranyozott fából készült szobra, amelyet minden irányból angyalok vesznek körül, ugyanennek az oltárnak az oltárképeként szolgál. Az oltár részint kőből, részint téglából, részint fából van. Nincs felszentelve, van benne egy szent kő, ez azonban nem nagyon illeszkedik az oltár által adott formához. Ennél az oltárnál három szentmisét kell celebrálni hetente Antonio Ventura atyának, aki ezt a címet és kötelezettséget kapta. Kötelezettségét a három évnyi idő alatt még semmilyen módon nem teljesítette.

Emellett található Szent Katalin szűz és vértanú oltára, ez kőből van és fel van szentelve. Oltárkép gyanánt ugyanennek a szentnek vászonra festett képe van fölötte. Ennél az oltárnál bármely böjti napon egy szentmisét kell celebrálni a Rietiből való Giulio Theodenario atyának. Azt mondják, ő ennek a kötelezettségnek a birtokosa, és ezen kötelezettségének még nem tett eleget.

Ugyanehhez az oltárhoz tartozik egy egyszerű juttatás is, erről az Atyáknak nincsenek adataik, de megerősítették, hogy ennek a felajánlásnak kedvezményezettje Domenico Altobello atya. Ehhez az oltárhoz egy oltárlépcsőt kell illeszteni. A kápolnán túl laknak a szomszédok.

A főoltár leckeoldalán [északon] található Szent Jusztusz és Pásztor, a két vértanú testvér kápolnája. Ennek tégglából újlág épített oltára még nincs befejezve, ezért aztán még nem mutattak be rajta szentmisét, nem hordoz magával semmi kötelezettséget, amennyire ez tudható, és felette található egy a falra rögzített oltárkép, amelyen ékesen van megfestve a szent testvérek képe. Farács zárja le.

Következik Szent Pantaleon vértanú kápolnája, akinek oltárképe gyanánt a szobrát tisztelik az oltár fölött. Az oltár tégglából van, és megszentelt kőve illik a formájához. Mentés minden kötelezettségtől, farács zárja le. Az atyák a nevezett vértanúnak, mint a templom patrónusának nagyobb tiszteletére nagyon szeretnék, ha a Szent fentebb említett kápolnában található képét átvihetnék a főoltárra, és ott őriznék, amelyet ezért hasonlóképpen neki szentelnének.

Ezzel a kápolnával szomszédos egy másik hely, ahol Legszentebb Megfeszített kápolnája volt, úgy mondják, a patrónusok, a Muti uraságok jogán. Ennek oltára az előző évben [1624] lebontatott, és ott ajtó nyitattott, amelyen át az iskolából az atyák és a tanulók bemennek a templomba, mert sehonnan máshonnan nem volt alkalmas hely, mint ez, hogy a templomba be tudjanak menni.

Ugyanezen atyák kérték a patrónus urak belegyezésével is, hogy átvihessék ezt a lebontott oltárt Szent Pantaleon kápol-

nájába, amennyiben az a főoltárra helyeztetik át, vagy pedig Szent Jusztusz és Pásztor kápolnáját helyezték át az említett Szent Pantaleon kápolna helyére, és a Keresztrefeszített kápolnáját a fentebb említett szentek kápolnájába.

Következik a sekrestye, amelyben van egy nagy szekrény. Ebben egymástól elkülönített helyeken őrzik a kelyheket, feszületeket, miseruhákat és tartozékaikat, és a templom valamennyi szentelményét, ezeknek megmutatták a leltárjegyzékét. Továbbá úgy találtattak, hogy ezen atyáknak és a szent szegénységnek megfelelőek, és eléggé méltó módon vannak elhelyezve.

Hasonlóképpen a sekrestyében őrzik a szent ereklyéket, amelyeknek a tanúsító okmánya átadatott, viszont a helyük nem túlságosan méltó.

A sekrestyében van egy kis hely, ami alkalmas az imádkozásra és a szent cselekményhez való előkészületre, és a szentmisét celebrálni szándékozó atyák áhítattal való bűnbocsánatkérésére. A sekrestye mellett van a templom főkapuja, amely a másik térre nyílik, ami a Massimi uraságok házai mögött van.

A sekrestyéből kitekintve van a templomon belül a harangtorony két haranggal, és ennek a haragtoronynak az ajtaja közelében a templom padlózatán található a boldog emlékű Landriani apát sírja, aki egyike volt ezen rend tagjainak, és a többiektől külön ide van eltemetve.

Ugyancsak a nevezett templom padlózatán látható öt sírhely, amely közös használatú mind az atyák, mind pedig mindenki más részére, akit ebben a templomban temetnek el, továbbá másik 25 sírhely, amely különböző magánszemélyeké, akiket egyházi temetéssel hoztak ide.

## [II. A házról és a szerzetesrendről]

Az említett templomhoz kapcsolódóan található a ház, melyben a nevezett atyák laknak és ahol a tanítást folytatják, az atyák számszerint 28-an, a tanulók több, mint kilencszázan vannak. A ház meglehetősen szűk és az udvarára néz a

tőszomszédságában levő házak négy ablaka. Ezekben a házakban világi személyek és asszonyok laknak, akik az említett ablakokból idelátnak, be tudnak szólni az udvarra.

Ezen atyák Intézménye azt tekinti kötelességének, hogy a fiúkat, különösen a szegényeket kegyes nevelésben és oktatásban részesítse, kezdve az elemi ismeretektől, hogy jól tudjanak írni, olvasni és számolni. Azokat pedig, akik természetükből fakadóan jobb előmenetelt tanúsítanak, grammatikára, humanisztikus ismeretekre és retorikára tanítják. Az említett szegény gyermekeknek az atyák papírt, tollat és tintát is ingyen juttatnak, és mindenkire különösen is gondot viselnek, hogy a keresztény tanítás szerint a jó magaviseletet (erkölcsöket), a hit megvallása és az imádkozás helyes módját kitanulja. A reggeli tanórák befejeztével a mondott templomban hallgatnak szentmisét, és ezután mind reggel, mind pedig este az erre kijelölt atyák mindenkit a saját házába kísérek.

1617-ben a boldog emlékü V. Pál által ezen atyák visszaheleztettek a Kegyes Iskolák Isten Anyjáról nevezett Szegény Klerikusai nevet viselő kongregációba, hogy a szegény tanulókat kegyesen és minden jutalom nélkül tanítsák és neveljék, azon brève szerint, amit nyomtatott formában Rómában március 7-i keltezéssel adtak ki.

Végül 1622-ben XV. Gergely pápa ezt a Kongregációt három alapvető fogadalommal rendelkező szerzetesrenddé emelte, és annak Konstitúcióit és intézményét megerősítette. A következő évben továbbá ugyanennek a rendnek kiterjesztett minden kegyelmet, kivételt, és az összes koldulórendnek járó kiváltságot, az azoknak járó helyekkel és személyekkel együtt, amennyiben ez megengedett, vagy megengedendő, ahogy az másik három brévében a fentebbi 1622-es brévén kívül kiadatott, amelyek nyomtatott példányait szintén megmutatták a nevezett vizitátor uraknak.

A nevezett atyák nem csak a szerzetesrendek három alapvető fogadalmát teszik le, hanem hozzátesznek még egy negyediket, jelesül a tanítást, különösen a szegényekét, ahogy fentebb, az Intézményükben ki van mondva.

Nagyobb ünnepeken a szentmisét és a vesperást a kapucinusok szokása szerint a stallumban énekelve végzik, vasárnapokon és más ünnepeken pedig továbbá hétköznapiakon egyszerű misét végeznek, nem éneklük vagy recitálják a zsolozsmát a stallumban, hanem mindenki külön, és a saját cellájában vagy az oratóriumban végzi.

Megvan a maguk regulája, amely tartalmazza a közösségben élés, az öltözködés, és az imádkozás, valamint a Legszen-  
tebb Oltáriszentség kiszolgáltatásának módját, ezek megfelelően jámbornak és az ő Intézményükhöz illőnek látszottak. Semmiről nem gondoskodnak előre, és alamizsnából élnek.

A Városban (Rómában) három házuk és helyük van. Az első ez a templom és ház, a második Borgóban a Szentlélekről nevezett ház, ami a Szent Mihály arkangyal templomához van közel, ahová reggelente 4 atya megy át innen a körülbelül 200 fiúhoz, hogy tanítsa őket, és este ugyanígy vissza is térnek ide. A harmadik a Via Pián található,<sup>44</sup> a novíciusok számára, itt 26 novícius él két atyával együtt, akik gondot viselnek rájuk.

Azt mondják, kilenc más helyük van különböző vidékeken és városokban, az Egyházi Államon kívül is, ezek mindegyikében ugyanazon kegyes Intézmény gyakorlatát üzik.<sup>45</sup>

### [III. A kijavítandókról]

[1]. A tanítók és mások, akik a fiúk tanítására vannak rendelve, nagyrészt nem alkalmasak; novíciusok is vannak közöttük, akik eddig még nem töltötték le a próbaidőt, és közülük néhányan még annyira fiatalok, és képzetlenek az elemi ismeretek és a módszertan tanítására, hogy a tanulók semmibe veszik, és nem becsülik őket semmire.

[2.] Maguk az atyák között nincs senki, aki tanítaná a kevéssé alkalmas tanítókat, hogy akik nem azok, legalább tanu-

<sup>44</sup> A római piarista noviciátus 1624–1639 között Quirinalis dombon, a Quattro Fontane tér közelében, a Strada Pia-n (később Via 20. Settembre) működött (PICANYOL 1932a, 89; DENES I, 708). (A szerk.)

<sup>45</sup> Carcare, Cesena, Fanano, Frascati, Genova, Moricone, Narni, Norcia, Savona.

lás által alkalmassá válhatnának a tanításra.

[3.] Túlságosan sokan vannak a laikusok és azok a személyek, akik vezetésre alkalmatlanok.

[4.] Attól az időtől kezdve, hogy V. Pál Kongregációvá tette őket, nem tartottak egyetlen egyetlen vagy részleges gyűlést sem, hanem minden egyedül a Ft. Isten Anyjáról nevezett József atya, generális előjáró (*minister seu praepositus*) atya rendelkezése és akarata szerint került végrehajtásra.

[5.] A mondott Generális Atya titkárként laikus személyt alkalmaz, jóllehet vannak papok, akik erre alkalmasabbak lennének.

[6.] Ha valaki beteg, gyakran sok mindenben, még a szükséges dolgokban is hiányt szenved, mert elhanyagolják a róluk való gondoskodást, ahogyan nagyon sok más lényeges dologban is, ennek következtében általában négy vagy öt közülük betegen tengődik. Folyó évben az atyák közül 15-en haltak meg, az elmúlt nyolc évben pedig több, mint negyvenen.

[7.] Túlságosan nagy a Generális Atya vágya, hogy az Intézményt kiterjessze ily módon különböző helyekre, jóllehet, ennek a véghezviteléhez híjával van az alkalmas személyeknek, és ez a lehető legnagyobb válságot okozza, mert sem a Városon belül, sem máshol nincs elegendő előjáró, hogy ezt helyesen irányítsa és kormányozza, így inkább szétzilál, mint épít.

[8.] A nevezett atyák között vannak néhányan, akik arra törekszenek, hogy hogy a logika, a filozófia, a teológia és más tudományokra, továbbá a prédikálásra adják magukat, ugyanígy vágnak arra, hogy nyilvános templomaik legyenek, hogy ott nyilvános szentmiséket tartsanak, és új helyeket akarnak felállítani, és ehhez szükségleteiken túl és erejükön felül az Intézményhez kevésbé alkalmas új személyeket kívánnak a rendbe felvenni.

[9.] A kicsinyeket, akiket elsőként az elemi ismeretekre kell oktatni, az Intézményt semmibe véve nem könnyen veszik fel.



## 2.

*Antonio Seneca apostoli vizitátor dekrétuma a Kegyes Iskolák  
San Pantaleo-temploma vizitációja során talált  
hiányosságokról  
1626.*

Lelőhelye: AAV, Misc., Arm. VII, vol. 112, ff. 14-15, 114-116.–  
Nyomtatott kiadása: *Positio Casani* 1982, I, 521-524 (spanyol  
nyelvű tartalmi összefoglalóval). – Ld. a főszöveget a 41.  
jegyzetnél. – Eredeti nyelve latin.

1. Fel kell szólítani azt a szomszédot, aki a stallum ablakát  
bezárta és a templom egyenetlen falánál téglafalat emelt, hogy  
azt nyissa ki, és öt napon belül mindent a régi állapotába ál-  
lítson vissza.

2. A Szent János-kápolnát legalább faráccsal le kell zárni.

3. A Boldogságos Szűz Máriának szentelt oltárt egy hóna-  
pon belül újra kell építeni, és további három napon belül fel  
kell szólítani Antonio Ventura atyát, akihez tartozik ez a ja-  
vadalom, az ezen a címen kapott kötelezettség bemutatására,  
és a kötelezettség teljesítéséről való tanúskodásra, és a javak-  
ról és jövedelmekről készített jegyzék adására, ezen hasznok  
elkülönítésének büntetése mellett, illetve a Kongregáció hatá-  
rozata alapján más büntetések terhe mellett.

4. Ugyanígy szólíttassék fel Giulio Theodenario és Do-  
menico Robello<sup>46</sup> atya, a Szent Katalin-kápolna oltárának káp-  
lánjai, hogy ezt a fentebb nevezett idő alatt ugyancsak megte-  
gyék, ugyanazon büntetés terhe mellett.

5. A nevezett kápolna mellett levő szomszédok által lakott  
épületek esetében, amelyeket szintén megtekintettek, megbi-  
zonyosodtak róla, hogy semmi nincs bennük, ami kevésbé  
lenne méltó a templomhoz vagy az oltárhoz, amely fentebb  
tárgyaltatik.

6. A Szent Jusztusznak és Pásztornak szentelt oltár helyére

<sup>46</sup> A vizitáció jegyzőkönyvében Domenico Altobello néven, ld. Függelék, 1, I. pont.

két hónapon belül át kell helyezni a Legszentebb Megfeszített kápolnáját vagy oltárát, amely a Muti uraságok kápolnájában volt, ugyanazokkal a jogokkal, tiszteletekkel és kötelezettségekkel, amelyekkel a fentebb nevezett kápolna építettett, mivel az az előbb említett helyen ajtónyitás céljából lebontatott.

7. Az atyák kérésére a Főtisztelendő [Vizitátor] Atyák hajlottak rá, és engedélyezték, hogy Szent Pantaleon tiszteletének növelésére, aki ezen templom névadója és védőszentje, a szent oltárképét, amely a külön neki szentelt kápolnában van, átvigyék ugyanazon templom főoltárára, és hogy azt a továbbiakban Szent Pantaleon-oltárnak nevezzék, valamint, hogy ott az ő tiszteletére szentmisét és énekes misét és egyéb szent cselekményeket celebráljanak, éppen úgy, ahogyan azt korábban a kápolnájában az addigi szokás szerint celebrálták, énekeltek, vagy recitálva végezték. Szent Pantaleo említett kápolnájának helyére pedig vitessék át a Szent Jusztusz és Pásztor tiszteletére szentelt oltár, miután Szent Pantaleon említett kápolnájának oltára áthelyeztetett a főoltárra.

8. Hogy a szent ereklyék méltó helyen őriztessenek, ahogy az illő, megparancsolták, hogy ki kell nekik alakítani és be kell rendezni egy helyet úgy, hogy kulccsal és vasreteszekkel záródjék, azon a kis falon, amely a sekrestyében található helyiségben van, ahol a papok a szent cselekményre szoktak előkészülni. Ugyanitt méltó módon el kell helyezni az ereklyéket ugyanezen időn belül, és itt kell őket őrizni.

9. A boldog emlékü Landriani apát sírhelye, amely a templom padlózatán lett kialakítva, ugyanezen helyen a padlózat alá helyeztessék, egy hónapon belül.

10. A szomszéd házak ennek a háznak az udvarára néző ablakait, amelyekből be lehet látni, és ki lehet szólni, egészében húsz napon belül vagy kőfallal, vagy legalább fából készült fallal le kell zárni, hogy onnan se odalátni, se az udvarra beszólni ne lehessen.

11. A jövőben ne engedtessék meg, hogy olyan tanítók tanítsák a fiúkat grammatikára és humanisztikus ismeretekre, akik retorikából még éppen semmit nem tanultak, hanem

tanítsák a tanulatlanabb növendékeket, mert erre alkalmasak, de ezt se tegyék előbb, mint egy évvel azután, hogy a tanulmányaikat teljesen be nem fejezték saját regulájuk szerint, az előljárók megbízatásuk alól való, hat hónapig tartó felfüggesztésének büntetése mellett, valamint ezen tanítók felfüggesztése mellett, a Kongregáció határozata szerint.

12. A generális előljáró atya gondoskodjék róla legalább a következő két hónapon belül, hogy ezek között az atyák között legyen legalább egy tanító, akinek külön gondja legyen arra, hogy foglalkozzon azok olvasmányaival és ismételtetésével, akikre a gyerekek tanításának feladatát bízta, a felfüggesztésnek ugyanazon büntetése mellett.

13. A nevezett előljáró Generális atya a Kongregáció határozata szerinti büntetés terhe mellett tartózkodjon attól, hogy olyan személyeket vegyen fel a rendbe, akik a Konstitúciókban megkövetelt tulajdonságokon túl nem rendelkeznek jó adottsággal és képességgel ahhoz, hogy végezzék az intézmény feladatát és a gyerekek tanítását, és ne lépjék át azt a létszámot, amelyet ebben a házban illően el lehet tartani.

14. Az előljáró Generális atya gondoskodjék róla, hogy az Intézmény szent kezdeményezéseit megőrizték, és ezért az atyák teljes szívükkel azon fáradozzanak, hogy intézményük célja szerint a szegény fiúkat tanítsák, ami igen kegyes dolog, és fogadalmukból fakadóan kötelességük, és ezért sokkal jobb és sokkal inkább szükséges, mint hogy magasabb tudományokkal való foglalkozásnak szenteljék magukat, amely intézményüktől idegen.

15. Ne lehessen az előljáró Generális atyának vagy más előljáróknak akár helyet, akár bármiféle házat elfoglalni ezen Intézményük gyakorlatának folytatására a Városon kívül, továbbá templomokat, amelyek nyilvános istentiszteleti szolgálatot igényelnek, kivéve, ha erre a Legfőbb Főpap, vagy eme Szent Kongregáció ad kifejezett engedélyt. Még kevésbé lehessen bárkit a rend atyái és klerikusai közül erre a feladatra áthelyezni, csak, ha azt a jeles Bíboros Helynök vizsgálatot végző atyái nem hagyják jóvá, ugyanennek a Szent Kongre-

gációnak a határozata szerinti büntetés terhe mellett.

16. Megkülönböztetés nélkül vegyenek fel kisgyermeket is, akiket először elemi ismeretekre kell oktatni, és ne utasítsanak el ilyeneket sem annak ürügyén, hogy kiskorúak, vagy mert éppen semmit nem tudnak. A generális előljáró atya és mások lelkiismeretét terheli, akikre vonatkozik, hogy a betegek gondozását tekintve és azoknak minden más szükségét illetően nagyobb gondot, szorgalmat és szeretetet fordítsanak rájuk, és mindennel, amivel illik, kegyesen segítségükre legyenek, hogy azok, akik gondozásuk és igazgatásuk alatt Krisztusnak szolgálnak, annak örvendezzenek, hogy szükségleteiket tekintve a gondoskodásban és támogatásban nem szenvednek hiányt a házban.

17. Kötelezték ugyanezen generális előljáró atyát, hogy a következő tizenöt napon belül adja írásba, és terjessze ezen Szent Kongregáció elé az okokat, hogy kormányzásának nyolc éve alatt idáig miért nem volt egyetlen, sem egyetemes, sem részleges gyűlés sem. Továbbá adja jegyzékbe azoknak a személyeknek a nevét, akik ennek a Rendnek a vezetésére inkább alkalmasnak tartatnak, hogy eme Szent Kongregáció ezt minél inkább megfontolva fontolóra vehesse.

[18.] Ezek mellett a nevezett előljáró Generális atya miután eltávolította laikus titkárát, akit erre a feladatra alkalmaz, titkárául vagy pap, vagy legalább klerikus alkalmazásáról gondoskodják a következő egy hónapon belül.

Azon dekrétumok, amelyek teljesítéséhez nem rendeltetett idő, hajtassanak végre egy hónapon<sup>47</sup> belül a határozat szerinti büntetés terhe alatt.

Antonio  
egykor belcastrói, most umbriai  
püspök, titkár

<sup>47</sup> Sántha György forrásközlése szerint „intra menses” (201), a *Positio Casani* szerint „intra mensem” (I, 524), utóbbit fogadtuk el helyesnek. (A szerk.)

# A HITTERJESZTÉSI KONGREGÁCIÓ ÉS A KEGYES ISKOLÁK KAPCSOLATA 1644 ÉS 1648 KÖZÖTT

Nem szándékozunk most azokkal a kapcsolatokkal foglalkozni, amelyek Szent József atyánkat kezdettől fogva a Hitterjesztési Kongregációhoz (*Sacra Congregatio de Propaganda Fide*) fűzték, különösen azokhoz a nagyérdemű férfiakhoz, akik annak alapításán és megerősítésén fáradoztak, mint például Pedro Villagrasa, Juan Sampedro Ustarroz és Domingo Ruzola sarutlan kármeliták, Giovanni Leonardi és Francesco Ingoli, a kongregáció első és mindeddig legnagyobb titkára. Reméljük, még lesz alkalmunk, hogy ezeket a kapcsolatokat részletesen tárgyaljuk.

Jelenleg csak azt akarjuk megvizsgálni, hogy a Hitterjesztési Kongregáció az 1644 és 1648 közötti években hogyan foglalkozott a piarista rendből eredő, velük kapcsolatos és róluk szóló ügyekkel. Hogy miért éppen ezt az időszakot választottuk, nem lehet kérdéses a rend ügyeivel foglalkozók előtt, hiszen ez egyfelől annak történetében egy igen súlyos nehézségekkel teli időszak, másfelől pedig ez állítja eléink az elszánt küzdelmet, amelyet a Kegyes Iskolák alapítója előbb rendjének megmentéséért, azután pedig annak visszaállításáért olyan hőiesen vívott.

Végezetül, mivel a Hitterjesztési Kongregáció Kalazanciusnak Francesco Ingolival való bensőséges barátsága miatt a Római Kúria hivatalai között szinte az egyetlen volt, amely a piaristák ügyeit méltányos, sőt kedvező szemmel nézte, mindenki előtt könnyen érthető lesz, milyen nagy jelentőségű alaposan megvizsgálni, mit tettek akkor ebben a kongregációban velük kapcsolatban, hogyan tárgyalták ügyeiket a X. Ince-féle

lefokozás előtt és után.<sup>1</sup>

Ez a vizsgálat minden bizonnyal megmutatja majd magának Kalazanciusnak a szempontjait, illetve a rend számos és bonyolult problémáját is, ami azután nem kis mértékben segíthet hozzá bennünket Kalazancius jobb megismeréséhez és a rend történetének alaposabb megértéséhez.

Tanulmányunkat három részre tagoljuk. Az elsőben a X. Ince-féle lefokozásig (1646. március 16.) tárgyaljuk az eseményeket, a másodikban pedig a lefokozástól Kalazancius haláláig (1648. augusztus 25.), végül pedig külön kitérünk a rendalapító és Francesco Ingoli személyes kapcsolatára is.

## I.

### A REND LEFOKOZÁSÁIG (1644–1646)

Más helyen mutattunk rá arra, hogy a Kegyes Iskolák első konkrét kapcsolatai a Hitterjesztési Kongregációval már 1627-ből valók, de azok csak az 1632/1633-as években lettek jelentősebbek és gyakoribbak, amikor tudniillik az első Morvaországba küldött piarista atyák szent erőfeszítéssel hathatósan munkába álltak a protestánsok térítésében, és gyakrabban küldték jelentéseiket elvégzett munkájukról a Kongregációhoz, akár közvetlenül, akár Kalazancius útján. Az ottani püspökök és fejedelmek maguk is gyakran tájékoztatták a Kongregációt a piaristák apostoli munkájáról, sőt újabb és újabb atyákat kértek a katolikus hit terjesztésének munkájához.<sup>2</sup> Ez a szükséglet évről évre jobban nőtt, úgyhogy 1640 októberében a Kongregáció utasította Alessandro Novarit (a S. Bernardo), a piaristák *Germania* rendtartományának provinciális vikáriusát, ne mulassza el, hogy legalább évenként egyszer jelentést küldjön a Morvaországban történt

<sup>1</sup> Erre ld. a kötet következő tanulmányát. (A szerk.)

<sup>2</sup> SÁNTHA 1960a, 75-89.

eseményekről.<sup>3</sup>

A dolgok ilyen állása mellett jelent meg a Szent Officiumnak 1643. január 15-én, a pápa nevében kiadott végzetes dekretuma Mario Sozzi (a S. Francesco) ügyében, amely Kalazanciuszt felfüggesztette rendfőnöki tisztségéből, négy asszisztensét pedig letette, megtiltotta új házak alapítását, novíciusok föl vételét, és az egész rendben hosszabb vizitációt rendelt el.<sup>4</sup> E vizitáció szomorú tapasztalatai sugallták Kalazanciusznak és legközelebbi munkatársainak a gondolatot, hogy a Hitterjesztési Kongregációhoz is forduljanak kéréseikkel, mint amely mindeddig jóindulattal intézte a rend ügyeit, titkára pedig jó barátja volt Kalazanciusnak. Így történt, hogy 1644 májusától kezdve a X. Ince-féle lefokozásig több levelet és memorandumot is küldtek a Kongregációhoz a Kegyes Iskolák érdekében. Mivel maga a Hitterjesztési Kongregáció két alkalommal, mégpedig két általános ülésen tárgyalta ezeket (1645. július 3-án és 1645. december 18-án), az látszik legjobbnak, hogy mi is két részre osszuk ezt a fejezetet, első részében az 1645. július 3-án tárgyalt ügyeket, utána pedig az 1645. december 18-án tárgyaltakat vizsgáljuk.

(1) Nem ismerünk minden írást, amely a Kongregációhoz az 1645. július 3-i ülés előtt a Kegyes Iskolák érdekében érkezett, de a rendelkezésünkre állók mind azt célozták, hogy a rend a megszorítások és tilalmak megszüntetésével kapja vissza korábbi cselekvési szabadságát, hogy tovább folytat-

<sup>3</sup> APF, SOCG, vol. 333, f. 364v. Többek között: „Legyen dicsérve az atyák és az említett báró szorgalma, azzal együtt, hogy ösztönözzék őket a többi eretnek megtérítésének folytatására, és utasítsák Alessandro atyát, hogy legalább évente tegyen jelentést a Szent Kongregációnak az atyák tevékenységének előrehaladásáról, mert az ehhez hasonló értesítések igen kedvesek.” – 1641. máj. 2-án Novari Leitomischlból jelezte Kalazanciusnak, hogy akkor kapta meg a Hitterjesztési Kongregáció 1640. dec. 29-én kelt levelét, amelyben Francesco Ingoli azt kérte, hogy évente tájékoztassa őt helyzetükről, főként az „eretnekek” megtéréséről (EEC, 851-853, n° 40/10).

<sup>4</sup> PICANYOL 1956, 115-116 (doc. n° 5).

hassa a mindenki által a legnagyobb dicsérettel illetett apostoli munkáját.

Időrendben a legelső Maximilian von Dietrichstein herceg 1644. május 2-án Nikolsburgból Giulio Roma bíboroshoz írt levele, aki akkor a Hitterjesztési Kongregáció bíborosai közé tartozott, és egyúttal elnöke volt a piaristák ügyeinek élére kinevezett bíborosi külön bizottságnak.<sup>5</sup> A herceg elsorolta a rend Morvaországban szerzett sok-sok érdemét, majd a bíboros közbenjárását és jóakarátát kérte a rend ügyeinek kedvező elintézéséhez, részletekbe azonban nem bocsátkozott.<sup>6</sup>

Ugyanaznap küldte el Alessandro Novari tartományi vikárius is a Kongregációhoz a maga éves jelentését a morva-, cseh- és magyarországi missziókról, amelyben a rend tagjainak munkája nyomán 198 protestáns megtérítéséről számolt be:

„Mivel a Hitterjesztés Szent Kongregációja engem, alulírottat néhány éve engedelmességre kötelezett abban a tekintetben, hogy rendszeresen küldjem el ugyanazon Szent Kongregációnak az eretnekek létszámát, és közöljem a lelkek gyümölcsét, amelyet örömmel szüreteltek a mieink – bár ez halasztódott, nem az én gondatlanságomból, hanem az idők változékonysága miatt –, most, hogy az illendő engedelmesség parancsát kövessem, bemutatom azok számát, akiket egyes házainkban a gyóntató papok feloldoztak:

Nikolsburg, Morvaország – 5

Strassnitz, Morvaország – 25

Lepinik, Morvaország – 6

Leitomischl, Csehország – 55

Podolin, Szepesség (Magyarország és Erdély felé) – 64

Különbféle morvaországi missziók – 43

Összesen – 198

Alessandro a S. Bernardo, a Kegyes Iskolák tartományi

<sup>5</sup> PICANYOL 1956, 69.

<sup>6</sup> APF, SOCG, vol. 90, f. 17r-v. Ld. újabban ECo III, 1375-1376, n°177/5.



vikáriusa Germániában és Lengyelországban, sk.”<sup>7</sup>

Az egyszerű jelentéshez azonban mást nem adott hozzá, és semmit sem kért a címzettektől. Ezért a Kongregáció, nem akarván zavarni a rend ügyei élére már 1643 szeptemberében kinevezett bíborosi bizottság munkáját, nem válaszolt a levélre, várta a kedvezőbb alkalmat az ügyek tárgyalására.

1645 januárjában így Novari egy újabb, hosszabb levelet írt, amelyben a Hitterjesztési Kongregáció prelátusai elé tárta az atyáknak a fejedelmek és alapítók által megfogalmazott érdekeit, alázatosan kérve „Isten Egyházának támaszait és védelmünk horgonyait”, hogy legalább a novíciusok fölvetelének tilalmát szüntessék meg, nehogy a gyönyörűen kezdődött munka a hatalmas és nagytekintélyű alapítók megbotránkozására, a nép megütközésére, a rend szégyenére, a katolikus hitnek pedig mérhetetlen kárára legyen.<sup>8</sup>

A negyedik irat, amelyet ebből az időből a Hitterjesztés Szent Kongregációjának archívumában találtunk, Gaspar Karasnak, az olműtzi egyházmegye általános helynökének 1645 elején Habsburg Lipót főherceghez írott levele, amelyben annak segítségét és közbenjárását kérte a Római Kúriánál a Kegyes Iskolák atyáinak érdekében, akik igen nagy érdemeket szereztek az olműtzi egyházmegyében mind az ifjúság nevelésében, mind a protestánsok térítésében. Karas a főherceg különös figyelmébe ajánlotta a novíciusok fölvétele tilalmának megszüntetését.<sup>9</sup>

Ezeket és a Hitterjesztési Kongregációhoz a Kegyes Iskolák érdekében küldött egyéb alázatos hangú írásokat<sup>10</sup> 1645. július

<sup>7</sup> AGSP, Reg. Prov., 51, n° 37. Másolata: APF, SOCG, vol. 90, f. 18r.

<sup>8</sup> APF, SOCG, vol. 90, ff. 10r-v. Másolata: AGSP, Reg. Prov., 51, n° 45. Ld. újabban ECo IV, 1913-1916, n° 291/6.

<sup>9</sup> APF, SOCG, vol. 90, f. 20. A levélről Ld. újabban: EEC, 862, 5. jegyz.

<sup>10</sup> Mint pl. Giovanni Domenico Franco házfőnök levele Kalazancius-hoz Podolinból 1645. márc. 8-án, amelyet a címzett továbbított a Hitterjesztési Kongregációnak: APF, SOCG, vol. 90, f. 246. Ld. újabban EEC 448, n° 22/17.

3-án, a 12. egyetemes ülésen X. Ince elnöklete alatt, Egidio Albornoz bíboros előadásában tárgyalták meg. „A beszámoló után, amelyben az említett rend testvéreinek sikereiről, valamint arról az előnyről volt szó, amely a rend megtartásából és fennmaradásából országok, városok és falvak számára származott a múltban és kínálkozik majd a jövőben is”, azt határozták, hogy az említett leveleket adják át Marzio Ginetti bíborosnak, aki a Kegyes Iskolák ügyeivel foglalkozó külön bíborosi bizottságnak is tagja.<sup>11</sup>

Ez a határozat nagyon jókor született meg, mert nem sokkal utána, 1645. július 17-én tartotta a piaristák ügyeit intéző különbizottság harmadik ülését, és a Hitterjesztési Kongregáció pártfogása nagy befolyást gyakorolt annak az itt meghozott kedvező határozatnak a létrejöttére, amely visszahelyezte Szent József atyánkat tisztségébe és hivatalába.<sup>12</sup>

(2) Sajnos azonban ezt a határozatot sohasem hajtották végre,<sup>13</sup> és a rend ügyei az 1645. év második felében igen bizonytalanokká váltak, főként a bíborosi különbizottság 1645. szeptember 8-án tartott negyedik ülése után. Mindazonáltal Kalazancius és hűséges munkatársai a reménytelenség idején is reménykedve nem szűntek meg hol a lengyel király, hol a toszkán nagyherceg, hol a Hitterjesztési Kongregáció pártfogását kérni, hogy legalább a novíciusok felvételének tilalmát oldják fel.

Ebben az értelemben írt Alessandro Novari Kalazanciusnak, aki a levelet nyomban átadta Francesco Ingolinak, a Kongregáció titkárának.<sup>14</sup> Év végén pedig ő maga is benyújtott egy kérvényt a Kongregációhoz a novíciusok fölvtételének engedélyezése ügyében.<sup>15</sup>

<sup>11</sup> APF, Acta, vol. 16, f. 350, n° 40.

<sup>12</sup> PICANYOL 1956, 210-211 (doc. n° 37).

<sup>13</sup> PICANYOL 1956, 98-100.

<sup>14</sup> Alessandro Novari német tartományfőnök levele Kalazanci Szt. Józsefhez, Leitomischl, 1645. aug. 23.: APF, SOCG, vol. 90, ff. 245r-v, 247r. Ld. újabban EEC, 867-871, n°40/19.

<sup>15</sup> Kalazancius kérelme a Hitterjesztési Kongregációhoz a novíciusok

Francesco Ingoli jóindulattal kezelte az ügyet, és – részben saját kezűleg írt apológiáinak köszönhetően – elérte, hogy az 1645. december 18-án tartott egyetemes ülésen sem utasították el a piaristák kérését.

„[Luigi] Capponi bíboros őeminenciája több levelet ismeretett a Kegyes Iskolák atyáinak eredményes működéséről német földön, ismertette azokat az érveket is, amelyek alapján ajánlották a novíciusok felvételét tiltó rendelkezés hatálytalanítását legalább azokon a vidékeken, ahol elburjázott az eretnokség, majd a Szent Kongregáció elrendelte a levelek másolatainak és az érveket tartalmazó írásoknak az említett atyák ügyeit intéző külön bizottsághoz való átételét.”<sup>16</sup>

Francesco Ingoli ekkor nemcsak a leveleket küldte át a Kegyes Iskolák ügyeit intéző különbizottsághoz, hanem az általa azok intézményének fenntartása érdekében írt két memorandumot, jobban mondva apológiát is csatolta hozzájuk. Az első ezek közül megtalálható magának Kalazancius beadványának hátlapján, és ezekkel a dicsérő szavakkal szól a Kegyes Iskolák pedagógiai munkájáról:

„A Különbizottságnak.

Ha van is egy különbizottság, amely ennek a rendnek az ügyeit intézi, nem látszik fölöslegesnek szót emelni, mert megtörténhetik, hogy ez a bizottság nincs kellőképpen tájékoztatva a rend hasznos működéséről Germániában és Lengyelországban, sem arról az eredményes tevékenységről, amelyet az atyák az eretnekek térítésével végeznek elsősorban iskoláik révén, amelyeket maguk az eretnekek is nagyra becsülnék és tisztelnek. A Hitterjesztési Kongre-

felvételének engedélyezéséért, 1645. november: APF, SOCG, Memoriali, vol. 409, f. 464. Ld. újabban EC X, n° 4306<sup>1</sup>.

<sup>16</sup> APF, Acta, vol. 16, ff. 480-481.

gáció szükségesnek tartja, és kötelességének érzi, hogy tájékoztatást adjon mindarról, aminek birtokában van a rend eredményes munkáját illetően, annak érdekében, hogy tartsák meg őket legalább az eretnekségektől erősen sújtott területeken és ott, ahol szívesen látják őket, és értékelik az atyákat sok-sok lélek üdvösségéért, és hogy engedjék meg nekik, hogy novíciusokat öltöztessenek be.

A Rend megtartása mellett ezek a nyilvánvaló érvek szólnak:

1. Elsősorban az, hogy a tudományokkal együtt jámborságra is tanítja a gyermekeket, és ennek hatása későbbi életük során sem tűnik el nyomtalanul. Igaz marad, amit már Platón megállapított, miszerint az államok legfőbb gondja az legyen, hogy jó állampolgárai legyenek, ez pedig jó nevelés nélkül nem érhető el.

2. Régen a szerzetesek helyett a filozófusok tanították az ifjúságot, tanították őket arra, hogyan kell uralkodniuk szenvedélyeiken. Ezt láthatjuk Senecánál is, aki szemrehányásokkal illette azokat, akik másért mentek a filozófusokat hallgatni, mint hogy jó erkölcsökre tegyenek szert. Ugyanezt mondja Szent Jeromos is, aki a mustármagról tartott homíliájában úgy emlegeti a filozófusokat, mint akik az erényt tanították, és a vétkek elkerülését tárgyalták.

3. A köztársasági Rómában volt egy hatóság, amelynek gondja volt arra, hogy megbüntesse a gyerekeket, akik rosszul viselkedtek az utcán; ez a hivatal az oszmán államban is megvolt, az utcán járt egy agának nevezett tisztviselő, aki megbüntette az utcán rosszkodó és bűnöző gyerekeket.<sup>17</sup>

Ehhez az íráshoz, amely nem tűnik befejezettnek, csak egy nagy vonalakban összeállított vázlatnak, Francesco Ingoli egy másikat is kapcsolt – egy jelentősebbet, amely alaposabb apológiáját adja a mind az ifjúság nevelésében, mind a protes-

<sup>17</sup> APF, SOCG, Memoriali, vol. 409, f. 469v.

tánsok térítésében igen nagy érdemeket szerzett Kegyes Iskolák Rendjének, és figyelmezteti Roma bíborost, hogy nagy óvatossággal járjanak el az intézmény ügyeinek tárgyalásánál és megvizsgálásánál. Íme, az apológia ragyogó szövege.

„A Kegyes Iskolák Rendjéről.

Úgy hírlík, hogy a Kegyes Iskolák Rendjének megszüntetéséről tárgyalnak, azért kötelességemnek érzem, hogy Eminenciád elé tárjak néhány nagy jelentőségű dolgot, hogy azokat érdemlegesen megfontolásra méltassa.

1. Mindenekelőtt ahhoz, hogy ez az Apostoli Szentszék-től jóváhagyott szerzet megszüntethető legyen, e három ok közül valamelyiknek bizonyítottnak kell lennie: a) a szóban forgó Kegyes Iskolák hamis dogmákat tanítanak; b) hasznavehetetlenek és fölöslegesek; c) végezetül a rendtagok nagyobb része botrányosan él. Ezek nélkül az okok nélkül szerzetesrendet nem lehet megszüntetni, hanem azt meg kell szabadítani a rossz szerzetesektől.

2. Az említett iskolákkal kapcsolatban meg kell fontolni, milyen hasznos szerepet töltenek be a keresztény társadalomban. Túlzás nélkül lehet mondani, hogy igen hasznosat, mert a gyermekek jámborságra, jó erkölcsre és tudományra való nevelése a legfontosabb feladat minden jól rendezett államban. Márpedig a szóban forgó iskolákban a tapasztalat tanúsága, a közvélemény, illetve a fejedelmek és az országnagyok értékelése szerint a Kegyes Iskolák szerzetesei már kis korukban igen jól nevelik a gyermekeket, tanítják őket a vallási ismeretekre, lelkigyakorlatokat tartanak számukra, még haza is kísérik őket. Tanítják őket írni, olvasni, számolni és latin nyelvtanra. Az iskolában állandóan foglalkoztatják őket. A szegényeket tanítják, akiknek nincs módjuk arra, hogy tanítóikat fizessék, olyannyira, hogy felbecsülhetetlenül értékesnek kell minősítenünk a szóban forgó iskolák munkáját. Az államférfiak mindig is nagyra értékelték az ifjúság nevelését, mert tudták, hogy a jó magatartás, amelyet a gyermekkorban

elsajátítanak, a későbbi életkorban általában még inkább kifejlődik és megerősödik.

3. Ezekből az iskolákból sok szegény fiú készül a papi hivatásra, hogy plébániákon teljesítsen szolgálatot, ahová a nemesek és gazdagok általában nem nagyon kíváncsoknak (hacsak nem biztosítanak azok nagy jövedelmet), hanem inkább a méltóságok és kanonoki állások felé törtetnek a székes- és társaskáptalanokban. Azáltal, hogy a szegényeket sokféle módon írni, olvasni tanítják, azok képesek lesznek számadást vezetni és kapcsolatba lépni távollévőkkel, a számtan tanításával pedig lehetővé teszik, hogy bankokban, raktárakban, számvevősegeken vagy más foglalkozásokban munkát találjanak.

4. Akik olvasni tanultak, bármilyen foglalkozást is űzzenek, az ünnepnapokon lelki könyvek olvasásával ápolhatják az iskolában elsajátított szellemet.

5. A Hitterjesztési Kongregáció Titkárságán található jelentések beszámolnak arról, hogy a Kegyes Iskolák atyái sok eretneket megtérítettek Germániában, néha egész városokat is. Az eretnekek is annyira szívesen látják az atyákat, hogy gyerekeiket az ő iskolájukba küldik. Urak és fejedelmek hívják őket alapítások ígéreteivel: a Hitterjesztési Kongregációnál sok olyan írás fekszik, amelyekben országnagyok azt kérik, hogy az említett atyák mehessenek az ő országukba, vagy hogy a rend generálisa kapjon parancsot a küldésükre, noha a Szent Kongregáció ezekre negatív választ adott, arra hivatkozva, hogy a rend emberhiánnyal küzd, még nagyon új, és csak a kezdeti éveit éli.

Az említett okok miatt nagy óvatossággal kell eljárni, hogy meg lehessen bizonyosodni a rend valódi állapotáról: milyen a hitele a világ, főként az fejedelmek szemében; milyen botrány származnék elsősorban a keresztény országokban a rend megszüntetéséből. Meg kellene vizsgálni, hogy nem dolgozik-e egy másik szerzetesrend féltékenységből ennek eltörlésén, valamint, hogy akik jelenleg el-lene dolgoznak, azokban nem az emberi indulatok

működnek-e és valóban a Krisztus szerint való buzgóság él-e bennük.

Végezetül vegyék figyelembe azt is, hogy Szent Domonkos és Szent Ferenc rendje is súlyos ellenkezésekkel találkozott az első időkben: azt mondták, hogy nincs szükség rájuk, tele vannak henyélőkkel, és le akarták őket rombolni. Aquinói Szent Tamás és Szent Bonaventura keltek védelmükre tollukkal, és mivel [e rendek] a bensőséges áhítatnak voltak a művei, és az Úristen rendelkezéséből létesültek, a gonosz nyelvek nem diadalmaskodhattak fölöttük. Lehetséges, hogy ez történik a Kegyes Iskolákkal is. Ha ezek az Isteni Fölség művei, akármilyen rendelkezést hozhatnak ellenük, akad majd, aki vállalja a kockázatot, hogy a Szentszék általi eltörlésüket megakadályozza.<sup>18</sup>

A bíborosi bizottságba átküldött levelek és írások azonban már semmit sem tudtak elérni, mert a bizottság az 1645. szeptember 8-án tartott negyedik ülése után egyedül arra szorított, hogy megtalálja és megállapítsa a már elhatározott lefokozás minél megfelelőbb feltételeit.

Francesco Ingoli személyes, a Kongregáció tekintélyével megtámogatott közbenjárása sem érte el célját: a rend eldöntött leminősítését semmiféle eszközzel és semmiképpen sem lehetett elkerülni vagy elhalasztani. Így érkezett el a végzetes nap, 1646. március 16-a, amikor X. Ince pápa fogadalmak nélküli egyszerű kongregációvá fokozta le a piarista rendet.

<sup>18</sup> APF, CP, vol. 4, ff. 205r, 210r-v. Valójában nem a Hitterjesztési Kongregáció partikuláris bizottságaihoz (*Congregationes particulares*) tartozik, ahogyan az iratok rendezője tévesen gondolta, hanem a Kegyes Iskolák ügyében eljáró bíborosi különbizottsághoz (*Congregatio particularis cardinalium negotiis Scholarum Piarum praefectorum*). Másolata a szerző feltüntetése nélkül: AGSP, Reg. Cal., LXVIII, Fasc. 10, ff. 93-99 (ld. újabban *Documenti Paolucci* 1989, 48-50, n° 10). A két példány egybevetésével derül ki mind a szerző neve, mind a tény, hogy Ingoli emlékiratát valóban átadták a különbizottságnak.

## II.

A REND LEFOKOZÁSÁTÓL KALAZANCIUS HALÁLÁIG  
(1646–1648)

X. Ince lefokozó brévéjének kiadása után még 1646-ban kétszer is beavatkoztak a Hitterjesztési Kongregációnál a Kegyes Iskolák érdekében. Az egyiket a Rend barátai kezdeményezték, a másikat maga Kalazancius.

Ami az elsőt illeti, a rend alapítói, barátai és pártfogói, úgymint Camillo Melzi bécsi nuncius, Messina város szenátusa, Maximilian von Dietrichstein herceg, Franz von Magni gróf, Messina különböző szerzetesközösségeinek előjárói stb. mindjárt a lefokozás hírének vétele után – többnyire a piarista atyák felkérésére – kérelmekkel fordultak a Hitterjesztési Kongregáció prelátusaihoz, amelyekben „a Kegyes Iskolák atyáinak a keresztény hívő közösségben való hasznos tevékenységétől indítatva azt kérték, hogy ne töröljék el a rendet, hanem tartsák azt fenn.”<sup>19</sup> A kongregáció 1646. augusztus 24-én tartott 37. ülésén Ginetti bíboros volt ezeknek az írásoknak az előadója, de „mivel már megtörtént a Rend eltörlése és a helyi ordináriusok joghatósága és hatalma alá rendelt egyszerű kongregációvá való lefokozása”, a Szent Kongregáció nem tudott választ adni rájuk.<sup>20</sup> Így ez a nagy jóakarattal előkészített közbenjárás is – legalábbis pillanatnyilag – sikertelen maradt.

Ilyen sokak jó véleménye a Kegyes Iskolákról és az

<sup>19</sup> APF, Acta, vol. 17, ff. 185-186.

<sup>20</sup> APF, Acta, vol. 17, ff. 185-186. A Szent Kongregációhoz a Kegyes Iskolák érdekében beadott levelek nagyobb részét ld. APF, SOCG, vol. 49 és 93. Pl. Camillo Melzi bécsi nuncius 1646. június 23-án Luigi Capponi bíborosnak, a Hitterjesztési Kongregáció proprefektusának küldött kedvező véleményt Onofrio Contiról, „aki nagy szorgalmat mutatott Dietrichstein herceg úrnál és Franz von Magni úrnál területükön és városaikban, azaz Nikolsburgban és Strassnitzban, ahol a Kegyes Iskolák atyái házakat alapítottak a mondott urak támogatásával és segítségével” (APF, SOCG, vol. 93, f. 86r. Ld. újabban ECo VI, 2934-2935, n° 448/3).



érdekükben tett fáradozásaik ugyanakkor nem hagyhatták érintetlenül a bíborosok értelmét és szívét, ezért nem alaptalan az a feltevés, hogy ez és az ezt követő közbenjárások késztették elő a bíborosok és a többi prelátus lelkét a visszaállítás később, kedvezőbb időszakban történő engedélyezésére.

Egyébiránt, bár a Szent Kongregáció hivatalos válasza a fenti volt, Ingoli titkár még az egyetemes ülés napján kedves hangú levelet írt a bécsi nunciushoz, amelyben igyekezett megnyugtatni őt és a rend további pártfogóit a lefokozást illetően, és arról biztosította őket, hogy az mind magának a rendnek, mind a közelállóknak nagyobb hasznára történt.<sup>21</sup>

A másik kezdeményezés a Hitterjesztési Kongregációnál még ugyanabban az esztendőben magától Kalazanciustól indult ki, aki tekintélyének teljes súlyával támogatta Onofrio Conti (a SS. Sacramento), a korábbi germániai tartományfőnök kérését. Ő Agapito Sciviglietto (ab Annuntiatione) testvérrel együtt Itáliából a német tartományok pestis sújtotta vidékeire készült menni, hogy ott apostoli misszionáriusi minőségben, annak jogaival és felhatalmazásaival tevékenykedjék. Ennek érdekében két memorandumot adtak át a Szent Kongregációnak, mindkettőt Kalazancius ajánlásával és aláírásával.<sup>22</sup> Ennek ellenére a Kongregáció egyetemes ülése Capponi bíboros beszámolója után „elrendelte, hogy az ügyben írni kell a császári [bécsi] nunciushoz tájékoztatásul és vélemény kérésére.”<sup>23</sup>

A levél elküldése és a válasz megérkezése után, a nunciushoz Onofrio Contiról adott igen kedvező véleménye birtokában a Kongregáció 1646. október 5-én tartott egyetemes ülésén, amelyen „[Federico] Sforza bíboros őminenciája

<sup>21</sup> Francesco Ingoli levele Camillo Melzi bécsi nunciushoz, Róma, 1646. aug. 24. APF, Lettere volgari, vol. 24, f. 108r. Ld. újabban ECo VI, 2916–2917, n° 440/7.

<sup>22</sup> Kalazancius két memorandumja a Hitterjesztési Kongregációhoz Onofrio Conti és Agapito Sciviglietto apostoli misszionáriusi kinevezése ügyében, 1646. márc. 3. előtt: EC X, n° 4337<sup>1</sup>, 4337<sup>2</sup>.

<sup>23</sup> APF, Acta, vol. 17, f. 66.

ismertette a császári nuncius véleményét Onofrio atya és társa, Agapito testvér alkalmasságáról a morvaországi misszióra”, határozatot hozott az említett misszió engedélyezéséről, de úgy rendelkezett, hogy a felhatalmazások elnyerése érdekében a Szent Officiumhoz kell fordulni. „Az atyák [a Hitterjesztési Kongregáció atyái] ugyanis jónak látták a misszióra való elindulás előtt megkérdezni a Szent Officium *assessor*át, hogy a Kegyes Iskolák Rendjét lefokozó különbizottság aktái szerint a két rendtag nem szerepel-e azok között, akiknek vétke miatt a Rendet eltörölték.”<sup>24</sup>

Az *assessor*, Francesco Albizzi azt a választ adta, hogy „az említett Onofrio testvér azok közé tartozik, akik zavart keltenek a Rendben”, ezért a kért engedélyt nem kapta meg – egyenesen az Officium, pontosabban Albizzi közbelépésére.<sup>25</sup>

Egyébként, hogy ennek a kezdeményezésnek a célját és jelentőségét jobban megértsük, tudnunk kell, hogy Onofrio atya már 1646 februárjától foglalkozott a tervvel – amely a rend lefokozása után még inkább erősödött benne –, hogy visszamegy német földre és Lengyelországba, hogy megnyerje a piaristák barátainak jóindulatát és pártfogását a veszélyeztetett rend ügyének. Tervét Kalazancius is szívből helyeselte, és útja sikerének elősegítésére megígérte, hogy megbízólevelet szerez neki a Hitterjesztési Kongregációtól, amely őt apostoli misszionáriussá nevezi ki annak minden jogával és felhatalmazásával. Mivel azonban az ügy a Kongregációnál hosszabban elhúzódott, Onofrio atya elutazott Rómából pusztán a római bíboros helynök engedélyével, abban a reményben, hogy a szóban forgó írást legalább Bécsben meg fogja kapni. Ezt azonban sem ott, sem másutt nem kapta meg sohasem az említett okok miatt.

Az apostoli misszionáriusi cím nagyban emelhetne volna Onofrio Conti tekintélyét, aki akkor sem tartományfőnök nem volt, sem egyéb joghatósággal nem rendelkezett.

<sup>24</sup> APF, Acta, vol. 17, ff. 220-221.

<sup>25</sup> APF, Acta, vol. 17, ff. 220-221.

Eloszlathatta volna ellenségeinek gyanakvását is a Lengyelországba és a német tartományokba való visszatérését illetően. Ezért szerette volna nagyon Kalazancius is, hogy a Kongregációtól megbízó írást kapjon.<sup>26</sup>

Ennyi balsikerű próbálkozás után még a legkitartóbb ember is elveszítette volna kedvét, hogy továbbra is kopogtasson a Hitterjesztési Kongregáció ajtaján. Nem így Kalazancius, aki meg volt győződve mind a maga ügyének szent voltáról, mind Francesco Ingoli jóindulatáról a Kegyes Iskolák iránt. Ezért a sikertelen kísérletek ellenére 1647-től kezdve, ugyanabban az időben, amikor majdnem egész Lengyelország – a királlyal, az országnagyokkal, a nemességgel és az egyházi rendekkel együtt – kérvényeikkel ostromolták a pápát,<sup>27</sup> újra a Kongregációhoz fordult, és tájékoztatta a titkárt az ügyek állásáról, bátran eléje tárva azt az óriási botrányt, amelyet a rend eltörlése a protestánsok között okozott.<sup>28</sup>

Erre utalt már Alessandro Novari is 1647. június 5-én Leitomischlből írt levelében, amelynek másolatát Kalazancius otthagya a titkárnál.<sup>29</sup> Ez alkalommal Kalazancius azt kérte Ingolítól, legalább azt igyekezzék elérni, hogy újra engedjék meg az intézménynek a novíciusok föl vételét, és megkaphassák valamelyik bíborost protektornak, akinek irányítása mellett helyreállhatna a rend egysége és életereje. Ingoli megígérte Kalazanciusnak, rajta lesz, hogy az ügy minél előbb tárgyalásra kerüljön a Kongregációban.

Valóban, néhány nap múlva, július 15-én Capponi bíboros „felolvasta P. Alessandro Novari Leitomischl-ben, Csehországban kelt levelét, amely egy 70 éves eretnek festő megtéréséről szól, aki haldokolva arra kérte ugyancsak festő fiát,

<sup>26</sup> Onofrio Conti levelei Kalazanciushoz, 1646. márc. 29. és 1646. ápr. 26.: AGSP, Reg. Cal., XVIII, n° 7. Ld. újabban EEC 305-307, n° 12/67; 310, n° 12/69.

<sup>27</sup> SÁNTHA 1957, 335-343. Ld. újabban ECo VI, 2956-2960, n° 453/2-3; 3036-3037, n° 8.

<sup>28</sup> EC VIII, n° 4471.

<sup>29</sup> APF, SOCG, vol. 216, f. 13r. Ld. újabban EEC, 907-908, n° 40/37.

hogy legyen katolikussá, mert a Római Egyház kebelén kívül nincs üdvösség. Ezt a mondott fiú még atyja temetése előtt meg is tette” és azóta katolikus módon élt.<sup>30</sup> Határozat azonban annak ellenére sem született, hogy Alessandro atya levelehez Ingoli hozzáfűzte: „A Kegyes Iskolák atyái szeretnének egy bíborost kapni a Szent Kongregációtól, aki joghatósággal bírna házaik fölött, hogy tagokat vehessen fel, mert erre igen nagy szükség volna az eretnekek között folyó térítő munkában. Ezek körében olyan nagy megbecsülésben van részük, hogy fiaikat az ő iskoláikba küldik, ahol az atyák tanítják őket hitünk legfőbb igazságaira.”<sup>31</sup> Francesco Ingoli messzemenő jóindulata ugyanis semmit sem tudott elérni a pápa elhatározásával szemben, aki nem sokkal később ezt a választ küldte a lényegében ugyanezt kérő lengyel királynak: „az ügyet a legnagyobb méltányossággal letárgyalták és lezárták, nincs helye újabb fontolgatásnak.”<sup>32</sup>

Kalazancius azonban az utolsó leheletéig küzdött és reménykedett. Így az Úr 1648. évében, földi zarándoklásának utolsó esztendejében is többször elment személyesen, vagy küldött valakit, hogy nagy barátja pártfogását vagy legalább jóindulatának további megőrzését kérje. Ezt tette akkor is, amikor hírt kapott egy protestáns prédikátor megtéréséről (a svéd hadseregénél), részben a piarista atyák tevékenysége következtében.<sup>33</sup> Amikor Agapito testvér, akit már említettünk, június végén Morvaországból Rómába érkezett, a bíboros helynök után Kalazancius azonnal a Hitterjesztési Kongregáció titkárságához küldte őt, hogy számoljon be neki a rendtárok épületes életmódjáról Morvaországban és eredményes térítő tevékenységéről a protestánsok között. A helynök és Ingoli titkár is hálásan vették az örvendetes híreket, s az utóbbi

<sup>30</sup> APF, Acta, vol. 17, ff. 452-453. A felolvasott levél: APF, SOCG, vol. 216, f. 13r. Ld. újabban EEC, 907-908, n° 40/37.

<sup>31</sup> APF, SOCG, vol. 216, f. 13v.

<sup>32</sup> PICANYOL 1946-1947, n° 8, 11-12.

<sup>33</sup> EC VIII, n° 4556.

azt is megígérte, hogy buzdító levelet fog küldeni Alessandro Novarinak.<sup>34</sup>

Mindezekről azonban már nincs semmi a Hitterjesztési Kongregáció aktái és iratai között. Lehet, hogy Kalazancius halála miatt nem került sor az ügy tárgyalására az egyetemes ülésen, de az is lehetséges, hogy az évek tapasztalata megtanította a titkárt, hogy ne próbálkozzék jelentősebb ügygel az óhajtott siker biztos reménye nélkül.

### III. INGOLI ÉS KALAZANCIUS

Az 1644-től 1648-ig terjedő öt évben a Hitterjesztési Kongregáció hat alkalommal foglalkozott a Morva- és Lengyelországban nagy érdemeket szerzett Kegyes Iskolák atyáinak ügyével. A lefokozás előtt Ingoli azt óhajtotta, és nyomós érvekkel alátámasztva kérte, hogy arra ne kerüljön sor – legalább a protestánsok lakta vidékeken –, a lefokozás után pedig szinte mindent megpróbált, hogy annak megbéklyózó terheit minél előbb föloldják.

Sohasem tanúsított ellenséges magatartást a Kegyes Iskolákkal szemben, mindenkor méltányosan ítélte meg, és intézte a rend ügyeit. Ez az eljárás mód részben a piaristák protestánsok között végzett munkájának jól megérdemelt jutalma volt, részben pedig Francesco Ingoli Kalazancius és a Kegyes Iskolák iránti jóindulatának nagy hálára készítő gyümölcse. Ez a tehetséges, igazlelkű, egyszerű és példásan szegény férfiú hamar megismerte Kalazanciusot, és felismerte az első népiskolák jelentőségét a katolikus hit mindenütt való terjesztése, megtartása ügyében, amint ezt fentebb idézett írásai is mutatják.

Éppen ezért nem akarjuk értekezésünket anélkül befejezni, hogy egész röviden említést ne tegyünk e két ember szoros baráti kapcsolatáról és Francesco Ingoli gyakori látogatásairól

<sup>34</sup> EC VIII, n° 4562.

a San Pantaleo iskolájában. Giancarlo Caputi (a S. Barbara) piarista, aki Ingolit jól ismerte, és akit Kalazancius a halálos ágyához hívatott, sőt végrendeletének végrehajtásával is megbízott,<sup>35</sup> szó szerint ezeket írta:

„Istennek ez a nagy szolgája annyira szerette a Kegyes Iskolákat, és oly nagyon szerette alapítónkat, Isten Anyjáról nevezett József atyát, hogy nem múlt el hét, hogy el ne jött volna meglátogatni, vigasztalva, biztatva őt, hogy Isten segítségére közel van, ne kételkedjék.

Gyakran bement az iskolába a szent alapítóval, főként a kicsinyek osztályába, és nagyon örült, amikor hallotta a kis ártatlanok hittanfeleleteit és azt a dialógust, amelyet Kalazancius állított össze, amely a világ teremtésével kezdődött és a mi Urunk életével, szenvedésével és halálával fejeződött be. [...]

Nagyon örült Ingoli úr az ártatlan kicsinyeknek, különösen, amikor hallotta, hogyan kérdezi őket az alapító József atya. Azt is elmondta neki, hogy amikor valami különleges kegyet akar kérni a Boldogságos Szűztől, akkor ezeket a kicsinyeket kéri, az ő egyszerű imádságukra bízva ügyét. A prelátusnak ez nagyon tetszett, és ő is kérte, hogy imádkozzanak a hit terjedéséért.

[Ingoli] Buzdított a kitartásra és a hivatásban való előhaladásra: ne tegyünk úgy, mint némelyek, akik elhagyták édesanyjukat. Biztosra állította, hogy X. Ince halála után a Rend nagyobb dicsőségben fog visszaállni. Nekem magamnak is több alkalommal mondta: legyünk jókedvűek, mert Ince pápa brévét semmisnek fogják nyilvánítani, papír lesz, amelyet – ezekkel a szavakkal mondta – palackok ledugaszolására lehet majd használni.”<sup>36</sup>

<sup>35</sup> CAPUTI, vol. II, pars 4, f. 3.

<sup>36</sup> CAPUTI, vol. II, pars 4, ff. 1-2. – Francesco Ingoli és Kalazancius baráti viszonyától ld. még Caputi feljegyzéseinek egy másik helyét:

Mindezek szem előtt tartásával teljesen meg lehet érteni ennek az öt évnek a történetét, a Hitterjesztési Kongregáció jóindulatú kísérleteit és magának Ingolinak a Kegyes Iskolák védelmében írt apológiáját.

Biztos, hogy ha a Hitterjesztés Szent Kongregációjában az ügyek mindig Francesco Ingoli elgondolása szerint mentek volna, a Kongregáció is erőteljesebben és bátrabban síkra mert volna szállni a piaristák érdekében. Ez azonban nem történhetett meg, mert prefektusai, az idősebb Antonio Barberini (1569–1646) és az ifjabb Antonio Barberini (1607–1671)<sup>37</sup> jól ismerték a rend helyzetét és a pápa ellentétes akaratát, s agyafúrt taktikájukkal mindig úgy intézték az ügyeket, hogy Francesco Ingoli legszebb próbálkozásai sem léphettek át soha

Függelék. – Egyébként a mindenki által „il rispettabilissimo Prelato” névvel illetett Ingoli mind a szegénységhez, mind az alázatossághoz ragaszkodott. Ez abból is látszik, hogy – amint Nicola Kowalsky OMI (a Szeplőtelen Szűz Missziós Oblátusai kongregáció tagja), az APF levéltárosa (a szerzőnek – a szerk.) megerősítette – soha nem engedte meg, hogy portréját megfessék, illetve, hogy saját kérésére a S. Andrea della Valle templomban mint egyszerű teatinus szerzetest temették el a rendtagok közös kriptájába. Utóbbira ld. az ottani teatinus rendház kötetének bejegyzését: „Hagyatékok és örökségek [...] 1649. – A ravennai Nagyméltóságú Monsignore Francesco Ingoli, a Hitterjesztési Szent Kongregáció titkára, aki április 24-én távozott az örök életbe, egy aranyozott ezüsből készült tálat és serleget hagyott ránk, és azt kívánta, hogy magánemberként temessék el a teatinusok szokása szerint, a mi kriptánkba, ahol ebben a mi templomunkban az atyák és testvérek vannak eltemetve. Eszerint ment végbe a szertartás az említett hónap 26. napján. Aki mindig odaadó hívünk volt életében, nem akart tőlünk elszakadni halálában” (Archivio Generale dei Teatini, Roma, vol. 110: „Erezione della Casa di S. Andrea 1586 con altre cose occorse in detta Casa sino a. 1656”, f. 226).

<sup>37</sup> A Hitterjesztési Kongregáció prefektusa 1632 óta az ifjabb Antonio Barberini, VIII. Orbán pápa unokaöccse volt, de a pápa az idősebb Antoniónak, saját bátyjának is megadta a prefektusi jogokat. Mivel X. Ince is megtartotta őket a Kongregáció élén, a kérdéses években egyszerre vezette a testületet a két Barberini bíboros az idősebbik 1646. évi haláláig (TÓTH 2000, 36). (A szerk.)

a nemes jóindulat határát.

## FÜGGELÉK

*Giancarlo Caputi (a S. Barbara) másik leírása Francesco Ingoli, a Hitterjesztés Szent Kongregációjának titkára és Kalazanci Szent József baráti kapcsolatáról*

Lelőhelye: CAPUTI, vol. III, pars 6, §. 2, ff. 8-9. Ld. a 35. jegyzet szövegét. – Eredeti nyelve olasz.

Gyakori látogatója volt Generális atyánknak Mons. Francesco Ingoli, a Hitterjesztési Szent Kongregáció, valamint a Rítusok Kongregációjának titkára. Apostoli, nagy jószágú és szentéletű ember volt; és ez volt az oka annak, hogy a Hitterjesztési Kongregáció létrejött, és kibővült, ha nem akarjuk egyenesen azt mondani, hogy ő volt az alapítója. Ez a prelátus gyakran meglátogatta és vigasztalta a Generális atyát, és buzdította, hogy segítsen magán, mert nem egyszer a bíborosok a kongregációban arról beszéltek, hogy [Kalazancius] nemcsak, hogy soha nem jelent meg, hogy tájékoztassa őket, hanem amikor valamiről kérdezték azok felől, akik üldözték, inkább csak jót mondott róluk, és sajnálta őket, úgyhogy jó lenne, ha megjelenne, és nyíltan elmondaná az elmúlt dolgokat, és aztán a kongregációk alkalmával másokra hagyná, hogy cselekedjenek, csak tájékoztassa őket rendszeresen, mert mindannyiuk szándéka igaz és szent.

Azt válaszolta, hogy a Római Apostoli Szentszéknek engedelmeskedik, amit a Szentlélek vezet, és az a szándék, hogy ezeket az urakat tájékoztassa, inkább ártott volna neki, mint használt volna, mert Fr. Mario [Sozzi] nagy befolyással volt a Mons. ülnökre [Albizzire], aki a mi érdekeinket, vagyis a Rend érdekeit igazgatta, és ezért nem tűnt jónak, hogy rosszabb helyzetbe keveredjen, mint amilyen volt. Továbbá, hogy minden reményét és a Rend minden reményét az isteni



Gondviselésre bízta, amely mindent képes haszonra és dicsőségre fordítani, és ezért nem kellett, hogy ő [Ingoli] többet fáradozzon. De mindenképpen megkérte volna, ha szüksége lett volna rá, tudván, hogy azok milyen hatásosak Barberini és Giulio [!Luigi] Capponi bíborosnál.

Amikor József atyánk meghalt, Monsignore Ingoli és Monsignore Sacannarola többször elmondták Barberini bíborosnak, hogy a Kegyes Iskolák alapítója meghalt, hogy erre egész Róma összecsendült, és hogy sok nyilvánvaló csodat tett. Továbbá, Isten megengedte, hogy fő üldözői Isten e szolgája előtt haljanak meg, és nem hiszik, hogy ezek elnyerték volna az üdvösséget, amiatt a rettenet miatt, hogy egyesek Szent Antal tüzetől, mások gégerákban, mások hirtelen haláltól, mások leprában haltak meg; ámde elhitték hazugságaikat és kitalációikat. Továbbá, ha meg akar győződni róla, hogy Isten e szolgája az erényben gyökerezett-e, akkor tudja meg, hogy Monsignore Ingoli, miután többször sürgette őt, hogy segítsen magán, azt válaszolta, hogy Istentől várja a segítséget, nem pedig az emberektől, sőt szánta ellenfeleit, mondván, hogy az ördög csapta be őket, és Isten engedte meg neki ezeket a próbákat, hogy végül elérje, amit megérdemel. Barberini bíboros ettől nagyon megvigasztalódott, és elmondta neki, hogy mindig is Isten nagy szolgájának tartotta [Kalazanciust], mert figyelemmel kísérte, különösen a felebarát iránti szeretetében, és hogy Isten sok gyötrelemben részesítette őt, hogy ebben az életben megtisztítsa, majd halála után megdicsőítse a földön. És meg fog tenni mindent, hogy kellő időben segítségére siessen Rendjének, amelyet valóban megérdemel. Isten bocsássa meg azoknak, akik annyi bajt okoztak, hogy minden nap jöttek ellene feljegyzések. Továbbá, hogy többször is kikérdezte, és semmi mást nem válaszolt, csak, hogy nem tudott semmit arról, amit szemére vetettek. Valamint, hogy minden feljegyzést, ami a kezébe került, összetépett, mert látszott rájtuk, hogy tele vannak indulattal.

Maga Monsignore Ingoli számolt be minderről abból az

alkalomból, hogy elhoztam neki azokat a jelentéseket, amelyeket atyáink Germániában és Lengyelországban tettek az eretnekek szent hitünkre való megtérítése érdekében, és amelyek most a Hitterjesztési Szent Kongregáció levéltárában vannak. Sőt, azt is hozzátette, hogy az említett prelátus egyszer még azt is mondta neki, hogy ha X. Ince pápa előtte halna meg, akkor ezt a pergament, melyen a Rend lefokozása áll, miután sok nyilvánvaló törvénytelenséget tartalmaz, palackok bedugaszolására lehetne használni.

# HOGYAN KERÜLT SOR A KEGYES ISKOLÁK RENDJÉNEK LEFOKOZÁSÁRA 1646-BAN?

A piarista rendtörténet iránt érdeklődők között elterjedt az a vélemény, hogy a rend ügyeinek vizsgálatára fölállított bíborosi különbizottság negyedik ülésén 1645. szeptember 8-án, hozták meg azt a végérvényes döntést, amelyből kifolyólag X. Ince pápa elfogadta és elrendelte, hogy a Kegyes Iskolák Rendjét egyszerű kongregációvá fokozzák le. Eszerint onnantól kezdve az 1646. február 3-án tartott ötödik ülésig terjedő idő, maga az ötödik ülés, sőt az ezt követően a brève kiadásáig eltelt másfél hónap csak arra szolgált, hogy a lefokozás pontjait világosabban és pontosabban meghatározzák.<sup>1</sup>

Ez igaz, de csak részben. Amit ugyanis végül a lefokozó brévében rögzítettek – mint majd látjuk –, a lényegét és a kitűzött célt tekintve homlokegyenest ellenkezik azzal, amit az említett negyedik ülésen részben elfogadtak, részben elhatároztak.

Érdeemes ezért az egész kérdést újra elővenni, hogy újabb források fényénél – amennyire ez lehetséges – jobban megvilágítsuk.<sup>2</sup>

<sup>1</sup> BAU 1949, 1102, 1107-1108. PICANYOL 1956, 101, 104. GIORDANO 1960, 302, 306-307.

<sup>2</sup> A nagyobb jelentőségű okmányok a „Scritture trovate nell’ Archivio del Card. Paolucci” feliratot viselő irategyüttesben találhatóak (AGSP, Reg. Cal., LXVIII), amely Francesco Paolucci bíboros feljegyzéseinek („Informationum et votorum meorum lib. 23”) 35 számozott másolatát (fasc. 1-35) tartalmazza. A jegyzeteket Rodolfo Brasavola (a S. Hieronymo) és Joaquín Munitila piarista atyák másolták le 1718-ban, és a másolatokat a Hitterjesztési Kongregáció akkori jegyzője és levéltárosa, Cosmo Antonio Bernardini is ellátta a kézjegyével. Sajnos az iratmásolatokon az eredeti írások szerzői nincsenek feltüntetve, és kélétük máshonnan sem állapítható meg bizonyosan. Csak remélni lehet, hogy későbbi kutatások során lassanként tisztázódni fognak. Az okmányok

## I. A NEGYEDIK ÜLÉS HATÁROZATA

Hogy megfelelően járjunk el, mindenekelőtt azt kell megnéznünk, hogy mit is határozott valójában a negyedik ülés a Kegyes Iskolák ügyében. Az ülés hivatalos jegyzőkönyve, amelyet Francesco Albizzi prelátus mint a különbizottság titkára vezetett, nem áll rendelkezésünkre. Birtokunkban vannak azonban Francesco Paolucci bíborosnak, a bizottság egyik tagjának a magánjellegű följegyzései, amelyek kellő alapos-sággal és meglehetősen részletességgel tájékoztatnak a negyedik ülésen történekről.<sup>3</sup>

Paolucci följegyzései szerint ennek az ülésnek a főtárgya Giulio Roma bíborosnak, a különbizottság elnökének beszámolója volt „Szentséges Urunk kifejezett rendelkezéséről, hogy a Rendet kongregációvá kell lefokozni, és csak a lefokozás módozatán kell gondolkodni.”<sup>4</sup> X. Ince tehát – valószínűleg magának Roma bíborosnak és Albizzi prelátusnak, a Szent Officium *assessor*ának és a különbizottság titkárának

másik részét a Vatikáni Apostoli Levéltár őrzi a Brévék Titkárságának fondjában (AAV, Sec. brev., vol. 1007). – Az iratok közül nyolcat (n° 3-6, 8-9, 19, 34) kiadott Leodegario Picanyol (PICANYOL 1956), további hat iratot (19-24) e tanulmány eredeti, latin változatának függelékében Sántha György (SÁNTHA 1961a), végül pedig Osvaldo Tosti 1989-ben a teljes iratcsomót közzétette nyomtatásban (*Documenti Paolucci* 1989). Ezért itt a függelékben csak a különbizottság ötödik ülésének jegyzőkönyvét közöljük, amely a Vatikáni Apostoli Levéltárban maradt fenn, és amely mind közül a leginformatívabb. (A szerk.)

<sup>3</sup> AGSP, Reg. Cal., LXVIII, fasc. 19, ff. 157-162. PICANYOL 1956, 212, n° 39. Ld. újabban *Documenti Paolucci* 1989, 33, n° 6. – A bizottság titkára – Picanyol feltételezésével ellentétben (PICANYOL 1956, 65) – nem Paolucci bíboros volt, hanem Francesco Albizzi. Előbbi nem ennek a bizottságnak, hanem a Zsinati Kongregációnak volt a titkára (vö. AGSP, Reg. Gen., 68, f. 287).

<sup>4</sup> PICANYOL 1956, 212, n° 39. Ld. újabban *Documenti Paolucci* 1989, 67-69, n° 19.

javaslatára<sup>5</sup> – már elhatározta a Kegyes Iskolák Rendjének kongregációvá való lefokozását, de a lefokozás módjáról és formájáról való döntést az ügy szabad megvitatása és alapos megvizsgálása után magára a különbizottságra bízta.

Ez utóbbi azonban ekkor, a negyedik ülésen csak bizonyos általános normákat javasolt mind a lefokozást illetően, mind arra vonatkozólag, hogy a rendtagok csak egyszerű fogadalmat tegyenek a jövőben, és a helyi ordináriusnak legyenek alárendelve, illetve továbbiakat a már ünnepélyes fogadalmat tett rendtagok kötelességeiről, az ezentúl teendő, a pápán kívül senki mástól föl nem menthető egyszerű fogadalom erejéről és végül a tanításnak a helyi ordinárius részéről való ellenőrzéséről. Kifejezetten azonban semmi egyedit nem határozott az ügyben a bizottság, hanem úgy döntött, hogy még egy ötödik ülést is tartanak, közben azonban ki kell kérni a minorita rendfőnök, valamint Giovanni Stefano Menochio jezsuita és Medice teatinus páterek véleményét.<sup>6</sup>

Röviden összefoglalva a mondottakat: a negyedik ülésen csak a rend kongregációvá való lefokozását határozták el, pontosabban szólva kilátásba helyeztek egy újabb ülést, amelynek majd néhány szerzetes szakvéleményének meghallgatása után a lefokozás módját és formáját kell meghatározni.

## II.

### AZ ÖTÖDIK ÜLÉST ELŐKÉSZÍTŐ MUNKÁLATOK ÉS PROBLÉMÁK A LEFOKOZÁS KÖRÜL

A negyedik ülés befejezése és lezárása után az érdekeltek valamennyien szorgos igyekezettel álltak neki a felülvizsgálat

<sup>5</sup> Szándékaik világosan kiolvashatók a bizottság korábbi jegyzőkönyveiből, ld. PICANYOL 1956, 134-135, 177, 210-211 (n° 15, 26, 37). Ld. újabban *Documenti Paolucci* 1989, 27-32, n° 3-5.

<sup>6</sup> PICANYOL 1956, 212, n° 39. Ld. újabban *Documenti Paolucci* 1989, 33, n° 6.

munkájának, hogy a kényes ügyet végre-valahára befejezhessék, amit már mindannyian óhajtottak.<sup>7</sup> A dolog azonban nem bizonyult olyan egyszerűnek, a megoldás útját keresők rengeteg akadállyal és problémával találták magukat szemben. Az egyszerűség és világosság kedvéért ezeket az alábbiakban csoportosítjuk.<sup>8</sup>

*A fogadalmak.* A fogadalmakkal kapcsolatos nehézségek, illetve kétségek két csoportba tagolódtak: az egyik a már letett fogadalmakra, a másik a jövőben az új kongregációban leteendő fogadalmakra vonatkozott.

A már korábban letett ünnepélyes fogadalmakat illetően a bizottság tagjai legtöbbször az volt a véleménye, hogy azok érvényessége és kötelező ereje továbbra is megmarad. Voltak azonban, akik azt a felfogást képviselték, hogy a lefokozottság tényével együtt azok is egyszerűekké minősülnek át, vagy a rend megszűntével maguk is teljesen semmissé válnak.

A már letett egyszerű fogadalmakkal kapcsolatban a szakvélemények nagyobbik része azt képviselte, hogy azok továbbra is fenntarthatók, de ha az új kongregációban nem lesz semmiféle fogadalom, akkor megszüntethetők.

A jövőben teendő egyszerű fogadalmakat illetően az volt az egyetlen nagy kérdés: legyenek-e vagy ne legyenek? A többség, amely Kalazancius régi intézményének híveiből állt, azon a véleményen volt, hogy az új kongregációban is legyenek, úgy, ahogyan a *Congregatio Paulinában* voltak. Ezek ugyanis arra gondoltak, hogy a rendet az egykori Páli Kongregáció formájára fokozzák le.

Voltak azonban olyanok is, akik a bomlóban lévő intézmény belső nehézségeit szem előtt tartva, vagy Néri Szent Fülöp oratoriánusai újfajta szerzetesi életformájának hatása alatt azon a véleményen voltak, hogy az új kongregációban egyáltalán ne legyenek fogadalmak. Az ötödik ülés

<sup>7</sup> EC VIII, n° 4317, 4318, 4319, 4321, 4324, 4325, 4326, 4327.

<sup>8</sup> A 2. jegyz.-ben említett iratok alapján állíthatjuk, hogy ezek a problémák voltak a legfontosabbak.

megkezdéséig mindazonáltal úgy látszott, hogy az első vélemény van túlsúlyban.

Valóban nem volt könnyű az egész fogadalomkérdésben észszerű és gyakorlati megoldást találni. A már letett fogadalmak és a jövőben, a már lefokozott kongregációban leteendő fogadalmak kérdése szorosan kapcsolódott egymáshoz, megítélésük szempontjai azonban meglehetősen eltértek. A már letett fogadalmak ügye az egyes szerzetesek problémája volt, míg a leteendő fogadalmak kérdése az új kongregáció egészének volt alapvető kérdése, egyiket a másiktól azonban nem lehetett elválasztani, és az egyikkel kapcsolatos nehézségek a másikat is terhelték.

*A régi szerzetesek.* A letett fogadalmak kérdésének megoldásától valójában már nem jelentett külön problémát a régi szerzetesek kérdése. Mindazonáltal előre látható volt, hogy a lefokozás megtörténtével a régi szerzetesek egy része más és más meggondolásból elhagyja az új kongregációt, és a világba tér vissza, vagy más rendbe lép. Azok számára, akik csak egyszerű fogadalmat tettek, nem okozott semmi nehézséget akár az egyiket, akár a másikat választani. Azok számára azonban, akik ünnepélyes fogadalmat tettek és már a szent rendeket is fölvtették, bölcs és kielégítő megoldást kellett találni.

A világba való visszatérésükkel kapcsolatban nem lehetett semmi újat határozni. Tekintettel ugyanis a rend teljes szegénységére, nem állott rendelkezésre segítség, amellyel a korábbi rendtagok méltó és megfelelő ellátását biztosítani lehetett volna, ahogy történt például az *Ordo Humiliatorum* megszüntetésénél.<sup>9</sup> Sőt, némiképpen ez a teljes szegénység volt az ok, amely egyeseket a lefokozás helyett a rend végleges megszüntetésének titkos szándékától visszatartott, nem tudták ugyanis, hogy honnan biztosítsák az elbocsátott szerzetesek megélhetését. Ezért csak a másik út kínálkozott a kérdés megoldására: általános vagy esettől esetre könnyen adandó

<sup>9</sup> A humiliátusok szerzetesrendjét V. Piusz pápa bullája szüntette meg 1571-ben. (A szerk.)

engedéllyel elősegíteni a más rendbe való átlépést, akár enyhébb fegyelműbe is.

Az egyes rendtagok problémájának megoldásához elegendő lett volna az átlépési engedélyt egyenként, *toties quoties* megadni, de mivel többeknek az volt a szándéka, hogy a rendtől elvonják az éltető erejét és lassú kihalásra adják, ők inkább hajlottak volna arra, hogy egy másik, akár enyhébb fegyelmű rendbe való átlépésre általános engedélyt adjanak ki.

*A Konstitúciók.* Magától értetődő és kézenfekvő volt mindenki számára, hogy az ünnepélyes fogadalmas rend számára készült régi Konstitúciók aligha lesznek használhatók az új kongregációban, különösen a mindenkire kötelező szigorú életmód miatt; azért szinte kivétel nélkül azon az állásponton voltak, hogy azokat meg kell változtatni, és enyhíteni őket. Az átdolgozó személyét illetően azonban bizonytalanság uralkodott.

*A helyi ordináriusoknak való alárendeltség és a főbb elöljárók.* Abban valamennyien egyetértettek, hogy az új kongregációt a helyi ordináriusnak kell alárendelni, ennek módját illetően azonban különféle és eltérő vélemények merültek fel. Egyesek teljes, a kisebb dolgokra is kiterjedő alárendeltséget akartak, mások csak az iskolai munkára és az általános kormányzatra vonatkozót. Voltak olyanok is, akik azt akarták, hogy egyáltalán ne legyenek főbb elöljárók, hogy minél könnyebben megvalósítható legyen a teljes alárendeltség.

*A nagyobb papi rendekre bocsátás.* Felmerült a papi rendek felvételére bocsátás kérdése is. Ha ugyanis a rend lefokozása Néri Szent Fülöp oratoriánusainak mintájára történik, akkor ezt a kérdést az Oratórium gyakorlata szerint kell megoldani. Ha ellenben a lefokozás az eredeti *Congregatio Paulina* formájára történik, akkor felmerül a kérdés: pappá szentelhetők-e továbbra is a szerzetesek a szegénység címére? Ha igen, hogyan? V. Pál *Ad ea per quae* brévéje ugyanis csak 12 személy ilyen módon történő felszentelését engedélyezte a Páli Kongregációnak.



*A privilégiumok.* Az a kérdés is felmerült, hogy korábbi rendtagok megtarthatják-e a privilégiumaikat, vagy meg kell-e őket szüntetni? A szakértők nagyobbik része azon a véleményen volt, hogy a jövőben csak azokat a kiváltságokat szabad megtartani vagy engedélyezni számukra, amelyek az új kongregáció állapotának megfelelnek.

*Az új kongregáció formája.* Az új kongregáció formáját illetően a többség azt akarta, hogy az eredeti *Congregatio Paulina* formájának feleljen meg, három egyszerű fogadalommal, amelyek alól csak a pápa adhat felmentést, és legyenek nagyobb előljárók is. Voltak azonban, akik vagy azért, mert igen jó véleménnyel voltak az Oratóriumról, vagy mert ellenszenvet tápláltak a piaristákkal szemben, azt Néri Szent Fülöp Oratóriumának formájára akarták lefokozni.

*A rend teljes megszüntetésének titkos szándéka.* Végezetül, aki elolvassa és végiggondolja az ügyre vonatkozó összes írásokat, lehetetlen, hogy észre ne vegye némelyeknek azt a lehet, hogy bizonyos látszattól vagy téves információktól félrevezetve – megfogalmazott szándékát és akaratát, hogy a rendet kongregációvá fokozva le, azt a lassú, de biztos kihalásnak szánják, annak ellenére, hogy X. Ince mindössze annak kongregációvá való lefokozását határozta el, nem pedig eltörlését. Ezek Néri Szent Fülöp Oratóriumához hasonló formát akartak neki adni, és a lefokozáshoz még olyan záradékokat is akartak kapcsolni, amelyek vagy a kollégiumok, vagy a fölvehető novíciusok számát csökkentették volna, esetleg korlátozták volna a tanítható tárgyakat és működési helyüket. Azt remélték ugyanis, hogy ezekkel a záradékokkal a leendő kongregációnak a lassú, szinte észrevétlen megszűnés lesz a sorsa, s így néhány éven belül eléri azt, amit egyszerre nem mertek megtenni részben a botránytól és a keresztény világ fölháborodásától való félelem, és részben talán az érintett gazdasági megfontolások miatt sem.

## III.

## AZ ÖTÖDIK ÜLÉS (1646. FEBRUÁR 3.)

Ilyen volt a helyzet, a dolgok és vélemények állása a különbizottság ötödik ülése előtt. Mivel Albizzi már kezdettől fogva a *Congregatio Paulina* eredeti formájára akarta lefokoztatni a rendet, barátja, Marco Antonio Maraldo, a brévék titkára által már elkészítette a lefokozásról szóló pápai bréve első fogalmazványát – amelyet közönségesen *minutának* neveznek – s azt az ügyhöz tartozó egyéb iratokkal együtt megfelelő időben a bizottság minden tagjához eljuttatta.<sup>10</sup>

Ez a fogalmazvány, amelynek tartalmi része azonos a későbbi hiteles brévével, a rendelkezési részben az ünnepélyes fogadalmas és *exempt* rendnek az egykori *Congregatio Paulina* formájára való lefokozását rendeli el, három egyszerű fogadalmmal és a helyi ordináriusnak való teljes alárendeltséggel, de a már letett ünnepélyes fogadalmakat érvényeseknek jelenti ki, és fenntartandónak rendeli.

Így került sor az ötödik ülésre 1646. február 3-án a bizottsági elnök, Giulio Roma bíboros palotájában. Nem sokkal az ülés megkezdése előtt azonban a különbizottság újabb utasítást kapott a pápától a lefokozás formáját illetően. Ezért Albizzi prelátus, a különbizottság titkára mindjárt Őszentsége akaratának közlésével kezdete beszámolóját: „... vissza kell fokozni Kongregációvá a fentnevezett szerzetesrendet, a római Santa Maria in Vallicellában működő, Néri Szent Fülöp nevét viselő intézmény mintájára. Vagyis úgy, hogy a továbbiakban nem lehet a Rendben fogadalmat tenni, és mindenben alá van rendelve a helyi ordináriusoknak, akik egyházmegyéjében a fentnevezett szerzetesrend adott háza áll.”<sup>11</sup>

<sup>10</sup> AGSP, Reg. Cal., LXVIII, fasc. 24, ff. 189-197. Ld. újabban *Documenti Paolucci* 1989, 78-81, n° 24.

<sup>11</sup> Erre és az ülésen történt további eseményekre ld. annak jegyzőkönyvét a Függelékben. A közölt jegyzőkönyv eltér a Paolucci által saját használatra lejegyzett „Relatio quintae congregationis” szövegétől (AGSP, Reg. Cal., LXVIII, fasc. 19. PICANYOL 1956, 214-215, n° 41. Ld.

X. Incének ez a határozott akaratnyilvánítása újra súlyos ártalmára volt a Kegyes Iskolák ügyének. Míg ugyanis előtte a különbizottság és titkára szándéka szerint a lefokozás szinte teljesen a *Congregatio Paulina* formájára történt volna – amint a bréve már előre elkészített fogalmazványából kitűnik –, most X. Ince közvetlen beavatkozása következtében a majdani kongregáció főbb elöljárók nélkül lett alárendelve a helyi ordináriusoknak. Így fennállása során másodszor is előfordult, hogy a különbizottság nem egészen szabadon dönthetett, hanem a pápa kifejezett akaratát volt kénytelen teljesíteni.

Ezen felül a pápa akaratának kinyilvánítása nem kis mértékben hozzájárult ahhoz is, hogy a még megtárgyalandó részeket is kevésbé kedvezően intézzék el. Több, elfogadhatóbb megoldást kínáló út szakadt meg vagy zárult le, s megnövekedtek és fellángoltak azok az indulatok, amelyek a végét járó rendet lélegzethez sem akarták engedni.

Albizzinek a pápa akaratát kihirdető bejelentése után az ülés résztvevői meghallgatták Silvestro Pietrasanta jezsuitának, a rend apostoli vizitátorának *Rectoris Religionis* kezdetű beszámolóját is. Az akták azonban nem tartalmazzák, hogy ez hogyan hangzott. Utána áttértek a még hátralévő kérdések, illetve a lefokozandó rend néhány ügye megvitatására. Alaposan és részletesen megtárgyalva a dolgokat, mindnyájuk egyetértésével így határoztak – ha Őszentségének is úgy tesszik:

1. Általános engedélyt kell adni a szerzeteseknek a más rendbe való átlépésre, akár enyhébb fegyelműbe is.
2. Meg kell újítani a novíciusok felvételét tiltó rendelkezést.

újabban *Documenti Paolucci* 1989, 67-69, n° 19). Ugyanis ez 1) említi, hogy X. Ince személyes beavatkozásával döntötte el a piarista rend sorsát, megparancsolva, hogy Néri Szent Fülöp Oratóriuma mintájára kell át-szervezni, 2) név szerint tartalmazza azokat, akiknek gondjaira bízták az új konstitúciók megfogalmazását, 3) felvilágosít a bizottság álláspontjáról a *Collegio Nazareno* vezetését illetően, amelyet aztán a pápa módosított.

3. A létrejövő kongregáció mindenben alá lesz rendelve a helyi ordináriusoknak.
4. A rendet Néri Szent Fülöp Oratóriumának formájára kell lefokozni.
5. Az új intézményre szabott új konstitúciókat kell készíteni, ezeket Fagnani,<sup>12</sup> Paolucci, Albizzi, Pietrasanta és egy oratoriánus atya készítik majd el.
6. A *Collegio Nazareno* kormányzását Pietrasanta jezsuita és Stefano Cherubini (ab Angelis) piarista atyákra kell bízni, míg más intézkedés nem történik.

Ezeket a pontokat azután a pápa elé terjesztették jóváhagyásra. Ő azokat jóvá is hagyta az utolsó kivételével, ugyanis a *Collegio Nazareno* kormányzását X. Ince teljes egészében a Santa Rota *auditoraira*<sup>13</sup> bízta.

X. Ince jóváhagyása után Albizzi vette kezébe a még hátralévő teendők intézését, a különbizottság által az ötödik ülésen elhangzottaknak megfelelően megszerkesztett új brévét többször átjavította, míg az el nem nyerte végső alakját, amely szöveggel azután 1646. március 16-án kihirdették.<sup>14</sup>

<sup>12</sup> Prospero Fagnani (1588–1678) itáliai pap, jelentős egyházi jogi kommentár szerzője (*Commentaria in quinque libros decretalium*, 1. kiad. Róma, 1661). Hosszú pályafutása során az Apostoli Szentszék számos diakasztériumában szolgált, többnyire titkári minőségben. Francesco Paolucci elődje volt a Zsinati Kongregáció titkárának posztján. Életrajza szerint 1646-ban valószínűleg az Apostoli Szigetűrá bíróságának referendáriusa. (TROMP 1958). (A szerk.)

<sup>13</sup> A Santa Romana Rota *auditorai* az Apostoli Szentszék eme fellebbviteli bíróságának ügyhallgatói voltak. (A szerk.)

<sup>14</sup> „Visszaküldöm Nagyságodnak a Kegyes Iskolák brévét néhány megjegyzéssel, amelyeknek megfelelően szíveskedjenek expedálni. Szükséges lesz küldeni egy másolatot a Rota auditorainak is, a Collegio Nazareno kormányzásában való részvételük miatt.”: Francesco Albizzi levele Marco Antonio Maraldóhoz, a Brévék Titkárságának vezetőjéhez, Róma, 1646. márc. 9.: AAV, Sec. brev., vol. 1007, f. 79r. Ld. újabban ECo, 68-69, n° 9b/2.

## IV.

## A LEFOKOZÓ BRÉVE ÉS SZOMORÚ KÖVETKEZMÉNYEI

A bréve 1646. március 27-én, a San Pantaleo oratóriumában történő kihirdetésének szomorú következményeit az életrajzírók részletesen tárgyalják, ezeket nem akarjuk megismételni. Összefoglalásképpen azonban nagyon röviden rá kell mutatnunk arra, hogy a szóban forgó bréve nem a külön bizottság hosszú tárgyalásainak közvetlen gyümölcse volt. A bíborosi bizottság végső soron jobb megoldásokat is találhatott volna. Ezt is akarta, amint az nyilvánvalóan látszik a harmadik ülés jegyzőkönyvéből és az ötödik ülés előkészítő irataiból, különösen pedig az előre megfogalmazott brévének a *Congregatio Paulina* formájára való lefokozást tartalmazó szövegéből. A pápa kétszeri személyes beavatkozása eredményezte egyrészt azt, hogy a rendet kongregációvá, másrészt pedig, hogy fogadalmak nélküli kongregációvá fokozták le az egyes házak közötti kötelék és főbb előjárók nélkül. Azt most már nehéz volna megállapítani, hogy ki volt a pápa tanácsadója ezeknek a döntéseknek a meghozatalánál. Minden valószínűség azonban amellet szól, hogy maga Giulio Roma bíboros volt az, vagyis a különbizottság elnöke, ő ugyanis arról volt ismert, hogy nem viseltetett túlságos jóindulattal a szerzetesekkel szemben.<sup>15</sup> Úgy látszik, hogy őt követte, legalábbis részben, Francesco Albizzi, a bizottság titkára is.

Valóban, ez a bréve nem egyszerűen lefokozó bréve volt, hanem egy annál sokkal rosszabb valami, amit úgy nevezhetnénk: a lassú, de tervszerű megszüntetés brévéje. Ha egyszerű lefokozó bréve lett volna, nem lett volna olyan nagy ártalmára Kalazancius intézményének. Két pontja a lefokozott rend életerejét teljességgel megfojtani látszott: a novíciusok felvételének tilalma és a más rendbe – még enyhébb fegyelmebe is – való átlépést engedélyező egyetemes engedély. Ezzel ugyanis egyfelől nagyon megfogyatkozott a rendtagok, főként az

<sup>15</sup> Vö. CAPUTI, vol. I, pars 1, ff. 74-75, n° 244-246.

áldozópapok száma, másfelől el volt vágva az új szerzetesek felvételének lehetősége. Ily módon aligha volt elkerülhető, hogy az évek múltával az egész kongregáció rendtagok hiányában kénytelen legyen bezárni valamennyi kollégiumát.

A bréve nem egyezett meg pontosan a különbizottság utolsó, a pápa által is jóváhagyott dekrétumával. Az utóbbi második pontja ugyanis megtiltotta a novíciusoknak az Apostoli Szentszék engedélye nélküli felvételét. Nyitva hagyott tehát ilyen vonatkozásban egy kaput, bár nagyon kicsit, a jövő számára, míg a bréve egészen megtiltotta a novíciusok felvételét.

Ez a bréve záradékaival és kikötéseivel együtt semmiképpen sem válhatott az egész rend hasznára, amit *Racconto dif-fusójában* megfogalmazott állítása szerint Albizzi remélt.<sup>16</sup> Végrehajtása ugyanis sem „növelni”, sem „terjeszteni” nem volt képes az intézményt, nem lendítette fel a szerzetesi fegyelmet, és nem tette tökéletesebbé a pedagógiai munkát. Sőt, sok mindent lerombolt anélkül, hogy bármi pozitívumot hozott volna, s a nehezebb ügyeket az egyes helyi ordináriusok elintézésére bízta.

Végezetül azzal, hogy hatályon kívül helyezte a régi konstitúciókat anélkül, hogy mindjárt újakat állított volna a helyükbe, maga a bréve az egész kongregációban összezavarta az élet és cselekvés rendjét. Egyébként maga a tény, hogy a különbizottság és a lefokozó bréve által elrendelt új konstitúciók annyi kiváló jogász közreműködése után sem kerültek soha kihirdetésre, a napnál világosabban mutatja, hogy az annyi vajúdas és kínlódás után az *Ea quas per felici* kezdetű brévével megszületett kongregáció nem annyira az új konstitúciók által irányított életre volt szánva, hanem arra, hogy a régiiek megszüntetésével a biztos halálnak nézzen elébe.

Ki kell mondanunk azt is, hogy maga a lefokozás, még ha az Néri Szent Fülöp Oratóriumának formájára történt volna is, talán hozhatott volna valamit abból, amit Francesco Albizzi

<sup>16</sup> PICANYOL 1946–1947, n° 7, 9–11.

oly nagy hévvel emlegetett annak remélt következményeként. Mindazok azonban, amiket vagy ellenséges érzületből, vagy a dolgok és helyzetek elsietett és téves mérlegelése következtében hozzáadtak, ennek a keserű és kegyetlen gyógymódnak minden gyógyító erejét elvették. Ezért ezekkel megalkotóik az intézmény számára inkább halált hoztak, még ha ismételten hangoztatták is, hogy segíteni akarnak.

Egyedül Kalazancius letörhetetlen reménye – isteni remény az emberi remény ellenére<sup>17</sup> – tudta elviselni ennek a brévének a rettenetes súlyát. Állhatatosan bízó kitartásával 1647 végén vagy inkább 1648 elején végre elérte, hogy legalább novíciusok felvételét engedélyezzék; ezek a próbaidő letelte után *aggregati* néven mint csatlakozott munkatársak lehettek az intézmény segítségére. Egyedül ő volt – csak kevesektől, a leghűségesebbektől segítve – aki könyörgéseivel, állhatatosságával, szeretetével, mérhetetlen sok megaláztatásával és sok-sok könnyével ingatag intézményét mintegy újrászülte, és megőrizte az eljövendő századok számára.

## V. ÖSSZEFOGLALÁS

Alaposan kifürkészve az utat, amely a külön bíborosi bizottság negyedik ülésétől az ötödiken keresztül a lefokozó brévéig vezetett, most már meg tudjuk érteni a kortárs Vincenzo Berro (a Conceptione) két megjegyzését a brévéről. Az elsőben azt mondja, hogy a kezünkben lévő lefokozó bréve nem egyezik az eredetivel, amelyet ő rendtársával, Giancarlo Caputival (a S. Barbara) együtt a pápa aláírása nélkül, sokkal rövidebb alakban látott a Brévék Titkárságában, a másokban pedig azt említi, hogy Stefano Cherubini nincs megelégedve az új brévével, mert hiányzik belőle az ő kinevezése a *Collegio*

<sup>17</sup> EC VIII, n° 4353, vö. n° 4349.

Nazareno rektorságára.<sup>18</sup>

Az elsőre könnyen válaszolhatunk. Amit Berro látott, csak vázlata volt a brévének. Fentebb megemlékeztünk róla. Ez rendelkező részében valóban rövidebb volt, és vázlat volt, nem lévén rajta a pápa aláírása.

Ami pedig a másodikat illeti, most már tisztán láthatjuk, hogy Berro igazat mondott. Az ötödik ülésen ugyanis úgy határoztak, hogy a *Collegio Nazareno* vezetését átmenetileg Pi-trasanta és Cherubini vegye át. Ezt a határozatot azonban a pápa megváltoztatta, mégpedig – úgy látszik – nem *motu proprio*, hanem a római bíboros helynök, Marzio Ginetti közbelépésére. Ő ugyanis élőszóban, a Caputival való beszélgetése során ezt az érdemet többször is magának tulajdonította.<sup>19</sup>

Hasonlóképpen most már talán helyesebben tudjuk magyarázni a negyedik pontnak azt a záradékát, amely nem a hivatalos jegyzőkönyvben, hanem Paolucci prelátusnak az ötödik ülésről készített magánfeljegyzéseiben szerepel. Ez a záradék az egész ponttal így hangzik: „Egyszerű kongregációvá kell lefokozni az említett rendet a majd előírandó forma szerint úgy, hogy egy-egy hely egyik kongregációja független legyen a másiktól, Néri Szent Fülöp atyáinak mintájára – az iskolával [úgy legyen], mint az V. Pál idejében való első alapításkor, ezt azonban most nem kell kihirdetni, hanem majd idővel és az eredmények alapján meghatározandó döntésként.” (Kiemelés a szerzőtől.) A kiemelt záradék nem az egész negyedik pontra vonatkozik, hanem csak a tanításról szóló részre. Ezt ugyanis nem akarták olyan gyorsan és kifejezetten megengedni a rendtagoknak, mivel egyrészt kétségek merültek fel értelmi és erkölcsi alkalmasságukat illetően, másrészt az elemi oktatásra és a grammatikára akarták a tevékenységüket korlátozni. Ezt a korlátozást azonban a nagyobb felháborodást

<sup>18</sup> BERRO 1988, III, 4 (tom. III, lib. 1, cap. 2).

<sup>19</sup> CAPUTI, vol. I, pars 1, f. 75, n° 247.



elkerülendő, nem akarták mindjárt kifejezni.<sup>20</sup>

Valóban az iskoláról a különbizottság ötödik ülése után kiadott hivatalos brévében nincs semmiféle említés. Ez volt a legnagyobb sértés Kalazancius intézményével szemben, amely egészen és örökre az ifjúság nevelésére szentelte magát.

## FÜGGELÉK

*A piaristák ügyében eljáró bíborosi bizottság ötödik ülésének  
hivatalos jegyzőkönyve  
1646. február 3.*

Lelőhelye: AAV, Sec. brev., vol 1007, ff. 78r-v, 82r. – Szerzője a piaristák ügyét tárgyaló bizottság titkára, Francesco Albizzi. – Ld. a 2. és 11. jegyzet szövegét, illetve a főszöveget az utóbbinál. – Eredeti nyelve latin.

1646. február 3. napján

A Kongregáció Nagyméltóságú és Főtisztelendő Roma bíboros úr palotájában gyűlt össze a Kegyes Iskolák Szerzetesrendjének ügyben. Jelen voltak Eminenciás és Főtisztelendő Roma, De La Cueva, Spada, Ginetti bíboros atyák, illetve Főtisztelendő Paolucci és Albizzi atyák.

Mindenekelőtt a fent említett Albizzi által bejelentésre került, hogy Öszentsége akaratával megegyezően vissza kell fokozni kongregációját a fentnevezett szerzetesrendet, a római Santa Maria in Vallicellában működő, Néri Szent Fülöp nevét viselő intézmény mintájára. Vagyis úgy, hogy a továbbiakban nem lehet a Rendben fogadalmat tenni, és mindenben alá van rendelve a helyi ordináriusoknak, akik egyházmegyéjében a fentnevezett rend adott háza áll. A kérdésben meghallgatta-

<sup>20</sup> PICANYOL 1956, 214, n° 41. Ld. újabban *Documenti Paolucci* 1989, 68-69, n° 19. Vö. BAU 1949, 1107-1108. Vö. még a 11. jegyz. szövegével.

tott Főtisztelendő Silvester Pietrasanta jezsuita atya is, a fentnevezett szerzetesrend apostoli vizitátora és rektora.

Miután a fent felsorolt Nagyméltóságú és Főtisztelendő Bíboros és Prelátus atyák, akiknek kezéhez juttatták korábban a brève másolatát, és minden más iratot a fentnevezett szerzetesrend kongregációvá való lefokozását illetően a fentebbin kívül, hosszan és kimerítően megtárgyalták az ügyet, teljes egyetértésben így határoztak, ha Szentatyánknak is tetszésére van:

1. Meg kell engedni a fentnevezett Szerzetesrend szereztéseinek, a fogadalmasoknak is, akár papok, akár laikusok, vagy akár munkatársak, hogy bármelyik más, a Szentszék által jóváhagyott, akár enyhébb fegyelmű szerzetesrendbe át lépjenek, amelyben jóindulatú befogadókat találnak.

2. Meg kell újítani a dekrétumot vagy szabályzatot, annyiban, hogy a fentnevezett Szerzetesrendbe nem lehet felvenni novíciusokat, sem pedig a már felvett novíciusokat nem lehet fogadalomtételre bocsátani az Apostoli Szentszék engedélye nélkül, érvénytelenítés és Őszentsége ítélete szerint bármi más büntetés terhe mellett, valamint a dekrétum ilyen jellegű megújításáról tájékoztatni kell a fentebb már említett helyi ordináriusokat.

3. A fentnevezett szerzeteseket, akármilyen minőségben is vannak, azoknak házait és iskoláit alá kell rendelni az ordináriusok mindennemű joghatóságának. Megszüntetve mind a Kalazanci, vagy másnéven az Isten Anyjáról nevezett József atyának, a fentnevezett szerzetesrend egykori generális előjárójának, mind pedig másoknak, akár az apostoli tekintélyű vizitátoroknak, akár a házak élére kinevezett előjáróknak és a többi alacsonyabb rangú előjárónak az összes és minden egyes felhatalmazását, előjárói hatalmát, joghatóságát, akár lelki, akár földi hatalomról van szó, a fentnevezett szerzeteseket, házaikat és iskoláikat stb. illetően. Oly módon, hogy minden ilyen felhatalmazás, előjárói hatalom, joghatóság, amely a generális előjáró, az apostoli vizitátorok és más fentebb felsorolt előjárók kezében volt, teljes mértékben és minden

módon a helyi ordináriusoknak adassék át, és a fentnevezett Szerzetesrend semmiféle eddigi joghatósággal, felhatalmazással, előljárói hatalommal ne élhessen, csak azzal, amelyet a fentebbiekben említett ordináriusok jelöltek ki, és ruháztak rájuk.

4. A fentnevezett Szerzetesrendet vissza kell fokozni mostantól kongregációvá, a nevezett Néri Szent Fülöp nevét viselő intézmény mintájára, és Konstitúciókat is eszerint kell majd adni neki. Az elmondottakat illetően pedig a Konsitúciók megalkotására és előírására azt gondolták, hogy a Főtisztelendő Fagnano, Paolucci, Albizzi, Silvestro Pietrasanta atyákat és egy, a fentnevezett Néri Szent Fülöp Oratóriumához tartozó atyát jelölik majd ki.

5. Ami pedig a Collegio Nazareno irányítását és kormányzását illeti, az volt a véleményük, hogy jelenleg semmit nem kell rajta változtatni, hanem meg kell hagyni a jelenlegi és fentnevezett Pietrasanta és a Szent Angyalokról nevezett Stefano Cherubini atyáknál és más általuk megbízott segítőknel míg más intézkedés nem történik, mivel az [a kollégium] a római Santa Rota-nak van alárendelve.

Francesco Albizzi, titkár

A fentebb leírt dekrétumokat Őszentsége jóváhagyta, kivéve azt a részét, amely a Collegio Nazareno irányítását és kormányzását illeti, amelyről azt akarta, hogy megmaradjon a római Santa Rota főtisztelendő auditorainak fennhatósága alatt. Őszentsége továbbá elrendelte, hogy a brève a dekrétum alapján ilyen módon expedáltassék.



*S. Joseph Calasanzius a. Matre Dei  
Ordinis Scholarum Piarum Fundator*

A San Pantaleo-templom főoltárképének (Sebastiano Conca, 1763) másolata, Francesco Barbazza metszete, Róma, 1767 (Piarista Múzeum, 2015.165.1. Vö. *Hitre, tudásra* 2017–2019, 1.6.)

# KALAZANCIUS SZENTTÉ AVATÁSA

1767. július 16-án történt, hogy a piarista rend alapító és törvényhozó atyját, Boldog Kalazanci Józsefet XIII. Kelemen *Admirabilis sane* kezdetű brévéjével a szentek sorába iktatta. Idézzük most kissé emlékezetünkbe a szentté avatást közvetlenül megelőző és az azt követő eseményeket, amelyek Giuseppe Maria Giuria (a S. Joanne Bapt.), az akkori piarista rendfőnök idején (1760–1772) történtek.

## I.

### KALAZANCIUS TISZTELETE, SZENTTÉ AVATÁSÁNAK ÜGYE

Két rendkívüli dolog van Giuria rendfőnökségében, amelyek megkülönböztetik azt a megelőzőktől. Ezek közül az egyik az előjárók választási és jelölési rendszerének megállapítása a *Sacrosancti apostolatus officium* című 1762. június 12-én megjelent brévével az 1760. évi egyetemes káptalan határozatainak megfelelően. A másik Kalazancius szentté avatása, amelyre 1767. július 16-án, XIII. Kelemen *Admirabilis sane* kezdetű brévéjével került sor. A választási rendszerről egy későbbi tanulmányban írunk,<sup>1</sup> most Kalazancius szentté avatásáról lesz szó, amely után Giuria annyi elődje vágyakozott, és amely 1767-ben végre megtörtént.

Annak érdekében, hogy a szentté avatás szép szabályosan és kellő ünnepélyességgel mehessen végbe, bizonyos előfeltételeknek kellett eleget tenni. Mindenekelőtt el kellett érni a Rítuskongregációnál az egész szentté avatási eljárás szerencsés befejezését. Másodszor nagy összegű pénzt kellett előteremteni magának az eljárásnak a költségeire, illetve a szentté avatás ünnepélyességét biztosító kiadásokra is. Harmadszor

<sup>1</sup> Az előjárók választásának szabályozására ld. SÁNTHA 1971–1972. (A szerk.)

elő kellett készíteni a lelkeket mind a renden belül, mind pedig azon kívül Kalazancius kultuszának ápolására.

## II.

### A SZENTTÉ AVATÁSI ELJÁRÁS

A szentté avatási eljárást már Giuseppe Agostino Delbecchi (a S. Nicolao) rendfőnök (1748–1751) megkezdte,<sup>2</sup> Giuria pedig megválasztása után nem sokkal, már 1760 végén azon kezdett fáradozni serényen, hogy az umbriai Città della Pieve városban indítsák el, és folytassák le a vizsgálatot Anna Maria Eleutheria Pela 1759-ben, Kalazancius közbenjárására történt csodálatos gyógyulása ügyében.<sup>3</sup> Ez 1761 januárjában szerencsésen meg is történt.<sup>4</sup> Az eljárás törvényessége a következő évben, 1762. március 20-án, illetve április 3-án Rómában a Rítuskongregáció által is jóváhagyást nyert.<sup>5</sup> A szentté avatáshoz szükséges három csoda pozitív kimenetelű vizsgálatának kritériuma ily módon teljesült. A todi és a valenciai csodákat ugyanis már 1756. szeptember 15-én hitelesítették.<sup>6</sup>

Most az egész eljárás utolsó mozzanata következett, a három közül legalább két csodának a végérvényes jóváhagyása. A *congregatio antepreparatoria* azt vizsgálta, hogy „vajon vannak-e csodák az ügyben, és melyek azok.” Az ülést 1764. május 8-án tartották meg, mégpedig kedvező eredménnyel,

<sup>2</sup> Az eljárás 1750. máj. 9-én vette kezdetét: AGSP, Reg. Cal., LVII, Index, n° 1.

<sup>3</sup> STEFANI 1943, 28 (1761. ápr. 27. és jún. 11.). Ld. még Giuria levelét Pieve püspökéhez, 1760. dec. 27.: AGSP, Reg. Gen., 170, f. 333.

<sup>4</sup> STEFANI 1943, 28. Az eljárás aktái: AGSP, Reg. Cal., LIII.

<sup>5</sup> STEFANI 1943, 37. Vö. AGSP, Reg. Cal., LVII, Index, n° 3. Giuria levele a magyar tartományfőnökhöz, 1762. márc. 20.: Reg. Gen., 171, f. 343.

<sup>6</sup> Ld. Odoardo Corsini rendfőnök 1755. szept. 11-i körlevelét ebben az ügyben, továbbá a *Super validitate Processuum in dioecibus Valentina et Tudertina constructorum super miraculis in specie* c. nyomtatványt (1756): AGSP, Reg. Cal., LIV. Egy harmadik nyomtatvány ugyanerről: AGSP, Reg. Cal., LVII.

miután Giuria az egész rendtől, de főként Rómában<sup>7</sup> kért imákat az ügy sikeréért.<sup>8</sup> Az ügyben tartott *congregatio praeparatoria* is – a mieink imáitól is támogatva – 1765. május 21-én a kívánt eredménnyel végződött.<sup>9</sup> Szerencsésen folyt le 1766. május 13-án a pápa jelenlétében tartott *congregatio generalis* is, amelynek Marcantonio Colonna bíboros volt az előadója,<sup>10</sup> így 1766. május 25-én ünnepélyesen kihirdették a dekrétumot „a Boldog Kalazanci József kanonizációjához szükséges csodák helytállóságáról.”<sup>11</sup>

Végül 1766. október 12-én XIII. Kelemen apostoli tekintélyével kinyilvánította: „biztonsággal elkövetkezhet Boldog Kalazanci József kanonizációja”.<sup>12</sup> Utána az 1767. április 27-én tartott titkos konzisztóriumon maga a pápa foglalta össze a bíborosok előtt Kalazancius erényeit és csodáit, ugyanazon év május 7-én a nyilvános konzisztórium előtt pedig először Alessandro Tozzi, a konzisztoriális szentszéki bíróság ügyvédje ismertette az ügyet,<sup>13</sup> majd a konzisztórium minden tagjának átadták a Boldog József tetteiről és erényeiről készült teljes és részletes jelentést nyomtatásban.<sup>14</sup> Végezetül az 1767. június 1-jén tartott félnyilvános konzisztóriumon az összes Rómában lévő bíborosok, érsekek és püspökök kérték a papától Boldog Kalazanci József szentté avatását.<sup>15</sup>

Már az 1767. május 4-i titkos konzisztóriumon július

<sup>7</sup> AGSP, Reg. Cal., LVII, n° 6.

<sup>8</sup> AGSP, Reg. Gen., 173, ff. 500, 506 és 174, f. 3.

<sup>9</sup> STEFANI 1943, 68. Vö. Giuria levelével a katalán tartományfőnökhöz, 1765. máj. 22.: AGSP, Reg. Gen., 175, f. 18.

<sup>10</sup> STEFANI 1943, 77. Vö. Giuria levelével a kasztíliai tartományfőnökhöz, 1766. máj. 15.: AGSP, Reg. Gen., 176, f. 5.

<sup>11</sup> AGSP, Reg. Cal., LVIII, n° 7 (nyomtatvány). Ld. még STEFANI 1943, 77, továbbá a dekrétum egyes tartományfőnökhöz küldött példányait: AGSP, Reg. Gen., 176, ff. 5, 12-13.

<sup>12</sup> STEFANI 1943, 80. Vö. AGSP, Reg. Cal., LVII, n° 8.

<sup>13</sup> STEFANI 1943, 82.

<sup>14</sup> BSchP 1899, 191. A jelentés szövege: AGSP, Reg. Cal., LVII, n° 10.

<sup>15</sup> BSchP 1899, 191.

16-át, XIII. Kelemen koronázásának évfordulóját tűzték ki Kalazancius ünnepélyes szentté avatására, más öt boldogéval egyetemben.<sup>16</sup> XIII. Kelemen dekrétumán is, amely Boldog Kalazanci Józsefet szentté avatta, a július 16-i dátum szerepel.<sup>17</sup> Így került sor Kalazancius szentté avatására Giuseppe Maria Giuria rendfőnök, valamint Francesco Nobile *procurator generalis* és Filippo Maiani, az ügy prokurátorának sok fáradozásával és az egész rend tetemes anyagi kiadásával.<sup>18</sup>

### III.

#### A SZENT KULTUSZA

Kalazancius szentté avatásának jogi eljárása mellett Giuria rendfőnöknek gondja volt rendtársainak, a rend barátainak, tanítványainak, azok szüleinek és mindazoknak a híveknek pszichológiai és lelki előkészítésére is, akik valamiféle kapcsolatban voltak az intézménnyel. Jó szolgálatot tettek ehhez a rendalapítónak abban az időben megjelent életrajzai: elsősorban a latin életrajz, amelyet Paulino Chelucci (a S. Josepho) rendfőnök (1751–1754) ösztönzésére Francesco Bonada (a S. Joanne Ev.) kezdett el, s amelynek minél előbb való befejezését az 1754. évi egyetemes káptalan is sürgette, a rend házait pedig felszólította annak azonnali beszerzésére.<sup>19</sup> Bonada 1755. december havában bekövetkezett halála miatt az életrajzot 1764-ben a rendfőnök felszólítására Liberato Fassoni (a S. Joanne Bapt.) fejezte be. A római Giovanni Zempelnél nyomtatták ki, és Giuseppe Maria Giuria rendfőnök Marcantonio Colonna római bíboros helynöknek, a rend bíboros protektorának, a Rítuskongregációnál a szentté avatási ügy előadójának ajánlotta.<sup>20</sup> Ezt az életrajzot osztották ki 1764. májusában

<sup>16</sup> STEFANI 1943, 82.

<sup>17</sup> BSchP 1899, 180-194.

<sup>18</sup> AGSP, Reg. Cal., LXI, f. 134.

<sup>19</sup> ActaCG1754, 31.

<sup>20</sup> BONADA-FASSONI 1764. Az első kötet bevezetését ld. AGSP, Reg.



a *congregatio antepreparatoria* kedvező kimenetelű befejezése után a római kúria prelátusai között,<sup>21</sup> és ezt küldték el rendházainknak is az 1754. évi egyetemes káptalan által előírt példányszámban.<sup>22</sup>

1767-ben, nem sokkal a szentté avatás előtt látott napvilágot a szintén piarista Fausto Antonio Maroninak (a S. Josepho), az új római *Collegio Calasanzio* első rektorának, a szentté avatási ügy posztulátorának a Rítuskongregáció parancsára összeállított munkája: *Compendium vitae, virtutum et miraculorum necnon actorum in causa canonizationis B. Josephi Calasanzii a Matre Dei Scholarum Piarum fundatoris*, mégpedig az Apostoli Kancellária nyomdájában. Ezt 1767. május 7-én nyújtották át a nyilvános konzisztórium tagjainak.<sup>23</sup>

Ugyancsak 1767-ben, közvetlenül a szentté avatás előtt jelent meg nyomtatásban *Compendio storico della vita di S. Giuseppe Calasanzio della Madre di Dio, Fondatore delle Scuole Pie* címen, kitűnő stílusú olasz nyelven Urbano Tosetti munkája, aki 1760–1763 között a *Collegio Nazareno* rektora volt. Ez a munka napjainkig harmincnál több kiadást ért meg Olaszországban, és mindjárt megjelenése után több nyelvre is lefordították.<sup>24</sup>

Tosettinek ezt a *Compendio storicóját* adták át az ünnepélyes szentté avatáskor a pápának és a római kúria főbb prelátusainak,<sup>25</sup> nem pedig Vincenzo Talentinek (a S. Philippo

Cal., CVII.

<sup>21</sup> STEFANI 1943, 63.

<sup>22</sup> Vö. Giuria levelével a liguriai tartományfőnökhöz, 1764. aug. 11.: AGSP, Reg. Gen., 174, f. 89.

<sup>23</sup> AGSP, Reg. Gen., 57, n° 10.

<sup>24</sup> PICANYOL 1948a.

<sup>25</sup> STEFANI 1943, 83–84. Ld. még Giuria levelét Vincenzo Talentinek, 1767. dec. 12.: „Nem hiszem, hogy a Főtisztelendőség által írott életrajznak jó hasznát vennénk, miután oly sok példányt adtunk már P. Urbano [Tosetti] művéből a kanonizáció folyamata során. Egyébként azonban szükség lenne rá, hogy egy- helyett kétfajta életrajzot

Nerio) az 1753-ban Giovanni Zempelnél nyomtatott *Vita del B. Giuseppe Calasanzio* című munkáját. Pedig Talenti nyilvánvalóan ezt szerette volna elérni, amikor 1767. június 1-jén elsősorban azért jött Rómába, hogy művében különféle javításokat eszközöljön, és bizonyos pótlásokat is kinyomtasson.<sup>26</sup>

A szentté avatás idejében adták ki Rómában, Mainardi nyomdájában Gian Francesco Bortolotti *Notizie storiche della vita e miracoli del glorioso S. Giuseppe Calasanzio della Madre di Dio* című könyvét,<sup>27</sup> amelyet mindjárt német és szlovák nyelvre is lefordítottak.<sup>28</sup> 1767-ben ugyanő a szükséges javításokkal újra kiadta Rómában, Angelo M. Ansilio nyomdájában *Ristretto della Vita di S. Giuseppe Calasanzio* című munkáját, amely először 1741-ben Velencében jelent meg.<sup>29</sup>

Kalazancius tiszteletét nagymértékben volt hivatott emelni az a pompás kegyoltár, amelyet Giuria – elsősorban elődje, Paulino Chelucci nyomdokait követve<sup>30</sup> – készült emeltetni a rendalapító sírja fölé a San Pantaleo-templomban. A rendfőnök ezt a szándékát 1761. január 27-én kelt körlevelében közölte a rendtagokkal, amelyben hozzájárulásukat is kérte a mű megvalósításához.<sup>31</sup> A házak, a provinciák és a rend barátai hozzájárulásainak beérkezése után Giuria a volt rendfőnöki asszisztens, Anastasio de Caro közvetítésével nyomban megbízást adott az akkor már 86. életévében járó gaetai Sebastiano Concának (1679–1764), a kor kiváló festőjének az új kegyoltáron elhelyezendő oltárkép elkészítésére, amely Kalazancius

ajándékozhattunk” (AGSP, Reg. Gen., 176, f. 537).

<sup>26</sup> Ld. Talenti leveleit az ügyben a rendfőnökhöz, 1767. máj. 4. és jún. 2.: AGSP, Reg. Gen., 211.

<sup>27</sup> AGSP, Reg. Cal., LVII, n° 37.

<sup>28</sup> BAU 1963, 6. – A német kiadás Günzburgban, a szlovák Hanghe Jácint (ab Assumptione B.M.V.) fordításában Pozsonyban jelent meg 1768-ban (vö. KOLTAI 2007, 2.1.4). (A szerk.)

<sup>29</sup> STEFANI 1760, f. 61. Vö. PICANYOL 1948b, 44.

<sup>30</sup> AGSP, Reg. Cal., 114: „Memoria circa novum sacellum S. P. N. et contractum cum D. Iosepho Silvestri”.

<sup>31</sup> AGSP, Reg. Gen., 24, n° 425-85.

a mennyekbe fölvelt Boldogságos Szűzanya előtt ábrázolja. A művésznek életrajzában is adott utasításokat, mintául pedig Kalazanciusnak egy Narniban őrzött régi, hű képmását adta.<sup>32</sup>

A Conca által festett Kalazancius-kép 1763 elejére készült el,<sup>33</sup> és június végén szállították Rómába.<sup>34</sup> (Onnan később, 1830-ban Massimiliano Ricca, a Sienai Egyetem piarista professzora Sienába, ottani Szent Ágoston-templomunkba vitette át.)<sup>35</sup>

Az új főoltár terveinek elkészítésére a kiváló építész, Aloysio Vanvitelli (1700–1773) kapott megbízást, aki az általa alkotott terv megvalósítását tanítványára, Carlo Murenára bízta.<sup>36</sup> Ennek halála miatt azonban Antonio Bracci építész kezdte meg a munkát, amelyet 1767 októberére fejezett be, s 1767. november 3-án Stefano Evodio Assemani apameai címzetes érsek szentelte föl.<sup>37</sup> Aznap vitték át oda ünnepélyesen a rendalapító holttestét.<sup>38</sup>

Gaetano Lapis római festő (1706–1776) 1765-ben a rend megrendelésére megfestette a mennyekbe fölvelt Boldogasszonyt Kalazanciusal, tanítványaitól körülvéve. Ezt a képet 1765. augusztus 15-én a *Collegio Calasanzio* dísztermében helyezték el, amikor pedig a piaristák elhagyták a kollégiumot, a San Pantaleóba vitték át. Jelenleg Frascatiban őrzik.<sup>39</sup>

<sup>32</sup> Függelék, 1-2.

<sup>33</sup> Függelék, 4-5.

<sup>34</sup> STEFANI 1943, 54. Vö. Giuria a gaeta-i (Lazio) rektornak írt levelének összefoglalójával (1763. jún. 24.): „Jelentették, hogy viszontválasz érkezett S[ebastiano] Conca lovag úrtól is, hogy megkapta és örömmel vette a csokoládét; valamint, hogy a festményt ma Rómába szállították, és amikor a rendfőnök atya látta, nem mulasztotta el, hogy ismét írjon a lovag úrnak” (AGSP, Reg. Gen., 173, f. 103).

<sup>35</sup> PICANYOL 1949a, 35.

<sup>36</sup> Függelék, 3.

<sup>37</sup> STEFANI 1943, 86-87. – A San Pantaleo főoltárának 1761 és 1766 közötti átalakításáról ld. SPAGNESI, Gianfranco, *San Pantaleo*, Roma, 1967 (Le chiese di Roma illustrate, 94), 72.

<sup>38</sup> Az átvitelről szóló jelentést ld. AGSP, Reg. Cal., LVII, n° 31.

<sup>39</sup> STEFANI 1943, 71. PICANYOL 1949a, 35.

Giuria akkoriban még több képet is készíttetett Szent József atyánkról, hogy azokat a szentté avatás alkalmával a prelátusoknak és a jötevőknek adhassák. A római Domenico Corvi azt a jelenetet festette meg, amikor egy frascati fiú Kalazancius közbenjárására életre kelt. Ezt XIII. Kelemennek ajándékozták.<sup>40</sup> Giacomo Raffaeli, Gaetano Lapis tanítványa ugyanezt festette meg másolatban Marcantonio Colonna bíboros, a szentté avatási ügy előadója részére.<sup>41</sup> Antonio Giovanni Faldoni vésnök rézbe metszette Sebastiano Conca képét, amelyet így sokszorosítva a rend legközelebbi barátai között osztottak szét.<sup>42</sup>

Hosszadalmas volna azonban mind felsorolni a Kalazanciusról készített képeket, régieket és ekkor készülöket.<sup>43</sup> Ezeknek az ábrázolásoknak a római rendi központi levéltárban lévő gyűjteménye meggyőzően mutatja, milyen nagy odaadással és kegyelettel dolgoztak akkoriban azon, hogy a szentek sorába iktatott Kalazancius tisztelete ilyen látható és esztétikai értékkel bíró ábrázolásokon keresztül is terjedjen.<sup>44</sup>

#### IV.

#### A SZENTTÉ AVATÁS ÜNNEPSÉGEI

A pszichológiai, liturgikus és lelki előkészítés után végre elérkezett július 16-a, a szentté avatás napja. Ezt a napot XIII. Kelemen pápa parancsolt ünnepnek nyilvánította, és teljes búcsút engedélyezett az összes résztvevőnek.<sup>45</sup> A Szent Péter

<sup>40</sup> STEFANI 1943, 83 (1767. júl. 17). Ld. még a képek jegyzékét: AGSP, Reg. Cal., LVII, a csomó elején és a végén. Vö. AGSP, Reg. Cal., LXI: „Liber expensarum canonizationis”, f. 131.

<sup>41</sup> STEFANI 1943, 83. AGSP, Reg. Cal., LVII, Index, n° 74.

<sup>42</sup> STEFANI 1943, 84.

<sup>43</sup> PICANYOL 1949a, 37.

<sup>44</sup> A gyűjtemény lelőhelye: AGSP, Reg. Cal., LVII, a csomó végén és CXX.

<sup>45</sup> Reg. Cal., LVII, n° 11-12.

bazilikában a legnagyobb pompával ment végbe a szentté avatás szertartásának minden részlete, amelyek nyomtatásban is megjelentek.<sup>46</sup> Azon az emlékezetes napon, XIII. Kelemen megkoronázásának évfordulóján hat boldogot iktattak a szentek sorába, mégpedig: Kęty Jánost (1390–1473), Kalazanciust, Copertinói József (1603–1663) minorita szerzetest, Emiliani Jeromost (1481–1537), a szomaszkai rend alapítóját, Montegranarói Szerafin (1540–1604) kapucinus szerzetest és Chantal Johanna Franciskát (1572–1641), a vizitációs rend alapítóját. Szent József atyánk a második helyen szerepelt.

Július 16–18. között Rómában minden házunk ünnepélyesen ki volt világítva és fel volt díszítve, nemkülönben azoknak a testvérületeknek a székházai is, amelyeknek Kalazancius egykor tagja volt.<sup>47</sup>

Július 20-án a pápa fogadta a rendfőnököt és asszisztenseit a *generalis procuratorral* együtt, akik fiúi alázattal fejezték ki őszinte hálájukat a tőle kapott jótéteményekért.<sup>48</sup> XIII. Kelemen örömmel fogadta a tisztelgést, szívből szóló dicsérettel beszélt Szent József atyánkról, akinek az életrajzát éppen akkor olvasta, és buzdította a fiaikat az atya élete példájának követésére.<sup>49</sup>

Ugyanezen a napon, július 20-án, Innocenzio Spinazzi szobrász levéste a B-betűt a Szent Péter-bazilikában korábban

<sup>46</sup> AGSP, Reg. Cal., LVII, n° 20: *Relazione della solenne canonizzazione del Beati Giovanni Canzio, sacerdote secolare, Giuseppe Calasanzio, Fondatore dei Chierici Regolari delle Scuole Pie etc.*, Chracas (S. Marco al Corso), Roma 1767.

<sup>47</sup> STEFANI 1943, 84.

<sup>48</sup> STEFANI 1943, 84.

<sup>49</sup> „Visszaküldöm a jelentést a Szent Atyánk kanonizációjáról szóló pápai bullával együtt. Amikor ennek megköszönésére a pápához mentünk, Őszentsége nagyon dicsérte Szent Atyánkat, akinek éppen olvasta életét, és végül azt mondta nekünk, hogy fiai előtt egyszerű példa áll, akit utánozhatnak. Tegyük mindnyájan így.” (Giuria levele a szardíniai tartományfőnökhöz, 1767. júl. 21.: AGSP, Reg. Gen., 176, f. 508.)

felállított Kalazancius-szoborról, és az S-betűt faragta a helyébe. Ezzel érték véget a szentté avatás hivatalos ünnepei Rómában.<sup>50</sup>

Mindezen felül a rendalapító holttestét november 3-án a San Pantaleo-templom leckeoldali (jobb oldali) első mellékoltártól a főoltárnál kialakított új sírhelyére vitték át.<sup>51</sup> November 8–16. között a rendfőnök atya új ünnepeket rendelt el a szentek névjegyzékébe bevezetett Kalazancius tiszteletére, hogy most csak rá irányítva a figyelmet, jobban tudatosíthassák magukban az ő megdicsőülését. Ez alkalomból áldották és nyitották meg ünnepélyesen új kegyoltárát, amely annyi odaadással készült a San Pantaleóban sok éven át. 1767. november 8-án a Szent József atyánk képével díszített zászlót azon az úton vitték a Szent Péter-bazilikából a San Pantaleo templomába fényes körmenetben, amelyen át egykor a Szent Officium törvényszékére kísérték őt. Ezt a diadalmenetet nyolcnapos ünnepség követte, amely napok mindegyikén Róma egy-egy neves szónoka mondta a szentmise alatt a szentbeszédet, és ünnepélyes vesperást is énekeltek. Az első napon, november 9-én a bíborosi testület 22 tagja volt jelen,<sup>52</sup> november 11-én pedig maga XIII. Kelemen pápa mondta a szentmisét a Kalazancius sírja fölötti oltáron,<sup>53</sup> az a XIII. Kelemen, aki már korábbi években, 1760-ban, 1761-ben és 1762-ben is ellátogatott augusztus 27-én a San Pantaleóba, hogy ott Kalazancius ereklyéi előtt tisztelegjen.<sup>54</sup>

<sup>50</sup> STEFANI 1943, 84.

<sup>51</sup> STEFANI 1943, 87. Vö AGSP, Reg. Cal., LVII, n° 31.

<sup>52</sup> STEFANI 1943, 87-91. Ld. még: AGSP, Reg. Cal., LVII, n° 31: *Relazione dello trasporto dello stendardo di S. Giuseppe Calasanzio, Fondatore de' Chierici Regolari delle Scuole Pie, dalla Basilica Vaticana alla Chiesa di S. Pantaleo e solenne ottavario celebrato ivi in onore del Santo, dal di 8 al di 16 nov. 1767*, Roma, 1767. Vö. Reg. Gen., 176, ff. 493 és Reg. Cal., XXV, n° 45-64. – Függelék, 8.

<sup>53</sup> STEFANI 1943, 88-89.

<sup>54</sup> STEFANI 1943, 22, 31, 40.

V.  
A SZENTTÉ AVATÁS KÖLTSÉGEI

A szentté avatási eljárás szabályszerű lefolytatásához és a kétszeres ünnepség megrendezéséhez is pénzre, mégpedig sok pénzre volt szükség. A rendfőnöki kúria 16 000 római szkudónál többet fizetett ki a költségekre.<sup>55</sup> Ekkora összeggel a már korábban felállított „Boldog Atyánk Pénztára” (*Capsa Beati Patris Nostris*) nem rendelkezett. Ezért már a közbeeső egyetemmes káptalan – 1766. május 6–7. napjain – rendkívüli hozzájárulást kért az egyes provinciáktól, házaktól és rezidenciáktól, mégpedig évi 5 római szkudót hat éven keresztül, 1767 elejétől kezdődően.<sup>56</sup>

Ugyanez a káptalan fölhatalmazást adott a rendfőnöknek és a *generalis procurator*nak kölcsön fölvételére, hogy a költségek kifizethetők legyenek.<sup>57</sup> Mivel azonban abban az időben Róma nagyon nyomorúságos helyzetben volt,<sup>58</sup> lehetetlen volt akkora összegű kölcsönt kapni – 10 000<sup>59</sup> római szkudóról volt ugyanis szó.<sup>60</sup> Ezért Giuria nem habozott nagyobb összeget kérni az egyes provinciáktól,<sup>61</sup> sőt kéréssel fordult a spanyol királyhoz is, aki akkor állítólag 3000 római szkudót ígért.<sup>62</sup> Kértek segélyt a zaragozai érsektől<sup>63</sup> és a rend más jótevőitől,

<sup>55</sup> STEFANI 1943, 90. Vö. AGSP, Reg. Cal., LXI, ff. 138-139.

<sup>56</sup> AGSP, Reg. Gen., 5, 1766. máj. 7-nél.

<sup>57</sup> AGSP, Reg. Gen., 13, f. 131 (1766. nov. 13).

<sup>58</sup> Függelék, 6.

<sup>59</sup> AGSP, Reg. Gen., 42, f. 108 (1766. okt. 17).

<sup>60</sup> Függelék, 7.

<sup>61</sup> Függelék, 6. Ld. továbbá Giuria levelét a lengyel tartományfőnökhöz: AGSP, Reg. Gen., 176, f. 137, és további leveleit a magyar tartományfőnökhöz: Reg. Gen., 176, ff. 323, 380.

<sup>62</sup> Függelék, 7. Ld. továbbá: AGSP, Reg. Gen., 176, ff. 152, 349; Reg. Gen., 177, f. 334. – A segély azonban még 1768. okt. 31-én sem érkezett meg, legalábbis Felipe Scio atya Madridból írt levele szerint (AGSP, Reg. Gen., 212).

<sup>63</sup> Giuria levele a zaragozai érseknek, 1767. dec. 17.: AGSP, Reg. Gen., 176, ff. 167-168.

barátaitól is.<sup>64</sup>

Így a kezdeti nehézségek ellenére az – immár – „Szent Atyánk Pénztárából” 1772. április végéig 4000 szkudó kivételével az összes költséget kifizették, amint ez kitűnik „az Alapító Szentatyánk dicsőséges szentté avatására szánt pénztár anyagi helyzetéből, amelyről rendeltetésének végén a káptalani atyák előtt elszámolt P. Caietano Davini a S. Agnete.”<sup>65</sup>

## VI.

### A SZENTTÉ AVATÁST KÖVETŐ ESEMÉNYEK

A szentté avatás előbb felvázolt ünnepei után nagyon sokan kértek Kalazancius-ereklyéket: a rendtársak és a rend barátai, jótevői is, úgyhogy Giuria rendfőnök 1767 decemberében már ezt volt kénytelen írni az egyik rendtársának Balaguerba: „Egy test nem volna elégséges, hogy minden, Szent Atyánkról ereklyét kérő kívánságának eleget tudjunk tenni.”<sup>66</sup> A Rítuskongregáció azonban, hogy az ereklyéért hiába folyamodók legalább valami emléket kapjanak Kalazanciusról, 1767. augusztus 4-én felhatalmazást adott a rendfőnöknek, asszisztenseinek és a *generalis procurator*nak, hogy ezer, Kalazancius képével ellátott érmét vagy rózsafüzért megáldhassanak, és szétoszthassák a Kegyes Iskolák barátai között. A tartományfőnökök 500, a volt tartományfőnökök 300, az áldozópap rendtagok pedig 200 érme vagy rózsafüzér megáldására és alkalmi szétosztására kaptak felhatalmazást.<sup>67</sup>

A római példát szem előtt tartva a következő esztendőben, 1768-ban a rend valamennyi provinciájában a legnagyobb tisztelettel ünnepelték a szentek sorába iktatott Kalazancius, amint ez az akkor sűrűn érkező jelentésekből és leírásokból

<sup>64</sup> STEFANI 1943, 90.

<sup>65</sup> AGSP, Reg. Cal., XXV, n° 72. Vö. Reg. Cal., LXI, ff. 150-151.

<sup>66</sup> AGSP, Reg. Gen., 176, f. 547.

<sup>67</sup> AGSP, Reg. Cal., LVII, n° 22. Vö. STEFANI 1943, 84. AGSP, Reg. Gen., 177, f. 258.



megállapítható.<sup>68</sup> Madridban például 1768. október és november folyamán 18 napon keresztül tartottak a Kalazancius tiszteletére rendezett ünnepek.<sup>69</sup>

Ami Lengyelországot és Litvániát illeti, II. Szaniszló Ágost lengyel király kérésére XIV. Kelemen pápa 1769. december 16-án kelt dekrétumával megengedte, hogy ebben a királyságban, valamint a Litván Nagyhercegségben augusztus 27-éről július 4-ére tegyék át Szent József atyánk ünnepét, hogy a rendtagok és tanítványaik azt még az iskolai év tartama alatt megünnepelhesék.<sup>70</sup>

Időközben lassan-lassan megtörtént mindaz, ami Kalazancius teljes, nyilvános és egyetemes kultuszához még hiányzott: neve és ünnepe bekerült a *Martyrologium Romanumba*, elkészült, és jóváhagyást kapott miséjének szövege és saját zsolozsmája.

Utóbbiak ügyében 1767. március 11-én kapott megbízást Caietano Davini *generalis procurator* és Kalazancius liturgiája ügyének posztulátora arra, hogy járjon el a Szentszéknél.<sup>71</sup> A zsolozsma és a szentmise előterjesztett szövegeit – amelyeket még valószínűleg Fausto Antonio Maroni, a szentté avatási eljárás posztulátora készített<sup>72</sup> – és a *Martyrologiumba* bevezetendő szöveget<sup>73</sup> a Rítuskongregáció 1768. március 15-én hagyta jóvá, és Kalazanci Szent József ünnepét – csak a piaristák számára – első osztályú duplex ünnep rangjára emelte nyolcaddal.<sup>74</sup>

<sup>68</sup> STEFANI 1943, 94-96. AGSP, Reg. Cal., LVII, n° 51-73.

<sup>69</sup> STEFANI 1943, 96-97. Függelék, 9.

<sup>70</sup> STEFANI 1943, 106. Vö. AGSP, Reg. Cal., LVII, n° 79-80. Giuria levele a lengyel tartományfőnökhöz, 1769. okt. 7.: AGSP, Reg. Gen., 177, f. 791.

<sup>71</sup> AGSP, Reg. Gen., 28, f. 221.

<sup>72</sup> Vö. PICANYOL 1933, 171.

<sup>73</sup> A *Martyrologiumra*: AGSP, Reg. Cal., XXV, n° 69. A misére és a zsolozsmára: PICANYOL 1933; PICANYOL 1934, 172; PICANYOL 1948c. Ld. továbbá a következő kéziratokat: AGSP, Reg. Cal., XIV, n° 110-111.

<sup>74</sup> AGSP, Reg. Cal., LVII, n° 44. – A Trienti Zsinat által megállapított római naptárban minden ünnepnek rangja volt. A *duplex I. classis cum*

Három hónappal később, 1768. június 25-én Mária Terézia, Ausztria uralkodója és Magyarország királynője kérésére a Rítuskongregáció ugyanazt a misét és zsolozsmát duplex ranggal az Ausztriai-ház tartományainak egész területére kiterjesztette.<sup>75</sup> Alig egy hónap elteltével, 1768. július 23-án a piarista generálsi kongregáció kérésére a Rítuskongregáció egy újabb rendelkezése megengedte, hogy Kalazanciusnak csak a rendtagok számára engedélyezett miséjét a piarista templomokban egyházmegyés és más szerzetespapok is mondhassák.<sup>76</sup> Végül XIV. Kelemen pápa – sok püspök és a piarista *generalis procurator* kérésére – 1769. augusztus 19-én kelt, *Urbi et Orbi* kiadott dekrétumával előírta, hogy Kalazanci Szent József napját a szent zsolozsmára kötelezett egyházmegyeyei és szerzetes papok, valamint mindkét nembeli hívek duplex ranggal kötelesek megülni.<sup>77</sup>

A pápa 1770. június 16-án szívesen hozzájárult Palermo városának kéréséhez is, amely által az ottani papság és a világiak Kalazanci Szent Józsefet a város pártfogójává akarták megtenni, és engedélyezte számukra ünnepének a kisebbik fővédőszent kiváltságaival való megünneplését.<sup>78</sup>

Gondosan szem előtt tartva és végiggondolva mindazt, amit Giuseppe Maria Giuria Kalazancius szentté avatása, majd tiszteletének terjesztése érdekében tett, meg kell állapítanunk, hogy igen nagy jelentőségű munkát végzett nemcsak

*octava* a legmagasabb (karácsonyhoz, húsvéthoz, pünkösdhöz hasonló) rangot jelentette. (A szerk.)

<sup>75</sup> AGSP, Reg. Cal., LVII, n° 49-50.

<sup>76</sup> BSchP 1899, 198.

<sup>77</sup> BSchP 1899, 199. Vö. STEFANI 1943, 102. – A kanonizáció aktáival kapcsolatban ld. még Giuseppe Andrea Mariotti *fidei subpromotor* (kanonizációs ügyek helyettes ügyvédje) posztumusz művét: *Acta Canonizationis Sanctorum Iohannis Gantii, Iosephi Calasanctii a Matre Dei, Iosephi Cupertino...*, Roma, 1769 (AGSP, Reg. Cal., CXVIII), és Giovanni Vincenzo Stefani atya gyűjteményét (AGSP, Reg. Cal., XLIX–L).

<sup>78</sup> AGSP, Reg. Cal., LVII, n° 70. Vö. STEFANI 1943, 109.

az akkori idők, hanem a Kegyes Iskolák jövődő évszázadainak szempontjából is. A tény, hogy Kalazancius a római pápa legfőbb tekintélyével felvétellett a szentek sorába, a hitelesség és örökkévalóság végső és megingathatatlan pecsétjét üti az általa a 16. század végének Rómájában alapított intézményre és annak merész pedagógiai újításaira. Giuria rendfőnök munkája segítette befejezéshez a *processus informativus* elindításával már 1650-ben megkezdett folyamatot. Amit annyi évtized piaristái sóvárogva vártak, 1767-ben elérkezett: megláthatták és megtapasztalhatták alapítójukat a szentek dicsőségébe öltöztetve, eszméit és pedagógiáját pedig mintegy égi pecséttel hitelesítve. Valóban, ha Giuria semmi mást nem tett volna hosszú kormányzásának 11 éve alatt, az utókor háláját és az egész rend köszönetét egyedül azzal is kiérdemelte volna, amit Kalazancius oltárra emelésével megtett.

## FÜGGELÉK

### 1.

*Giuseppe Maria Giuria (a S. Joanne Bapt.) rendfőnök levele  
Anastasio de Caro rendfőnöki asszisztensnek a San Pantaleo  
templom új főoltáráról (részlet)  
Róma, 1762. április 9.*

Lelőhelye: AGSP, Reg. Gen., 171, f. 379. – Ld. a főszöveget a 32. jegyzetnél. – Eredeti nyelve olasz.

Mindkét új hír jó, amit Tisztelendőséged közöl velem, mind a mi Boldog Atyánkat ábrázoló festményhez vett méretekről, amit Conca lovag úr fog elkészíteni, mind az oltár tervének javításáról, amit Vanvitelli úr fog végezni. Két dolgot javasolok még a festményt illetően. Az első az, hogy készíttessen egy kis vázlatot, és ha lehet, küldje el nekem, hogy itt megnézhessem, és megmutathassam, mielőtt a festmény elkészítéséhez kezd. Kész vagyok azonnal visszaküldeni, amint

láttuk, ezt haladéktalanul meg fogjuk tenni. A második, hogy Boldog Atyánk fejét az eredetiről mintázva ábrázolják. Van itt egy portré, amelyet Rómába hoztam Narniból, és amely nagyon hasonlít a maszkhoz, ezt elküldöm. Tisztelendőséged tudja, hányszor panaszkodtak már, hogy a mi Boldog Atyánkról újjólag készült ábrázolások mind különbözőek, míg a régiek mindent egybevetve egymáshoz hasonlóak. Továbbá köszönöm gondos figyelmét, amellyel segít nekem egy olyan dologban, ami nagyon közel áll a szívemhez, ez pedig az új kápolna építése itt, a Mi Boldog Atyánk tiszteletére.

## 2.

*Giuseppe Maria Giuria rendfőnök levele Sebastiano Conca festőművésznek Gaetába a San Pantaleo templom új főoltárképéről (részlet)*  
Róma, 1762. július 14.

Lelőhelye: AGSP, Reg. Gen., 172, f. 138. – Ld. a főszöveget a 32. jegyzetnél. – Eredeti nyelve olasz.

Különös örömmel vettem át, tekintettem meg, és vizsgáltattam meg festményünk gyönyörű vázlatát, amelyet Ön Boldog Atyánk új oltárához készített. Jól látszik, hogy a mű méltó lesz híres szerzőjéhez, nemcsak művészetének kiválósága miatt, hanem azért is, ami hozzájárul ahhoz, hogy még híresebb legyen, mármint az Ön Boldog Atyánk iránti különleges odaadása és az általa alapított rend iránti szeretete miatt. Egy apróságot szeretnék megváltoztatni, ha nem okoz nehézséget Önnek, mégpedig azt, hogy a bíborosi kalapot tartó angyalnak valami mást kellene tartania, ami Boldog Atyánkra utal. A kezébe lehetne tenni például a liliomot, amelyet a másik angyal tart, aki elöl áll, és a Rend Konstitúcióinak könyvét tartja. Azt is szeretném, ha a címer, amelyre a Szent Szűz mutat, teljes egészében a miénk lenne, kiegészítve a *Mater Dei-re* utaló másik két betűvel, amint azt a jelen levél pecsétjén látni fogja, amelyet a jobb érthetőség kedvéért nagyobb méretben fogok

rátenni. Ami a többit illeti, csak csodálattal tudok neki adózni. Előre is köszönöm.

## 3.

*Giuseppe Maria Giuria rendfőnök levele Anastasio de Caro  
rendfőnöki asszisztensnek a San Pantaleo templom  
új főoltáráról (részlet)  
Róma, 1762. július 16.*

Lelőhelye: AGSP, Reg. Gen., 172, f. 139. – Ld. a főszöveget a 33. jegyzetnél. – Eredeti nyelve olasz.

Megkaptam Conca lovag úr vázlatát, és nagyon tetszett. Csúpan kifejeztem neki a kívánságomat úgy, mint fentebb. Hozzáfűztem: ha nem esik nehezére. Azt kértem tőle nyomatékosan, hogy a Madonna hasonlítson az egyik Madonnához azok közül, amelyeket Montecassino számára készített bizonyos festményein ábrázolt, amelyeket a generális prokurátor atya látott Rómába való visszatérésekor, és amelyeket nagyon dicsért. Továbbá, hogy Boldog Atyánk arca hasonlítson a neki küldött portréhoz. Megkaptam Vanvitelli úr rajzát is. Murena úr, Vanvitelli tanítványa, akit a Mester a terve alapján a kivitelezéséhez kér fel, nálam lesz. Most készül a modell, és utána kezdődhet a munka. Mindezt megosztom Tisztelendőséggeddel, miután nagy szerepet vállalt mind az egyik, mind a másik dologban, és különösen a festményt illetően, amely remélem, kiváló lesz.

## 4.

*Giuseppe Maria Giuria rendfőnök levele Anastasio de Caro  
rendfőnöki asszisztensnek a San Pantaleo templom új főoltár-  
képének szállításáról (részlet)  
Róma, 1763. január 28.*

Lelőhelye: AGSP, Reg. Gen., 172, f. 450. – Ld. a főszöveget a 34.

jegyzetnél. – Eredeti nyelve olasz.

Késlekedtem a válasszal Főtisztelendőségnek a folyó hó 15-én kelt levelére, hogy végiggondoljam, mi a legkevésbé drága szállítási módja a festményünknek, és mekkorák a behozatal költségei. Nagyon meglepett, amit a gaetai rektor írt Önnek, nevezetesen, hogy előre látta, hogy a szállítás költsége nem lesz kevés. Aztán észrevettem, hogy itt a behozatali adót a festmény becsült ára alapján fizetik, amely, mivel híres alkotótól származik, sokba kerül. Ezért arra gondolok, hogy Alatriból Gaetába küldök egy testvért két teherhordó állattal, amelyek közül az egyik nagyon jó és erős lesz, hogy a ládát vigye, amelyben a festmény lesz elhelyezve, amelyet egészen Alatriig el tud vinni, és aztán kitalálja, hogyan juttassa el Rómába behozatali adó nélkül.

5.

*Följegyzés Giuseppe Maria Giuria rendfőnök levelezéséről  
Sebastiano Conca festőművésszel  
Róma, 1763. február 25.*

Lelőhelye: AGSP, Reg. Gen., 172, f. 506. – Ld. a főszöveget a 34. jegyzetnél. – Eredeti nyelve olasz.

Amikor megírta, hogy a festmény elkészült, udvarias levélben válaszolt, hozzátéve: „Ami a bizonyos megbecsülést illeti, amivel Önnek kell adóznom, amire Nagyméltóságod utal, ez ténylegesen kötelességem, és éppen arra gondolok, hogy hálámnak legalább egy kis bizonyítékát adjam önnek a legmegfelelőbb módon. Nagyméltóságod méltóztatik majd a kellő időben méltányolni, és addig is stb.”

Ezzel egyidőben erről hírt adtak a gaetai rektor atyának is, kérve, hogy gondosan tájékozódják, és adjon tanácsot, mi az, ami különösen tetszene az említett lovag úrnak.

## 6.

*Giuseppe Maria Giuria rendfőnök levele Orosz Zsigmond (ab Angelo Custode) magyar tartományfőnökhöz a Kalazanci Szent József kanonizációjához szükséges költségekről (részlet)*  
Róma, 1766. november 29.

Lelőhelye: AGSP, Reg. Gen., 176, f. 140. – Ld. a főszöveget az 58. és 61. jegyzetnél. – Eredeti nyelve latin.

Kitartóan kívánom és kérem is, hogy a Boldog Atyánk kanonizációja miatti hatalmas költségek előteremtésében segítsen ama kiterjedt provincia. Rómában mindenben nagy a hiány, a pénzé pedig óriási. Ebben a Városban egy ideje 26 giulio [=2,6 szkudó] kamatot is fizetnek száz után, amely elmehet akár 34-ig is, de nagy szorgalommal is alig voltunk képesek eddig arra, hogy kamatra, akár vállalhatalanra is, kölcsönpénzt találhassunk. Ami pedig ezeken a vidékeken a kenyér vásárlását illeti, a Legfőbb Főpap kénytelen volt az V. Sixtus által az Angyalvárban helyezett tartalékhoz fordulni, hogy elkerülje az efféle szükségét. Valóban mindenfelől súlyos ínség terhel minket.

## 7.

*Giuseppe Maria Giuria rendfőnök levele Emmanuel Roda spanyol királyi miniszterhez a Kalazanci Szent József kanonizációjához szükséges költségekről (részlet)*  
Róma, 1766. december 9.

Lelőhelye: AGSP, Reg. Gen., 176, ff. 153-154. – Ld. a főszöveget a 60. és 62. jegyzetnél. – Eredeti nyelve olasz.

Soha nem adódott még ilyen sürgető alkalom, hogy Excellenciád pártfogását kelljen kérnem, mint most. Küszöbön áll Boldog Alapító Atyám[!] szentté avatása, amely csak a Szent Péter-bazilikában tartott ünnepség miatt tizenöt-húszezer szkudónyi összegbe kerül. A rendtartományok jó része szegény, másik része pedig az uralkodók által kivetett adókkal van

terhelve, mint a germániai provinciák, így alig tudnak többel hozzájárulni, mint amennyit a kamatért kellene fizetniük, ha ezt az összeget kölcsönkérnék. Ennek a mi Egyházi Államunknak és más itáliai államoknak az élelmiszerhiány miatti aggodalmi szinte lehetetlenné teszik, hogy kölcsönözhető pénzük legyen, és ha mégis akad, a kamat a szokásosnál jóval nagyobb. Ebben a súlyos szükségben Őszentségéhez fordulunk, hogy a Kegyeség Hegyétől<sup>79</sup> tízezer szkúdót kapjunk a kamat kifizetésére, amelyet maga Őszentsége szabott meg. De az a kegyelem, amelyet máskor, mások elértek, a jelenlegi kritikus körülményekre hivatkozva nekünk nem adatott meg. Mivel tudom, hogy milyen nagy Őfelsége, a spanyol király kegyelme, és hogy más alkalmakkor mily kegyes volt Rendemnek tett jótéteményeket illetően, arra gondoltam, hogy alázatosan Hozzá folyamodom némi alamizsnáért, és bátorkodom bizalommal hozzátenni a kérésemhez, hogy Boldog József a korona alattvalójaként született. Egy ilyen fontos cél eléréséhez nem lehet jobb közvetítőm, mint Excellenciád, hiszen jól tudom, hogy milyen nagy az Ön odaadása a mi Boldog Atyánk és az Ön honfitársa iránt, és milyen nagy a szeretete a Rendje iránt, és bátorkodom még egyszer említeni Önnek, hogy milyen kedves volt szegény személyem iránt.

## 8.

*Giuseppe Maria Giuria rendfőnöki levele rendfőnöki megbízottjának a badeni Rastattba a Kalazanci Szent József tiszteletére rendezett római ünnepekről (részlet)*  
Róma, 1767. november 14.

Lelőhelye: AGSP, Reg. Gen., 176, ff. 504-505. – Ld. a főszöveget az 52. jegyzetnél. – Eredeti nyelve latin.

<sup>79</sup> A „Monte di Pietà” olyan kegyes intézmény, amely zálog fejében ad kölcsönt, hogy a szegények elkerülhessék az uzsorásokat. Rómában a Tevere partján fekvő Regola városrészben található. (A szerk.)



A Boldog Atyánk kanonizációja fölötti örömeinek minden tekintetben való teljessé tételére, és a szerencsétlenségekben bizonyára nem csekély vigasztalásul küldöm a bulla egy példányát, amelyet ezekben a napokban hirdetett ki a Legfőbb Főpap. És mivel úgy gondolom, hogy az olasz nyelvben néha-nyan eléggé jártasak, küldöm azt az úgynevezett jelentést is, amelyet azon a nyelven nyomtattak, és amelyből megtudható, hogy milyen tisztelettel és tetszéssel ünnepelte az egész Város a Szent Atyánk tiszteletére San Pantaleo-templomunkban rendezett oktavát. Egészen hihetetlen volt a népsokaság és a Szent Atyánk iránt megmutakozó kegyelet. Legyen vég nélküli hála a Hatalmas Istennek, aki örömünk betetőzésére anynyira derült napokat engedett, amelyek nyári időben szoktak lenni.

Mind közül kiemelkedik az a nap, amikor egy mindkét oldalán Szent Atyánk szent képével festett és díszített zászlót hordoztak a Szent Péter-bazilikától a templomunkig, feltűnő diadalmenetben, ugyanazon az úton, amelyen egykor ártatlanul a Szent Inkvizíció börtönébe vezették. Kénytelen vagyok rövid lenni, noha az öröm miatt alig vagyok rá képes. Az oktava hat napja alatt ugyanis teljesen ezzel vagyunk elfoglalva, és még maradunk is a hátralevő két napban. Maradok stb.

## 9.

*Thomas Díaz (a Conceptione) kasztíliai tartományfőnök levele  
Giuseppe Maria Giuria rendfőnöknek a Kalazanci Szent József  
szentté avatása alkalmából rendezett madridi ünnepekről  
Madrid, 1768. november 15.*

Lelőhelye: AGSP, Reg. Gen., 212. – Ld. a főszöveget a 69. jegyzetnél. – Eredeti nyelve latin.

Áldjátok!

Végre valahára, azután, hogy Isten jóra fordította Szent Atyánknak a mennyeiek közé való számláltatását, megrendeztük tizennyolc napon át tartó, folyamatos ünnepélyes

tiszteletét. Ezt úgy tettük, hogy az első hat napon Katolikus Királyunk, az Asztúriai Herceg és a többi más fenséges infánsok nevében tisztelettel adóztak Atyánknak az egész vidéken.

A következő négy napon a tekintetes urak, akik királyi tanácsosok, kollégiumunk templomába jöttek, hogy jelen legyenek az énekkel és zenével végzett szentmisén, és meghallgassák a Szent Atyának a szent szószékről elhangzó dicséretét.

Végül minden egyes napon ugyanazon a szertartáson megjelent a királyság számos előkelője, ezen hatalmas város kormányzója, vezető társaival együtt, a plébánosok egyházi rendje, és kiváló férfiak, akiket Szent Atyánkhöz rokonság fűz. Szent Atyánk dicséretét és a szertartást az első kilenc napon szerzetesek végezték, a többin pedig kegyességük és tudásuk miatt kiváló férfiak. Ezekből mindből akkora érdemekben részesültünk, amelyek reményünket könnyen túllépték; ami pedig az emberséget illeti, azt már régóta nagyon reméltük. Mindehhez járult minden rendű és korú emberek és népek nagy számban való érkezése templomunkhoz; az öröm jelei, amelyek, amennyire meg tudtuk érteni, nem mindennapiak voltak, valamint számos örvendetes gratuláció Szent Atyánknak a szentek ünnepei közé iktatásáról.

Azon a napon, amikor szent szobrát a Város utcáin és nyilvános terein körülhordoztuk, sok különféle rangú városi előljáró, nemesek, egyháziak, szerzetesek, közrendűek voltak láthatók, akikből a körmenet rendje csodálatosan hosszan és szemet gyönyörködtetően állt össze. A levél rövidegsége nem tűri, hogy többet írjak. Hála tehát Istennek és az Úr Jézus Krisztusnak, hogy jól és szerencsésen véghez vittük ezt a dolgot.

Szent Atyánk ereklyéit alkalmas módon megkaptam, és azokat e hónap 13-án a Királynak és családjának följánlhatam olyan módon, ahogy azt Atyaságod előírta, és hogy a kegyes felajánlás hálát keltett azoknál, világosan értésünkre

---

jutott; ezért én és velem együtt az egész provincia alázatosan köszönetet mondunk Atyaságodnak, és újabb bizonyítékát nyugtázzuk Atyaságodnak provinciánk iránti nagylelkűségének.

Az ereklyetartóra költött összeget itt fizettem; és hogy ezt Atyaságod rendezze, küldöm a váltót. Örökös lelki és testi boldogságot kérek Jézus Krisztustól Atyaságod számára, és ezzel maradok alázatos szolgája Krisztusban

Thomas a Conceptione

Madrid, 1768. nov. 15.



Joseph Anton Lidl metszete, Bécs, 1767  
(Piarista Múzeum, Budapest, 2018.35.1)

# A TANULMÁNYOK EREDETI MEGJELENÉSI HELYE

A Kegyes Iskolák Páli Kongregációjának keletkezésére vonatkozó okmányok

- = *Nova quaedam documenta, nuper in Archivo Secreto Vaticano re-  
perta, circa exordia Congregationis Paulinae Pauperum Matris Dei  
Scholarum Piarum*, EphCal 29(1960), 186-204. = SÁNTHA 1960c.
- = *Algunos documentos nuevos hallados recientemente en el Archivo  
Secreto Vaticano referentes a los inicios de la Congregación Paulina  
de los Pobres de la Madre de Dios de las E. Pías*, in SÁNTHA 1976,  
209-220.

A Kegyes Iskolák Rendjének alapítása: Az *Ad ea per quae* kezdetű breve előtörténete

- = *Iter Calasantii ad condendam Religionem Scholarum Piarum: Tre-  
centi quinquaginta anni a brevi „ad ea per quae” expedito, feliciter  
exacti*, EphCal 36(1967), 74-85.
- = *La fundación de las Escuelas Pías: 350 años del breve „Ad ea per  
quae”*, in SÁNTHA 1976, 321-330.

A San Pantaleo rendház: A piarista rend anyaházának története néhány forrás fényében

- = *Trecenti quinquaginta anni a condita domo S. Pantaleonis exacti:  
Nova aliquot documenta antiquorum imprimus domus principis  
Scholarum Piarum historiam illustrantia*, EphCal 31(1962), 266-  
301. = SÁNTHA 1962c.
- = *350 años de la fundación de la casa de S. Pantaleón: Algunos docu-  
mentos nuevos que ilustran sobre todo la historia más antigua de  
la casa principal de las Escuelas Pías*, in SÁNTHA 1976, 255-275.

Apostoli vizitáció a San Pantaleóban (1625)

- = *Calasantius et visitatio apostolica ecclesiae et domus S. Pantaleonis  
... anni 1625 habita*, EphCal 29(1959), 160-169, 187-202. = SÁNTHA  
1959b.
- = *Calasanz y l visita apostólica de la iglesia y casa de San Pantaleón  
del 27 de octubre de 1625*, in SÁNTHA 1976, 86-98.

A Hitterjesztési Kongregáció és a Kegyes Iskolák kapcsolata  
1644 és 1648 között

= *Sacra Congregatio de Propaganda Fide et Scholae Piae in quinquennio 1644–1648*, EphCal 29(1960), 111-132.

= *La Sda. Congregación de Propaganda Fide y las Escuelas Pías en el quinquennio 1644–1648*, in SÁNTHA 1976, 179-191.

Hogyan került sor a Kegyes Iskolák Rendjének lefokozására  
1646-ban?

= *Quomodo perventum sit a quarta Congregatione Cardinalium negotiis Scholarum Piarum praepositorum (8. sept. 1645) ad breve reductionis Innocentiae (16. mart. 1646)?*, EphCal 30(1961), 9-30. = SÁNTHA 1961a.

= *Cómo se llegó de la 4.a congregación de cardenales encargados de los asuntos de las Escuelas Pías (8.IX.1645) al breve Inocenciano de reducción (16.III.1646)*, in SÁNTHA 1976, 243-253.

Kalazancius szentté avatása

= *Canonizatio Beati Iosephi Calasanctii*, EphCal 36(1967), 321-336.

= *Canonización de San José de Calasanz*, in SÁNTHA 1976, 331-340.

# RÖVIDÍTÉSEK

## LEVÉLTÁRI RÖVIDÍTÉSEK

- AAV = Archivio Apostolico Vaticano (2019 előtt: Archivio Secreto Vaticano)  
AA = Archivum Arcis  
Misc., Arm. VII. = Miscellanea, Armadio VII  
Sec. Brev. = Secretaria Brevium  
ACVC = Archivio della Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica (1967 előtt: Archivio della Congregazione de Regolari)  
AGSP = Archivio Generale delle Scuole Pie (Roma)  
Dom. Gen. = Domus Generalitiae  
Reg. Cal. = Regestum Calasancianum  
Reg. Gen. = Regesta Generalitatis  
Reg. Prov. = Regesta Provinciarum  
Reg. Serv. Dei = Regestum de Servis Dei  
AOMD = Archivio dell'Ordine dei Chierici Regolari della Madre di Dio (Roma)  
ASDR = Archivio Storico Diocesano di Roma  
APF = Archivio Storico di Propaganda Fide (Roma)  
SOCG = Scritture originali nelle Congregazioni Generali  
Acta = Acta Sacrae Congregationis  
CP = Congregazioni particolari  
ASR = Archivio Stato di Roma  
Notai trib. A. C. = Notai del tribunale dell'auditor Camerae  
Corp. rel., Sc. P. = Corporazioni religiose, Chierici Regolari delle Scuole Pie, S. Pantaleo  
Cam. III = Camerale III  
PMKL = Piarista Rend Magyar Tartomány Központi Levéltára  
IV.213 = Albert István hagyatéka

## BIBLIOGRÁFIAI RÖVIDÍTÉSEK

- ActaCG1718 = *Acta Capituli Generalis anni 1718*, in ASchP 7(1942), 3-26.

- ActaCG1754 = *Acta Capituli Generalis anni 1754*, in ASchP 10(1951), 17-34.
- ASchP = Archivum Scholarum Piarum, Roma, 1-15(1936–1956); 1(1977)–
- BARTLIK = BARTLIK, Bernardus SchP, *Annales Ordinis nostri [1597–1643]*, EphCal 1-27(1932–1958).
- BAU 1949 = BAU, Calasanz SchP, *Biografia crítica de S. José de Calasanz*, Madrid, 1949.
- BAU 1957 = BAU, Calasanz SchP, *En torno del epistolario de San José de Calasanz*, Revista Calasancia 3(1957):12, 367-394.
- BAU 1963 = BAU, Calasanz SchP, *Revisión de la vida de San José de Calasanz*, Madrid, 1963.
- BERRO 1948 = Berro, Vincenzo SchP, *Memorie intorno alla morte die S. Giuseppe Calasanzio*, La Voce del Calasanzio 17(1948):4, 189-196.
- BERRO 1988 = BERRO, Vincenzo SchP, *Annotazioni*, ed. Osvaldo TOSTI SchP, I-III, Roma, 1988 (Monumenta Historica Scholarum Piarum). – Sántha György eredetileg a mű kéziratának lapjaira hivatkozott, amelyeket zárójelben meghagyunk. (A szerk.)
- BONADA-FASSONI 1764 = BONADA, Franciscus SchP – FASSONI, Liberatus SchP, *Vita B. Josephi Calasancii a Matre Dei Scholarum Piarum Fundatoris O. CC. RR. PP. Matris Dei*, I-II, Roma, 1764.
- BR = *Bullarium Romanum: Bullarum, diplomatum et privilegiorum Sanctorum Romanorum Pontificum Taurinensis editio*, I-XVI, ed. Aloysius Bilio, Augustae Taurinorum, 1857–1869.
- Brevis relatio* 1959 = *Brevis relatio de rebus in honorem R. Patris Generalis [Vincentii Tomek] in universo Ordine nostro gestis*, EphCal 28(1959):2, 60-87.
- BSchP 1899 = *Bullarium religionis Scholarum Piarum*, Matritii, 1899.
- BSchPSupp = [PICANYOL, Leodegarius SchP], *Supplementum ad Bullarium Scholarum Piarum*, ASchP 8(1943), 22-35, 9(1950), 31-33, 10(1951), 35-39.
- CAPUTI = CAPUTI, Giancarlo (a S. Barbara) SchP, *Notizie storiche della Congregazione e Religione dei Ch. Reg. Poveri della Madre di Dio delle Scuole Pie*, vol. I-VI, pars 1-12 (kézirat: AGSP, Reg. Hist.-Bibl., n° 3-8). – Nyomtatott kiadása: ed. Adolfo GARCÍA-DURÁN SchP, ASchP 27(2003):54–46(2022):91 (folytatás alatt). Mivel a kiadás még nem zárult le, a jegyzetekben meghagytuk a kézirat helyeire történő hivatkozásokat. (A szerk.)
- CARDELLA = CARDELLA, Lorenzo, *Memorie storiche de' Cardinali della*



- Santa Romana Chiesa*, I-IX, Roma, 1792–1797.
- CIACONIUS 1601 = CIACONIUS, Alphonsus OP et al., *Vitae, et res gestae pontificum romanorum et S. R. E. Cardinalium*, Romae, 1601.
- DBIO = *Dizionario Biografico degli Italiani*, vol. 1-89 (online kiadás), URL: [www.treccani.it/biografico/](http://www.treccani.it/biografico/) (2023.02.16).
- DENES = *Diccionario Enciclopedico Escolapio*, I-II, ed. Luis María BANDRÉS REY, Claudio VILÀ PALÀ, Madrid–Salamanca, 1983–1990.
- DFC = *Documenti fondazionali delle Scuole Pie*, Roma, 1995 (Inserito di „Recherche”).
- Documenta Capituli Generalis* 1961 = *Documenta Capituli Generalis XXXVIII*, EphCal 30(1961), 325-392.
- Documenti Paolucci* 1989 = *Il Regestum Calasanctianum 68 dell Arch. Generale (Documenti Paolucci)*, ed. Osvaldo TOSTI SchP, ASchP 13(1989):26, 1-112 = *Il Regestum Calasanctianum 68 dell Arch. Generale (Documenti Paolucci) – Dichiarazioni circa le nostre Costituzioni Regole e Riti comuni*, ed. Osvaldo Tosti, Roma, 1989 (Monumenta Historica Scholarum Piarum).
- EC = *Epistolario di San Giuseppe Calasanzio*, ed. Leodegario PICANYOL SchP, I-IX, Roma, 1950–1956; X, ed. Claudio VILÀ PALÀ SchP, Roma, 1988.
- ECo = *Epistolarium coetaneorum S. Iosephi Calasantii 1600–1648*, ed. Georgius SÁNTHA SchP–Claudio VILÀ PALÀ SchP, I-VII, Romae, 1977–1982.
- EEC = *Epistulae ad S. Josephum Calasantium ex Europa Centrali 1625–1648*, ed. Georgius SÁNTHA SchP, Romae, 1969.
- EHI = *Epistulae ad S. Josephum Calasantium ex Hispania et Italia*, ed. Georgius SÁNTHA SchP, I-II, Romae, 1972.
- ENC = *L'Eco dei Nostri Centenari* (Supplemento di EphCal), a cura di Leodegario PICANYOL SchP, n° 1-15, Roma, 1945–1949.
- EphCal = *Ephemerides Calasanctianae*, Roma, 1(1932)–
- ERRA 1753 = ERRA, Carlo Antonio, *Ragguaglio della unione e disunione delle Scuole Pie con la Congregazione della Madre di Dio*, Roma, 1753.
- FORCELLA = FORCELLA, Vincenzo, *Iscrizioni delle chiese e d'altri edifici di Roma*, I-XIV, 1867–1884.
- GINER 1992 = GINER GUERRI, Severino, *San José de Calasanz: Maestro y fundador*, Madrid, 1992 (Biblioteca de Autores Cristianos, 41).
- GIORDANO 1960 = GIORDANO, Francesco, *Il Calasanzio e l'origine della scuola popolare*, Genova, 1960.
- GIOVANNONI 1958 = GIOVANNONI, Giustino, *Roma dal Rinascimento al*

- 1870, in *Topografia Urbanistica di Roma*, Bologna, 1958.
- GW = *Gesamtkatalog der Wiegendrucke*, Bd. 1-12, Leipzig–Stuttgart, 1925–2013. URL: <https://www.gesamtkatalogderwiegendrucke.de> [2020.12.20]
- HC IV = GAUCHAT, Patritius OFMConv, *Hierarchia catholica medii et recentioris aevi*, IV: 1592–1667, Monasterii, 1935.
- Hitre, tudásra* 2017–2019 = *Hitre, tudásra: A piaristák és a magyar művelődés*, szerk. KOLTAI András, BORBÁS Péter, SZEKÉR Barnabás, RÁKOSSY Anna, I–II, Budapest, 2017–2019.
- KOLTAI 2007 = KOLTAI András, *Bevezetés a piarista rend magyarországi történetének forrásaiba és irodalmába*, Budapest, 2007 (Magyarország piarista múltjából, 1).
- MARTINI 1883 = MARTINI, Angelo, *Manuale di metrologia, ossia misure, pesi e monete in uso attualmente e anticamente presso tutti i popoli*, Torino, 1883.
- MEDEL 1957 = MEDEL, Jesús Lopez, *Vigencia del sentido social de la Pedagogia Calasancia*, *Revista Calasancia* 3(1957):12, 595–612.
- MONCALLERO–LIMITI 1965 = MONCALLERO, Giuseppe Lorenzo–LIMITI, Giuliana, *Il Codice Calasanziano Palermitano (1603-1648)*, Roma, 1965.
- MORANDI 1984 = MORANDI, Giovanni Battista SchP, *Narratione del principio delle Scuole Pie et suo progresso*, *ASchP* 15(1984), 1–28.
- PARSI 1960 = PARSI, Publio, *Chiese Romane*, I–II, Roma, 1960.
- PASSERA = PASSERA, Prospero SchP, *Memorie della Casa di San Pantaleo (1863–1882)* (kézirat: AGSP, Dom. Gen., 18/1).
- PASTOR = PASTOR, Ludwig von, *Geschichte der Päpste seit dem Ausgang des Mittelalters*, I–XVI, Freiburg i. Br., 1886–1933.
- PICANYOL 1926–1927 = PICANYOL, Leodegario SchP, *Venerabile Chiesa di San Pantaleo di Roma*, in *Bollettino del Santuario di San Pompilio* 3(1926):10, 5–6; 11, 6–7; 4(1927):1, 3–5.
- PICANYOL 1928 = PICANYOL, Leodegario SchP, *Le Scuole Pie di S. Pantaleo*, *La Voce del Calasanzio* 1(1928), 35–37.
- PICANYOL 1932a = PICANYOL, Leodegario SchP, *Brevis conspectus historico-statisticus Ordinis Scholarum Piarum*, Romae, 1932.
- PICANYOL 1932b = PICANYOL, Leodegario SchP, *Due preziosi documenti dei primi tempi delle Scuole Pie*, *La Voce del Calasanzio* 5(1932), 284–285.
- PICANYOL 1933 = PICANYOL, Leodegario SchP, *De Officio et Missa S. Iosephi Calasancii*, *EphCal* 2(1933), 166–174.
- PICANYOL 1934 = PICANYOL, Leodegario SchP, *De Officio S. Iosephi*

- Calasanctii*, EphCal 3(1934), 172-178.
- PICANYOL 1937 = PICANYOL, Leodegario SchP, *Inventarium Magni Tabularii Ordinis Scholarum Piarum*, Romae, 1937.
- PICANYOL 1938 = PICANYOL, Leodegario SchP, *Il Ven. Glicerio Landriani*, Roma, 1938.
- PICANYOL 1939 = PICANYOL, Leodegario SchP, *In memoriam: Pius XI. Pont. Max.*, EphCal 8(1939), 41-42.
- PICANYOL 1945 = PICANYOL, Leodegario SchP, *Lettere scelte d'illustri Scolopi: Mauro Ricci a Gio. B.ta Perrando, Preposito Generale*
- PICANYOL 1946-1947 = [PICANYOL, Leodegario SchP,] *Le Scuole Pie e la soppressione innocenziana del 1646*, ENC n° 6, 3-9; n° 7, 8-11; n° 8, 9-13 (suppl. di EphCal 15[1946]:5-6; 16[1947]:1-2; 3-4).
- PICANYOL 1948a = PICANYOL, Leodegario SchP, *Fortuna della prima vita di S. Giuseppe Calasanzio, stampata dal Tosetti, nel 1767*, ENC n° 9-10 (suppl. di EphCal 17[1948]:2), 22-23.
- PICANYOL 1948b = PICANYOL, Leodegario SchP, *Le vite di S. Giuseppe Calasanzio*, ENC n° 11-12 (suppl. di EphCal 17[1948]:4-5), 39-48.
- PICANYOL 1948c = PICANYOL, Leodegario SchP, *Notae historicae de prima missae S. Josephi Calasanctii collecta necnon de hymnis antiquioribus*, EphCal 17(1948), 156-160.
- PICANYOL 1949a = PICANYOL, Leodegario SchP, *Le Scuole Pie: Origine - spirito - attivita - storia*, ENC n° 13-14 (suppl. di EphCal 18[1949]:3-4), 13-107.
- PICANYOL 1949b = [PICANYOL, Leodegario SchP,] *Le celebrazioni trecentarie*, ENC n° 13-14 (suppl. di EphCal 18[1949]:3-4), 113-118.
- PICANYOL 1950a = PICANYOL, *La Cappella dell'apparizione della casa di S. Pantaleo, dedicata a Maria Assunta*, Rassegna di Storia e Bibliografia Scolopica 16(1950), 2-12.
- PICANYOL 1950b = PICANYOL, Leodegario SchP, *Nostro corriere*, Rassegna di Storia e Bibliografia Scolopica, 16(1950), 67-70.
- PICANYOL 1952-1955 = PICANYOL, Leodegario SchP, *La Biblioteca Scolopica di San Pantaleo di Roma*, I-II Roma, 1952-1955.
- PICANYOL 1954 = PICANYOL, Leodegario SchP, *Anno Mariano e le Scuole Pie*, Roma, 1954.
- PICANYOL 1956 = PICANYOL, Leodegario SchP, *Documenti illustrativi dell'Epistolario [1636-1648]*, in EC IX, 60-223.
- Positio Casani 1982 = *Romana seu Luccana beatificationis et canonizationis Servi Dei Petri Casani a Nativitate Beatae Mariae Virginis ... positio super virtutibus*, Romae, 1982.
- SÁNTHA 1955 = SÁNTHA György SchP, *San José de Calasanz y su*

- amistad con los Padres Carmelitas Descalzos*, Revista Calasancia, 1(1955), 183-198.
- SÁNTHA 1956 = SÁNTHA György SchP, *San Jose de Calasanz: Su obra: Escritos: Estudio pedagógico y selección de escritos*, trans. César AQUILERA–Julián CENTELLES, Madrid, 1956 (Biblioteca de Autores Cristianos, 159).
- SÁNTHA 1957 = SÁNTHA György, *Calasanz, las Escuelas Pias y el Duque Jorge Ossolinski*, Revista Calasancia 3(1957):12, 229-365.
- SÁNTHA 1958a = SÁNTHA György SchP, *De S. Fundatori nostri in Confraternitate Doctrinae Religionis urbis praesentia, industria, muneribus*, EphCal 27(1958), 149-161.
- SÁNTHA 1958b = SÁNTHA György SchP, *De Sancti Fundatoris nostri in Archiconfraternitate SS. XII Apostolorum praesentia et opera*, EphCal 27(1958) 177-189.
- SÁNTHA 1959a = SÁNTHA György SchP, *Quinque epistulae S. P. N., quae, una cum praecipuis cuiusdam sextae dictis, nunc primum publici iuris fiunt*, EphCal 28(1959), 43-53.
- SÁNTHA 1959b = SÁNTHA György SchP, *Calasanctius et visitatio apostolica ecclesiae et domus S. Pantaleonis ... anni 1625 habita*, EphCal 28(1959), 160-169, 187-202. = Kötetünkben: *Apostoli vizitáció a San Pantaleóban (1625)*, 83-112.
- SÁNTHA 1959c = SÁNTHA György SchP, *Quattuor novi elenchi anti-quissimorum S. Josephi Calasanctii Scholis Piis, qui in palatio D. Octavi Mannini una cum illo vixerant, cooperatorum*, EphCal 28(1959), 362-390.
- SÁNTHA 1960a = SÁNTHA György SchP, *Cardinalis Princeps Franciscus Dietrichstein, episcopus Olomuciensis (1570–1636) et Scholae Piae*, EphCal 29(1960), 43-57, 75-89.
- SÁNTHA 1960b = [SÁNTHA György SchP], *Studentatus Internationalis ad S. Pantaleonem*, EphCal 29(1960), 93-94.
- SÁNTHA 1960c = SÁNTHA György SchP, *Nova quaedam documenta, nuper in Archivo Secreto Vaticano reperta, circa exordia Congregationis Paulinae Pauperum Matris Dei Scholarum Piarum*, EphCal 29(1960), 186-204. = Kötetünkben: *A Kegyes Iskolák Páli Kongregációjának keletkezésére vonatkozó források*, 1-19.
- SÁNTHA 1960d = [SÁNTHA György SchP,] *Claudius Vilà Palà Sch. P., Fuentes inmediatas de la Pedagogía Calasancia, Consejo Superior de Investigaciones Científicas Instituto „San José de Calasanz”, Madrid, 1960; vol. 25-17 ½, pp. XV-323. [recenzió]*, EphCal 29(1960), 284-290.

- SÁNTHA 1960e = SÁNTHA György SchP, *Sac. Hieronymus Nicotera, magister deputatus regionis S. Angeli in Urbe, eiusque necessitudo cum Scholis Piis in Palatio DD. Vestri*, EphCal 29(1960), 340-349.
- SÁNTHA 1961-1962 = SÁNTHA György, *P. Cosmus Chiara a Jesu et Maria (1616-1681) tertius S. Josephi Calasantii successor, Historia reintegrationis plenae Ordinis nostri*, EphCal 30(1961), 406-429, 31(1962) 3-23, 37-55 (kny).
- SÁNTHA 1961a = SÁNTHA György SchP, *Quomodo perventum sit a quarta Congregatione Cardinalium negotiis Scholarum Piarum praepositorum (8. sept. 1645) ad breve reductionis Innocentiae (16. mart. 1646)?*, EphCal 30(1961), 9-30. = Kötetünkben: *Hogyan került sor a Kegyes Iskolák Rendjének lefokozására 1646-ban?*, 135-151.
- SÁNTHA 1961b = SÁNTHA György SchP, *P. Joannes Garzia de Castillo (1585-1659), antiquus S. Iosephi Calasantii socius et secundus Ordinis Scholarum Piarum praepositus generalis*, EphCal 30(1961), 49-77, 90-117, 129-148.
- SÁNTHA 1961c = SÁNTHA György SchP, *P. Camillus Scassellati, rector Collegii Nazareni et tertius Scholarum Piarum praepositus generalis (1610-1678)*, EphCal 30(1961), 165-174, 201-234, 249-274 (kny).
- SÁNTHA 1962a = SÁNTHA György SchP, *P. Iosephus Fedele a Visitazione, antiquus S. Iosephi Calasantii socius et quartus eiusdem successor (1605-1683)*, EphCal 31(1962), 74-97, 110-127, 157-167 (kny).
- SÁNTHA 1962b = SÁNTHA György SchP, *P. Carolus Joannes Pirroni (1640-1685) sextus Ordinis Scholarum Piarum praepositus generalis*, EphCal 31(1962), 184-209, 222-248, 339-358, 379-408 (kny).
- SÁNTHA 1962c = SÁNTHA György SchP, *Trecenti quinquaginta anni a condita domo S. Pantaleonis exacti: Nova aliquot documenta antiquorum imprimis domus principis Scholarum Piarum historiam illustrantia*, EphCal 31(1962), 266-301. = Kötetünkben: *A San Pantaleo rendház: A piarista rend anyaházának története néhány forrás fényében*, 35-81.
- SÁNTHA 1965 = SÁNTHA György SchP, *G.L. Moncallero Giuliana Limiti, Il Codice Calasanziano Palermitano (1603-1648). Edizioni dell'Ateneo di Roma, 1965. Studi di Pedagogia. Collana diretta da L. Volpicelli 1. vol. 21x14, pp. XII+352+4 tabulae illustratae [recenzió]*, EphCal 34(1965), 305-312.
- SÁNTHA 1966-1967 = SÁNTHA György SchP, *P. Iosephus Lalli a S. Francisco Scholarum Piarum praepositus generalis XIV*, EphCal

- 35(1966), 453-467, 36(1967), 14-42, 118-139 (kny).
- SÁNTHA 1966 = SÁNTHA György SchP, *Probatio ac institutio iuniorum nostrorum temporibus S. P. N.*, EphCal 35(1966), 201-250.
- SÁNTHA 1971-1972 = SÁNTHA György SchP, *P. Iosephus Maria Giuria a S. Ioanne Baptista Clericorum Regularium Pauperum Matris Dei Scholarum Piarum praepositus generalis XX (1686-1772)*, EphCal 40(1971), 81-97, 132-145, 175-186, 220-234, 260-275, 299-318; 41(1972), 11-36 (kny).
- SÁNTHA 1976 = SÁNTHA, Jorge SchP, *Ensayos criticos sobre S. José de Calasanz y las Escuelas Pías*, transl. et ed. Claudio VILÀ PALÀ, Salamanca, 1976.
- SÁNTHA 2005 = SÁNTHA György SchP, *San Giuseppe Calasanzio educatore: L'Opera Pedagogica di S. Giuseppe Calasanzio, Fondatore delle Scuole Pie*, Roma, 2005.
- SPRETI = SPRETI, Vittorio, *Enciclopedia Storico-Nobiliare Italiana*, I-VIII, Milano, 1928-1935,
- STEFANI 1760 = STEFANI, Joannes Vincentius a S. Jacobo SchP, *Index auctorum e Clericis Regular. Scholarum Piarum quorum opera typis vulgata sunt, Romae*, [1760] (kézirat: AGSP, Reg. Hist.-Bibl. 30).
- STEFANI 1943 = STEFANI, Gian Vincenzo SchP, *Novelle letterarie ed ecclesiastiche delle Scuole Pie dall'anno 1749 al 1770*, ed. Leodegario PICANYOL SchP, Roma, 1943.
- TALENTI 1753 = TALENTI, Vincenzo SchP, *Vita del beato Giuseppe Calasanzio della Madre di Dio fondatore de'Chierici Poveri della Madre di Dio delle Scuole Pie*, Roma, 1753.
- TÓTH 2000 = TÓTH István György, *A Propaganda megalapítása és Magyarország (1622)*, Történelmi Szemle 42(2000):1-2, 19-68.
- TROMP 1958 = TROMP, Sebastian SJ, *Prosper Fagnanus Boni*, Gregorianum 39(1958), 770-772.
- VILÀ PALÀ 1960 = VILÀ PALÀ, Claudio SchP, *Fuentes inmediatas de la Pedagogia Calasancia*, Madrid, 1960.
- VIVO 1960 = VIVO, Francesco di, *Indirizzi Pedagogici ed Istituzioni Educative di Ordini e Congregazioni nei secoli XVI-XVII. S. Giuseppe Calasanzio e le Scuole Pie*, Rassegna di Pedagogia 18(1960):2, 145-158.

## SZERZETESRENDEK RÖVIDÍTÉSEI

- FdC = Filles de Charité (irgalmas nővérek)  
OCD = Ordo Carmelitarum Discalceatarum (sarutlan kármeliták)  
OCR = Ordo Clericorum Regularium (teatinusok)  
OFM = Ordo Fratrum Minorum (ferencesek)  
OFM<sup>Cap</sup> = Ordo Fratrum Minorum Capuccinorum (kapucinusok)  
OFM<sup>Conv</sup> = Ordo Fratrum Minorum Conventualium (minoriták)  
OMD = Ordo Clericorum Regularium Matris Dei (Isten Anyjáról  
nev. Szabályozott Klerikusok Rendje)  
OMI = Congregatio Missionariorum Oblatorum Beate Mariae Virgi-  
nis Immaculatae (Szeplőtelen Szűz Mária Missziós Oblátusai)  
OP = Ordo Praedicatorum (domonkosok)  
ORS = Ordo Clericorum Regularium a Somascha (szomaszkok)  
OSB = Ordo Sancti Benedicti (bencések)  
OSBM = Ordo Sancti Basilii Magni (baziliták)  
SchP = Scholae Piae (piaristák)  
SJ = Societas Jesu (jezsuiták)

# NÉVMUTATÓ

A névmutatóból – gyakori előfordulásuk miatt – kimaradtak:  
Róma, Kalazanci Szt. József, Szűz Mária (Isten anyja).

20. Settembre ld. Via 20. Settembre (Róma) 107  
Abbazia di S. Antonio (Piacenza) 60  
Accardo, Thomas (a S. Francisco) SchP 101  
Alacchi, Melchiorre (ab Omnibus Sanctis) SchP 83, 87, 92  
Alatri (Lazio) 170  
Albert István SchP XVIII-XXV, XXVII  
Albizzi, Francesco XXIV, 126, 132, 136, 142, 143, 144, 145, 146, 149, 151  
Albornoz, Egidio (bíboros) 118  
Altobello, Domenico 104, 109  
Anagni (Lazio) 103  
Andrea ld. Sant'Andrea  
Anna, Szt. 61, 72-74, 77-78  
Annibalis ld. de Annibalis 61  
Anselmo, Giuseppe 85  
Antal, Remete, Szt. 133  
Antillák 80  
Appia Nuova ld. Via Appia Nuova (Róma) 56  
Aragónia 80  
Armini, Alessio (a Conceptione B.M.V.) SchP 47  
Arrigoni, Pompeo 10  
Assemani, Stefano Evodio 159  
Asztúria 173  
Ausenda, Giovanni SchP XVIII, XXIV  
Ausztria 80, 166  
Babics-Villata Zsófia XXVII  
Balaguer (Katalónia) 164  
Baldi, Francesco (ab Annuntiatione) SchP 98  
Bandres Rei, Louis Maria SchP XXIII  
Barbazza, Francesco 152  
Barberini, Antonio (bíboros) (idősebb) 85, 96, 131  
Barberini, Antonio (bíboros) (ifjabb) 131, 133  
Bartlik, Bernard (a S. Philippo Nerio) SchP 3, 5, 26, 36, 41, 45, 83-84  
Bau, Calasanz SchP XXI-XXIII, 21, 35, 44, 83, 135, 149, 158  
Bécs 20, 34, 82, 176  
Belcastro (Calabria) 85, 95, 112  
Benedek XIV., pápa 61  
Benedek, XV., pápa 49  
Benzi, Placido SchP XXIII  
Bernardini, Alessandro OMD 6, 8, 9, 11, 12, 25, 27  
Bernardini, Cosmo Antonio 135  
Berro, Vincenzo (a Conceptione) SchP 3, 53, 63-67, 69, 83, 99, 147, 148  
Bianchi, Ottaviano Zaccharia



- (a S. Gabriele) SchP 98  
 Bianchi-Cagliesi, Anselmo 49  
 Bichi, Metello (bíboros) 11  
 Binder János Fülöp VIII  
 Bonada, Francesco (a S. Joanne Ev.) SchP 156  
 Bonaventura, Szt. OFM 123  
 Borgo (Róma városrésze) 45, 48, 55, 62, 86, 89, 107  
 Borián Tibor SchP XXI, XXIII  
 Borromei Szt. Károly 85  
 Borromeo, Federico (bíboros) 42  
 Bortolotti, Gian Francesco SchP 158  
 Boschi, Everardo SchP 55  
 Bosco, Alessandro püspök 84, 85, 88, 95  
 Bottini, Anna Maria ld. Mei 61  
 Bracci, Antonio 159  
 Brasavola, Rodolfo (a S. Hieronymo) SchP 61, 135  
 Brescianolo, Giacomo SchP 60  
 Bruno, Giovanni Batt. SchP 54  
 Buda (Magyaró.) VIII  
 Budapest IX, XIV, XIX  
 Buenos Aires (Argentína) 80  
 Buffalo ld. Del Buffalo  
 Buono ld. Del Buono  
 Buschini, Ugolino 47  
 Campana, Pietro XXVIII  
 Caporella Fausta (Giovanni Battista Oddi felesége) 41  
 Capponi, Luigi (bíboros) 119, 124, 125, 127, 133  
 Caputi, Giancarlo (a S. Barbara) SchP 47, 64, 66, 67, 129, 131, 132, 145, 147, 148  
 Carcare (Liguria) 107  
 Cardella, Lorenzo 6  
 Caro ld. de Caro  
 Carpegna, Gasparo (bíboros) 61  
 Casani, Pietro (a Nativitate B.M.V.) SchP 8-12, 14-15, 28, 93, 98, 102, 109  
 Casanovas, Jose Calasanz (a S. Francisco) SchP 48, 53, 80-81  
 Castelli, Francesco (a Purificazione B.M.V.) SchP 98  
 Castillo ld. Garcia del Castillo  
 Castroferrato, Hieronymus a, OFMCap a 85  
 Cenci, Camillo 41  
 Cenci, Tiberio 41  
 Cenci, Vittoria (Ludovico de Torres felesége) 36, 38, 39, 41, 42, 43, 44, 57  
 Censunni, Giovanni Maria OSBM 95  
 Cesena (Emilia Romagna) 39, 107  
 Chantal, Johanna Franciska, Szt. FdC 161  
 Chelucci, Paulino (a S. Joseph) SchP 156, 158  
 Cherubini, Stefano (ab Angelis) SchP 66, 91, 98, 144, 147, 148, 151, 156, 158  
 Chiavi d'Oro ld. Piazza delle Chi, avi d'Oro (Róma) 53  
 Città della Pieve (Umbria) 154

- Cobeluzzi (Cobellutius), Scipione 5, 13, 27
- Colonna ne' Manfroni, Maria úrnő 61
- Colonna, Marcantonio 155, 156, 160
- Conca, Sebastiano 152, 158-160, 167-170
- Conti, Innocenza ld. Gentile 61
- Conti, Onofrio (a SS. Sacramento) SchP 124, 125, 126, 127
- Contino, Angelo 39
- Contino, Cosimo 39, 45, 52
- Copertinói József, Szt. OFMConv 161
- Corea, Chiara ld. Silva 61
- Corea, Maria Maddalena ld. Maccarani 61
- Corsini, Clemenza ld. Palombara 61
- Corsini, Odoardo (a S. Silvestro) SchP 154
- Coruña ld. La Coruña XVII
- Corvi, Domenico 160
- Cremonese ld. Pietro Cremonese 66
- Crescentio, Giacomo 85
- Csehország 80, 116, 128
- Cuccagna ld. Via della Cuccagna (Róma) 39, 46-48
- Cuchagna vendéglő (Róma) 38-39 (ld. még Via della Cuccagna)
- Cueva-Benavides, Alfonso de la, (bíboros) 149
- Cupis ld. de Cupis 61
- Davini, Caietano (a. S. Agnete) SchP 164, 165
- de Annibalis ne i Scarlatti, Antonia bárónő 61
- de Caro, Anastasio SchP 158, 167, 169
- de Cupis, Francesca ld. Ornani 61
- De La Cueva ld. Cueva-Benavides 149
- Del Buffalo őrgróf 43
- Del Buono, Giuseppe SchP 50, 56
- Del Buono, Luigi SchP 56
- del Castillo ld. García
- Delbecchi, Guiseppe Agostino (a S. Nicolao) SchP 154
- Denkiewicz, Stefan SchP XV
- Diaz, Antonio (püspök) 84, 85, 88, 90
- Díaz, Thomas (a Concepción) SchP 173, 175
- Dietrichstein, Maximilian von 116, 124
- Domenico di Gesù María ld. Ruzola, Domingo
- Domingo de Jesús Maria ld. Ruzola, Domingo
- Dominichi, Domenico OMD 60
- Domonkos, Szt. OP 123
- Dorothea ld. Santa Dorothea
- Dragonetti, Gaspere 12, 39, 46, 52, 67
- Emiliani Jeromos, Szt. ORS 161
- Euszták, Szt. 58
- Fagnani, Prospero (titkár) 96, 144, 151
- Faldoni, Antonio Giovanni 160

- Fanano (Emilia-Romagna) 107
- Fassoni, Liberato (a S. Joanne Bapt.) SchP 156
- Fedele, Giuseppe (a Visitati-one) SchP 54
- Ferenc, Assisi, Szt. OFM 123
- Ferretti OFM Cap 86, 90
- Ferri, Giacomo SchP 67
- Firenze (Toscana) XII
- Forcella, Vincenzo 37
- Forgó András XXVI
- Forum Traiani (Foro di Trai-ano, Róma) 53
- Franchi, Francesco (klerikus) 39
- Franco, Giovanni Domenico (a Cruce) SchP 117
- Frascati (Lazio) 12, 27, 91, 107, 159
- Gaeta (Lazio) 168, 170
- Galletti, Archangelo (a Nati- vitate Domini) SchP 98
- García del Castillo, Juan (Juan de Jesús Maria, Joan-nes a Jesu Maria) SchP 39, 43, 52, 54, 67, 90, 91
- García-Durán, Adolfo SchP XV
- Garzia ld. García del Castillo
- Gavotti, Lorenzo 43
- Genova (Liguria) 107
- Gentile ne' Conti, Innocenza úrnő 61
- Gergely XV., pápa 30, 31, 53, 58, 102, 106
- Germania (rendtartomány) 114, 117, 119, 122, 125, 134, 172
- Gesù ld. Via del Gesu (Róma) 37
- Ghellini, Gellio SchP 23
- Ghigi Montori, Maura ld. Lancelotti 61
- Giner Guerri, Severino SchP 2
- Ginetti, Marzio (bíboros) 118, 124, 148, 149
- Giordano, Francesco SchP 135
- Giovanni di Gesù Maria ld. Ustarroz
- Giovannoni, Giustino 37
- Giuria, Giuseppe Maria (a S. Joanne Bapt) SchP 55
- Giustiniani, Benedetto (bíbo-ros) 4-6, 11, 13, 15, 16, 19, 23, 25, 28, 42, 43
- Grafagnino ld. Pacini 69
- Gratiani, Giacomo (a S. Paulo) SchP 54, 96, 98
- Guiria, Guisepe Maria (a S. Joanne Bapt.) SchP 153-159, 161-163, 166-173
- Günzburg (Bajoro.) 158
- Habsburg Lipót főherceg 117
- Hanghe Jácint (ab As- sumptione B.M.V.) SchP 158
- Horváth Gyula hittanár IX
- Ilari, Marcellino SchP 49
- Ince, X., pápa 56, 64, 113-115, 118, 123, 130-131, 134-136, 143, 144
- Ince XII., pápa 61, 72
- Ingoli, Francesco 113-115, 118-120, 123, 125, 127-134
- Invzati, Raffaello 84-85, 88
- Isten Anyja Kongregáció ld. Luccai Kongregáció

- Ivo ld. Sant'Ivo alla Sapienza  
 Jakab (Szt. Pálról nev.) ld. Pacini, Giacomo (a S. Paulo) SchP 96  
 János, XXIII., pápa 67  
 Jelenits István SchP XXII  
 Jeromos, Szt. 120  
 Joannes a Jesu Maria ld. García  
 Juan de Jesús Maria ld. García  
 Juan de Jesús María ld. Ustarroz  
 Juan de Jesús y María ld. Ustarroz  
 Jusztusz és Pásztor, szent vértanúk 104, 105, 109, 110  
 Karas, Gaspar 117  
 kármeliták 4-6, 13, 15, 16, 19, 24, 26-27, 36, 38, 42-43, 113  
 Kasztília 81, 155  
 Katalin, Alexandriai, Szt. 104, 109  
 Katalónia 80  
 Kelemen, XII., pápa 32  
 Kelemen, VIII., pápa 2, 6, 7, 9, 10, 24  
 Kelemen, XIII., pápa 153, 155, 156, 160-162  
 Kelemen, XIV., pápa, 165, 166  
 Keresztény Tanítás Testvérsége 22-23  
 Kęty (Kenty) Szent János 161  
 Kincs Lajos SchP XXI, XXIII  
 Kowalsky, Nicola OMI 131  
 La Coruña XVII  
 Lancellotti ne' Ghigi Montori, Maura márkinő 61  
 Lancellotti, Erminia ld. Santacroce 61  
 Lancellotti, Orazio (bíboros) 10, 11, 43  
 Landriani, Glicerio (a Christo) SchP 12, 18, 36, 39, 40, 41, 42, 43, 52, 60, 67, 105, 110  
 Lapis, Geatano 159, 160  
 Leipnik (Lipník nad Bečvou, Morva.) 116  
 Leitomischl (Litomyšl, Cseho.) 115, 116, 118, 127  
 Lénárd Ödön SchP XX  
 Lengyelország 117, 119, 127, 129, 134, 165  
 Leonardi, János (Giovanni), Szt. 1, 6, 24, 113  
 Lidl, Johann Jakob 34  
 Lidl, Joseph Anton 82, 176  
 Liguria 69, 86, 157  
 Limiti, Giuliana 23  
 Lipót főherceg ld. Habsburg Lipót 117  
 Litvánia 165  
 Lopez, Diego 39  
 López, Teófiló SchP XV  
 Lorenzo ld. San Lorenzo  
 Lucca 12, 27, 69  
 Luccai Kongregáció 1-2, 6-9, 12-18, 21, 24-28, 31-32, 59  
 Ludmány Antal SchP XI  
 Ludovisi, Ludovico (bíboros) 62  
 Lukács László SchP XXII  
 Lutio, Alessandro 60  
 Maccarani ne i Corea, Maria Maddalena márkinő 61  
 Madrid XIII, 163-165, 173, 175  
 Maglione, Giovanni Batt, 45

- Magni, Franz von, gróf 124  
Magyar István SchP XXII  
Magyarország XI, XIV-XXVI,  
116, 166  
Maiani, Filippo 156  
Mainaldi jegyző 45  
Mainardi nyomda 158  
Mancini, Ottavio 84, 85, 88,  
94, 95  
Manfroni, Maria ld. Colonna  
61  
Mannini család 38, 42  
Mansfeld, Johann Ernst 20  
Maraldo, Marco Antonio 142,  
144  
Mária Terézia magyar ki-  
rálynő 166  
Mariotti, Guisepe Andrea  
166  
Maroni, Fausto Antonio (a S.  
Josepho) SchP 157, 165  
Martini, Angelo 40  
Martino, Giovanni 39  
Massimi család 3, 39, 105  
Massimi ne' Massimi, Giulia  
márkinő 61  
Mazuca (Massuca), Sestilio  
püspök 62  
Mazzei, Carlo (a S. Antonio  
Patavino) SchP 67  
Medice OCR 137  
Medvigy Mihály SchP XIX  
Mei ne' Bottini, Anna Maria  
márkinő 61  
Melzi, Camillo 124, 125  
Menochio, Giovanni Stefano  
SJ 137  
Messina (Szcília) 124  
Mészáros Gábor SchP XVIII  
Milani, Giovanni Battista 50  
Milánó (Lombardia) X  
Millini, Giovanni Garzia 7  
Mistrangelo, Alfonso M.  
SchP 49  
Moncallero, Giuseppe Lo-  
renzo 23  
Monreale (Szcília) 3, 36  
Monserrato ld. Via di  
Monserrato (Róma) 54, 67  
Monte Cavallo ld. Quirinalis  
Monte Mario (Roma) XII-  
XIV, XXII  
Montecassino (Lazio) 169  
Montegranaói Szerafin, Szt.  
OFMCap 161  
Montori ld. Lancellotti ne'  
Ghigi Montori, Maura 61  
Morandi, Giovanni Battista  
(a S. Bartholomeo) SchP 93  
Morandi, Giovanni (festő)  
XXVIII  
Moravcsik Gyula X  
Moricone (Lazio) 107  
Morvaország 80, 114, 116,  
128, 129  
Munitila, Gioachino (a S.  
Anna) SchP 135  
Murena, Carlo 159, 169  
Musemento, Pietro (ab Annun-  
tiatione) SchP 47  
Muti (de Mutis) család 37,  
104, 110  
Muti (de Mutis), Petrus Tor-  
tus de 37  
Muti, Jacopo 37  
Muti, Niccolò 37  
Nagy Márk IX  
Nápoly (Campania) 36, 40, 69  
Narni (Lazio) 107, 159, 168  
Navona ld. Piazza Navona

- (Róma) 39, 46  
 Nemes György SchP XIX-XX, XXVI  
 Néri Fülöp, Szent 138, 140-151  
 Nikolsburg 116, 124  
 Nobile, Francesco SchP 156  
 Norcia (Umbria) 107  
 Novari, Alessandro (a S. Bernardo) SchP 114-118, 127-129  
 Oddi, Giovanni Augusto 41  
 Oddi, Giovanni Battista 38, 41  
 Olmütz (Olomouc) 117  
 Orbán, VIII., pápa 60, 72, 75, 84-86, 90, 131  
 Orlando, Xantis 43  
 Ornani ne' de Cupis, Francesca márkinő 61  
 Orosz Zsigmond (ab Angelo Custode) SchP 171  
 Ottaviani jegyző 45  
 Ottonelli, Paolo (ab Assumptione B.M.V.) SchP 86, 87, 89, 90, 93  
 Pacini, Sigismondo (a S. Jacobo, Grafagnino) SchP 69  
 Pál, V., pápa 2-4, 7, 11-19, 23-26, 28-31, 42, 45, 106, 108, 140, 148  
 Pál, VI., pápa XIV, 33  
 Palermo (Szicília) 166  
 Pallotti, Vincenzo, Szt. 67  
 Palombara ne' Corsini, Cle-  
 menza márkinő 61  
 Palombara ne' Pignatelli,  
 Anna Flavia márkinő 61  
 Panicola, Bernardino 69  
 Pantaleon, Szt. 58-59, 104-  
 105, 110 (ld. még San Pan-  
 taleo, Róma)  
 Paolucci, Fabrizio (bíboros)  
 61  
 Paolucci, Francesco (bíboros)  
 135-137, 142, 144, 148-151  
 Papp László SchP XXII-XXIII  
 Paradiso kocsmá (Róma) 23  
 Parione körzet (Róma) 38, 60  
 Parma (Emilia-Romagna) 60  
 Parsi, Publio 57  
 Passera, Prospero SchP 48,  
 80, 81  
 Pedro de la Madre de Dios  
 ld. Villagrasa, Pedro  
 Pela, Anna Maria Eleutheria  
 154  
 Petrarca, Francesco 66  
 Petrus a Matre Dei ld. Villag-  
 rassa, Pedro  
 Pia ld. Via Pia (Róma) 107  
 Piacenza (Emilia-Romagna)  
 39, 60  
 Piazza delle Chiavi d'Oro  
 (Róma) 53  
 Piazza Navona (Róma) 39, 46  
 Piazza San Pantaleo (Róma)  
 46  
 Piazza Venezia (Róma) 45  
 Picanyol, Leodegario SchP  
 XVI, 23, 44, 45, 50, 57, 64-  
 67, 83, 88, 96, 115-118, 128,  
 135, 136-137, 142, 149, 157,  
 159-160, 165  
 Pietrasanta Silvestro SJ 143,  
 144, 148, 150, 151  
 Pietro Cremonese 66  
 Pignatelli, Anna Flavia ld.  
 Palombara 61  
 Pirroni, Carlo Giovanni (a

- Jesu) SchP 47, 54  
 Piusz, V., pápa 139  
 Piusz, XI., pápa 49  
 Piusz XII., pápa 65  
 Pizzardo, Domenico (a Domina Nostra Misericordiae) SchP 98  
 Pizzardo, Giuseppe (bíboros) XIV  
 Platón 120  
 Podolin (Podolinec, Szepes megye) 116-117  
 Pozsony (Pressburg, Prešporok, Bratislava) 158  
 Pusino, Giuseppe SchP 49, 55  
 Quattro Fontane (Róma) 45  
 Quirinalis (Róma) 45, 86  
 Raffaeli, Giacomo 160  
 Rastatt (Baden) 172  
 Ravello (Campania) 69  
 Rebolledo, Jaime de Palafox y őrgróf 26  
 Rembaldo (Rembardo), Bartolomeo (a Jesu Maria) SchP 69  
 Ricca, Massimiliano SchP 159  
 Ricci, Mauro SchP 48, 53  
 Ricciulli, Antonio (püspök) 85, 94-95, 98  
 Rieti (Lazio) 104  
 Robello, Domenico ld. Altobello  
 Roda, Emmanuel 171  
 Ródenas, Angel SchP XV  
 Rolletta, Antonio 54  
 Roma, Giulio (bíboros) 116, 121, 136, 142, 145, 149  
 Ruiz, Ángel SchP XVIII, XIX, XXII  
 Ruppert József SchP XIX  
 Ruzola, Domingo de Jesús Maria (Domenico di Gesù María) OCD 4-6, 13, 15, 16, 19, 27, 35-36, 38, 42-43, 113  
 Sabaudi, Maurizio (bíboros) 57  
 Sacannarola (monsign.) 133  
 Salamanca XVIII  
 Salvio, Innozenzio 38  
 Sampedro ld. Ustarroz  
 San Eustachio (Róma) 37, 38, 52, 57-59, 102  
 San Lorenzo ai Monti (Róma) 53  
 San Lorenzo in Borgo (Róma) 48, 55  
 San Marco tér ld. Piazza Venezia (Róma) 45  
 San Pantaleo (Róma) XIV-XV, XIX, XXIV XXVII, 4-5, 27, 34-112, 130, 145, 152, 158-159, 162, 167-169, 173,177  
 San Pantaleo ad Montes (Róma) 95  
 San Pietro (Róma) 5, 160, 162, 171, 173  
 San Spirito in Sassia (Róma) 84, 85  
 Sanchez, Francesco 38  
 Sanctillo, Lorenzo 38  
 Sanctis, Scipio de 38  
 Sándor, VII., pápa 61, 63, 72  
 Sant'Andrea al Quirinale (Róma) 45  
 Sant'Andrea della Valle (Róma) 131  
 Sant'Ivo alla Sapienza (Róma) 70

- Santa Dorotea (Róma) 1, 22  
 Santa Euphemia 53-54  
 Santa Maria della Scala  
 (Róma) 87  
 Santa Maria in Portico  
 (Róma) 12, 59, 60  
 Santa Maria in Vallicella  
 (Róma) 142, 149  
 Santacroce ne' Lancellotti,  
 Erminia márkinő 61  
 Sarego, Ludovico 84, 85, 88  
 sarutlan kármeliták ld. kár-  
 meliták  
 Savona (Liguria) 107  
 Scala (Campania) 69  
 Scandicci (Toscana) 49  
 Scarlatti, Antonia de Anniba-  
 lis 61  
 Scasellati, Camillo (a S. Hie-  
 ronymo) SchP 56  
 Schütz Antal SchP XVII  
 Scio, Felipe SchP 163  
 Sciviglietto, Agapito (ab An-  
 nuntiatione) SchP 125, 126,  
 128  
 Scrofa ld. Via della Scrofa  
 (Róma) 70  
 Seneca, Antonio 85-94,  
 97,109  
 Seneca, Lucius Annaeus 120  
 Serlupi, Francesco 46  
 Sforza, Frederico (bíboros)  
 125  
 Siena (Itália) 159  
 Sigismondo (a S. Jacobo)  
 SchP ld. Pacini 69  
 Sík Sándor SchP XX  
 Silva ne i Corea, Chiara már-  
 kinő 61  
 Simone, Martino kőműves 45  
 Sixtus, V, pápa 171  
 Somorjai Ádám OSB XX  
 Sozzi, Mario (a S. Francesco)  
 SchP 115, 132  
 Spada, Bernardino (bíboros)  
 149  
 Spagnesi, Gianfranco 159  
 Spinazzi, Innocenzio 161  
 Stefani, Giovanni Vincenzo  
 (a S. Jacobo) SchP 65, 155-  
 166  
 Strada Pia ld. Via Pia (Róma)  
 107  
 Strassnitz (Strážnice, Mor-  
 vao.) 116, 124  
 Suárez, Laureano SchP XIV,  
 51  
 Szaniszló Ágost, II. lengyel  
 király 165  
 Szeged (Magyaró.) XX  
 Szent Antal apátság ld.  
 Abbazia di S. Antonio  
 Szent Antal tüze (orbánc) ld.  
 Antal, Remete, Szt. 133  
 Szent Péter bazilika ld. San  
 Pietro (Róma)  
 Szentjakabfa (Zal megye,  
 Magyaró.) XX  
 Szilézia 80  
 Takács József (teológus) XVII  
 Talenti, Vincenzo (a S. Phi-  
 lippo Nerio) SchP 5, 42, 83,  
 157, 158  
 Tamás, Aquinói Szt. OP 123  
 Taverna, Ferdinando (bíbo-  
 ros) 7  
 Tencani, Peregrino (a S.  
 Francesco) SchP 98  
 Testa Spaccata ld. Via Testa  
 Spaccata (Róma) 53



- Theodenario, Giulio 104, 109  
 Tiberis (Tevere) XVII  
 Tomek Vince SchP IXXI, XV-  
 XVI, XIX-XXI, 51, 66  
 Tonti, Michelangelo (bíbo-  
 ros) 2,30, 31  
 Tor de Specchi (Róma) 12  
 Torres család 36-37, 42  
 Torres, Alonso 41  
 Torres, Cosimo de, (bíboros)  
 36, 38  
 Torres, Giovanni de 36  
 Torres, Ludovico de, (bíbo-  
 ros) 3-4, 36  
 Torres, Ludovico de, őrgróf  
 36-37, 39, 40, 42  
 Toscana ld. Via Toscana  
 (Róma) 49, 54-55  
 Tosetti, Urbano (a S. Paulo)  
 SchP 157  
 Tosti, Osvaldo SchP 136  
 Tóth István György 131  
 Tózsér Andre SchP XVIII,  
 XXVI  
 Tozzi, Alessandro 155  
 Traianus fóruma ld. Forum  
 Traiani (Róma) 53  
 Trienti Zsinat 10, 63, 115  
 Tromp, Sebastian SJ 144  
 Umbriatico (Calabria) 85, 95,  
 112  
 Ungaro, Giorgio 38,41  
 Ungaro, Giovanni 38  
 Ustarroz (Sampedro y Ustár-  
 roz), Juan de Jesús María  
 (Giovanni di Gesù Maria)  
 OCD 5, 26, 113  
 Vác (Magyaró.) X-XI  
 Valadier, Giuseppe 48  
 Valencia (Valencia,  
 Spanyoló.) 80  
 Valentino, helynöki jegyző  
 45  
 Vanvitelli, Aloisio 159, 167,  
 169  
 Varga László SchP XX, XXII  
 Vatikán (Róma) XII, XIX, 49,  
 88, 96, 136  
 Velence (Venezia) 158  
 Venezia ld. Piazza Venezia  
 (Róma) 45  
 Ventura, Antonio 103, 109  
 Veronese ld. Pietro Cremonese 66  
 Verospi, Mario 46  
 Vestri család 1  
 Veszprém (Magyaró.) XX  
 Via 20. Settembre (Róma)  
 107  
 Via Appia Nuova (Róma) 56  
 Via del Gesu (Róma) 37  
 Via della Cuccagna (Róma)  
 39, 46-48  
 Via della Scrofa (Róma) 70  
 Via di Monserrato (Róma)  
 54, 67  
 Via Pia (Róma) 107  
 Via San Lorenzo ai Monti  
 (Róma) 53  
 Via Testa Spaccata (Róma)  
 53  
 Via Toscana (Róma) 49, 54-  
 55  
 Vicolo della Cuccagna ld. Via  
 della Cuccagna  
 Victoria, Tomas de 39  
 Vilà Palà, Claudio SchP XV-  
 XIX, XXI, XXIII-XXIV,  
 XXVII, 21, 28  
 Villagrasa, Pedro de la

- Madre de Dios (Petrus a  
Matre Dei) OCD 113
- Viñas, Tomas SchP 49, 50,  
54-56
- Vitali, Antonio Maria (ab  
Annuntiatione) SchP 98
- Vitillo, Vincenzo SchP 56
- Vulpi, Ulpiano érsek 84, 88,  
90
- Walter János SchP XIV, XIX
- Zanoni, Pietro Francesco (a  
Conceptione B.M.V.) SchP  
61, 67
- Zaragoza (Aragónia) 163
- Zempel, Giovanni nyomdász  
156, 158
- Zombori István XX